

МИХАИЛ
Булгаков

МАЙСТОРА И
АРГАРИТА



издательство
Дамян Яков

МИХАИЛ БУЛГАКОВ

МАЙСТОРА И МАРГАРИТА

Превод: Татьяна Балова

chitanka.info

ЧАСТ ПЪРВА

*... Та кой все пак си ти?
— Аз част съм от онази сила,
що вечно се стреми към злото,
но всъщност все добро твори.*

*Гьоте,
„Фауст“*

ПЪРВА ГЛАВА

НИКОГА НЕ РАЗГОВАРЯЙТЕ С НЕПОЗНАТИ

По залез в горещия пролетен следобед край Патриаршеските езера^[1] вървяха двама граждани. Единият, облечен в сивкав летен костюм, бе набит, плешив, държеше хубавата си мека шапка в ръка и върху гладко избръснатото му лице се мъдреха неимоверно големи очила с черна рогова рамка. Другият — широкоплещест младеж, с щръкнала червеникава коса, спортна риза и килнат на тила кариран каскет, носеше омачкани бели панталони и черни гуменки.

Първият беше небезизвестният Михаил Александрович Берлиоз — председател на едно от най-големите московски писателски сдружения, наричано съкратено Массолит, и редактор на дебело литературно списание, а младият му спътник — поетът Иван Николаевич Понирьов, който се подписваше с псевдонима Бездомни^[2].

Щом стигнаха до сянката на едва разлистилите се липи, писателите най-напред се насочиха към пъстро оцветения малък павилион с надпис „Бира и безалкохолни напитки“.

Но да не забравим да отбележим първото странно нещо в тази страшна майска вечер. Не само около павилиона, но и по цялата алея, успоредна на улица „Малая Бронная“ нямаше никого. Точно когато човек направо се задъхваше, когато слънцето, нажежило Москва, се спускаше в сухата мараня нейде отгатък Садовое колцо, под липите нямаше жива душа, по пейките не седеше никой и алеята пустееше.

— Дайте ми нарзан — помоли Берлиоз.

— Нарзан няма — отговори жената в павилиона и необяснимо защо се докачи.

— А бира? — дрезгаво се поинтересува Бездомни.

— Ще я докарат привечер.

— Какво имате тогава? — попита Берлиоз.

— Кайсиев сок, само че е топъл — каза жената.

— Добре де, давайте, давайте!...

Кайсиевият сок шупна в обилна жълта пяна и наоколо се размириша на бръснарница. Писателите изпиха чашите си, веднага се

разхълцаха, платиха и седнаха на пейката с лице към езерото и с гръб към „Бронная“.

Тогава се случи второто странно нещо, което засягаше само Берлиоз. Той внезапно спря да хълца, сърцето му подскочи и за миг сякаш се сгромоляса някъде, после се върна, но със заседнал в него тъп шиш. Освен това го обзе някакъв безпричинен, но толкова голям страх, че му идеше мигом да избяга от това място. Той се озърна плахо, но не можа да си обясни от какво го е дострашало. Пребледня, изтри челото си с кърпа и си помисли: „Какво ми става? Никога не ми се е случвало... сърцето ми се обажда... преуморен съм. Май е време да зарежа всичко по дяволите и да замина за Кисловодск...“

Тогава изведнъж знойният въздух пред очите му се сгъсти и от този въздух се извая някакъв прозрачен и много странен наглед гражданин. С жокейско кепе върху малката глава, с карирано, възкърсо и също въздушно сакенце... Беше почти двуметров, но с тесни рамене, неимоверно слаб и забележете — с глумлива физиономия.

Берлиоз не беше свикнал в живота му да се случват необикновени неща. Пребледня още повече, изблеци се и си рече слисан: „Не може да бъде!...“

Уви, обаче, беше. И дългнестият прозрачен гражданин пред него се поклащаше наляво-надясно, без да докосва земята.

Тогава Берлиоз изпадна в такъв ужас, че чак стисна очи. А когато ги отвори, видя, че всичко е свършило — миражът се беше разсеял, карираният го нямаше и тъпият шиш бе изскочил от сърцето му.

— Уф, дявол да го вземе! — възкликна редакторът. — Знаеш ли, Иване, за малко да получа удар от тая жега. Даже имах нещо като халюцинация.

Той опита да се поусмихне, но в очите му все още блуждаеше тревога и ръцете му трепереха.

Постепенно обаче се съвзе, повя си с кърпата, доста бодро рече „Та, значи...“ и продължи темата, прекъсната от пиенето на кайсиевия сок.

Както се разбра по-късно, ставало дума за Иисус Христос. Защото редакторът поръчал на поета голяма антирелигиозна поема за следващия брой на списанието. Иван Николаевич я съчинил, и то доста бързо, но за съжаление редакторът никак не я харесал. Бездомни обрисувал главното действащо лице в поемата си, тоест Иисус, в

твърде мрачни черни краски, но въпреки това според редактора тя трябвало да се преработи изцяло. Та сега, за да подчертае основната грешка на поета, той изнасяше нещо като лекция за Иисус. Трудно е да се каже на какво точно се дължеше неуспехът на Иван Николаевич — дали на изобразителната сила на таланта му, или на пълната му некомпетентност по въпроса, по който бе седнал да пише — но обрисуваният от него Иисус бе направо като жив, макар и не особено приятен персонаж. Докато Берлиоз искаше да докаже на поета, че най-важното е не какъв е бил Иисус — дали лош, или добър, а че въпросният Иисус изобщо не е съществувал като личност на тоя свят и че всички приказки за него са чисто и просто измислица, най-обикновен мит.

Трябва да отбележим, че редакторът бе начетен човек и много умело цитираше древните историци, например прочутия Филон Александрийски и блестящо образования Йосиф Флавий, които никога не са споменавали нито дума за съществуването на Иисус. Михаил Александрович демонстрираше сериозна ерудиция и между другото съобщи на поета, че мястото в 15-а книга, глава 44-а от известните „Анали“ на Тацит, където се разказва за разпъването на Иисус, не е нищо повече от по-късно добавено фалшиво допълнение.

Поетът, за когото всичко изтъкнато от редактора бе ново и непознато, слушаше Михаил Александрович с вперени в него ококорени зелени очи и току хълцаше, като шепнешком ругаше кайсиевия сок.

— Няма нито една източна религия — продължаваше Берлиоз, — в която някоя непорочна дева да не е родила бог. И точно по същия начин християните, които не са измислили нищо ново, са създали своя Иисус, който в действителност никога не е съществувал. Трябва да се акцентира най-вече върху това...

Високият тенор на Берлиоз ехтеше из пустеещата алея и с навлизането на Михаил Александрович в дебрите, където без риск да си счупи врата може да навлиза само някой много образован човек, поетът научаваше все повече и повече интересни и полезни неща и за египетския Озирис, благ бог и син на Небето и Земята, и за финикийския Тамуз, и за Мардук, и дори за по-малко известния бог страшилище Уицлипуцли, твърде почитан някога от ацтеките в Мексико.

Михаил Александрович тъкмо разказваше на поета как ацтеките правели от тесто фигурки на Уицлипуцли и ето че на алеята се появи първият човек.

После, когато — откровено казано — беше вече късно, различните учреждения изготвиха доклади с описанието на този човек. Разликите не могат да не предизвикат почуда. Така например в първия пишеше, че бил дребен на ръст, имал златни зъби и куцал с десния крак. Във втория — че бил огромен на ръст, с платинови коронки и куцал с левия крак. Третият съобщаваше лаконично, че човекът нямал особени белези.

Трябва да признаем, че никой от тия доклади не струва пукната пара.

Първо, описваният не куцаше с никой крак, не беше нито дребен, нито огромен, а просто висок. Колкото до зъбите, отляво имаше платинови коронки, а отдясно — златни. Беше облечен в скъп сив костюм и носеше чуждестранни обувки в тон с костюма. Беше килнал сивата си барета на ухото, а под мишница носеше бастунче с черен накрайник с форма на глава на пудел. Наглед беше малко над четиридесетте. Устата му — някак крива. Гладко избръснат. Тъмнокос. Дясното му око — черно, лявото — незнайно защо зелено. Веждите — черни, но едната по-висока от другата. С една дума — чужденец.

Докато минаваше покрай пейката, на която се бяха настанили редакторът и поетът, чужденецът ги изгледа, спря се и изведнъж седна на съседната, на две крачки от приятелите.

„Германец“ — помисли си Берлиоз.

„Англичанин — рече си Бездомни. — Чудно как не му е топло с тия ръкавици?“

Чужденецът пък огледа високите сгради, обрамчили езерото в квадрат — явно виждаше мястото за първи път и то му изглеждаше интересно.

Той спря своя взор на горните етажи, които ослепително отразяваха в стъклата си начупеното и завинаги изчезващо за Михаил Александрович слънце, после го плъзна надолу, където в падащия здрач стъклата бяха започнали да тъмнеят, подсмихна се някак снизходително, присви очи, сложи ръце върху накрайника на бастунчето и подпря брадичката си върху тях.

— Много добре и сатирично си изобразил например раждането на Исус, сина божи — каза Берлиоз, — но там е цялата работа, Иване, че преди Исус са се родили още редица синове божи, като да речем финикийският Адонис, фригийският Атис и персийският Митра. Но накратко казано, никой от тях не се е раждал и не е съществувал, включително и Исус, и вместо на раждането му и примерно на поклонението на влъхвите, би трябвало да наблегнеш колко нелепи са били слуховете за това поклонение. Защото иначе според твоя разказ излиза, че той наистина се е родил...

В този миг Бездомни направи опит да спре дотегналото му хълцане, престана да диша, но хлъцна още по-мъчително и силно и тогава Берлиоз млъкна, защото чужденецът изведнъж се изправи и тръгна към писателите.

Те го изгледаха с почуда.

— Моля да ме извините, че макар да не съм запознат, си позволявам... — подхвана приближилият се с чужд акцент, без обаче да преиначава думите, — но предметът на научния ви разговор е толкова интересен, че...

Сетне любезно свали баретата си и на приятелите не им остана нищо друго, освен да станат и да кимнат.

„Не, по-скоро е французин“ — рече си Берлиоз.

„Поляк?“ — помисли си Бездомни.

Трябва да добавим, че още с първите си думи чужденецът направи на поета отвратително впечатление, докато на Берлиоз по-скоро му хареса, тоест не че му хареса, ами... как да кажем... може би го заинтригува.

— Ще ми позволите ли да поседна? — любезно попита чужденецът и приятелите като че ли неволно му сториха място; той бързо седна помежду им и тутакси подхвана: — Ако добре съм чул, май споменахте, че Исус не е съществувал? — попита странникът и обърна към Берлиоз лявото си зелено око.

— Добре сте чули — учтиво отвърна Берлиоз, — точно това казах.

— Ах, колко интересно! — възкликна чужденецът.

„Какво иска, по дяволите?“ — помисли си Бездомни и свъси вежди.

— А вие съгласихте ли се със събеседника си? — поинтересува се непознатият и се обърна надясно към Бездомни.

— На сто процента! — потвърди той, защото обичаше да се изразява образно и високопарно.

— Невероятно! — възкликна натрапникът, странно защо се огледа крадешком и сниши плътния си глас. — Извинете, че ви досаждам, но доколкото разбрах, освен всичко не вярвате и в бога, нали? — Той се ококори уплашено и допълни: — На никого няма да кажа, кълна ви се.

— Да, ние не вярваме в бога — леко усмихнат от уплахата на чуждестранния турист отвърна Берлиоз. — Но за това можем да говорим напълно свободно.

Чужденецът се облегна назад и попита, като чак изквича от любопитство:

— Да не би да сте атеисти?!

— Да, атеисти сме — с усмивка отговори Берлиоз, а Бездомни си помисли ядно: „Тоя чуждестранен гъсок защо ли не си гледа работата!“

— Ах, колко хубаво! — извика странният чужденец и завъртя глава първо към единия, после към другия писател.

— У нас атеизмът не изненадва никого — дипломатично вежливо каза Берлиоз. — Мнозинството от нашето население съзнателно и отдавна вече не вярва в приказките за бога.

Тогава чужденецът си направи следната шега: стана, стисна ръка на смаяния редактор и каза:

— Позволете ми от все сърце да ви благодаря!

— Че защо му благодарите? — поинтересува се Бездомни и замига на парцали.

— За много важното сведение, което за мен като пътешественик е извънредно интересно — поясни чуждестранният особняк и многозначително вдигна пръст.

Важното сведение явно му беше направило много голямо впечатление, защото той уплашено огледа къщите, сякаш се опасяваше, че във всеки прозорец може да види по някой атеист.

„Не, не е англичанин...“ — помисли си Берлиоз, а Бездомни си рече „Много ми е интересно къде ли е учил руски!“ — и отново свъси вежди.

— Позволете обаче да ви попитам — след трескав размисъл отново подхвана чуждестранният гост — какво ще кажете за доказателствата относно битието божие, които, както знаем, са точно пет?

— Уви! — със съжаление отвърна Берлиоз. — Нито едно от тях не струва и човечеството отдавна ги е пратило в архива. Защото, съгласете се, че в областта на разума не може да има никакво доказателство за съществуването на бога.

— Браво! — извика чужденецът. — Браво! Вие изцяло повторихте мисълта на непримиримия старец Имануил по този повод. Но куриозното е следното: че той изцяло разруши и петте доказателства, след което, сякаш за да се присмее на себе си, изгради свое собствено, шесто доказателство!^[3]

— Доказателството на Кант също не е убедително — с тънка усмивка възрази образованият редактор. — Затова Шилер неслучайно казва, че разсъжденията на Кант по този въпрос могат да задоволят само роби^[4], а Щраус направо се е изсмял на това доказателство.

Докато говореше, Берлиоз си мислеше: „Но кой ли е той все пак и защо така добре говори руски?“

— Тоя Кант да го хване човек и за доказателствата му да го прати за три години право в Соловки^[5]! — ненадейно изтърси Иван Николаевич.

— Иване! — смутено прошепна Берлиоз.

От предложението Кант да бъде изпратен в Соловки обаче чужденецът не само не се изненада, а дори изпадна във възторг.

— Точно така, точно така!^[6] — извика той и лявото му, обърнато към Берлиоз око, блесна. — Там му е мястото! Казах му аз онзи път, когато закусвахме заедно: „Професоре, ваша воля, но май сте измислили нещо твърде мъгляво! Може да е умно, но е доста объркано. Ще ви се смеят.“

Берлиоз се опули: „Закусвали заедно... С Кант... Какви ги дрънка?“ — помисли си той.

— Но — продължи странникът, без да се смущава от неговата почуда, и се обърна към поета — той няма как да бъде изпратен в Соловки по простата причина, че повече от сто години се намира на доста по-отдалечено място и по никакъв начин не може да бъде доведен от там, уверявам ви!

— Колко жалко! — обади се заядливиият поет.

— Жалко наистина! — подкрепи го непознатият с блеснало око и продължи: — Но ето кое ме притеснява: щом няма бог, кой тогава се разпорежда с човешкия живот и изобщо с всичко на земята?

— Ами човек си се разпорежда — ядно побърза да отговори Бездомни на този, честно казано, не много ясен въпрос.

— Извинете — меко възрази непознатият, — но за да се разпорежда, все пак трябва да има точен план за поне някакъв приличен срок. Позволете ми все пак да ви попитам как може човек да се разпорежда, щом не само няма възможност да си изгради някакъв план дори за смехотворно кратък срок, да речем за някакви си хиляда години, но и да гарантира даже за собствения си утрешен ден? Така де — непознатият се обърна към Берлиоз, — представете си, че вие например започнете да управлявате, да се разпореждате и с другите, и със себе си, изобщо, да речем, ви хареса и не щеш ли, ви открият... кхъ... кхъ... саркома на белия дроб... — Чужденецът се усмихна сладко, сякаш мисълта за саркомата на белия дроб му достави удоволствие. — Да, саркома — присвил очи като котарак, повтори звучната дума той, — и край на вашето управление! Ничия съдба, освен вашата собствена, вече не ви интересува. Близките започват да ви лъжат, вие усещате, че става нещо, и хуквате да търсите именити лекари, после шарлатани, може дори и врачки. Както първото и второто, така и третото е напълно безсмислено, нали разбирате. И всичко свършва трагично: онзи, който доскоро си е мислел, че се разпорежда с нещо, изведнъж е проснат неподвижно в дървения сандък и разбрали, че от него вече няма никаква полза, околните го изгарят в пещта. А се случва и по-лошо: човек тъкмо реши да замине за Кисловодск — чужденецът изведнъж присви очи към Берлиоз, — уж нищо и никаква работа, но ето че не може да го направи, защото не щеш ли, вземе, че се подхлъзне и го блъсне трамваят! Нима ще кажете, че сам се е разпоредил така със себе си? Не е ли по-правилно да си помислим, че с него се е разпоредил някой съвсем друг? — и чужденецът избухна в странен смях.

Берлиоз много внимателно изслуша неприятния разказ за саркомата и трамвая и започна да се терзае от мрачни мисли. „Не е чужденец! Не е чужденец! — помисли си той. — Много странен субект... Добре де, кой е все пак?“

— Май ви се допуши? — ненадейно се обърна непознатият към Бездомни. — Какви предпочитате?

— Да не би да имате различни? — мрачно го попита поетът, който беше свършил цигарите.

— Какви предпочитате? — повтори непознатият.

— Да речем, „Наша марка“ — жлъчно отвърна Бездомни.

Странникът веднага извади от джоба си табакера и му предложи:

— „Наша марка“.

Както редакторът, така и поетът се слияха не толкова от факта, че вътре имаше точно „Наша марка“, колкото от самата табакера. Тя беше огромна, от злато с висок карат и при отварянето върху капака ѝ със синкавобели искри блесна диамантен триъгълник^[7].

Тогава вече двамата писатели си помислиха различни неща. Берлиоз — „Не, чужденец е!“, а Бездомни — „Я, дявол да го вземе!“

Поетът и притежателят на табакерата запалиха, а непушачът Берлиоз отказа.

„Ще трябва да му възразя така — рече си той: — да, човек е смъртен, никой не го отрича. Само че...“

Но преди да го е изрекъл, чужденецът се обади:

— Да, човек е смъртен, само че не това е най-голямото зло. Лошото е, че понякога той умира внезапно, там е цялата работа! И изобщо не може да каже какво ще прави довечера.

„Ама че нелепа постановка на въпроса“ — рече си Берлиоз и възрази:

— Е, пресилено казано. На мен днешната вечер ми е що-годе ясна. Естествено, ако на „Бронная“ ми падне някоя тухла на главата...

— Тухлата не пада на главата на някого просто ей така — внушително го прекъсна непознатият. — Във всеки случай уверявам ви, че вие не сте изложен на подобен риск. Вие ще умрете от друго.

— Да не би да знаете от какво точно? — с напълно естествена ирония, подхванал някакъв наистина нелеп диалог, се поинтересува Берлиоз. — Бихте ли ми казали?

— Защо не? — отвърна непознатият. Той го измери с поглед, сякаш се канеше да му скрои костюм, измърмори през зъби нещо като: „Едно, две... Меркурий е във втори дом... луната се е скрила... шест — нещастие... вечер — седем...“, след което високо и възторжено съобщи: — Ще бъдете обезглавен!

Бездомни смаяно и ядно се вторачи в безпардонния непознат, а Берлиоз се подсмихна накриво и попита:

— И кой по-точно ще го направи? Враговете? Или интервентите?

— Не — отговори събеседникът му, — една рускиня, комсомолка.

— Хм — изгъгна подразненият от шегата на непознатия Берлиоз, — извинявайте, но едва ли.

— Моля и вие да ме извините, но е така. Между другото, бих искал да ви попитам какво ще правите довечера, ако не е тайна?

— Никаква тайна не е. Сега ще се отбия у дома на „Садовая“, а после в десет вечерта в Массолит ще има заседание, на което ще бъда председател.

— Не, това е напълно невъзможно — убедено възрази чужденецът.

— Че защо?

Странникът присви очи към небето, където в предчувствие за вечерен хлад безшумно се рееха черни птици, и отговори:

— Защото Анушка вече е купила олиото. И не само го е купила, но дори го е разляла. Така че заседанието няма да се проведе.

В този миг, то е ясно, под липите се възцари мълчание.

— Простете — след кратка пауза се обади Берлиоз и погледна дрънкация глупости чужденец, — какво общо има олиото... и каква е тая Анушка?

— Олиото е, защото... — изведнъж се обади Бездомни, явно решил да обяви война на натрапника. — Гражданино, случвало ли ви се е някога да влизате в клиника за душевно болни?

— Иване! — тихо възкликна Михаил Александрович.

Чужденецът обаче изобщо не се докачи, ами прихна.

— Случвало ми се е, и то неведнъж! — изсмя се той, но без да сваля мрачен поглед от поета. — Бил съм къде ли не! Жалко само, че не успях да попитам професора какво значи шизофрения. Така че попитайте го вие, Иван Николаевич!

— Откъде знаете как се казвам?

— Но моля ви се, Иван Николаевич, та кой не ви познава? — и чужденецът измъкна от джоба си вчерашния брой на „Литературная газета“^[8], където Иван Николаевич видя на първа страница снимката

си, а под нея — собствените си стихове. Само че зарадвалото го вчера доказателство за слава и популярност този път изобщо не му хареса.

— Извинявам се — каза той и лицето му потъмня, — бихте ли изчакали? Искам да разменя две думи с приятеля си.

— О, с удоволствие! — възкликна непознатият. — Тук под липите е тъй хубаво, пък и за никъде не бързам.

— Виж какво, Миша — зашепна поетът, като дръпна Берлиоз настрана, — той не е турист, а шпионин. Руски емигрант, който се е прехвърлил у нас. Искай му документите, че ще се измъкне...

— Мислиш ли? — с тревога прошепна Берлиоз, а наум си рече: „Ами да, прав е!“

— Повярвай ми — засъска в ухото му поетът, — прави се на ударен, за да научи някои неща. Нали го чуваш как говори руски — продължаваше той и изпод вежди дебнеше непознатия да не избяга, — да идем да го задържим, че ще се измъкне...

После хвана Берлиоз за ръката и го помъкна към пейката.

Непознатият не седеше, а стоеше до нея и държеше в ръцете си някаква книжка в тъмносива подвързия, плътен плик от хубава хартия и визитка.

— Извинявайте, но поради разгорелия се спор забравих да ви се представя. Ето визитката ми, паспорта и поканата да посетя Москва за консултации — безапелационно каза непознатият и впери пронизателен поглед в двамата писатели.

Те се смутиха. „Дявол неден, чул е всичко“ — помисли си Берлиоз и направи вежлив жест в смисъл, че няма нужда да му показва документи. Докато чужденецът ги тикаше в ръцете на редактора, поетът успя да зърне върху визитката отпечатаната на латиница дума „професор“ и първата буква от фамилното име — „W“^[9].

— Много ми е приятно — промърмори междуременно редакторът и чужденецът прибра документите си в джоба.

Контактът беше възобновен и тримата отново се настаниха на пейката.

— Значи сте поканен у нас като консултант, така ли, професоре? — попита Берлиоз.

— Да, като консултант.

— Германец ли сте? — поинтересува се Бездомни.

— Аз ли? — попита професорът и изведнъж се замисли. — Да, най-вероятно съм германец — рече той.

— Много добре говорите руски — отбеляза Бездомни.

— Аз общо взето съм полиглот и знам много езици — отвърна професорът.

— А каква е специалността ви? — поинтересува се Берлиоз.

— Специалист съм по черна магия.

„А така!“ — отекна в главата на Михаил Александрович.

— И... и са ви поканили у нас по тази специалност? — запъна се той.

— Да, по нея съм поканен — потвърди професорът и поясни: — Тук в държавната библиотека са открити оригинални ръкописи на чернокнижника Херберт Аврилакски^[10], от десети век, и трябва да ги разтълкувам. Аз съм единственият специалист в света.

— Ааа! Вие сте историк? — с голямо облекчение и уважение попита Берлиоз.

— Историк съм — потвърди ученият и ни в клин, ни в ръкав добави: — Довечера на Патриаршеските езера ще се случи една много интересна история!

Редакторът и поетът отново се стъписаха, а професорът с жест ги прикани да се наведат към него и прошепна:

— Имайте предвид, че Иисус е съществувал.

— Знаете ли, професоре — пресилено се усмихна Берлиоз, — много уважаваме големите ви познания, но по дадения въпрос сме на друго становище.

— Няма нужда от становища! — отговори странният професор. — Той просто е съществувал и толкоз.

— Но все пак трябва да има някакво доказателство — понечи да каже Берлиоз.

— От никакви доказателства няма нужда — отвърна професорът, след което заговори тихо, и то без никакъв акцент: — Всичко е много просто: в бяла мантия с кървавочервена подплата, с провлачена кавалерийска походка, в ранното утро на четиринайсетия ден от пролетния месец нисан...

[1] Патриаршеските езера (Патриаршие пруди) — общо наименование на единственото запазило се до днес езеро, градината

около него и жилищния квартал в централната част на Москва. Някога на това място се е намирало Козие болото (Козето блато). Според една от версиите блатото се е наричало Козе заради намиращия се наблизко Кози двор, откъдето е била изпращана вълна в царския дворец и Патриаршията. От Козето блато е изтичал потокът Черторий (Черт — рус. Дявол). В началото на XVII в. патриарх Гермоген е избрал това място за своя резиденция и тук възникнало селището Патриаршая слобода. През 1683–1684 г. патриарх Йоаким наредил тук да се направят три езера за отглеждане на риба за трапезата на Патриаршията. След упадъка на Патриаршая слобода езерата са били изоставени и мястото отново се е заблатило. Едва през първата половина на XIX в. са ги засипали, като са оставили само едно декоративно езеро и около него са направили градина. От края на XIX — началото на XX в. градината се нарича „Бульвар Патриаршего пруда“ („Булевардът на Патриаршето езеро“). ↑

[2] Един от прототипите на Иван Бездомни е поетът Александър Илич Безименски (1898–1973), чийто псевдоним, превърнал се във фамилно име, е пародиран в псевдонима Бездомни. В една от редакциите на „Майстора и Маргарита“ от 1929 г. се споменава за паметник на „изтъкнатия поет Александър Иванович Житомирски, отровил се през 1933 година с есетра“, като паметникът се е намирал срещу Дома на Грибоедов. С оглед на факта, че Безименски е бил родом от Житомир, намеът тук е още по-прозрачен, отколкото в окончателния текст, където комсомолският поет остава свързан само с образа на Иван Бездомни. ↑

[3] Шестото доказателство на Кант: Не е възможно в рамките на теоретичния разум чрез убедителни аргументи да се установи съществуването на Бог. В действителност идеята за съществуването на Бога се взема под внимание от умозрителната дейност на чистия разум. Но само практическият разум дава основание за такава вяра. В практическия си живот ние трябва да приемем тази представа, защото без нея не би могло да има нравствен ред в нашия свят. Нравственият закон подразбира практически да допускаме съществуването на Бог. ↑

[4] Може би се имат предвид следните стихове на Шилер:

*На ближните охотно служба, но, уви! — към тях
изпитвам склонност.*

*И затова терзае ме въпросът: дали наистина съм
нравствен?*

*Тук няма други пътища: изпитвайки към тях
презрение*

*И с отвращение в душата, прави каквото повелява
твоят дълг!*

↑

[5] Соловецките острови (Соловки) — архипелаг в Бяло море близо до Онежкия залив, площ 347 км². Това са шест големи острова и стотина по-малки. Соловецкият архипелаг и петкилометровата акватория на Бяло море са включени в специално охраняемата територия на Федералното държавно учреждение „Соловецки държавен историко-архитектурен и природен музей резерват“. През 20-те години в историята на Соловки са вписани трагични страници. На островите се е намирал Соловецкият лагер със специално предназначение (СЛОН) (1923–1939) — Точният брой на загиналите в лагера не е установен и до днес. За първи път страшната истина за него е разкрита в романа на А. Солженицин „Архипелагът ГУЛАГ“. ↑

[6] Предложението Кант да бъде изпратен за превъзпитание в Соловки отразява и лични впечатления на писателя. През декември 1933 г. неговата трета съпруга Е. С. Булгакова отбелязва в дневника си разказа на сестрата на Булгаков Надежда как един от роднините на мъжа ѝ А. М. Земски (1892–1946), комунист, каза за Михаил Афанасиевич:

— Трябва да го изпратят за три месеца в Днепрострой, да не му дават да яде и тогава ще стане като прероден.

Коментарът на Булгаков е:

— Има и друг начин — да ме хранят със солена херинга и да не ми дават вода.

↑

[7] Книгата на Ф. У. Фарар ни дава възможност да разберем едно от значенията на диамантения триъгълник върху табакерата на Воланд. Триъгълникът на Воланд символизира крайгълния камък, отхвърлен от строителите при изграждането на Соломоновия храм, но въпреки това станал основен. Развитието на събитията в „Майстора и Маргарита“ напълно отговаря на притчата, изтълкувана от Ф. У. Фарар. Михаил Александрович Берлиоз и Иван Бездомни, които седят на пейката („седалището на съда“), отново, деветнайсет века по-късно, съдят Христос и отричат неговата божественост (Бездомни) и самото му съществуване (Берлиоз). В символиката на масонството триъгълникът има отношение към легендата, развиваща притчата за Соломоновия храм. ↑

[8] За първи път излиза по инициатива на Максим Горки с активното участие на И. И. Катаев. Новият вестник „Литературная газета“ е орган на Федерацията на обединените съветски писатели. Вестникът не се отъждествява с литературните вестници от XIX в. До 1990 г. за година на неговото основаване се смята 1929 г. ↑

[9] Самото име Воланд е взето от поемата на Гьоте „Фауст“, където то се споменава само веднъж — така нарича себе си Мефистофел в сцената на Валпургиевата нощ. В коментара си руският преводач разяснява немската фраза „Junker Voland kommt“ по следния начин: „Юнкер значи знатна особа (дворянин), а Воланд е едно от имената на дявола. Основната дума «Faland» (означаваща «измамник», «лукав») се употребява от някогашните писатели в смисъл на «дявол».“ В редакцията на романа от 1929–1930 г. името Воланд върху визитната му картичка е дадено на латиница: „D-r Theodor Voland“. Впоследствие Булгаков се отказва от латиницата и в окончателния вариант на романа Иван Бездомни вижда изписаното име на латиница, но запомня само началната буква — W („дубъл ве“). Булгаков иска да свърже своя сатана именно с „Фауст“. Рядко срещаното име е използвано, за да не може вещицата в демонологията читател да се досети веднага кой е Воланд. ↑

[10] Силвестър II (лат. Silvester PP. II), светско име Херберт Орилякски (фр. Gerbert d'Aurillac) (ок. 946 — 12 май 1003) — средновековен учен и църковен деец, римски папа от 2 април 999 г. до 12 май 1003 г. Той популяризира арабските научни постижения в математиката и астрономията в Европа. Той е човекът, който отново въвежда познатите в древността сметало абак и армиларните сфери (триизмерни модели на Слънчевата система и на небесната сфера). Папата създава и нечувана за времето си хидравлична машина. Херберт Орилякски е първият папа от френски произход. Заради научните му занимания и връзките му с арабския свят името на Силвестър е обвито в легенди за връзките му със самия дявол. Приписват му, че е изучавал магия и астрология в ислямските градове на Кордовския халифат. Предполага се, че с помощта на дъщерята на един арабски философ, при когото учел, Херберт се сдобил с книга за заклинания и за да се скрие от преследващия го философ, станал невидим.

Предполага се, че Херберт е създал така наречената „медна глава“ — терафим. Тя отговаряла на въпросите му с „да“ или „не“ и с нейна помощ той успял да се възкачи на папския трон (според друга легенда бил избран за папа благодарение на това, че играл на зарове с дявола). Според мълвата бронзовата глава съобщила на Херберт, че ако някога четете мяса в Йерусалим, дяволът ще го грабне. Херберт отменил поклоненията в Йерусалим, но когато четял мяса в църквата „Дева Мария Йерусалимска“ (наричана също „Йерусалимската църква“) в Рим, му прилошало и умирайки, той помолил кардиналите си да насекат тялото му, за да не попадне в ръцете на дявола. Според друга версия, докато четял месата, дяволът го нападнал и го разкъсал на парчета. ↑

ВТОРА ГЛАВА ПИЛАТ ПОНТИЙСКИ

В бяла мантия с кървавочервена подплата, с провлачена кавалерийска походка, в ранното утро на четиринайсетия ден от пролетния месец нисан на покритата колонада между двете крила на двореца^[1] на Ирод Велики^[2] излезе прокураторът^[3] на Иудея Пилат Понтийски^[4].

За него най-омразното нещо на света бе мирисът на розово масло и сега всичко предвещаваше денят да е лош, понеже тая миризма бе започнала да го преследва още от зори. Той имаше чувството, че кипарисите и палмите в градините миришат на рози и проклетият розов мирис струи и се смесва дори с мириса на кожа и пот от конвоя. Откъм пристройките в задната част на двореца, където бе настанена пристигналата заедно с него в Иершалаим първа кохорта^[5] на легион XII Фулмината (Мълниеносния), през горната градинска тераса към колонадата долиташе тънък дим и към възгорчивия пушек, свидетелстващ, че готвачите в центуриите^[6] са започнали да правят обеди, се примесваше все същият мазен розов дъх.

„О, богове, богове, за какво ме наказвате...? Да, няма съмнение! Пак тя, пак тази непобедима, ужасна болест хемикранията, от която човек го боли половината глава. За нея няма лек, няма спасение. Ще се опитам да не движа главата си.“

На мозаечния под пред фонтана вече беше приготвен стол. Без да поглежда никого, прокураторът седна и протегна ръка настрани. Секретарят почтително сложи в нея един пергаментов свитък. Прокураторът не успя да прикрие болезнената си гримаса, бегло, изпод вежди прегледа написаното, върна свитъка на секретаря и едва продума:

— Следственият от Галилея ли? Тетрархът^[7] запознат ли е с делото?

— Да, прокураторе — отговори секретарят.

— И какво каза?

— Отказа да даде заключение и нареди вие да потвърдите смъртната присъда на Синедриона^[8] — обясни секретарят.

Бузата на прокуратора трепна и той каза тихо:

— Доведете обвиняемия.

Двамата легионери от градинската тераса веднага доведоха под колоните на балкона и изправиха пред стола на прокуратора един човек на около двацет и седем години. Той бе облечен с вехт и дрипав светлосин хитон. Главата му бе покрита с парче бял плат с каишка на челото, а ръцете — вързани на гърба. Под лявото му око имаше голяма синина, а в ъгъла на устата — рана със спечена кръв. Доведеният гледаше прокуратора с тревожно любопитство.

Пилат изчака малко, а после тихо попита на арамейски:

— Значи ти си подстрекавал народа да разруши Иершалаимския храм?

Той седеше като вкаменен и докато изричаше думите, едва помръдваше само устните си. Прокураторът бе като вкаменен, защото не смееше да помръдне пламналата си от адската болка глава.

Мъжът с вързаните ръце пристъпи леко напред и подхвана:

— Добри човече! Повярвай ми...

Прокураторът обаче, отново без да помръдва и без изобщо да повишава тон, веднага го прекъсна:

— Мен ли наричаш „добри човече“? Грещиш. Според мълвата в Иершалаим аз съм свирепо чудовище и това е самата истина.

После също тъй монотонно допълни:

— Изпратете ми центурион^[9] Плъходава.

Когато командващият специалната центурия Марк, по прякор Плъходава, застана пред прокуратора, на всички им се стори, че на терасата притъмня. Той беше с една глава по-висок и от най-високите войници в легиона и тъй широкоплещест, че напълно засенчи едва подалото се слънце.

Прокураторът се обърна към него на латински:

— Този престъпник ме нарича „добри човече“. Отведете го за малко и му обяснете как да разговаря с мен. Но без да го осакатявате.

И всички — освен неподвижния прокуратор — изпроводиха с поглед Марк Плъходава, който махна с ръка към арестувания да го последва.

Всъщност където и да се появеше, всички го изпровождаха с поглед заради високия му ръст, а който го видеше за първи път — и заради обезобразеното му лице, преди години носът му бе счупен от удар с германски боздуган.

Тежките стъпки на Марк изкънтяха по мозайката, вързаният го последва безшумно и под колоната се възцари пълно мълчание. Чуваше се само как на градинската тераса гукат гълъбите и как водата във фонтана пее някаква приятна, загадъчна песен.

На прокуратора му идеше да стане, да подложи слепоочието си под струята и да не мръдне оттам. Но той знаеше, че и това няма да му помогне.

Плъходава изведе арестувания в градината, дръпна бича от ръцете на легионера, който стоеше в подножието на една бронзова статуя, и със слаб замах шибна пленника по раменете. Движението му беше небрежно и леко, но вързаният мигом рухна като покосен, дъхът му спря, лицето му побеля и очите му се изцъклиха. Само с лявата си ръка Марк леко вдигна във въздуха падналия, сякаш беше празен чувал, изправи го на крака и загъгна, зле изговаряйки арамейските думи:

— Ще наричаш римския прокуратор „хегемоне“. Няма да казваш други думи. Ще стоиш мирно. Разбра ли ме, или да те ударя?

Арестуваният залитна, но се овладя, цветът на лицето му се върна, той си пое дъх и отвърна пресипнало:

— Разбрах те. Не ме бий.

Подир малко той отново стоеше пред прокуратора.

Прозвуча безжизнен страдалчески глас:

— Име?

— Моето ли? — побърза да се отзове арестуваният, с цялото си същество изразявайки готовност да отговаря ясно и повече да не го гневи.

Прокураторът каза тихо:

— Моето го знам. Не се прави на по-глупав, отколкото си. Твоето.

— Иешуа — веднага отвърна арестантът.

— Как ти викат?

— Ха-Ноцри^[10].

— Откъде си родом?

— От град Гамала^[11] — отговори арестантът и кимна да покаже, че там някъде далеч, вдясно от него, на север, има един град, наречен Гамала.

— Каква кръв тече в жилите ти?

— Не съм сигурен — живо отговори арестуваният, — не помня родителите си. Казват, че баща ми бил сириец...

— Къде живееш постоянно?

— Нямам постоянно жилище — стеснително отговори арестантът — пътувам от град на град.

— Можеше и по-кратко, с една дума — скитник — каза прокураторът и попита: — Имаш ли роднини?

— Нямам. Сам съм на тоя свят.

— Знаеш ли да четеш и да пишеш?

— Да.

— Знаеш ли друг език освен арамейски?

— Знам. Гръцки.

Подпухналият клепач се повдигна и премреженото от страдание око се вторачи в арестувания. Другото око остана затворено.

Пилат заговори на гръцки:

— Значи си се канил да разрушиш храма и си призовавал народа към същото?

Тогава арестуваният отново се оживи, очите му престанаха да излъчват уплаха и той заговори на гръцки:

— Аз, доб... — но в погледа му се мерна ужас, че едва не се е изтървал — аз никога в живота си не съм се канил да руша храма и никого не съм подстрекавал към подобно безсмислено действие, хегемоне.

По лицето на секретаря, който се бе привел над ниската маса и записваше показанията, се изписа почуда. Той повдигна глава, но тутакси отново я сведе над пергаментата.

— В този град за празника се стичат какви ли не хора. Сред тях има магове, астролози, оракули, убийци — монотонно говореше прокураторът, — намират се и лъжци. Ти например си лъжец. Записано е ясно, че си приканвал да се разруши храмът. Така свидетелстват хората.

— Тия добри хора — заговори арестантът, побърза да допълни — хегемоне, — и продължи: — са неуки и са объркали всичко, което

съм казал. Започвам да се опасявам, че тази бъркотия ще продължи твърде дълго. И то само защото той записва невярно каквото съм казал.

Настъпи мълчание. Сега вече и двете болни очи гледаха арестанта тежко.

— Повтарям ти, но за последен път: престани да се правиш на смахнат, разбойнико — меко и монотонно изрече Пилат, — от всичко, което си казал, е записано малко, но и то стига, за да бъдеш обесен.

— Не, не, хегемоне — цял напрегнат в желанието си да го убеди, заговори арестуваният, — има... навърта се тук един с кози пергамент, който непрекъснато пише. Но веднъж надникнах в неговия пергамент и се ужасих. Не съм казвал нищичко от това, което пише там. Умолявал съм го: изгори, за Бога, този пергамент! Но той го грабна от ръцете ми и избяга.

— Кой е той? — с погнуса попита Пилат и докосна слепоочието си.

— Левий Матей^[12] — веднага обясни арестантът, — беше бирник, за първи път го срещнах на пътя за Витфагия, на ъгъла на смокиновата градина^[13] и се заговорихме. Отначало той се отнесе към мен с неприязън и дори ме оскърби, тоест помисли, че ме оскърбява, като ме нарече куче — арестантът се усмихна, — аз лично не виждам нищо лошо в това животно, че да се обиждам от думата...

Секретарят спря да записва и крадешком хвърли учуден поглед, но не към арестувания, а към прокуратора.

— ... ала след като ме изслуша, той започна да омеква — продължи Иешуа, — накрая захвърли парите на пътя и каза, че ще тръгне да странства заедно с мен...

Пилат се подсмихна само с буза, като оголи жълтите си зъби, и изцяло обърнат към секретаря, продума:

— О, този град Иершалаим! Тук човек може да чуе какво ли не. Бирникът, видите ли, захвърлил парите на пътя!

Понеже не знаеше как да отвърне на това, секретарят сметна за нужно да повтори усмивката на Пилат.

— Но той каза, че в този ден е намразил парите — обясни Иешуа странните действия на Левий Матей и допълни: — И оттогава стана мой спътник.

Все още ухилен, прокураторът погледна арестувания, после слънцето, което неотклонно се издигаше над конните статуи на

хиподрума далече долу вдясно, и изведнъж с някаква непоносима мъка си помисли, че най-лесно би било да прогони от терасата този странен разбойник, като каже само две думи: „Обесете го.“ Да изгони и конвоя, да се махне от колонадата, да влезе в двореца, да заповяда да затъмнят стаята, да се изтегне в ложето, да поиска студена вода, с тъжен глас да повика кучето Банга и да му се оплаче от хемикранията си. И в болната глава на прокуратора изведнъж се прокрадна изкушаващата мисъл за отрова.

Той гледаше арестувания с размътен поглед, мълчеше и се мъчеше да проумее защо в този сутрешен безмилостен Иершалаимски слънчев пек пред него стои някакъв арестант с обезобразено от побоищата лице, на когото трябва да задава какви ли не излишни въпроси.

— Левий Матей? — пресипнало попита болният и затвори очи.

— Да, Левий Матей — стигна до него високият дразнец го глас.

— Добре де, какво все пак си казал за храма пред тълпата на пазара?

Гласът на отговарящия, който сякаш пробиваше слепоочието на Пилат, беше неопишимо мъчителен и този глас изрече:

— Аз, хегемоне, казах, че ще рухне храмът на предишната вяра и ще се изгради нов храм — на истината. Казах го така, че да ме разберат.

— Защо си бунил народа на пазара, скитнико, като си му говорил за истината, за която нямаш представа? Що е истина?

В този миг прокураторът си помисли: „О, богове мои! Питам го нещо ненужно за пред съд... Моят ум вече не ми служи...“ И отново му се привидя чаша с тъмна течност. „Отрова искам, отрова!“

И отново чу гласа:

— Истина е най-вече, че те боли главата, и то тъй силно, че малодушно си помисляш за смърт. Ти не само нямаш сили да разговаряш с мен, но ти е трудно дори да ме гледаш. И сега аз неволно съм твой палач, което ме огорчава. Ти дори не можеш да мислиш за каквото и да било и мечтаеш само да дойде кучето ти, явно единственото същество, към което си привързан. Но мъките ти сега ще свършат и главата ще ти мине.

Секретарят се изблеци срещу арестувания и не дописа думите му.

Пилат вдигна мъченически поглед и видя, че слънцето е вече високо над хиподрума в далечината вдясно, че един лъч се е прокраднал в колонадата и леко пълзи към стъпканите сандали на Иешуа, а той се отдръпва от него.

Тогава стана от стола, стисна главата си с ръце и по жълтеникавото му избръснато лице се изписа ужас. Но той побърза да го потисне с волята си и отново седна.

Междувременно арестантът продължаваше да говори, но секретарят вече не записваше нищо, а само — проточил шия като гъсок — се мъчеше да не изтърве нито една негова дума.

— Ето че всичко свърши — каза арестуваният и благо погледна Пилат — и това извънредно много ме радва. Бих те посъветвал за известно време да излезеш от двореца, хегемоне, и да се разходиш пеш някъде в околностите, поне в градините на Елеонския хълм^[14]. Ще има буря... — арестантът се обърна и присви очи към слънцето — покъсно, привечер. Разходката ще ти е от голяма полза и аз с удоволствие бих те придружил. Хрумнаха ми някои нови мисли, които, струва ми се, ще ти се видят интересни, и с радост бих ги споделил с теб, защото ми изглеждаш много умен човек.

Секретарят пребледня като мъртвец и изтърва свитъка на пода.

— Лошото е — неспиран от никого продължи вързаният, — че си прекалено затворен в себе си и окончателно си изгубил вяра в хората. Защото, съгласи се, не може да насочиш цялата си привързаност само към едно куче. Животът ти е твърде ограничен, хегемоне — и говорещият си позволи да се усмихне.

Сега секретарят си мислеше само за едно — дали да вярва на ушите си, или да не вярва. Трябваше да вярва. Тогава той се помъчи да си представи в каква ли странна форма ще се излее гневът на избухливия прокуратор заради нечуваната дързост на арестувания. Но макар да го познаваше добре, не можа да си го представи.

Тогава се раздаде пресекливият дрезгав глас на прокуратора, който каза на латински:

— Развържете ръцете му.

Един от конвоиращите легионери удари копието си в земята и го предаде на другия, после се приближи и свали въжетата от арестувания. Секретарят вдигна свитъка и реши засега нищо да не записва и от нищо да не се изненадва.

— Признай си — тихо на гръцки попита Пилат, — ти си голям лечител, нали?

— Не, прокураторе, не съм лечител — отвърна арестуваният, който с наслада разтърка охлузената си, подпухнала и зачервена китка.

Втречено, изпод вежди Пилат го пронизваше с очи и в тях вече нямаше мътилка, а се бяха появили познатите на всички искри.

— Не те попитах, ти може би знаеш и латински? — рече той.

— Да, знам.

По жълтеникавите бузи на Пилат изби руменина и той попита на латински:

— Как разбра, че исках да повикам кучето си?

— Много просто — отвърна арестуваният на латински, — ти движеше ръката си във въздуха — и повтори жеста му, — сякаш да го погалиш, и устните ти...

— Да — рече Пилат.

Помълчаха малко, после попита на гръцки:

— И тъй, лечител ли си?

— Не, не — бързо отговори арестуваният, — повярвай ми, не съм лечител.

— Е, добре. Щом искаш да го държиш в тайна, дръж го. Това няма пряко отношение към делото. Значи, казваш, че не си призовавал храмът да бъде разрушен... или опожарен, или унищожен по някакъв друг начин?

— Никого не съм призовавал към подобни действия, хегемоне, повтарям го. Нима приличам на слабоумен?

— О, не, ти не приличаш на слабоумен — тихо отговори прокураторът и се усмихна някак страховито. — Тогава закълни се, че не е имало такова нещо.

— В какво искаш да ти се закълна? — много оживено попита развързаният.

— Ако щеш в живота си — отговори прокураторът. — Сега е моментът да се закълнеш в него, защото виси на косъм, да знаеш!

— Да не мислиш, че ти си го окачил, хегемоне? — попита арестуваният. — Ако е така, много се лъжеш.

Пилат трепна и отвърна през зъби:

— Аз мога да прережа този косъм.

— И тук се лъжеш — със светла усмивка и прикрит с ръка срещу слънцето възрази арестантът, — съгласи се, че със сигурност може да го пререже само онзи, който го е окачил?

— Тъй, тъй — с усмивка каза Пилат. — Сега вече не се съмнявам, че безделниците в Иершалаим са те следвали по петите. Не знам кой какво би могъл, но тебе човек трудно може да те наддума. Впрочем, я ми кажи, вярно ли е, че си дошъл в Иершалаим през Сузката порта^[15], яхнал осел и съпровождан от тълпа дрипльовци, които са те приветствали като пророк? — и прокураторът посочи пергаментовия свитък.

Арестантът го погледна с недоумение.

— Аз нямам никакъв осел, хегемоне — рече той. — Наистина влязох в Иершалаим през Сузката порта, но пеш, съпровождан само от Левий Матей, и никой не ме е приветствал, защото тогава в Иершалаим никой не ме познаваше.

— А познаваш ли някой си Дисмас, друг един — Гестас и трети на име Вар-раван? — продължи Пилат, без да отмества поглед от арестувания.

— Не познавам тези добри хора.

— Наистина ли?

— Наистина.

— А сега ми кажи защо непрекъснато употребяваш думите „добри хора“? Всички ли наричаш така?

— Всички — отговори арестантът, — на света няма лоши хора.

— За първи път го чувам — каза Пилат и се подсмихна, — но сигурно не познавам добре живота! По-нататък можете да не записвате — обърна се той към секретаря, който и бездруго не записваше нищо, и отново попита арестанта: — Това в някоя гръцка книга ли го прочете?

— Не, сам стигнах до тази мисъл.

— И я проповядваш?

— Да.

— Ами центурионът Марк например, наричан Плъходава, и той ли е добър?

— Да — отговори арестантът. — Е, той е нещастен човек. Откакто някои добри хора са го обезобразили, е станал жесток и коравосърдечен. Много ми е интересно кой го е осакатил.

— Веднага ще ти кажа — обади се Пилат, — защото бях свидетел. Добрите хора му се нахвърлиха като кучета на мечка. Германците се впиха в шията, в ръцете и в краката му. Пехотната манипула^[16] беше обкръжена и ако кавалерийската турма^[17] под мое командване не беше нападнала откъм фланга, ти, философе, нямаше да разговаряш с Плъходава. Това стана по време на битката край Идиставизо^[18], в долината на Девите.

— Да можех да си поговоря с него — изведнъж мечтателно каза арестантът, — сигурен съм, че той би се променил коренно.

— Мисля, че легатът на легиона едва ли би се зарадвал, ако решиш да разговаряш с някой от неговите офицери или войници — рече Пилат. — Което всъщност, за щастие на всички ни, няма и да се случи, защото първият, който ще се погрижи за това, ще бъда аз.

Изведнъж в колонадата стремително долетя една лястовица, описа кръг под позлатения таван, сниши се, едва не докосна с остроото си крило лицето на бронзовата статуя в нишата и се скри зад капитела на колоната. Дали не беше ѝ хрумнало да свие там гнездо?

Докато тя летеше, формулировката във вече просветналата и облекчена глава на прокуратора съзря. Тя бе следната: хегемонът бе решил делото на скитника философ Йешуа, по прякор Ха-Ноцри, и не бе открил в него състав на престъпление. Не беше открил ни най-малка връзка между действията на Йешуа и неотдавнашните безредици в Иершалаим. Скитащият философ явно беше душевно болен. Вследствие на което прокураторът нямаше да утвърди смъртната присъда срещу Ха-Ноцри, изнесена от Малкия Синедрион^[19]. Но предвид вероятността безумните, утопични приказки на Ха-Ноцри да причинят вълнения в Иершалаим, прокураторът щеше да го изсели от града и да го изпрати в затвора в Кесария Стратонова на Средиземно море, тоест точно там, където е прокураторската резиденция.

Оставаше да го продиктува на секретаря.

Крилата на лястовицата прошумоляха точно над главата на хегемона, птицата се стрелна към чашата на шадравана и излетя на воля. Прокураторът вдигна очи и видя, че около арестанта е пламнал стълб от прах.

— Приключихме ли с него? — попита Пилат секретаря.

— За жалост, не — неочаквано му отговори той и му подаде друг пергамент.

— Още ли има? — попита Пилат и се навъси.

Щом прочете поднесения свитък, изражението му още повече се промени. Дали тъмна кръв нахлу към шията и лицето му, или се случи друго, но кожата му изгуби жълтеникавия си оттенък, стана кафеникава, а очите му сякаш хлътнаха.

Вероятно пак кръвта беше виновна — тя плисна към слепоочията и заблъска в тях, само че със зрението на прокуратора стана нещо. Стори му се например, че главата на арестувания отплува нанякъде и на нейно място се появи друга. Върху тази плешива глава имаше златен венец с редки зъбци; на челото зееше кръгла, прояла кожата язва, намазана с мехлем; долната капризна устна на хлътналата беззъба уста бе провиснала. На Пилат му се стори, че розовите колони от терасата и покривите на Йершалаим долу в далечината, оттатък градината, изчезнаха и всичко наоколо потъна в гъстата зеленина на Капрейските градини. Със слуха му също се случи нещо много странно, сякаш някъде отдалеч тихо и застрашително отекнаха тръбни звуци и се чу как един ясен носов глас надменно и дума по дума изрича: „Законът за накърняване на величието...“

Мислите му се понесоха кратки, несвързани и особени: „Обречен!“ после „Обречени!“... А сред тях една много неясна — за някакво неизбежно и задължително безсмъртие, — но чие?! — и това безсмъртие необяснимо защо му причини мъчително терзание.

Пилат се овладя, прокуди видението, погледът му се върна на терасата и отново се насочи към очите на арестанта.

— Виж какво, Ха-Ноцри — заговори той и загледа Иешуа някак странно: лицето му беше застрашително, но очите излъчваха тревога, — някога казвал ли си нещо за великия кесар? Отговаряй! Казвал ли си?... Или... не си... казвал? — Пилат наблегна на думите „не си“ малко повече, отколкото се полага в съда, и с взора си прати към арестанта някаква мисъл, която би искал да му внуши.

— Винаги е лесно и приятно да се казва истината — забеляза арестантът.

— Не искам да знам дали ти е приятно, или неприятно да казваш истината — със сподавен яд в гласа рече Пилат. — Но ще трябва да я кажеш. Докато я казваш обаче, мери всяка своя дума, ако не искаш да те сполети не само неизбежна, но и мъчителна смърт.

Никой не знаеше какво се бе случило с прокуратора на Иудея, но той си позволи да вдигне ръка, сякаш да се предпази от слънчевия лъч, и зад нея, като зад щит, с поглед да изпрати към арестанта някакъв намек.

— И тъй — рече той, — отговори, познаваш ли някой си Иуда^[20] от Кариот^[21] и ако си говорил за кесаря, какво точно си му казал?

— Ето какво се случи — с въодушевление подхвана разказа си арестантът. — Онзи ден вечерта се запознах пред храма с един младеж, който се нарече Иуда от град Кариот. Той ме покани у дома си в Долния град^[22] и ме почерпи...

— Добър човек, нали? — попита Пилат и в очите му проблесна дяволита искра.

— Много добър и любознателен човек — потвърди арестантът, — той изрази много жив интерес към моите мисли и ме прие доста радушно...

— Запали светилниците^[23]... — през зъби, но в тона на арестанта продума Пилат с блеснали очи.

— Да — леко учуден от неговата осведоменост продължи Иешуа, — помоли ме да изложи възгледа си за държавната власт. Този въпрос извънредно много го интересувал.

— И ти какво каза? — попита Пилат. — Или ще ми отговориш, че си забравил какво си казал? — но от тона му вече се долавяше, че е изгубил надежда.

— Между всичко останало му казах — продължи арестантът, — че всяка власт е насилие над хората и че ще дойде ден, когато няма да има власт нито на кесарите, нито каквато и да било друга. Че човек ще премине в царството на истината и справедливостта, където няма нужда от никаква власт.

— И после?

— После нищо — каза арестантът, — изведнъж нахлуха някакви хора, вързаха ме и ме поведоха към затвора.

Секретарят се мъчеше да не изтърве нито дума и бързо пишеше върху пергамента.

— На света не е имало, няма и никога няма да има по-велика и прекрасна власт за хората от властта на император Тиберий!^[24] — екна пресекливият и болнав глас на Пилат.

Прокураторът гледаше секретаря и конвоя някак с омраза.

— И не ти, безумни престъпнико, можеш да разсъждаваш за нея — изведнъж извика той. — Махнете конвоя от терасата! — И като се обърна към секретаря, допълни: — Оставете ме насаме с престъпника, въпросът е от държавна важност.

Войниците от конвоя вдигнаха копията си и тракайки отмерено с подкованите си калиги^[25], излязоха в градината, а след тях излезе и секретарят.

Известно време мълчанието на терасата се нарушаваше само от песента на водата в шадравана. Пилат виждаше как водната чиния се издува над тръбичката, как краищата ѝ се пречупват и падат на струйки.

Пръв заговори арестантът:

— Виждам, че става нещо лошо заради това, че съм говорил с младежа от Кариот. Имам предчувствието, хегемоне, че ще го сполети нещастие, и много ми е мъчно за него.

— Аз мисля, че на света има друг някой, за когото би трябвало да жалиш повече, отколкото за Иуда от Кариот, и който ще си изпати много повече от него — странно усмихнат отвърна прокураторът. — И така, Марк Плъходава, хладнокръвният и безскрупулен палач, хората, които, доколкото виждам — прокураторът посочи обезобразеното лице на Иешуа, — са те били заради твоите проповеди, разбойниците Дисмас и Гестас, които заедно с други съучастници са убили четирима войници, и накрая мръсният предател Иуда — всички те са добри хора, така ли?

— Да — отвърна арестантът.

— И ще настане царството на истината?

— Ще настане, хегемоне — убедено отговори Иешуа.

— То никога няма да настане! — изведнъж с толкова страшен глас извика Пилат, че Иешуа залитна. Така преди много години в долината на Девите Пилат бе викал на своите конници: „Сечи ги! Сечи ги! Хванали са великана Плъходава!“ Той още повече извиси пресипналия си от командите глас и изкрещя думите си така, че да ги чуят в градината: — Престъпник! Престъпник! Престъпник!

А после го сниши и попита:

— Иешуа Ха-Ноцри, вярваш ли в някакви богове?

— Бог е един — отговори Иешуа — и аз вярвам в него.

— Тогава помоли му се! Хубавичко му се помоли! Всъщност — изведнъж гласът на Пилат се изгуби — това няма да ти помогне. Имаш ли жена? — някак тъжно попита той, без да разбира какво му става.

— Не, сам съм.

— Омразен град — странно защо изведнъж промърмори прокураторът, потръпна като че ли от студ и потри ръце, сякаш ги миеше, — ако те бяха заклали, преди да срещнеш Иуда от Кариот, щеше да е по-добре.

— Да беше ме пуснал, хегемоне? — ненадейно се примоли арестантът и гласът му стана тревожен. — Виждам, че искат да ме убият.

Лицето на Пилат болезнено се изкриви, той обърна към Иешуа възпалените си, с червеникави жилки белтъци на очите и каза:

— Да не мислиш, нещастнико, че римският прокуратор би пуснал някого, който е казал неща, каквито си казал ти? О, богове, богове! Или си мислиш, че съм готов да заема твоего място? Не споделям твоите мисли! Чуй ме: ако от този миг нататък изречеш само още една дума, ако заговориш с някого, пази се от мен! Повтарям ти: пази се.

— Хегемоне...

— Млък! — кресна Пилат и вбесено изпроводи с поглед лястовицата, която отново влетя на терасата. — При мен! — извика той.

А когато секретарят и конвоят се върнаха по местата си, обяви, че утвърждава смъртната присъда, произнесена в събранието на Малкия Синедрион срещу престъпника Иешуа Ха-Ноцри, и секретарят записа казаното от Пилат. След миг пред прокуратора стоеше Марк Плъходава. На него той нареди да предаде престъпника на началника на тайната служба и да му съобщи, че прокураторът е заповядал Иешуа Ха-Ноцри да бъде отделен от другите осъдени, а също, че под заплахата от тежко наказание на отряда на тайните служби е строго забранено да разговаря с Иешуа или да отговоря на каквито и да било негови въпроси.

По знак от Марк конвоят наобиколи Иешуа и го отведе от терасата.

После пред прокуратора застана строен хубавец със светла брада, бляскави лъвски глави на гърдите, орлови пера на гребена на

шлема, със златни плочки по амуницията на меча, с обувки с тройна подметка и каишки до коленете и с преметното през лявото рамо пурпурно наметало. Това беше легатът, който командваше легиона. Прокураторът го попита къде се намира сега себастииската кохорта. Легатът му съобщи, че себастииските са образували кордон на площада пред хиподрума, където пред народа щяла да бъде изнесена присъдата над престъпниците.

Тогава прокураторът му нареди да задели две центурии от римската кохорта. Едната от тях под командването на Плъходава да охранява престъпниците, талигите с приспособленията за екзекуцията и палачите до Плешивия връх^[26], а щом стигне до него — да се включи в горната охрана. А другата веднага да бъде изпратена на Плешивия връх и незабавно да образува кордон около него. За същата цел, тоест за охраняването на върха, прокураторът нареди на легата да изпрати спомагателен кавалерийски полк — сирийската ала.

Когато легатът напусна терасата, прокураторът заповяда на секретаря да покани в двореца председателя и двама членове на Синедриона, а също и началника на храмовата стража на Иершалаим, но го помоли да направи така, че преди съвещанието с всички тези хора той да може да си поговори насаме с председателя.

Заповедите му бяха изпълнени бързо и точно и преди още слънцето, което тези дни изгаряше Иершалаим с някаква необикновена ярост, да стигне до най-високата си точка, прокураторът и изпълняващият длъжността председател на Синедриона, иудейският първосвещеник Иосиф Каифа^[27], се срещнаха на горната тераса на градината до двата мраморни бели лъва, които пазеха стълбището.

В градината беше тихо. Но щом излезе изпод колонадата на огряната от слънцето горна площадка на градината с палмите с чудовищни слонски крака — площадката, от която пред очите му се разгърна целият омразен му Иершалаим с неговите висящи мостове, крепости и най-вече с неописуемата камара от мрамор и златни драконови люспи вместо покрив — Иершалаимския храм,^[28] — с острия си слух прокураторът долови далеч отдолу, оттам, където каменната стена отделяше долните тераси на дворцовата градина от градския площад, глух ропот, над който от време на време се извисяваха слаби и пискливи стонове или може би викове.

Разбра, че там, на площада, вече се е събрала несметна тълпа развълнувани от последните безредици жители на Иершалаим, че тя с нетърпение очаква произнасянето на присъдата и че сред нея се надвикват припренените продавачи на вода.

Той първо покани първосвещеника на балкона, за да се скрие от безмилостния зной, но Каифа любезно се извини и обясни, че в навечерието на празника не може да го стори. Пилат наметна качулката върху пооплешивялата си глава и заговори пръв. Разговорът се водеше на гръцки.

Пилат каза, че е разгледал делото на Иешуа Ха-Ноцри и е потвърдил смъртната присъда. Така че на екзекуция, която трябвало да се извърши днес, били осъдени тримата разбойници: Дисмас, Гестас, Вар-раван, а освен това и този Иешуа Ха-Ноцри. Първите двама, тръгнали да подстрекават народа към бунт срещу кесаря, били заловени в бой от римските власти, водели се на прокуратора и следователно за тях нямало защо да разговарят. Докато последните — Вар-раван и Ха-Ноцри, били хванати от местната власт и осъдени от Синедриона. Според закона и обичая в чест на настъпващия велик празник Пасха^[29] единият от двамата престъпници трябвало да бъде пуснат на свобода.

И тъй, прокураторът би желал да знае кого от двамата престъпници възнамерява да освободи Синедрионът: Вар-раван или Ха-Ноцри. Каифа сведе глава в знак, че въпросът му е ясен, и отговори:

— Синедрионът иска да бъде пуснат Вар-раван.

Прокураторът много добре знаеше, че първосвещеникът щеше да му отговори точно така, но целта му бе да покаже, че този отговор го озадачава.

И го стори доста умело. Веждите на надменното му лице се повдигнаха и той с почуда погледна първосвещеника право в очите.

— Да си призная, този отговор ме изненадва — меко подхвана прокураторът — и се опасявам да няма някакво недоразумение.

Пилат обясни, че както добре знаел първосвещеникът, римската власт изобщо не искала да посяга на правата на духовната местна власт, но в случая изглежда е станала някаква грешка. И римската власт, разбира се, е заинтересована тя да бъде поправена.

Е, да, престъпленията на Вар-раван и Ха-Ноцри били напълно несравними по тежест. Ако вторият, явно смахнат човек, бил виновен, че говорел абсурдни неща, които всявали смут сред народа на Иершалаим и по някои други места, то първият носел доста по-тежка отговорност. Не стига, че си позволил направо да призовава към метеж, но на това отгоре при опита да го хванат убил един човек от стражата. Вар-раван бил много по-опасен от Ха-Ноцри.

Поради казаното прокураторът моли първосвещеника да преразгледа решението и да пусне на свобода онзи от двамата осъдени, който е по-малко опасен, а такъв несъмнено бил Ха-Ноцри. И така?

Каифа погледна Пилат право в очите и с тих, но твърд глас каза, че Синедрионът внимателно се е запознал с делото и повторно съобщава, че възнамерява да освободи Вар-раван.

— Как? Дори след моето ходатайство? Ходатайството на човека, който говори от името на римската власт? Първосвещенико, кажи го за трети път.

— И за трети път съобщаваме, че освобождаваме Вар-раван — тихо каза Каифа.

Всичко беше свършило и нямаше за какво повече да си говорят. Ха-Ноцри си отиваше завинаги и нямаше кой да излекува страшните, жестоки болки на прокуратора; от тях нямаше какво да го спаси, освен смъртта. Но сега не тази мисъл бе смазала Пилат. Цялото му същество бе пронизано от все същата неясна мъка, която вече го бе спходила на терасата. Той веднага се опита да си я обясни и обяснението бе странно: смътно му се стори, че нещо не се е доизказал пред осъдения или че за нещо не го е доизслушал.

Пилат пропъди тази мисъл и тя отлетя в миг, както и бе долетяла. Тя отлетя, но мъката остана необяснена, защото не успя да я обясни проблесналата като мълния и тутакси угаснала друга кратка мисъл: „Безсмъртието... дойде безсмъртието...“ Чие безсмъртие бе дошло? Прокурорът не го разбра, но мисълта за загадъчното безсмъртие го накара да потръпне в жегата.

— Добре — каза Пилат, — така да бъде.

Той се озърна, обходи с поглед света, който виждаше, и се изненада от настъпилата промяна. Отрупаният с рози храст бе изчезнал, изчезнали бяха и кипарисите, обрамчващи горната тераса, и наровото дърво, и бялата статуя в зеленината, пък и самата зеленина.

На тяхно място плуваше някаква пурпурна каша, в нея се залюляха водорасли, които се понесоха нанякъде, а заедно с тях се понесе и самият Пилат. Сега, смазващ и парещ, го беше завладял най-страшният гняв — гневът на безсилието.

— Задушavam се — пророни той, — задушavam се!

Със студена влажна десница дръпна закопчалката на наметалото си и тя падна върху пясъка.

— Днес е задушно, някъде има буря — обади се Каифа, който не сваляше очи от почервенялото лице на прокуратора и предусещаше всички мъки, които тепърва предстояха. „О, колко страшен е месец нисан тази година!“

— Не — каза Пилат, — не защото е задушно, от теб се задушavam, Каифа. — После присви очи, усмихна се и добави: — Пази се, първосвещенико.

Тъмните очи на първосвещеника блеснаха и той — не по-зле от прокуратора одева — се направи на изненадан.

— Какво чувам, прокураторе? — надменно и спокойно отвърна Каифа. — Ти ме заплашваш, след като е произнесена присъдата, утвърдена от теб самия? Нима е възможно? Свикнали сме, преди да каже нещо, римският прокуратор да подбира думите си. Дано не ни е чул някой, хегемоне.

Пилат мъртвешки изгледа първосвещеника и се усмихна озъбено.

— Какво говориш, първосвещенико! Кой може да ни чуе тук и сега? Нима ти приличам на младия смахнат скитник, когото ще екзекутират днес? Да не съм хлапак, Каифа? Аз знам какво говоря и къде го говоря. Градината се охранява, дворецът също се охранява, така че и мишка не може да проникне през никоя дупка! Не само мишка, тук не може да проникне дори този, как се казваше... от град Кариот. Между другото, ти познаваш ли го, първосвещенико? Та... ако той бе проникнал тук, тежко му и горко, за това поне ще ми повярваш, нали? Е, да знаеш, първосвещенико, че от днес нататък за теб няма да има покой! Нито за теб, нито за твоя народ^[30] — и Пилат посочи към далечината вдясно, там, където високо горе пламенееше храмът, — казвам ти го аз, Пилат Понтийски, ездачът Златното Копие!

— Знам, знам — смело отговори чернобрадият Каифа и очите му блеснаха. Той вдигна ръка нагоре и продължи: — Народът иудейски

знае, че го мразиш люто и че ще му причиниш много страдания, но няма да успееш да го погубиш! Бог ще го защити! Ще ни чуе, ще ни чуе всемогъщият кесар и ще ни опази от злодея Пилат!

— О, не! — възкликна Пилат и с всяка дума започна все повече да му олеква: вече нямаше защо да се преструва. Нямаше защо да подбира думите си. — Ти твърде много си се оплаквал на кесаря от мен, сега удари моят час, Каифа. Сега ще литне вест от мен, и то не до наместника в Антиолия^[31] и не до Рим, а право за Капрея, до самия император, вест за това как вие в Иершалаим закриляте от смърт отявлените метежници. И тогава аз ще напоя Иершалаим не с вода от Соломоновия извор, както исках за ваше добро! Не, не с вода! Спомни си, че заради вас трябваше да свалям от стените щитовете с монограмите на императора, че трябваше да местя войските, че се наложи, както виждаш, лично да дойда и да видя какви ги вършите тук! Помни ми думата, първосвещенико. В Иершалаим ще видиш не една кохорта, не! Край стените на града ще заприижда целият легион XII Фулмината, ще дойде арабската конница и тогава ще чуеш безутешен плач и стенания. Тогава ще си спомниш за спасения Варраван и ще съжалиш, че си изпратил на смърт философа, проповядващ мир!

По лицето на първосвещеника избиха петна, очите му пламнаха. Подобно на прокуратора той се усмихна озъбено и отвърна:

— Прокураторе, вярваш ли в това, което говориш? Не, не вярваш! Не мир, не мир ни донесе прелъстителят на народа в Иершалаим и ти, коннико, много добре го разбираш^[32]. Ти искаше да го пуснеш, за да може той да разбуни народа, да се подиграе с вярата и да поведе хората срещу римските мечове! Но докато съм жив, аз, иудейският първосвещеник, няма да оставя вярата ни на поругание и ще защита народа! Чуваш ли, Пилате? — и тогава Каифа застрашително вдигна ръка: — Заслушай се, прокураторе!

Каифа млькна и прокураторът отново чу сякаш шум от море, който прииждаше към самите стени на градината на Ирод Велики. Този шум се издигаше отдолу към нозете и към лицето на прокуратора. А зад гърба му, там, отвъд крилата на двореца, се чуваха тревожни тръбни звуци, тежко хрущене на стотици нозе, звън на желязо — и тогава той разбра, че римската пехота вече излиза по негова заповед,

устремена към страшния за бунтарите и разбойниците предсмъртен парад.

— Чуваш ли, прокураторе? — тихо повтори първосвещеникът. — Нима ще кажеш, че всичко това — той вдигна двете си ръце и тъмната качулка падна от главата му — е заради жалкия разбойник Вар-раван?

С опакото на ръката си прокураторът отри мокрото си студено чело, погледна към земята, после присви очи към небето, видя, че нажеженото кълбо е почти над главата му, а сянката на Каифа се е свила до опашката на лъва, и каза тихо и равнодушно:

— Наближава пладне. Заприказвахме се, а трябва да продължим.

С изискани фрази той се извини пред първосвещеника, помоли го да седне за малко на пейката в сянката на магнолията и да го изчака да повика хората, необходими за последното кратко съвещание, и да даде още едно разпореждане във връзка с екзекуцията.

Каифа се поклони любезно, като положи ръка на сърцето си, и остана в градината, а Пилат се върна на терасата. Там заповяда на очакващия го секретар да покани в градината легата на легиона, трибуна на кохортата, а също двамата членове на Синедриона и началника на храмовата стража, които чакаха да бъдат повикани в кръглата беседка с фонтана на по-долната тераса. Пилат добави също, че веднага ще дойде и той, и се оттегли навътре в двореца.

Докато секретарят събираше съвещанието, в засенчената от слънцето с тъмни завеси стая прокураторът се срещна с някакъв човек, чието лице беше наполовина скрито от качулка, макар в стаята слънчевите лъчи да не можеха да му пречат. Срещата бе извънредно кратка. Прокураторът тихо му каза няколко думи, след което той се оттегли, а Пилат излезе през колонадата в градината.

Там пред всички, които бе пожелал да види, той тържествено и сухо заяви, че утвърждава смъртната присъда на Иешуа Ха-Ноцри, и официално попита членовете на Синедриона кой от престъпниците предпочитат да остане жив. След като получи отговор, че това е Вар-раван, прокураторът каза:

— Много добре — и нареди на секретаря веднага да го впише в протокола, стисна в ръката закопчалката, която секретарят бе вдигнал от пясъка, и тържествено каза: — Време е!

Тогавя всички присъстващи тръгнаха по широката мраморна стълба между стените от рози, излъчващи омаен аромат, заслизаха все

по-надолу и по-надолу към стената на двореца и портите към големия, застлан с гладки плочи площад, в края на който се виждаха колоните и статуите на Йершалаимския хиподрум.

Щом групата излезе въвн от градината и стъпи на широкия, извисен над площада каменен подиум, Пилат се огледа с присвити очи и се ориентира в обстановката. Пространството между стената на двореца и подиума, което току-що бе извървял, беше празно, но пък напред площад вече не се виждаше — тълпата го бе изпълнила. Тя щеше да залее и подиума, и освободеното пространство, ако тройната редица от себастийски войници вляво и от войниците на итурейската спомагателна кохорта вдясно от Пилат не я удържаше.

И тъй, несъзнателно стиснал в юмука си ненужната закопчалка и присвил очи, Пилат се качи на подиума. Присвиваше ги не защото слънцето го заслепяваше, не! Той не искаше да вижда групата осъдени, които, както много добре знаеше, сега качваха на подиума.

Щом бялата мантия с кървавочервена подплата се появи върху каменната канара над морето от хора, в ушите на сякаш ослепелия Пилат се блъсна звукова вълна: „Ааа...“ Тя започна тихо, родена някъде далеч край хиподрума, после стана гръмовна и след няколко секунди започна да стихва. „Видяха ме“ — помисли си прокураторът. Преди да стигне до най-ниската си точка, вълната ненадейно отново започна да се усилва и разлюляна, се издигна по-високо от първата, а по нея като кипнала пяна по морски талози се понесоха подсвирквания и отделни, долавяни през ехтежа женски стонове. „Качили са ги на подиума — помисли си Пилат, — а стонове се чуват, защото няколко жени са били премазани от напора на тълпата“.

Той изчака малко, защото знаеше, че по никакъв начин не може да накара тълпата да замълчи, докато тя не излее всичко насъбрано и не млъкне сама.

И когато този миг настъпи, прокураторът изстреля нагоре дясната си ръка и от тълпата изчезна и сетният шум.

Тогавя Пилат пое колкото можа от горещия въздух и дрезгавият му глас екна над хилядите глави:

— В името на кесаря император!

Този път в ушите на няколко пъти го блъсна железен отсечен вик — високо вдигнали копия и отличителни знаци^[33], войниците в кохортите изреваха страшно:

— Да живее кесарят!

Пилат вдигна глава право срещу слънцето. Под клепачите му блесна зеленикав огън, от него мозъкът му се запали и над тълпата полетяха дрезгавите арамейски думи:

— Четиримата престъпници, арестувани в Иершалаим за убийства, подстрекателство към метеж и оскърбление на законите и вярата, са осъдени на позорна смърт — окачване на стълб! Екзекуцията ще бъде извършена сега на Плешивия връх! Имената на престъпниците са: Дисмас, Гестас, Вар-раван и Ха-Ноцри. Ето ги пред вас!

Пилат посочи с ръката си надясно, без да вижда никакви престъпници, но той знаеше, че те са там, на мястото, където трябва да бъдат.

Тълпата отвърна с продължителен тътен като от почуда или облекчение. А когато той стихна, Пилат продължи:

— Но ще бъдат екзекутирани само трима, защото според закона и обичая в чест на празника Пасха на единия от осъдените по избор на Малкия Синедрион и с потвърждение на римската власт великодушният кесар император връща неговия презрян живот!

Пилат извикваше думите и същевременно слушаше как тътенът се сменя с всеобхватна тишина. Сега до ушите му не стигаше нито въздишка, нито шепот и дори настана един миг, когато му се стори, че изобщо всичко наоколо е изчезнало. Че градът, който мрази, е умрял, той стои сам, изгарян от отвесните лъчи, забил лице в небето. Пилат задържа тишината още малко, а после започна да извиква:

— Името на човека, когото сега пред вас ще пуснат на свобода, е...

Направи още една пауза, забави се, за да се убеди дали е казал всичко, защото знаеше, че щом научи името на щастливеца, мъртвият град ще възкръсне и после вече няма да се чуе нито дума.

„Това ли е всичко? — беззвучно си прошепна Пилат. — Това е. Името!“

И като разтегли звука „р“, извика над смълчания град:

— Вар-раван!

В този миг му се стори, че слънцето над него се пръсна със звън и изпълни ушите му с огън. В този огън бушуваха рев, писъци, стонове, смях и подсвирквания.

Пилат се обърна и тръгна по подиума назад към стъпалата, без да гледа нищо, освен пъстроцветните плочки под нозете си, за да не се препъне. Той знаеше, че сега зад него към подиума като град се сипят бронзови монети и фурми, че във виещата тълпа хората се блъскат, качват се по раменете едни на други, за да видят с очите си чудото — как един човек, който вече е бил в ръцете на смъртта, се е изкопчил от тях! Как легионерите му свалят въжетата, като неволно му причиняват парлива болка в навехнатите при разпита стави, как той се мръщи и пъшка, но въпреки това се усмихва безсмислено налудничаво.

Той знаеше, че същевременно конвойт води към страничните стъпала тримата с вързани ръце, за да ги отведе до пътя на запад, към покрайнините, към Плешивия връх. Едва когато се озова отгатык подиума, в неговата задна част, Пилат отвори очи, защото знаеше, че вече е в безопасност, че няма как да види осъдените.

Към стона на вече стихващата тълпа сега се примесваха и се различаваха отсечените викове на глашатаите, които — някои на арамейски, а други на гръцки — повтаряха онова, което бе извикал от подиума прокураторът. До слуха му долетя и барабанното, непрекъснато и приближаващо чаткане на конски копита, и тръба, която весело и припряно оповести нещо. На тези звуци отвърнаха пронизващите изсвирвания на момчетата по покривите на улицата, която извеждаше от пазара към площада на хиподрума, и виковете „Пази се!“.

Един войник със знак в ръката, който стоеше самотен на опустелия площад, им махна тревожно и прокураторът, легатът на легиона, секретарят и конвойт спряха.

Кавалерийската ала, която препускаше все по-бързо, излетя на площада, за да го прекоси отстрани, да подмине хорското стълпотворение, и през уличката под каменната стена, по която се виеха лози, да поеме по най-краткия път към Плешивия връх.

Щом се изравни с Пилат, прелитацият в тръс, дребен като момче и тъмен като мулат сириец, командирът на алата, високо му извика нещо и извади меча от ножницата. Враният му кон, потен и зъл, се метна встрани и се изправи на задните си крака. Командирът го шибна с камшика по шията, укроти го, рязко прибра меча в ножницата и в галоп препусна към уличката. По трима в редица, в облак прах след него полетяха ездачите, заподскачаха връхчетата на леките бамбукови

пики и край прокуратора се понесоха някак прекалено мургавите им под белите тюрбани лица с весело оголени лъскави зъби.

Вдигнала пушилка до небето, алата нахлу в уличката и покрай Пилат последен прелетя един войник с пламенееща на слънцето тръба на гърба.

Вдигнал ръка да се предпази от праха и недоволно смръщен, Пилат продължи нататък, към портите на дворецовата градина, а след него поеха легатът, секретарят и конвоят.

Беше около десет часът сутринта.

[1] Някога, когато Йерусалим изцяло е бил разположен на територията на днешния Стар град, там е имало два двореца на Ирод Велики. Единият от тях се е намирал долу, в самото начало на днешната Виа Долороса, до Лъвската порта, където се е издигала Антониевата кула (наречена така вероятно защото по-късно дворецът е бил подарен на Марк Антоний). Там, откъдето според легендата Йешуа е бил поведен на екзекуция и където е започнал пътят му с кръста, до площад Литостратос. Вторият е бил близо до Яфската порта, отдясно, приблизително там, където сега се намира Музеят за история на Йерусалим, наречен „Кулата на Давид“. Как е изглеждал този главен дворец може да се види от макета на града от времето на Втория Храм в Холиленд. Тези два двореца не са се запазили, изгорели са при разрушаването на Втория Храм. Знае се, че когато римските наместници са присъствали в Юдея, прокураторите по време на краткотрайните си пребивавания в столицата са отсядали точно в главния дворец. Докато постоянната им резиденция е била Кесария Стратонова на Средиземно море, изградена от Ирод специално с такава цел. ↑

[2] Ирод I, също Ирод Велики (Herodes I; 73 пр.н.е. — март 4 пр.н.е. в Йерусалим) е цар на Юдея, Галилея, Самария и други територии. Той е поставен от Рим като проконсул. Ирод е вторият син на Антипатър Идумейски от Идумея и съпругата му Кипрос, набатейка. Ирод е родоначалник на управляващата Юдея царска династия на Иродиадите. ↑

[3] Прокуратор е управител, най-често на провинция, изпълняващ ролята на главнокомандващ и съдия. Тази длъжност е

разпространена в късната Римска република и ранната Римска империя. ↑

[4] Пилат Понтийски (на латински Pontius Pilatus, на гръцки Πόντιος Πιλάτος) е прокуратор на римската провинция Юдея (26–36 г.) по време на управлението на император Тиберий. Според Новия Завет и Йосиф Флавий Пилат Понтийски осъжда Исус Христос на смърт. Според някои източници управлението на Пилат се характеризира с насилие и жестокост. Данъчният и политическият гнет, провокационните му действия, които оскърбяват религиозните вярвания и обичаи на юдеите, водят до масово народно недоволство, безпощадно потушено. Според думите на философа Филон Александрийски, живял през I в., Пилат е отговорен за безбройните жестокости и убийства, извършени без съд. ↑

[5] Кохортата е основната военна структура в реформирания от Гай Марий Републикански легион. В нея влизали приблизително 480 човека. Била съставена от шест центурии, обединени в три манипули. От втората половина на I в. първата кохорта на всеки легион била увеличена до близо 800 човека и реорганизирана в 5 центурии (така всяка центурия била с двоен състав). Десет кохорти формирали легион. ↑

[6] Центурията е най-малкото подразделение на римския легион от 100 души (в различните епохи броят на войниците варираше от 60 до 100). Думата произлиза от латинското centum, което означава стотица. ↑

[7] Тетрархията (гр. τετραρχία „управление на четирима“) е форма на управление, в която властта е поделена между четирима души (тетрарси). В случая става дума за Ирод Антипа, по онова време тетрарх на Галилея и Переея. ↑

[8] Синедрионът (от ст.гр. συνέδριον) е висш орган, съвет, събрание (своеобразно правителство, законодателен и съдебен орган) на юдейските старейшини до превземането на Йерусалим от римляните през 70 година. Занимава се с най-важните религиозни, държавни и съдебни въпроси на юдеите. Актовете му имат силата на закон за юдеите. Членовете на Синедриона се избират чрез гласуване или по жребий от средите на книжниците на Стария завет, свещениците и водачите на евреите. Преданието гласи, че създател на Синедриона е Мойсей. ↑

[9] Центурион (лат. *centurio* „стотник“) е член на младшия команден състав на римската армия. Командвал центурия. Центурионите носели посребрена люспеста броня (*logica squamata*), на която били запоени наградите им (*falerae*), и наколенници. Гребенът на шлема им бил закрепен напречно. Меча носели отляво, а камата (*pugio*) — отдясно. Също така отличителен техен белег била и лозовата пръчка (*vitis*), с която наказвали легионерите за различни прегрешения. ↑

[10] Назарянина. Името „Иешуа Ха-Ноцри“ Булгаков среща в пиесата на Сергей Чевкин „Иешуа Ханоцри. Безпристрастно разкриване на истината“ (1922), а след това го проверява в трудовете на редица историци. В неговия архив се пазят извадки от книгата на германския философ Артур Дреус (1865–1935) „Митът за Христос“, където се твърди, че на староеврейски думата „нацар“, или „нацер“, означава „издънка“ или „клон“, а „Иешуа“ или „Иошуа“ — „помощ за Яхве“ или „помощ Божия“. В труда си „Отричане на историческото съществуване на Иисус в миналото и настоящето“, излязъл на руски през 1930 г., Дреус предпочита друга етимология на думата „нацер“ (друг вариант — „ноцер“) — „страж“, „пастир“, и споделя мнението на британския изследовател на Библията Уилям Смит (1846–1894), че още преди новата ера сред евреите е съществувала сектата назареи или назаряни, прекланящи се пред култовия бог Иисус (Иошуа, Иешуа) „ха-ноцри“, т.е. „Иисуса хранител“. Ако Дреус и други историци от митологичната школа са се стремили да докажат, че името Иисус Назарей (Ха-Ноцри) няма географски характер и по никакъв начин не е свързано с град Назарет, който според тях в евангелско време още не е съществувал, то Фарар, един из най-изтъкнатите последователи на историческата школа, отстоява традиционната етимология. От книгата му Булгаков научава, че едно от имената на Христос — Ха-Ноцри, споменавано в Талмуд, означава Назарянин. За разлика от Дреус, Ферар превежда древноеврейското „Иешуа“ малко по-различно: „чието спасение е Иехова“. Английският историк свързва с Назарет град Ен-Сарид, който споменава и Булгаков, когато кара Пилат да сънува „бедняка от Ен-Сарид“. ↑

[11] В каноническите евангелия никъде не се споменава за град Гамала. Макар че по онова време е съществувал град с много подобно име — Гамла. Той е бил основан през 90-а година пр.Хр. от юдейския цар Александър Янай, така че през описваните времена е съществувал.

Друг е въпросът защо на Булгаков му е трябвало неговият Иешуа да отговори точно така, а не да назове например Витлеем (Бейт-Лехем), където е роден, или Назарет (Ноцерет), където е прекарал младежките си години. Може би по този начин писателят е искал да покаже, че смятайки историята на равина (учителя) Иешуа Ха-Ноцри до голяма степен за правдоподобна, не признава евангелското ѝ тълкувание. Отношението на Иешуа към Назарет е по-скоро отрицателно — той не е бил приет като „пророк в своето отечество“, а Витлеем не е познавал. Не е живял някъде постоянно, но е посочил Гамла. Може би защото, преди да се възкачи на престола, Ирод е бил римски управител на Галилея и резиденцията му се е намирала точно в Гамла. ↑

[12] Левий Матей се асоциира с евангелиста Матей, на когото традицията приписва авторството на „логиите“ — най-старите писания за живота на Христос, залегнали в основата на трите Евангелия — от Матей, от Лука и от Марк, наричани „синоптични“. ↑

[13] Древната Витфагия се споменава в Евангелията като селище по източния склон на Елеонския хълм. Това селище наистина е съществувало и сега там има място със същото наименование, където се намира малка францисканска църква от времето на кръстоносците. Интересното е, че днешният път, който минава през Витфагия точно покрай църквата, завива под прав ъгъл край сегашната смокинова градина. Самото наименование Витфагия (на иврит — Бейт Паги) означава „смокинов дом“. Според Евангелията точно около това селище Иисус бил посрещнат от населението на Йерусалим с палмови клонки. ↑

[14] Градините по Елеонския хълм, наричан също Гар Зайтим, явно са Гетсиманската градина (от Гат Шманим — маслобойна). По онова време маслиновите плантации са покривали цялата западна част на хълма, обърната към Йерусалим. Там се е произвеждал изключително качествен и чист зехтин, който се е използвал в храмовите ритуали — така нареченият „елей“. Тъй като Гетсиманската градина е била най-близо до главните порти на Йерусалим от изток, а точно оттам в града са пристигали всички поклонници, тя често е била използвана като място за престой или почивка на път за Йерусалим. А когато в странноприемниците не са оставали места (по време на трите основни празника — Сукот, Шавуот и Пейсах — Празникът на

колибите, Петдесетница и Пасха), тя служела и за нощуване. Там Исус нощува с учениците си в нощта на Пасха. ↑

[15] Сузката порта вероятно географски е била ориентирана към Суза в Персия (срв. Шхемската, Яфската). Откъде Булгаков е взел това название, не е ясно, никъде в Евангелията не пише през коя порта Иешуа е влязъл в Йерусалим. В никой исторически документ не се посочва порта с такова име. ↑

[16] Манипула (от лат. *manipula* — букв. „шепа“, от *manus* — „ръка“, като символ върху знамето, под което са се събирали манипулите) — основно тактическо подразделение на легиона в римската армия. ↑

[17] Турма — подразделение на ескадрона (алата) в римската армия. ↑

[18] Идиставизо — известна с победата на Германик над Арминий долина край река Везер. Названието Идиставизо според Яков Грим най-често се тълкува като „Долината на девите“: „*Idissiaviso*“ („*Abh. d. Berl. Akad.*“, 1842). ↑

[19] Съветът на юдейските старейшини, висш орган на самоуправлението и съдопроизводството: Големият Синедрион включвал 71 духовници от цяла Юдея и Галатея, а малките — 23-ма. ↑

[20] Булгаков превръща Юда Искаротиотски в Иуда от Кириаф, спазвайки принципа на транскрибиране на евангелските имена, използван в пиесата на Сергей Чевкин „Иешуа Ханоцри. Безпристрастно разкриване на истината“ (1922). При Чевкин намираме Иуда, сина на Симон от Кериота, а Булгаков прави своя герой Иуда от Кириаф. В архива на писателя се е запазила извадка на това име от книгата на английския историк епископ Фредерик У. Фарар „Животът на Исус Христос“ (1873). ↑

[21] „Искаротиотски“ в традиционния български прочит. Булгаков транскрибира думата Кириот — Кириат/Кириаф по-точно, отколкото в Библията. „Кирия“ на иврит означава „градче“, „т“ в края — формата за принадлежност, трябва да е втората половина на името. Така става „Иуда от градчето изобщо“, без да се посочва конкретно название. Тоест, човек от някъде, обикновен човек. Между другото, за същото говори и името му: Иуда — Иехуда — иудей — еврей. „Един от многото“. Според друга версия евангелският „Искаротиот“ спокойно може да се отнася и до конкретния град Кариут в Самария. ↑

[22] Мястото, където Иуда се среща с Иешуа, тоест в Ир Тахтона, най-близката до Серапион (Храмовия хълм) част на Йерусалим. ↑

[23] Някои важни подробности, свързани със сюжетната линия за Иуда от Кириаф, Булгаков черпи от труда на френския историк Ернест Ренан (1823–1892) „Животът на Иисус“ (1863), срещу който Ф. У. Фарар възразява. Например това, че в диалога си с Иешуа Пилат споменава, че когато разговарял с Ха-Ноцри, Иуда от Кириаф запалил светилниците, е свързано с разказа на Е. Ренан за каноните на юдейското съдопроизводство: „Когато обвиняват някого в «съблазън», при него изпращат двама свидетели, които скриват зад параван, стараят се да извикат подсъдимия в междинна стая, откъдето двамата свидетели да могат да го чуват, без той да ги забелязва. Около него запалват две свещи, за да се знае, че свидетелите го виждат.“ ↑

[24] Тиберий Юлий Цезар Август (лат. Tiberius Julius Caesar Augustus; Тиберий Клавдий Нерон, лат. Tiberius Claudius Nero, 42 пр. Хр. — 37) — вторият римски император (от 14 г.) от династията Юлии-Клавдии. Според Библията Иисус Христос е бил разпънат по негово време. ↑

[25] Калиги, Калигви (лат. caligae — „ботуши“) при римляните — войнишки обувки, полуботуши, представляващи кожен чорап и сандал с каишки. Дебелата подметка на сандалите е имала шипове. По-късно така се наричат обувките, които католическият епископ обува по време на меса. ↑

[26] Обяснима и очевидна е връзката с Голгота. Името на хълма, на иврит „гулголет“, означава „череп“. Съществуват седем различни версии за Плешивия хълм. В днешния християнски свят той се идентифицира най-вече с малката скала под храма на Гроба Господен в Стария град, там, където според преданието императрица Елена, майката на византийския император Константин, е намерила кръста, на който е бил разпънат Иисус. Според друга версия Плешивия хълм се намира извън Стария град по пътя за Яфа, някъде около днешния пазар Махане Иехуда, в посока към Геула, може би където днес е йерусалимският площад Давидка. Вероятно М. А. Булгаков е избрал тази версия. По-нататък в текста се споменава, че към мястото на екзекуцията води западният, тоест Яфският път, което е в подкрепа на тази версия. ↑

[27] Образът на Иосиф Каифа се асоциира със споменавания в Евангелията председател на съда по делото на Иисус Христос, чието име се транскрибира различно. „Иосиф Каиафа“ е името, възприето в синодалния превод, и се среща в ранните редакции на романа на Булгаков. ↑

[28] Вероятно става дума за Втория Храм, разрушен по-късно от римляните. Според описанията на Йосиф Флавий той е бил висок четиридесет метра, тоест колкото дваисететажна сграда, и естествено, се е виждал отвсякъде. ↑

[29] Пасха (Песах) се празнува при евреите в чест на Изхода им от Египет. В памет на тези събития на Пасха в Йерусалим по традиция се коли здраво мъжко шиле, което в пасхалната нощ в семеен кръг трябва да се изпече и да се изяде докрай, без костите му да се чупят, с безквасен хляб и люти подправки. ↑

[30] Заплахата на Пилат Понтийски към Иосиф Каифа е цитирана по творбата на френския историк Ернест Ренан (1823–1892) „Антихрист“ (1866), в която се разказва за превземането и разрушаването на Йерусалим от бъдещия римски император Тит (39–81) през 70 г. В архива на Булгаков се е запазила извадка от тази книга и там се описват легионите, участвали в обсадата и щурма на града. Ренан пише, че „Тит е бил придружаван от четири легиона: 5-и Macedonica, 10-и Fretensis, 12-и Fulminata и 15-и Apollinaris, освен многобройните спомагателни войски, доведени от сирийските му съюзници, и от многото араби, дошли за грабеж“. ↑

[31] Антиохия е бил третият по големина град в Римската империя след Рим и Александрия. В двореца на Селевк са живеели Гней Помпей и Комод, организирал тук Олимпийски игри. Според Новия Завет последователите на Христос за първи път са започнали да се наричат християни точно в Антиохия (Деян., 11:26). По-късно Антиохия започва да се нарича люлка на християнското богословие, с нея е свързана Антиохийската богословска школа. Тук е роден и започва да служи проповедникът Йоан Златоуст. В Антиохия се е намирал центърът на една от четирите най-стари автокефални църкви — Антиохийската църква. ↑

[32] Тук Иосиф Каифа в завоалиран вид цитира думите на Иисус Христос от Евангелието от Матей: „Не мир ви нося, а меч“. Той ги тълкува не иносказателно като в евангелския текст (където по този

начин Христос само утвърждава върховенството на своето учение над семейните, социалните или други връзки), а буквално — като стремеж юдеите да станат жертва на римските мечове.

В подготвителните материали за „Майстора и Маргарита“ се е запазила извадка от „История на евреите“ от Хенрих Гретц относно това, че Иисус „е бил доведен в Синедриона, но не във Великия, а в Малкия, наброяващ 23 членове, където председател е бил първосвещеникът Иосиф Каифа“. ↑

[33] Всяка кохорта е имала своя значка, но не се знае дали тя е била над трите манипуларни значки на всяка кохорта, или е била просто значка на първата манипула във вид на някакво украшение. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

СЕДМОТО ДОКАЗАТЕЛСТВО

— Да, беше около десет сутринта, достопочтени Иван Николаевич — каза професорът.

Поетът прокара ръка по лицето си като човек, който току-що се е събудил, и видя, че на Патриаршеските се е свечерило.

Водата в езерото бе почерняла и по нея вече се плъзгаше лека лодка, чуваше се плясъкът на греблата и смехът на някаква гражданка в лодката. Сега по пейките в алеите имаше хора, но те бяха по другите три страни на квадрата, а не там, където се намираха нашите събеседници.

Небето над Москва бе сякаш безцветно и високо горе много ясно се виждаше пълната луна, но още не златиста, а бяла. Вече се дишаше по-леко и под липите гласовете звучаха смекчено, някак вечерно.

„Как тъй не разбрах кога успя да наниже цял разказ! — с почуда си помисли Бездомни. — И ето че се свечери! Или може би не е разказвал, ами просто съм заспал и съм сънувал?“

Но все пак професорът сигурно бе разказвал, инак трябва да приемем, че същото е сънувал и Берлиоз, понеже той внимателно се вгледа в лицето на чужденеца и рече:

— Вашият разказ е извънредно интересен, професоре, макар изобщо да не отговаря на писаното в евангелията.

— Но моля ви се — снизходително усмихнат отвърна професорът, — кой друг, ако не вие, би трябвало да знае, че нищо от писаното в евангелията в действителност никога не се е случвало, и ако започнем да се позоваваме на тях като на исторически източник... — той отново се усмихна и Берлиоз се запъна, защото буквално същото беше казал на Бездомни, докато вървяха по „Бронная“ към Патриаршеските езера.

— Така е — забеляза Берлиоз, — но се опасявам, че няма кой да потвърди дали и това, което вие ни разказахте, се е случило в действителност.

— О, не! Има кой да го потвърди! — извънредно уверено каза професорът, като започна да говори с акцент, и изведнъж тайнствено помами с пръст двамата приятели да се приближат.

Те се наведоха от двете му страни и той вече без никакъв акцент, който при него, дявол знае защо, ту изчезваше, ту се появяваше, каза:

— Понеже... — професорът плахо се озърна и зашепна — аз лично присъствах на всичко. Бях и на терасата при Пилат Понтийски, и в градината, когато той разговаряше с Каифа, и на подиума, само че тайно, инкогнито така да се каже, затова ви моля: никому нито дума и пълна тайна!... Шшшт!

Настана мълчание и Берлиоз пребледня.

— Вие... вие от колко време сте в Москва? — с треперещ глас попита той.

— Ами пристигнах ей сега, преди малко — смутено отговори професорът, а приятелите чак тогава се сетиха хубавичко да го погледнат в очите и откриха, че лявото, зеленото, е напълно безумно, а дясното — пусто, черно и мъртво.

„Ето ти го обяснението! — смутено си помисли Берлиоз. — Или е някакъв смахнат германец, или току-що се е побъркал край Патриаршеските. Ама че история!“

Да, наистина, сега всичко получи обяснение: и много странната закуска при покойния философ Кант, и шантавите приказки за олиото и Анушка, и пророкуването, че щял да бъде обезглавен, и всичко останало — професорът беше луд.

Берлиоз веднага разбра какво трябва да прави. Той се облегна силно назад и зад гърба на професора взе да намига на Бездомни в смисъл да не му възразява, но обърканият поет не схвана.

— Да, да, да — възбудено каза Берлиоз, — всъщност всичко е възможно! Много даже е възможно: и Пилат Понтийски, и терасата, и така нататък... Вие сам ли пристигнахте или със съпругата си?

— Сам, сам, аз винаги съм сам — с покрусата отвърна професорът.

— А къде е багажът ви, професоре? — внимателно заподпитва Берлиоз. — В „Метропол“ ли? Къде отседнахте?

— Аз ли? Никъде — отговори смахнатият германец, чието зелено око тъжно и безнадеждно блуждаеше над езерото.

— Как? Ами... къде ще живеете?

— Във вашия апартамент — изведнъж нехайно отговори побърканият и му намигна.

— Аз... аз много се радвам — замърмори Берлиоз, — но честно казано, у нас ще ви е неудобно... Докато в „Метропол“ стаите са чудесни, той е първокласен хотел...

— И дяволът ли не съществува? — изведнъж закачливо попита болният, като се обърна към Иван Николаевич.

— И дяволът...

— Не му възразявай! — само с устни пошепна Берлиоз, като се изпъна зад гърба на професора и направи гримаса.

— Няма никакъв дявол! — смутен от цялата тая дивотия, най-неблагоразумно извика Иван Николаевич. — До гуша ми дойде! Стига глупости.

Тогава безумецът така прихна, че от липата над главите им изхвъркна един врабец.

— Е, това вече наистина е интересно — разтърсван от смях, каза професорът, — ами че то у вас за каквото и да попиташ, все го няма! — Той внезапно спря да се смее и както е напълно естествено при душевните заболявания, след смеха изпадна в другата крайност — избухна и извика гневно: — Няма го значи, така ли?

— Спокойно, спокойно, спокойно, професоре — мърмореше Берлиоз да не би да ядоса с нещо болния, — изчакайте ме тук с другаря Бездомни, аз ще изтичам до ъгъла да звънна по телефона, после ще ви заведем където поискате. Защото не познавате града...

Трябва да признаем, че планът на Берлиоз беше правилен: той трябваше да стигне до най-близкия уличен телефон и да съобщи в бюро „Чужденци“, че на Патриаршеските езера има един чуждестранен консултант, който явно е в ненормално състояние. Та да вземат необходимите мерки, защото иначе става някаква пълна бъркотия.

— Да се обадите? Е, добре, обадете се — тъжно се съгласи болният и изведнъж помоли страстно: — Но на сбогуване ви умолявам, повярвайте поне, че дяволът съществува! Нищо повече не искам от вас. Имайте предвид, че за това служи седмото доказателство, най-сигурното! И сега то ще ви бъде представено.

— Добре, добре — престорено мило каза Берлиоз, намигна на посьрналия поет, на когото идеята да варди откачилият германец никак

не му допадаше, и се устреми към изхода от Патриаршеските, дето е на ъгъла на „Бронная“ и „Ермолаевски“.

Професорът пък сякаш изведнъж оздравя и се разведри.

— Михаил Александрович! — извика той след Берлиоз.

Онзи трепна, обърна се, но се утеши с мисълта, че професорът знае името и презимето му също от някои вестници. А професорът сви шепите си на фуния и извика:

— Искате ли да се разпоредя да изпратят телеграма до чичо ви в Киев?

Берлиоз отново настръхна. Откъде този луд ще знае за съществуването на киевския му чичо? Защото във вестниците със сигурност не пишеше такива неща. Охо, дали пък Бездомни не е прав? Ами ако тия документи наистина са фалшиви? Ама че странен субект. Да се обади! Веднага да се обади! Там много бързо ще го проучат!

И без да слуша нищо повече, Берлиоз се завтече нататък.

В този миг от пейката точно преди изхода към „Бронная“ срещу редактора се възправи същият онзи гражданин, който по-рано под слънчевата светлина се бе изваял от лепкавия зной. Само че сега не беше въздушен, а обикновен, от плът, и в падащия здрач Берлиоз ясно видя, че мустачките му приличат на кокоши перца, очите му са малки, иронични и като на пиянде, а панталоните — карирани и толкова високо повдигнати, че се виждаха нечистите му бели чорапи.

Михаил Александрович направо се слиса, но си каза, че това е някакво глупаво съвпадение и че сега няма никакво време да се разсейва с подобни неща.

— Турникета ли търсите, гражданино? — с пресипнал тенор попита карираният тип. — Заповядайте насам! Оттук, направо и ще стигнете. Би трябвало за упътването да ви поискам колкото за четвъртинка... да се посъвзема... като бивш диригент на църковен хор^[1]! — и кълчейки се, субектът рязко свали жокейското си кепе.

Берлиоз реши да не обръща внимание на молбите и хленча на диригента, изтича до турникета и го хвана. Завъртя го и тъкмо да стъпи на релсите, в лицето му плисна червена и бяла светлина: в стъкленото сандъче светна надписът „Внимание, трамвай!“.

И този трамвай, който завиваше по новоположената линия от „Ермолаевски“ към „Бронная“, тозчас връхлетя. Зави, пое по правата,

внезапно грейна в електрическа светлина отвътре, нададе вой и се втурна напред.

Макар да стоеше на безопасно място, Берлиоз реши за всеки случай да се върне зад оградата, хвана дръжката с другата ръка и направи крачка назад. Тогава обаче ръката му се изплесна и отскочи, единият му крак неудържимо, като върху лед, се хлъзна надолу по паветата, другият отхвъркна и той се просна на релсите.

В опит да се хване за нещо, Берлиоз падна по гръб, леко удари главата си в паветата и високо горе, но дали отдясно, или отляво — не можа да разбере — съгледа позлатената луна. Успя да се обърне настрани, конвулсивно прибра краката си към корема и тогава зърна понеслото се с неудържима сила към него напълно побеляло от ужас лице на ватманката и алената лента на ръката ѝ. Берлиоз не извика, но около него с отчаяни женски гласове писна цялата улица. Ватманката рязко дръпна електрическата спирачка, вагонът заби нос в земята, мигновено подскочи и стъклата на прозорците му се пръснаха с трясък и звън. В този миг в мозъка на Берлиоз някой отчаяно извика: „Нима?...“ Още веднъж, за последен път, му се мярна луната, но вече разпадаща се на парчета, и после стана тъмно.

Трамваят го връхлетя и под оградата върху павирания участък от Патриаршеската алея изхвъркна някакъв кръгъл тъмен предмет. После се търколи оттам и заподскача по паветата на „Бронная“.

Беше отрязаната глава на Берлиоз.

[1] В руския език думата „регент“ има и това значение и най-вероятно тук тя е употребена в този смисъл, което става ясно по-късно в романа. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА ПРЕСЛЕДВАНЕТО

Истеричните женски викове бяха стихнали, пронизващите милиционерски свирки бяха млъкнали, едната от двете линейки беше откарала обезглавеното тяло и отрязаната глава в моргата, а другата — порязаната от стъклата хубава ватманка. Метачите с бели престилки бяха измели натрошените стъкла и бяха посипали с пясък локвите кръв, а Иван Николаевич, както се беше тръшнал на пейката, преди да стигне до турникета, все още продължаваше да седи на нея.

Той на няколко пъти се опита да стане, но краката не го слушаха — Бездомни беше като парализиран.

Щом чу първия вопъл и видя главата да подскача по паважа, поетът се втурна към турникета. Той така обезумя от тая гледка, че като тупна на пейката, захапа ръката си до кръв. Естествено, бе забравил за смахнатия германец и се мъчеше да разбере само едно: как е възможно допреди миг да е разговарял с Берлиоз, а сега — главата му...

Развълнуваните хора по алеята бързо минаваха покрай поета, възкликваха нещо, но Иван Николаевич не проумяваше какво казват.

Не щеш ли обаче до него се сблъскаха две жени и едната от тях — остроноса и гологлава, току над ухото му извика на другата:

— Анушка, нашата Анушка! От „Садовая“! Тя е виновна! Купила си в бакалницата слънчогледово олио и да вземе да счупи шишето във въртележката! Цялата пола си беше оляла... Така я беше яд, ама така я беше яд! А той, клетият, сигурно се е подхлъзнал и се е изтърсил на релсите...

От всичко, което извика жената, в потресения мозък на Иван Николаевич се впи само една дума: „Анушка“...

— Анушка... Анушка ли?... — замърмори поетът и се огледа тревожно. — Чакайте, чакайте...

За думата „Анушка“ се навързаха думите „слънчогледово олио“, а после незнайно защо и „Пилат Понтийски“. Поетът отхвърли Пилат и взе да разплита кълбото, като се хвана за думата „Анушка“. Кълбото

много бързо започна да се размотава и тозчас го отведе до смахнатия професор.

Пардон! Нали той беше казал, че заседанието няма да се проведе, защото Анушка е разляла олиото? И както виждате, то няма да се проведе! Нещо повече: той направо каза, че Берлиоз ще бъде обезглавен от жена?! Да, да, да! Ватманката наистина беше жена! Но какво става?! Какво?

Нямаше и капка съмнение, че тайнственият консултант предварително и със сигурност е знаел цялата картина на ужасната смърт на Берлиоз. В този миг две мисли пронизаха мозъка на поета. Първата бе „Глупости! Изобщо не е луд!“ и втората: „Дали пък той не е натъкмил всичко?!“

Но разрешете да попитаме — как?!

— О, не! Ще видим ний тая работа!

С голямо усилие на волята Иван Николаевич стана от пейката и се втурна обратно натам, където бе разговарял с професора. И откри, че за щастие той още не си е тръгнал.

Уличните лампи на „Бронная“ вече светваха, над Патриаршеските грееше златна луна и в лунния, винаги измамен здрач на Иван Николаевич му се стори, че онзи стои и държи под мишницата си не бастунче, а шпага.

Досадникът бивш диригент беше седнал там, където доскоро бе седял самият Иван Николаевич. Сега на носа му се мъдреше явно ненужно пенсне, едното стъкло на което изобщо липсваше, а другото бе пукнато. С него кариерният гражданин изглеждаше още по-гаден от преди, когато упътваше Берлиоз как да стигне до релсите.

Със свито сърце Иван се приближи до професора, погледна го в лицето и разбра, че по него няма и не е имало никакви признаци на лудост.

— Я казвайте, кой сте вие? — глухо попита Иван.

Чужденецът се навъси, погледна поета така, сякаш го виждаше за първи път, и отговори с неприязън:

— Не разбира... руски говори...

— Той не разбира! — обади се от пейката диригентът, макар никой да не го беше молил да обяснява думите на чужденеца.

— Не ме будалкайте! — застрашително рече Иван и усети хлад под лъжичката, — до одеве много добре говорехте руски. Вие не сте

германец и не сте професор! Вие сте убиец и шпионин! Документите! — яростно извика Иван.

Загадъчният професор презрително изкриви и бездруго кривите си устни и сви рамене.

— Гражданино — отново се намеси отвратителният диригент, — защо притеснявате чуждия турист? Да знаете, че ще ви бъде потърсена най-строга отговорност за това!

А подозрителният професор направи надменна физиономия, обърна се и тръгна да се отдалечава.

Иван усети, че губи самообладание, и задъхано се обърна към диригента:

— Ей, гражданино, помогнете ми да задържим този престъпник! Длъжен сте!

Диригентът скочи с неимоверна готовност и се провикна:

— Къде е тоя престъпник! Къде е? Чуждестранният престъпник ли? — Очите му засвяткаха от радост. — Този ли? Ако е престъпник, първата ни работа е да викаме „Стража!“. Инак ще се измъкне. Хайде двамата! Заедно! — и зина.

Обърканият Иван послуша шегаджията диригент и извика „Стража!“, но онзи го праметна и не извика нищо.

Самотният, пресипнал вик обаче не даде добър резултат. Минаващите наблизко две девойки заобиколиха Бездомни отдалеч и той чу думата „пиян“.

— А, значи сте комбина? — вече гневно извика Иван. — Ще ме разиграваш, така ли? Я ме пусни!

Той понечи да мине отдясно, но и диригентът му застана отдясно. Иван наляво и мерзавецът нататък.

— Нарочно ли ми се мотаеш в краката? — започна да озверява Иван. — Теб самия ще те предам в ръцете на милицията!

Опита се да хване негодника за ръкава, но не улучи и нищичко не хвана. Диригентът бе изчезнал яко дим.

Иван ахна, впери поглед в далечината и видя омарния непознат. Той приближаваше „Патриарший“ и не беше сам, а вече в компанията на повече от съмнителния диригент. Но нещата не свършваха дотук: с тях имаше и трети — един незнайно откъде взел се котарак, огромен като прасе, черен като въглен или гарван и с натопорчени кавалерийски

мустаци. Тримата свърнаха в „Патриарший“, котаракът — на задните си лапи.

Иван се завтече след злодеите, но бързо се убеди, че ще му е много трудно да ги настигне.

Те мигом минаха по уличката и се озоваха на „Спиридоновка“. Колкото и да се силеше Иван, разстоянието между преследваните и него изобщо не намаляваше. И още преди да разбере какво става, след тихата „Спиридоновка“ поетът се озова до „Никитские ворота“^[1], където положението му се влоши още повече. Тук беше пълно с хора, той връхлетя върху някакъв минувач и бе наруган. А шайката злодеи изведнъж реши да използва любимия похват на бандитите — да се пръсне в различни посоки.

Много умело диригентът се метна в движение в един автобус, който летеше към Арбатския площад, и се измъкна. Като загуби единия от преследваните, Иван насочи вниманието си към странния котарак и го видя как стигна до стъпалото на спрялата на спирката моториса „А“, нагло избута една жена, тя изпищя, а той се вкопчи в дръжката и дори направи опит през отворения заради жегата прозорец да подаде на кондукторката десет копейки.

Поведението на котарака така слиса Иван, че той замръзна на мястото си до ъгловата бакалница и повторно, но този път много по-силно, се смая от поведението на кондукторката. В мига, когато видя качващия се в трамвая котарак, направо разтреперана от яд, тя извика:

— За котки е забранено! С котки е забранено! Пет! Слизай, че ще повикам милиция!

Нито на кондукторката, нито на пътниците им направи впечатление най-същественото: не че котаракът се опитва да се качи в трамвая, което не беше най-лошото, а че се кани да плати!

Котаракът се оказа не само платежоспособно, но и дисциплинирано животно. Още след първото подвикване на кондукторката той спря настъплението си, слезе от стъпалото, седна на спирката и разтърка мустаците си с монетата. Но когато кондукторката дръпна въженцето на звънеца и трамваят потегли, постъпи като всеки друг, когото свалят, но който все пак трябва да пътува. Той изчака да отминат и трите вагона, скочи на задния буфер на последния, вкопчи лапа в някакво черво, което се подаваше навън, и замина, като същевременно си спести десетте копейки.

Залисан с противния котарак, Иван едва не изгуби най-важния от тримата — професора. Но за късмет той не беше успял да се измъкне. Иван видя сивата му барета в навалищата в началото на „Болшая Никитская“ или „Херцен“. И мигом също се озова там. Но без успех. Колкото и да ускоряваше крачка, да се затичваше и да разбутваше минувачите, поетът нито на сантиметър не се приближаваше до професора.

Макар и да се ядосваше, Иван все пак не спираше да се чуди на свръхестествената скорост, с която вървеше преследването. Не бяха минали и двамазет секунди и след „Никитские ворота“ той беше вече на ослепително осветения Арбатски площад. Още няколко секунди и ето го на някаква тъмна уличка с разбити тротоари, където падна и си удари коляното. Отново осветена магистрала — улица „Кропоткин“, пак уличка, после „Остоженка“ и пак пресечка — унила, гадна и слабо осветена. Тук вече окончателно изгуби онзи, който толкова му трябваше. Професорът беше изчезнал.

Иван Николаевич се посмути, но за кратко, защото изведнъж се сети, че професорът непременно трябва да е влязъл в кооперация № 13, и то задължително в 47-и апартамент.

Бързо се вмъкна във входа, излетя до втория етаж, веднага намери апартамента и припряно позвъни. Не му се наложи да чака: вратата му отвори пет-шест годишно момиченце и без нищо да го пита, тутакси отиде някъде.

В огромното, неимоверно занемарено антре, бледо осветено от малка лампа, в ъгъла, под високия опушен таван, на стената висеше велосипед без гуми, имаше огромен обкован сандък, а на полицата над закачалката — зимна шапка с провесени дълги уши. През една от вратите някакъв еквив мъкки глас ядосано крещеше по радиото нещо в стихове.

Иван Николаевич изобщо не се обърка в непознатата обстановка и се насочи право към коридора, като разсъждаваше така: „Скрил се е в банята, разбира се“. В коридора беше тъмно. Той се поблъска в стените, но после видя тънка ивица светлина под вратата, напипа дръжката и я дръпна с всичка сила. Райберът отхвъркна, Иван се озова точно в банята и си помисли, че му е провървяло.

Но не колкото би трябвало! Лъхна го на топла влага и в светлината на въглените, тлеещи в кюмбето, той видя увесени по

стените големи корита и ваната, цялата на страшни черни петна от очукания емайл. Та в тази вана беше застанала една гола гражданка, цялата насапунисана и с тривка в ръката. Тя присви към нахълталия Иван късогледите си очи, на тази светлина като в ада изглежда го помисли за друг и каза тихо и весело:

— Кирюшка! Стига глупости! Да не сте откачили?... Фьодор Иванич ей сега ще се прибере. Марш веднага оттука! — и замахна с тривката към него.

Явно беше станало някакво недоразумение и виновен за него бе Иван Николаевич, естествено. Той обаче не пожела да си го признае и като възкликна укорително „Ах ти, развратнице!“, внезапно се озова в кухнята. Там нямаше никого, само върху печката в полумрака стояха десетина безмълвни загасени примуса. Един лунен лъч, проникнал през прашния, с години немит прозорец, бледо осветяваше ъгъла, където сред прах и паяжини висеше забравена икона, а иззад иконостаса се подаваха върховете на две венчални свещи. Под голямата икона беше закачена друга, по-малка, хартиена.

Кой знае каква мисъл бе хрумнала на Иван, та преди да изскочи през задния вход, да задигне едната от свещите, а също и книжната иконка. С тези предмети в ръка той напусна непознатото жилище, замърмори си нещо и се засрами от мисълта какво бе преживял токущо в банята, като неволно се помъчи да отгатне кой ли ще да е този нагъл Кирюша и дали отвратителната ушанка не е негова.

В пустеещата унила уличка поетът се огледа да потърси беглеца, но никъде не го видя. Тогава Иван си рече:

— На река Москва е, разбира се! Напред!

Добре би било някой да попита Иван Николаевич защо си мисли, че професорът е точно пък на река Москва, а не другаде. Лошото е обаче, че нямаше кой да го попита. Противната уличка беше абсолютно пуста.

След съвсем кратко време Иван Николаевич можеше да бъде видян на гранитните амфитеатрални стъпала към река Москва.

Той се съблече, повери дрехите си на някакъв приятен брадат човек, който си беше свил цигара и пушеше до дрипава бяла риза и чифт развързани смачкани обувки. Иван поразмаха ръце, да се охлади малко, и скочи във водата. Тя беше толкова студена, та чак дъхът му спря, и той си помисли, че може и да не изплува. Но все пак успя да

изплува, взе да пръхти, да плюе и да се блещи от ужас и после заплува във вмирисаната на нафта черна вода сред начупените зигзагообразни отблясъци на крайбрежните лампи.

Когато, целият мокър, Иван доподскача по стъпалата до мястото, където бе поверил на брадатия дрехите си, той видя, че са задигнати не само вторите, но и първият, тоест брадатият. Точно там, където ги бе струпал, стояха чифт рипсени наполеонки, скъсаната риза, свещта, иконката и кутийка кибрит. С безсилна злоба Иван се закани с юмрук на някого в далечината и облече каквото намери.

Тогава започнаха да го глождят две мисли: първо, че е изчезнала картата му за Массолит, с която той никога не се разделяше, и второ, дали в този вид ще успее безпрепятствено да мине през Москва. По наполеонки все пак... Вярно, кой го интересува, но да не вземе някой да се заяде или да го спре.

Иван откъсна копчетата на наполеонките там, където те се закопчаваха на глезените, с идеята, че така могат да минат за летни панталони, взе иконката, свещта и кибрита и тръгна, като си рече:

— В Грибоедов!^[2] Със сигурност е там.

Градът вече се бе отдал на нощния живот. В прахоляка прелитаха и дрънчаха с веригите си камиони, в чиито каросерии, проснати по гръб върху чувалите, се возеха някакви мъже. Навсякъде прозорците зееха. Във всеки от тях светеха лампи под оранжеви абажури и от всички прозорци, всички врати, от всички входове, покриви, тавани, от мазета и дворове напираше дрезгавият рев на полонезата от операта „Евгений Онегин“.

Опасенията на Иван Николаевич се оправдаха напълно: минувачите го забелязваха и се обръщаха след него. Затова той реши да остави големите улици и да мине по малките, където хората не са толкова досадни и има по-малко шансове да се заядат с босия човек, като го измъчват с въпроси за наполеонките, които тъй упорито не пожелаха да заприличат на панталони.

Така и стори и потъна в тайнствената мрежа от арбатски улички, започна да се прокрадва покрай стените, плахо да се озърта, час по час да поглежда назад, понякога да се крие във входовете, да избягва кръстовищата със светофари и луксозните врати на посланическите резиденции.

И през целия път необяснимо защо му късаше нервите вездесъщият оркестър, под чийто акомпанимент един тежък бас пееше за любовта си към Татяна.

[1] Никитские ворота (рус.) — Никитската порта — площад в центъра на Москва. Формирал се е в края на XVIII — началото на XIX век; до него стигат булевардите „Никитский“ и „Тверской“ и улица „Малая Никитская“; улица „Большая Никитская“ пресича северната част на площада. Нейни основни архитектурни акценти са църквите „Феодор Студит“ (булевард „Никитский“ 25А) и „Большое Вознесение“ (улица „Большая Никитская“, 38). Църквата „Феодор Студит“ е била катедрала на манастира, основан за служителите от Патриаршията до портата на Бели город (20-те години на XVII в.). ↑

[2] В „Дома на Грибоедов“ Булгаков визира така наречения „Дом на Херцен“ (булевард „Тверской“, 25), където през 20-те години са се намирали редица литературни организации: РАПП (Руската асоциация на пролетарските писатели) и МАПП (Московската асоциация на пролетарските писатели), по чийто образ е създаден измисленият Массолит. В текста на „Майстора и Маргарита“ липсва разшифровка на това съкращение, но най-вероятно то означава „Майстори (или «Ателие») на социалистическата литература“, по аналогия със съществуващото през 20-те години обединение на драматурзите МАСТКОМДРАМ (Мастерская коммунистической драмы — Ателие на комунистическата драма). В ресторанта на Дома на Грибоедов виждаме черти не само от ресторанта в Дома на Херцен, но и от ресторанта на Клуба на театралните дейци, директор на които по различно време е бил Я. Д. Розентал (1893–1966), послужил за прототип на директора на ресторанта в Дома на Грибоедов Арчибалд Арчибалдович. Ресторантът в Клуба на театралните дейци, който се е намирал на улица „Старопименовска“, пролетно и лятно време е бил преместван в неговия филиал — в градинката пред една старинна къща (на булевард „Страстный“ № 11), където се е намирало обединение „Жургаз“ (от „журналы“ („списания“) и „газеты“ („вестници“)). В това обединение Булгаков е възнамерявал да издава своя „Молиер“. В градината на „Жургаз“, където е можело да се влезе само със специален пропуск, е свирел прочутият джазов оркестър на Александър Цфасман и често изпълнявал популярния през 20-30-те

години фокстрот „Алилуя“ на американския композитор Винсент Юманс (в архива на Булгаков се пазят нотите на този фокстрот). Оркестърът от ресторанта в Дома на Грибоедов свири „Алилуя“, преди да дойде вестта за смъртта на Берлиоз, и същият фокстрот звучи по време на бала при сатаната. Този фокстрот е пародия на християнско богослужение в наподобяващия ад ресторант в Дома на Грибоедов. Интересното е, че балът при сатаната съдържа много черти от приема в Американското посолство в Москва на 22 април 1935 година, където Булгаков е присъствал и където сигурно също е изпълняван „Алилуя“.

Домът на Херцен пародийно е наречен „Дом на Грибоедов“, защото фамилието име на известния драматург Александър Сергеевич Грибоедов (1795–1829) е „гастрономическо“ и разкрива основната слабост на членовете на Массолит — стремежа им добре да похапнат. Но реалният Дом на Херцен има и известна връзка с името на Грибоедов, която кара Булгаков да го нарече на името на автора на „От ума си тегли“ (1795–1829). Тук през 1812 година е роден писателят и публицист Александър Иванович Херцен (1812–1870), извънбрачен син на големия помещик И. А. Яковлев, брат на сенатора А. А. Яковлев. Синът на сенатора Алексей, братовчед на А. И. Херцен, се споменава в „От ума си тегли“ на Грибоедов от княгиня Тугоуховская като особняк, който „ранговете не признава! Той е химик и ботаник, княз Фьодор е мой племенник!“

Редица членове на Массолит, които се подвизават в Дома на Грибоедов, имат свои прототипове. Така например Мстислав Лаврович е пародия на писателя и драматург Всеволод Виталиевич Вишневски (1900–1951), един от ревностните противници на Булгаков, до голяма степен спомогнал за провала на постановката на „Кабала святош“ в ленинградския Большой драматичен театър. Вишневски се открива и в един от посетителите на ресторанта в Дома на Грибоедов — „писателя Йохан от Кронщад“. Това е намек за киносценария на „Ние от Кронщад“ (1933) и „Ние сме руски народ“ (1937), написани от Вишневски и свързващи драматурга с друг прототип на Йохан от Кронщад — известния църковен деец и проповедник, канонизиран от руската православна църква за светец — отец Йоан Кронщадски (И. И. Сергеев) (1829–1908). Отец Йоан е бил протойерей на Кронщадската катедрала и почетен член на духовния „Съюз на руския народ“. През 1882 г. той основава Дома на трудолюбието в Кронщад, където са

организирани работилници, вечерни курсове за занаяти, училище за около триста деца, библиотека, сиропиталище, народна столова и други за подпомагане на нуждаещи се.

Домът на Грибоедов е пародия на Дома на трудолюбието. Народната столова тук е превърната в луксозен ресторант. Библиотеката в Дома на Грибоедов красноречиво липсва — членовете на Массолит не се нуждаят от нея, защото колегите на Берлиоз не са читатели, а писатели. Вместо трудови учреждения като в Дома на трудолюбието, в Дома на Грибоедов има отдели, свързани само с почивки и забавления: „Риболовно-вилна секция“, „Еднодневна творческа карта за почивка. Търсете М. В. Подложная“, „Перелигино“ (пародия на вилното писателско селище Переделкино), „Каса“, „Лични сметки на скечистите“, „Жилищен въпрос“, „Творчески отпуски на пълен пансион от две седмици (разказ — новела) до една година (роман, трилогия). Ялта, Суук-Су, Боровое, Цихидзири, Махиндаури, Ленинград (Зимния дворец)“ (имената на курортите и туристическите забележителности са красноречиви), „Билиардна“ и др.

Фамилното име на председателя на Главреперткома през 1930–1937 г., драматурга и театрален критик Осаф Семьонович Литовски (1892–1971), най-яръстия противник на Булгаков, допринесъл всичките му пиеси да бъдат забранени, е пародирано във фамилното име на погубилия Майстора критик Латунски, член на Массолит. Дванайсетте членове от ръководството на Массолит, които напразно очакват в Дома на Грибоедов своя председател, са пародийно асоциирани с дванайсетте апостоли, само че не от християнската, а от новата комунистическа вяра. Загиналият Берлиоз повтаря съдбата на Иисус Христос, макар всъщност да умира като Йоан Кръстител — от отсичане на главата.

„Щурман Жорж“ е не само пародия на френската писателка Жорж Санд (Орор Дюпен) (1804–1876). Под такъв псевдоним пише присъстващата на заседанията в Дома на Грибоедов Настася Лукинична Непременова — „московско сираче от семейство на търговец“, авторка на морски батални разкази. Конкретен неин прототип от съвременничките на Булгаков е авторката на драми София Александровна Апраксина-Лавринойтис, писала под псевдонима „Сергей Метежни“. Както свидетелстват записките в дневника на третата съпруга на писателя — Е. С. Булгакова, Апраксина-

Лавринайтис се е познавала с Булгаков и през март 1939 година безуспешно се е опитвала да му даде едно свое либрето за Большой театър. На 5 март Елена Сергеевна отбелязва:

„Някой позвъни на вратата.

— Аз съм писателка, срещала съм се с Михаил Андреевич и добре го познавам...

— С Михаил Афанасиевич ли?

Тя се запъна... С две думи, написала либрето. Искане М.А. да го прочете.“

На 8 март писателката се обажда повторно и „се оказва, че е Сергей Метежни“. За разлика от „С. Метежни“ Булгаков добре е запомнил Апраксина-Лавринайтис, защото асоциираната с нея колоритна героиня се появява още в ранните редакции на „Майстора и Маргарита“ под псевдонима „Боцман Жорж“ и е на почти апокалиптична възраст — 66 години. Друг прототип на „Щурман Жорж“ е Лариса Михайловна Рейснер (1895–1926), писателка и активна участничка в Гражданската война, когато заедно с мъжа си Фьодор Фьодорович Расколников (Илин) (1892–1939) като политработник е плавала с корабите на червения флот. Впечатленията от онова време са отразени във военноморската проза на Л. А. Рейснер. Тя става прототип на комисарката в пиесата на Всеволод Вишневски „Оптимистична трагедия“ (1933). Ф. Ф. Расколников, един от ръководителите на съветските военноморски сили, а по-късно — дипломат, в края на 20-те години е началник на Главрепертком и редактор на списание „Красная Нов“. По това време Булгаков дръзва да подложи на публична критика пиесата му „Робеспьер“ (по спомените на Е. С. Булгакова авторът на пиесата е бил така вбесен от критиката, че мъжът ѝ се опасявал да не получи някой изстрел в гърба).

Белетристът Бескудников в ранната редакция на романа е председател на секцията на драматурзите и се появява в Дома на Грибоедов „с костюм от хубав парижки плат и здрави обувки, също френско производство“. Тези подробности свързват персонажа с героя от разказа „Беше месец май“ — младия драматург Полиевкт

Едуардович, наскоро завърнал се от чужбина и облечен с чуждестранни дрехи. Полиевкт Едуардович и Бескудников имат един общ прототип — това е писателят и драматург Владимир Михайлович Кирион (1902–1938), противник и конкурент на Булгаков.

Сцената, в която не пускат Коровиев-Фагот и Бегемот да влязат в ресторанта, защото нямали писателски удостоверения, е не само битова московска скица на реалните събития в ресторант-градината на „Жургаз“, но и препратка към напълно конкретен литературен източник. Става дума за романа на френския писател, носител на Нобелова награда, Анатол Франс (1844–1924) „Върху белия камък“ (1904), където героят, озовал се в социалистическото бъдеще, не може да влезе в ресторанта, защото му искат да представи членска карта за някакъв трудов артел. Мисълта на Булгаков, че е неестествено да се смята, че човек е способен на творчески труд само въз основа на това, че е член на литературна организация, е съзвучна с традицията. Франс предрича, че в бъдещото общество реализирането на социалистическия идеал ще доведе до хипертрофирано развитие на машинното производство и до примитивна уравниловка и няма да остави място за истинско творчество. Булгаков пише във вече социалистическото общество и Домът на Грибоедов с настанения в него Масолит е остра сатира срещу това общество, където човекът бива определян като писател само ако има парченце картон в скъпа кожа с „широка златна ивица“. ↑

ПЕТА ГЛАВА

КАКВО СЕ СЛУЧИ В „ГРИБОЕДОВ“

Старинната двуетажна, кремава на цвят къща се намираше на булевардния пръстен^[1] в дъното на посърнала градина, отделена от тротоара с вита чугунена ограда. Малката площадка пред къщата беше асфалтирана и зиме там стърчеше голяма преспа сняг със забита в нея лопата, а лете се превръщаше в най-великолепната част на ресторант-градината под брезентовия навес.

Наричаха я „Къщата на Грибоедов“, защото някога принадлежала на лелята на писателя Александър Сергеевич Грибоедов. Е, дали тя е била собственичката, или не, не знаем. Грибоедов дори май не е имал никаква леля собственичка... Но къщата се наричаше така. Нещо повече, един московски зевзек разправяше, че на втория етаж в овалния салон с колоните прочутият писател четял откъси от пиесата си „От ума си тегли“ на същата тази леля, която се изтягала на кушетката. Впрочем, дявол го знае, може и да е четял, няма значение!

По-важното е, че понастоящем къщата беше собственост на същия онзи Массолит, чийто ръководител беше клетият Михаил Александрович Берлиоз, преди да отиде на Патриаршеските езера.

Също както членовете на Массолит никой не наричаше сградата „Къщата на Грибоедов“, всички казваха просто „Грибоедов“: „Вчера два часа се мотах в Грибоедов.“, „И какво?“, „Издействах си един месец в Ялта“, „Браво!“. Или: „Иди при Берлиоз, днес от четири до пет той приема в Грибоедов...“ И други такива.

Массолит се беше настанил в Грибоедов донемайкъде удобно. Всеки, който влезеше там, най-напред неволно се запознаваше със съобщенията на различните спортни кръжоци и с груповите, а също и с персоналните снимки на членовете на Массолит, които (снимки) висяха навред по стените на стълбището към втория етаж.

На първата врата на горния етаж се четеше голям надпис: „Риболовно-почивна секция“, а точно до него беше нарисован хванат на въдица костур.

На вратата на стая № 2 пишеше нещо не много ясно: „Еднодневна творческа карта за почивка. Търсете М. В. Подложная^[2].“

Следващата врата носеше краткия, но вече съвсем неясен надпис: „Перелигино“. После пред погледа на случайния посетител в Грибоедов започваха да се мержелееят какви ли не надписи, изпъстрили ореховите лелини врати: „Запазване на ред за хартия при Покльовкина“, „Каса“, „Лични сметки на скечистите“...

Проправеше ли си път през дългата опашка, започваща още долу, в портиерната, човек можеше да види и надписа на вратата, към която непрекъснато напиреха хора — „Жилищен въпрос“.

До жилищния въпрос се разкриваше разкошен плакат, на който беше нарисувана скала, по ръба ѝ се движеше конник с бурка^[3] и пушка на рамо. По-надолу имаше палми и балкон, а на балкона седеше един младеж с перчем, който с много, ама много възторжени очи гледаше някъде нагоре и държеше в ръката си автоматична писалка. Надписът под него гласеше: „Творчески отпуски на пълен пансион от две седмици (разказ — новела) до една година (роман, трилогия). Ялта, Суук-Су, Боровое, Цихидзири, Махиндаури, Ленинград (Зимният дворец)“ Пред тази врата също имаше опашка, но не прекалено голяма, само стотина-двеста души.

Нататък, следвайки засуканите извивки, изкачвания и слизания в къщата на Грибоедов, се редяха: „Ръководство на Массолит“, „Каси № 2, 3, 4, 5“, „Редакционна колегия“, „Председател на Массолит“, „Билярдна зала“, различни помощни учреждения и накрая онзи овален салон с колоната, където лелята се е наслаждавала на комедията на гениалния си племенник.

Ако беше достатъчно прозорлив, всеки посетител, който се озоваваше в Грибоедов, от първия миг разбираше колко добре си живеят късметлиите членове на Массолит, и незабавно започваше да го гложди черна завист. Той веднага отправяше към небесата тежки упреци, че не са го дарили с писателски талант по рождение, без който, естествено, нямаше смисъл дори да мечтае да получи членската карта на Массолит — кафява, ухаеща на скъпа кожа, с широк златен кант, картата, известна в цяла Москва.

Кой би казал нещо в подкрепа на завистта? Тя е едно от най-долнопробните чувства, но все пак трябва да влезем в положението на посетителя. Защото онова, което той виждаше на горния етаж, не беше

всичко, далеч не беше всичко. Целият долен етаж на лелината къща беше ресторант — и то какъв ресторант! С основание го смятаха за най-добрия в Москва. И не само защото заемаше две големи зали със сводести тавани, зографисани с лилави коне с асирийски гривни, не само защото на всяка маса имаше лампа, покрита с воал, не само защото там не можеше да проникне никой случаен от улицата, но и защото по качество на продуктите си Грибоедов биеше всеки московски ресторант, както си искаше, и защото тези продукти се доставяха на най-достъпни, съвсем поносими цени.

Затова нямаше нищо чудно да речем в следния разговор, който авторът на тези най-правдивни редове беше чул край чугунената ограда на Грибоедов:

— Къде ще вечеряш днес, Амвросий?

— Що за въпрос, тук, разбира се, скъпи Фока. Арчибалд Арчибалдович^[4] ми пошушна, че днес ще има дребна бяла риба а натюрел. Виртуозна работа!

— Знаеш как да живееш, Амвросий! — отговори с въздишка мършавият, неугледен, с пришка на шията Фока на гиганта с румени устни, златовласия и едробузест поет Амвросий.

— Нищо особено не знам — възрази му Амвросий, — просто имам най-обикновеното желание да живея човешки. Искаш да ми кажеш, Фока, че дребна бяла риба се среща и в „Колизеума“. Но там порцията струва тринайсет рубли и петнайсет копейки, докато тук е пет и петдесет! Освен това в „Колизеума“ бялата риба е от преди три дни, пък и нищо не ти гарантира, че там някой младеж, нахлул от улицата пред театъра, няма да те замери с чепка грозде. Не, аз съм категорично против „Колизеума“ — ехтеше из целия булевард гласът на чревоугодника Амвросий. — Не ме увещавай, Фока!

— Не те увещавам, Амвросий — пискливо рече Фока. — Човек може да вечеря и вкъщи.

— Ааа, мерси — изгъгна Амвросий, — представям си как жена ти се опитва да сготви в тенджерка в общата кухня дребна бяла риба а натюрел! Хи-хи-хи!... Оревоар, Фока!

И Амвросий с тананикане пое към верандата под навеса.

Ееех, какви времена!... Кореняците московчани помнят прочутия Грибоедов! Какво са белите рибки на пара! Пет пари не струват, Амвросий! Виж, чигата, чигата в сребриста купа, парченцата чига,

гарнирани с опашки от раци и пресен хайвер! Ами яйцата „кокот“ с пюре от печурки в чашки? Ами филенцата от косове, какво ще кажете? С трюфели? Ами пъдпъдъците по генуезки? Десет и петдесет! Че и джаз, и любезно обслужване! Ами през юли, когато цялото семейство е на вилата, а вие сте в града заради спешни литературни ангажменти, на верандата, в сянката на асмите, в златистото петно върху чистата покривка — чинията със супа прентаниер? Помните ли, Амвросий? Но защо ли ви питам? По устните ви познавам, че помните. Какво са вашите чиги и бели риби? Кажете за големите и малките бекасини, за горските бекаси, когато им е сезонът, за пъдпъдъците и дъждосвирците! И за мехурчетата от нарзана, които гъделичкат гърлото! Но стига си се разсейвал, читателю! След мен!...

В десет и половина същата вечер, когато Берлиоз загина на Патриаршеските, на горния етаж в Грибоедов светеше само една от стаите и там дванайсет писатели, събрали се за заседанието, с отегчение чакаха Михаил Александрович.

Насядалите по столовете и по масите, дори по двата перваза в стаята на ръководството на Масолит ужасно страдаха от задух. През отворените прозорци не проникваше никакъв свеж полъх. Москва бълваше акумулираната в асфалта горещина и нищо не обещаваше нощта да донесе облекчение. От мазето на лелината къща, където се намираще кухнята на ресторанта, миришеше на запръжка и всички бяха жадни, изнервени и ядосани.

Белетристът Бескудников — кротък и прилично облечен човек с внимателен и същевременно неуловим поглед — извади часовника си. Стрелката пълзеше към единайсет. Бескудников почука с пръст циферблата и го показва на поета Двубратски, който седеше до него на масата и от скука си клатеше краката в жълти обувки с гумени подметки.

— Няма що! — измърмори Двубратски.

— Това момче сигурно се е запиляло по Клязма — с плътен глас се обади Настасия Лукинична Непременова, московско сираче от семейство на търговец, станала писателка и съчиняваща морски батални разкази под псевдонима Щурман Жорж.

— Извинявайте! — смело подхвана авторът на популярни скечове Загривов. — И аз самият с удоволствие бих пийнал чай на

терасата, вместо да се потя тук. Заседанието трябваше да започне в десет, нали така?

— Колко ли е хубаво сега на Клязма! — подстрекателски рече Щурман Жорж, защото знаеше, че писателското вилно селище Перелигино на Клязма е болното място на всички. — Сигурно вече и славеите пеят. Извън града работата винаги ми спори повече, особено пролетно време.

— Трета година събирам парици да заведе в този рай болната си от базедова болест жена, но засега нищо не се очертава — ядно и с болка каза новелистът Йероним Поприхин.

— Зависи от късмета — изгъгна от перваза критикът Абабков. В малките очички на Щурман Жорж припламна радост и смекчила своя контралт, тя каза:

— Недейте да завиждате, другари. Вилите са само двацет и две и засега се строят само още осем, а в Массолит сме три хиляди човека.

— Три хиляди сто и единайсет — обади се някой от ъгъла.

— Ето, виждате ли — продума Щурмана, — какво да правим? Естествено, че вилите се дават на най-талантливите от нас...

— На генералите! — директно се намеси в свадата сценаристът Глухарьов.

Бескудников се прозя престорено и излезе от стаята.

— Той сам се шири в петстайна в Перелигино — каза подире му Глухарьов.

— Лаврович е сам в шестстайна — подвикна Денискин — и трапезарията му е с дъбова ламперия!

— Е, сега не става дума за това — басово вметна Абабков, — а че е вече единайсет и половина.

Вдигна се шум, взе да назрява нещо като бунт. Започнаха да се обаждат в омразното Перелигино, без да искат, сбъркаха и се свързаха с вилата на Лаврович, разбраха, че отишъл на реката, и още повече ги доядя. Напосоки се обадиха в комисията по изящна словесност на вътрешен 930 и естествено, не намериха никого.

— Можеше поне да се обади! — викаха Денискин, Глухарьов и Квант.

Ах, излишно беше да викат: Михаил Александрович нямаше как да се обади. Далече, далече от Грибоедов, в една огромна зала,

осветена от мощни лампи, върху три поцинковани маси беше проснато това, което доскоро беше Михаил Александрович.

Върху първата — разсъблеченото, цялото в засъхнала кръв тяло със счупена ръка и смазан гръден кош, на другата — главата с избити предни зъби и помътнели отворени очи, които не реагираха на силната светлина, а на третата — купчината изкаляни дрипи.

До обезглавения стояха професорът по съдебна медицина, патологоанатомът със своя просектор, представителите на следствието и повиканият по телефона и оставил болната си жена заместник на Михаил Александрович Берлиоз в Массолит, писателят Желдибин.

Колата се отби да вземе Желдибин и заедно със следователите (това стана някъде към полунощ) най-напред го откара в жилището на убития, където запечатаха книгата му, а сетне вече всички заминаха за моргата.

Та сега застаналите пред останките на покойника се съвещаваха как е най-добре: дали да зашият отрязаната глава за шията, или да изложат тялото в Грибоедовската зала, като просто покрият загиналия с черен креп чак до брадичката.

Да, Михаил Александрович нямаше как да се обади и беше напълно излишно Денискин, Глухарьов, Квант и Бескудников да викат. Точно в полунощ и дванайсетте писатели напуснаха горния етаж и слязоха в ресторанта. Тук отново споменаха наум и не с добро Михаил Александрович: всички маси на верандата, естествено, бяха вече заети и те трябваше да отидат да вечерят в красивите, но задушни салони.

И точно в полунощ в първия от тях нещо изтрещя, звънна, пръсна се и заподскача. Тозчас един тънък мъжки глас в музикален съпровод отчаяно се провикна „Алилуя!“ — и екна прочутият Грибоедовски джазов оркестър. Облените в пот лица грейнаха, нарисуваните по таваните коне като че ли оживяха, светлината в лампите сякаш се засили и изведнъж двата салона затанцуваха като отвързани, а след тях заигра и верандата.

Затанцува Глухарьов с поетесата Тамара Полумесяц, затанцува Квант, затанцува романистът Жуколов с някаква киноактриса с жълта рокля. Танцуваха: Драгунски, Чердакчи, малкият Денискин с гигантската Щурман Джордж, танцуваше красивата архитектка Семейкина-Гал, хваната здраво от някакъв непознат с бял конопен панталон. Танцуваха и свои, и гости, московчани и провинциалисти,

писателят Йохан от Кронщад, някой си Витя Куфтик от Ростов, май режисьор, с морав лишей по цялата буза, играеха изтъкнатите представители на поетичната секция на Массолит, тоест Павианов, Богохулски, Сладки, Шпичкин и Аделфина Буздяк, танцуваха младежи с неznайни професии, подстригани като боксьори, с подплънки на раменете, танцуваше един много възрастен човек с брада, в която се бе оплело стръкче зелен лук, а с него танцуваше и една застаряваща, изпита от анемията девойка с омачкана оранжева копринена рокличка.

Плувнали в пот, сервитьорите носеха над главите си изпотени халби бира и викаха с омраза: „Пардон, гражданино!“ Някъде един глас командваше през рупор: „Един карски! Две зубровки! Фляки^[5] по господарски!“. Тънкият глас вече не пееше, а виеше: „Алилуя!“ Дрънченето на златните чинели от джаза понякога заглушаваше дрънченето на съдовете, които миячките спускаха по наклонената плоскост към кухнята. С една дума — ад.

И в полунощ в ада се яви видение. На верандата излезе черноок хубавец със заострена брадичка и с фрак, който с царствен взор огледа своите владения. Мистиците разправяха, да, разправяха, че някога хубавецът не носел фрак, ами бил препасан с широк кожен колан, от който се подавали ръкохватките на пистолети, а гарвановочерната му коса била покрита с алена коприна и под негово командване в Карибско море плавал бриг с гробовно черен флаг с мъртвешки череп.

Но не, не! Мистиците само ни омайват, на света няма никакви Карибски морета и в тях не плават отчаяни флибустиери^[6], гонени от корвета, над вълните не се носи барутен дим. Няма нищо такова и никога не го е имало! Виж, хилавата липа я има, има я чугунената ограда и булевардът оттатък... Ледът в купичката се топи и на съседната маса се виждат нечии кървясали бичи очи, и е страшно, страшно... О, богове, богове мои, отрова искам, отрова!...

Изведнъж над една от масите изпърха думата „Берлиоз!!!“. Джазът в миг се разпадна и стихна, сякаш някой го удари с юмрук. „Какво, какво, какво, какво?!“ — „Берлиоз!!!“ И всички се заизправяха, наскочаха.

Да, страшната вест за Михаил Александрович надигна вълна от страдание. Някой се засуети и взе да вика, че трябва веднага, още сега, още тук, без да мръдват от мястото си, да изготвят някаква колективна телеграма, която да изпратят незабавно.

Но каква телеграма, ще попитаме, и до кого? И защо да я изпращат? До кого наистина? За какво му е някаква си телеграма на онзи, чийто смазан череп сега е стиснат в гумените ръце на просектора, чиято шия сега професорът бодее с кривите игли? Той е мъртъв и няма нужда от никаква телеграма. Край, нека да не претоварваме телеграфа.

Да, мъртъв е, мъртъв... Но ние сме живи, нали!

Да, вълната от страдание се надигна, но полака-лека взе да спада, и този-онзи вече се върна на масата си — първо крадешком, после открито — пийна малко водка и хапна от мезето. Така де, защо да зарязваме пилешките котлети де воляй! С какво ще помогнем на Михаил Александрович? С това, че ще останем гладни ли? Та ние сме живи!

Естествено, заключиха рояла, джазът се разотиде и неколцина журналисти заминаха за редакциите си да пишат некролози. Чу се, че Желдибин се върнал от моргата. Настанил се горе в кабинета на починалия и веднага плъзна слух, че той щял да замести Берлиоз. Желдибин извика от ресторанта всичките дванайсет членове на ръководството и на спешното заседание в кабинета на Берлиоз започнаха да обсъждат неотложните въпроси за украсата на колонната зала в Грибоедов, за докарването на тялото от моргата, за свободния достъп до залата и за останалите неща, свързани със скръбното събитие.

А ресторантът продължи обичайния си нощен живот и щеше да си го живее до затварянето, тоест до четири часа сутринта, ако не се беше случило нещо съвсем необяснимо, което стъписа посетителите много повече от новината за смъртта на Берлиоз.

Оживлението обхвана най-напред файтонджиите, които чакаха пред портите на Грибоедов. Един от тях се изправи на капрата и извика:

— Я! Вижте, вижте!

После, не щеш ли, до чугунената ограда блесна светлинка, която се насочи към верандата. Насядалите около масите започнаха да се надигат, да се взират и да виждат, че заедно със светлинката към ресторанта се движи бяло привидение. Когато то стигна чак до асмата, всички се вкамениха с парченца чига на вилиците и с изблещени очи. Портиерът, който в този миг бе излязъл на двора от гардероба на

ресторанта, за да изпуши една цигара, я стъпка с крак и понечи да отиде до привидението с явната цел да не му позволи да влезе вътре, но необяснимо защо не го стори, ами с глуповата усмивка остана на мястото си.

Привидението мина под свода на асмата и безпрепятствено стъпи на верандата. Чак тогава всички видяха, че не е никакво привидение, а небезизвестният поет Иван Николаевич Бездомни.

Беше бос, с раздрана белезникава риза, върху която на гърдите с безопасна игла беше закрепена малка книжна икона с позаличеното изображение на незнаен светец, и с рипсени бели наполеонки. В ръката си Иван Николаевич носеше запалена венчална свещ. Дясната му буза беше скоро охлузена. Трудно можеше да се измери дълбочината на мълчанието, което се възцари на верандата. Виждаше се как бирата от наведената халба в ръцете на един от сервитьорите се излива на пода.

Поетът вдигна свещта високо и се провикна:

— Здравсти, приятелчета! — след което надникна под най-близката маса и рече тъжно: — Не, няма го тук!

Чуха се два гласа. Басовият каза жестоко:

— А така. Делириум.

Другият, женски, уплашено изрече думите:

— Но как милицията по улиците не го е спряла?

Иван Николаевич я чу и отвърна:

— На два пъти понечиха да ме спрат, на „Скатертная“ и тук, на „Бронная“, обаче аз прескочих оградата и вижте как си издрах бузата! — изведнъж Иван Николаевич вдигна свещта и извика: — Братя по литература! — Пресипналият му глас стана по-уверен и пламенен. — Чуйте ме всички! Той дойде! Трябва веднага да го хванете, инак ще стори неописуеми злини!

— Какво? Какво? Какво каза? Кой дошъл? — разнесоха се гласове отвред.

— Консултантът! — отговори Иван. — И преди малко на Патриаршеските този консултант уби Миша Берлиоз.

Тогава от вътрешната зала хората се завтекоха към пламъка на Иван и го наобиколиха.

— Моля, моля, кажете по-точно — чу се тих и любезен глас над ухото му, — как така го е убил? Кой го е убил?

— Чужденецът консултант, професорът шпионин! — отговори Иван и се огледа наоколо.

— И как се казва? — чу да го питат тихо.

— Е, това е! — тъжно извика Иван. — Че не знам как се казва! Не можах да разчета името му върху визитката... Помня само първата буква „В“, фамилията му започва с „В“! Коя ли започва с „В“? — запита се Иван, хвана се за челото и изведнъж замърмори: — В, в, в! Ва... Во... Вашнер? Вагнер? Вайнер? Вегнер? Винтер? — от напрежение чак скалпът му замърда.

— Вулф? — жално възкликна някаква жена.

Иван се ядоса.

— Глупачка! — извика той и я потърси с очи. — Какво общо има Вулф? Вулф няма никаква вина!^[7] В, в... Не! Няма да се сетя! Вижте какво граждани: веднага се обадете в милицията да изпратят пет мотоциклета с картечници, за да заловят професора. И да не забравите да им кажете, че с него има още двама: някакъв дългуч, на карета... с пукнато пенсне... и един черен котарак, тлъст. А аз през това време ще претърся Грибоедов... Усещам го, че е тук!

Иван се разбуйства, разбута околните, взе да размахва свещта, да се капе с восък и да наднича под масите. Тогава се чуха думите „Повикайте лекар!“ и пред него изникна едно добродушно месесто лице, избръснато и охранено, с рогови очила.

— Другарю Бездомни — с юбилеен глас каза лицето, — успокойте се! Вие сте покъртен от смъртта на обичания от всички нас Михаил Александрович... не, просто Миша Берлиоз. Всички много добре ви разбираме. Имате нужда от почивка. Сега другарите ще ви заведат да си легнете и вие ще поспите...

— Ти разбираш ли — озъби му се Иван, — че трябва да хванем професора! Стига глупости! Кретен!

— Прощавайте, другарю Бездомни — отговори лицето, изчерви се, съжали, че се е забъркало в цялата тая работа, и заотстъпва.

— Точно пък за теб прошка няма да има! — с тиха омраза рече Иван Николаевич.

Физиономията му се сгърчи, той премести свещта от дясната в лявата си ръка, замахна и халоса състрадателното лице по ухото.

Чак тогава се сетиха да озаптят Иван и... го озаптиха. Свещта угасна и роговите очила, паднали от лицето, мигом бяха стъпкани.

Иван нададе страшен боен рев, който за всеобщо удоволствие се чу чак на булеварда, и започна да се брани. Задрънчаха падащи от масите чинии, жените се развикаха.

Докато сервитьорите връзваха поета с кърпи, командирът на брига и портиерът разговаряха в гардероба.

— Не го ли видя, че е по гащи? — студено попита пиратът.

— Но, Арчибалд Арчибалдович — плахо отвърна портиерът, — как можех да го спра, щом е член на Массолит?

— Не го ли видя, че е по гащи? — повтори пиратът.

— Ама моля ви се, Арчибалд Арчибалдович — червеше се портиерът, — какво можех да направя? Разбирам, че на верандата имаше дами.

— Дамите нямат нищо общо, на тях им е все едно — отговори пиратът, буквално пронизвайки го с огнен поглед, — но на милицията не ѝ е все едно! Човек може да върви из московските улици по бельо в един-единствен случай: ако е придружаван от милиция, и само ако го водят на едно определено място — в районното! А ти, щом си портиер, трябва да знаеш, че като видиш такъв човек, си длъжен незабавно, на мига, да надуеш свирката. Чуваш ли? Чуваш ли какво става на верандата?

Слисаният портиер чу трясъците откъм верандата, чупенето на чинии и женските викове.

— Каж ми какво да те правя? — попита флибустиерът.

Кожата по лицето на портиера доби тифозен оттенък, а очите му помръкнаха. Стори му се, че черната коса, сресана сега на път, се покри с огнена свила. Пластронът и фракът изчезнаха и от колана се подаде дръжка на пистолет. Портиерът си представи как виси обесен на формарс реята. С очите си видя собствения си изплезен език и безжизнено отпуснатата си на рамото глава, дори чу как вълните се плискат зад борда. Коленете му омекнаха. Но в този миг флибустиерът се смили над него и угаси пронизващия си взор.

— Внимавай, Николай! Това да ти е за последно. Нямаме нужда от такива портиери в ресторанта. Върви да се цаниш пазач в някоя черква. — Като изрече това, командирът заповяда точно, ясно и бързо: — Пантелей от бюфета. Милиционер. Протокол. Кола. Право в психиатрията. — И допълни: — Надуй свирката!

След четвърт час извънредно смаяната публика не само в ресторанта, но и по самия булевард, и по прозорците на къщите, които гледаха към градината на ресторанта, видя как от портите на Грибоедов Пантелей, портиерът, един милиционер, един сервитьор и поетът Рюхин^[8] изнасят повития като кукла младеж, който се обливаше в сълзи, плюеше, като се опитваше да улучи точно Рюхин^[9], давеше се от плач и викаше:

— Гад мръсен!

С яростна физиономия шофьорът на камиона палеше двигателя. Файтонджията до него шибаше коня с лилавите юзди и викаше:

— Давай да те видим! Аз съм карал за психиатрията!

Тълпата наоколо шумеше и коментираше невиджданата случка; с две думи, беше се вдигнал гаден, гнусен, мръснишки, отвратителен скандал, който свърши чак когато камионът откара през портата на Грибоедов клетия Иван Николаевич, милиционера, Пантелей и Рюхин.

[1] Булварное колцо са десет булеварда в центъра на Москва, свързани помежду си. Въпреки названието им „колцо“ (пръстен) този пръстен не е затворен, от юг той се прекъсва от Москва река. На запад Булварное колцо свършва до площад „Пречистенские ворота“, а на изток — до Големия Устински мост. Дължината му е около 9 километра. ↑

[2] Подлог (рус.) — фалшификация, измама, подправка (на документ). ↑

[3] Бурка (рус.) — кавказки ямурлук. ↑

[4] Прототип на Арчибалд Арчибалдович е Яков Данилович Розентал (1893–1966) (по прякор „Борода“ — „Брадата“), който през 1925–1931 г. е бил директор на ресторантите в Дома на Херцен (пародиран в романа като Дома на Грибоедов), в Дома на Съюза на писателите и Дома на печата.

За прототипа на Арчибалд Арчибалдович са запазени колоритните спомени на създателя на Клуба на театралните дейци Б. М. Филипов: „Ресторантът към клуба на театралните дейци се ръководеше от ентузиаста на заведението, любимеца на всички музи Я. Д. Розентал, наречен от актьорите «Брадата», заради изобилната растителност по лицето му с ориенталски черти. Според спомените на приятелите и познатите на легендарния несменяем директор, който

работи в ресторанта десет години, чак до войната, той е бил внушителен на ръст, с представителна външност, гъста черна асирийска брада, конусовидна и дълга до гърдите“.

За Я. Д. Розентал с топлота се споменава в мемоарите на известния певец и един от пионерите на съветския джаз Леонид Утьосов: „Спомням си Брадата — така наричахме незабравимия Я. Д. Розентал. Казвахме «отиваме при Брадата», защото при този щедър домакин се чувствахме желани гости. Той не само познаваше целия ни театрален свят, но и вкусовете на всекиго, умееше да ни внуши, че само тук си почиваме, а не работим по реализиране на план, свързан с вина и мезета. И така от края на двайсетте. Но и през шейсетте елегантната фигура на Брадата беше позната на посетителите на ВТО: през последните години от живота си той работеше там и беше добрата душа на дома.“

През Първата световна война Я. Д. Розентал служи като интендантски офицер, после работи в Киев, а в Москва се премества в края на 1921 г., по едно и също време с Булгаков. Описанието на поведението му в романа вероятно е намек за военната му служба, изпълнена с невероятни приключения.

А мистичните черти в облика на Арчибалд Арчибалдович сигурно до голяма степен се дължат на литературния му прототип — инферналния персонаж от романа на А. Бели „Московският особняк“ Едуард Едуардович фон-Мандро, човек с неопределен, загадъчен произход, в крайна сметка оказал се евреин, някога — подхвърлено дете. Я. Д. Розентал е потомък на испански евреи сефаради. С името на героя от творбата на Бели е свързано и името на персонажа от „Майстора и Маргарита“ — английското Арчибалд по аналогия пак с английското Едуард (Мандро се представя за шотландец) и също като при Бели има еднакво повторение в презимето.

В дневника на Е. С. Булгакова се е запазила записка от 11 август 1939 г. посветена на Я. Д. Розентал:

„Днес срещнах един познат... «Чух, че М.А. написал прекрасна пиеса» («Батум»). Чух го не в Москва, а някъде на юг. Много беше забавно: Бюрото за поръчки на Елисеев.

Същото съобщение — Фанин Ник. — Кой ви каза? — Яков Данилич. Каза, че била великолепна пиеса. Яков Данилич е управител на ресторанта в «Жургаз». Е, той го е чул от посетителите. Но е много интересно: управителят на ресторанта поръчва продукти от гастронома и разговаря за пиесата, и то така, сякаш лично я е чул.“

Под влияние на този епизод и последвалата трагична за драматурга забрана на „Батум“ Булгаков малко занижава образа на Арчибалд Арчибалдович в окончателния текст на „Майстора и Маргарита“. Ако във варианта от 1934 година Арчибалд Арчибалдович бяга от Дома на Грибоедов непосредствено преди пожара с празни ръце, в последната редакция директорът на ресторанта отмъква две бели риби. ↑

[5] Фляки — приготвена по специален начин чорба от виме (или шкембе). ↑

[6] Пиратска общност, първоначално основана на Карибите от французи. ↑

[7] В статията си „По следите на «Дванайсетте стола»“ Лариса Черкашина пише следното. „Какво общо има Вулф? Вулф изобщо не е виновен!“ — точно тези думи изрича един от героите на Булгаков в „Майстора и Маргарита“. И наистина, не само не е виновен, напротив, Дмитрий Алексеевич Вулф е човекът, чийто 95-годишен юбилей остава почти незабелязан.

Всичко започва от столовете — великолепните столове „Гамбс“ с извити крачета, които изобщо не се вписват в демократичната обстановка на редакцията на вестник „Гудок“ и на които седели младите напористи литературни сътрудници Михаил Булгаков, Валентин Катаев, Иля Илф и Евгени Петров. Но ето че веднъж Катаев на шега предложил на приятелите си да направят столовете... „герои“ на бъдещ роман. Самите столове си имат своя не по-малко интересна и изпълнена с приключения биография.

Всичко започва от Александър Сергеевич. Не, столовете на Гамбс нямат никакво отношение към Пушкин, а към съименника му и поетичен събрат Александър Сергеевич Грибоедов. Гарнитурата от черен дъб, изработена от известния майстор на мебели Гамбс, е

красяла кабинета и гостната в смоленското имение на безсмъртния създател на „От ума си тегли“ и радвала притежателя си с изящната си форма. Столовете така и щели да си стоят в гостната на фамиленото имение, ако не били задкулисните интриги в двореца на персийския шах и на поданиците на английската корона, стигнали до кървава развръзка в Техеран през януари 1829 година, когато руският поет и посланик Александър Грибоедов става жертва на фанатична омраза.

Осиротялото имение Хмелита започва да сменя собствениците си, като минава от ръка на ръка, докато в началото на двайсети век негов притежател става един търговец на име Сипягин. Старинната гарнитура „Гамбс“ (двете библиотеки, резбованото бюро, диванът и столовете) не се вписват в еснафската обстановка на имението му и биват преместени под дъсчения навес в изоставената конюшня.

През 1914 година във Вязма е изпратен полковник Алексей Вулф, който трябва да формира там кавалерийски части и да се погрижи за решаването на някои други фронтови въпроси. Скоро от Москва идва да го навести красивата му съпруга Наталия Сергеевна (моминска фамилия Головина), която се пада внучка на прочутия мореплавател и адмирал Василий Головин.

Там, във Вязма, тя чува за разпродажбата на антикварните вещи, притежавани някога от славния поет. Без много да се замисля, заминава за Хмелита, и като вижда гарнитурата на Грибоедов в доста плачевно състояние, цялата „украсена“ с „печати“ от гълъби, я купува от безхаберния ѝ притежател. С колата, която ѝ дава мъжът ѝ, Наталия Вулф откарва мебелите във Вязма, където войниците им придават приличен вид, и после ги откарва в Москва, в къщата близо до Болшая Никитская.

Там, на втория етаж, който е собственост на семейство Вулф, Наталия Сергеевна създава свой домашен музей, включващ наистина богата колекция от царски грамоти, старинни книги, уникални карти, японски гравюри, портрети на прочути личности.

Всяка от деветте стаи в огромното жилище представя историята на някой от родовете фамилни клонове: Ржевски, Вулф, Пушкин, Головини. След пътуването на Наталия Сергеевна до Вязма се ражда и новата експозиция, посветена на поета и дипломат Грибоедов.

През 1922 година на втория етаж на тази къща идва един большевишки комисар и връчва на Вулф постановлението до двайсет и

четири часа да освободят заеманото помещение за нуждите на пролетариите на умствения труд, тоест за пищещото братство на любимия на народните маси вестник „Гудок“.

По каприз на съдбата потомците на славните исторически фамилии са принудени да се преместят на „Пречистенка“ в сутеренната стая на голямата къща, притежавана някога от поета хусар Денис Давидов. Те успяват да вземат със себе си само най-скъпите семейни реликви. Всичко друго, включително и великолепните столове, остават в предишната къща.

Годините минават и ето не почти половин век след онези тежки събития московчанинът Дмитрий Алексеевич Вулф решава да намери изгубената семейна реликва — столовете, изиграли толкова важна роля в руската литература. Пък имало и повод — откривал се мемориален музей на Грибоедов в Хмелита.

Дмитрий Вулф най-напред отива в редакцията на „Гудок“. Но служителите там нищо не могат да му отговорят, а през военните години инвентарните книги са се изгубили. Вярно, по-старите сътрудници си спомнят, че още преди Отечествената война дошло предписание старите мебели да бъдат откарани някъде. Тогавашният главен редактор казал, че богаташките столове пречат за активната творческа дейност в редакцията. Докарали един камион с брезентово платнище, натоварили в него столовете от редакцията и той заминал незнайно закъде.

Все пак проникновеният разказ на Дмитрий Алексеевич за спасените от майка му столове на Грибоедов подействал: старият пазач, който мълчаливо слушал Вулф, изведнъж крадешком избърсал бликналите си сълзи и се покаял за греха си отреди петдесетина години. В деня, когато товарели старинните столове в зловещия камион, той отнесъл един от тях в гардеробиерната и го претапицирал, за да не го разпознаят.

„Толкова удобен стол беше, седнеш си, подремнеш си и такива сладки сънища сънуваш!“ — с носталгия въздишал редакционният страж.

Простили на стареца и шефовете дори го похвалили, че се е сетил да го стори. После върнали стола на законния му притежател.

Също като в прочутия роман Дмитрий Алексеевич намерил този единствено необходим изгубен стол. И със стария си москвич Вулф го

закарал в московския си апартамент близо до Патриаршеските езера. Но столът не останал дълго там. Скоро след това Вулф предал семейната реликва в имението Хмелита, в открития там музей на Александър Сергеевич Грибоедов.

Без да крие под дамската си нито диамантена диадема, нито златни гривни във вид на змии с изумрудени очи, нито рубинени обеци, нито перли, старинният стол сам по себе си бил скъпоценен.

По мнение на Л. Паршин тази реплика в романа не е случайна. Директорът на ленинградския „Красний театър“, който се казвал Вулф, бил арестуван, а ръководеният от него театър изгорял. ↑

[8] Прототип на Рюхин е поетът Владимир Маяковски (1893–1930), с когото Булгаков често е играел бiliarд. ↑

[9] Във варианта на романа от 1929–1930 г. Булгаков иронично дава да се разбере, че Рюхин, както и Маяковски, е „ляв“ поет: „Иванушка вървеше и плачеше, като се опитваше да ухапе по ръката ту десния Пантелей, ту левия поет Рюхин...“ ↑

ШЕСТА ГЛАВА

ШИЗОФРЕНИЯ, КАКТО И БЕШЕ КАЗАНО

Когато в приемната на прочутата психиатрична клиника, построена наскоро на брега на реката близо до Москва, влезе човек с остра брадичка и бяла престилка, минаваше един и половина през нощта. Тримата санитарии не сваляха очи от Иван Николаевич, който седеше на кушетката. Тук беше и много развълнуваният поет Рюхин. Кърпите, с които бяха връзвали Иван Николаевич, лежаха струпани до него. Ръцете и краката му бяха свободни.

Щом видя лекаря, Рюхин пребледня, изкашля се и каза плахо:

— Здравейте, докторе.

Лекарят му стори поклон, но докато се покланяше, гледаше не него, а Иван Николаевич.

Той пък седеше напълно неподвижно, с ядосана физиономия, намусен и когато лекарят влезе, дори не помръдна.

— Ето, докторе — незнайно защо тайнствено зашепна Рюхин и уплашено се озърна към Иван Николаевич, — известният поет Иван Бездомни... та, вижте, страхуваме се да не би да е в делириум...

— Много ли пиеше? — през зъби попита лекарят.

— Не, пийваше си, но чак толкова...

— Да е ловил хлеббарки, плъхове, дяволи или щъкащи кучета?

— Не — отвърна Рюхин и трепна, — вчера се видяхме, тази сутрин също. Беше си напълно здрав...

— А защо е по наполеонки? От леглото ли го вдигнахте?

— Така дойде в ресторанта, докторе...

— Аха, аха — много доволен каза лекарят, — а защо е охлузен? Да не се е бил с някого?

— Паднал от оградата, а после в ресторанта удари един... И още един-двама...

— Тъй, тъй, тъй — каза докторът, обърна се към Иван и добави: — Здравейте.

— Здравсти, вредителю! — злобно и високо му отговори Иван.

Рюхин така се смути, че не посмя да вдигне поглед към любезния доктор. Но той изобщо не се засегна, а по навик бързо свали очилата си, повдигна престилката, прибра ги в задния джоб на панталона и попита:

— На колко сте години?

— Абе я се разкарайте всички по дяволите! — грубиянски извика Иван и се извърна.

— Но защо се дразните? Нима съм ви казал нещо неприятно?

— На двайсет и три съм — възбудено заговори Иван — и ще подам жалба срещу всички вас. Особено срещу теб, гнидо! — обърна се той лично към Рюхин.

— И от какво ще се оплачете?

— Че така, както съм си напълно здрав, ме хванахте и насила ме домъкнахте в лудницата! — гневно отвърна Иван.

Тогава Рюхин го загледа по-внимателно и изтръпна: в очите му не откри абсолютно никакво безумие. От мътни, каквито бяха в Грибоедов, те отново бяха станали ясни като преди.

„Майчице! — уплашено си помисли Рюхин, — ама той наистина си е нормален! Хубава работа! Защо го домъкнахме тук наистина? Нормален е, нормален, само дето физиономията му е изподраскана...“

— Вие се намирате не в лудница — спокойно подхвана лекарят и седна на бялата табуретка с лъскав крак, — а в клиника, където никой няма да ви държи, без да се налага.

Иван Николаевич го изгледа подозрително изпод вежди, но все пак промърмори:

— Слава тебе, Господи! Най-сетне се намери поне един нормален между всички идиоти начело с тоя нехранимайко и бездарник Сашка!

— Кой е този бездарник Сашка? — поинтересува се лекарят.

— Ами ей го, Рюхин! — отговори Иван и посочи поета с мръсния си пръст.

Рюхин пламна от негодувание.

„Вместо да ми благодари, че му се притекох! — разочаровано си помисли той. — Ама че боклук!“

— Психика на същински кулак — заговори Иван с явната цел да го разобличи, — кулак, който много умело се прави на пролетарий. Вижте постната му физиономия и я сравнете със звучните стихове,

които е съчинил за Първи! Хе-хе-хе... „Вейте се!“ „Развейте се!“...^[1] Я надникнете вътре в него да видите какво си мисли... Лошо ще ви стане! — И Иван Николаевич се разсмя зловещо.

Рюхин дишаше тежко, беше пламнал и мислеше само за едно — че е крил змия в пазвата си, че е помогнал на човек, който в крайна сметка се е проявил като злостен враг. Но вече нищо не можеше да направи: няма да се кара с душевно болен я!

Лекарят внимателно изслуша разобличенията на Бездомни и попита:

— Всъщност защо ви доведоха тук?

— Да ги вземат мътните тия тъпащи! Хванаха ме, омотаха ме с някакви парцали и ме докараха с камиона!

— Може ли да ви попитам защо сте отишли в ресторанта само по бельо?

— В случая няма нищо чудно — отговори Иван, — отидох да се къпя в Москва река, но ми свиха дрехите и ми оставиха само тия дрипи! Гол ли да ходя? Облякох каквото намерих, защото бързах за ресторанта, за Грибоедов.

Лекарят въпросително погледна Рюхин, който промърмори навъсено:

— Така се казва ресторантът.

— Аха — каза лекарят, — и защо сте бързали толкова? Някаква делова среща ли имахте?

— Търся да хвана консултанта — отговори Иван Николаевич и се огледа тревожно.

— Кой консултант?

— Познавате ли Берлиоз? — многозначително попита Иван.

— Тъъ... Композитора ли?

Иван се ядоса.

— Абе какъв композитор? Ах, да! Не бе! Композиторът е съименник на Миша Берлиоз.

На Рюхин не му се говореше, но трябваше да обясни:

— Тази вечер на Патриаршеските секретарят на Массолит Берлиоз го блъснал трамвай.

— Я недей да лъжеш, като не знаеш! — ядоса му се Иван. — Аз бях там, не ти! Той нарочно го нагласи за трамвая!

— Бутна ли го?

— Защо да го е бутнал? — вбесен от малоумието на всички възкликна Иван. — Тоя няма нужда никого да бута! Такива номера може да ти извърти, че свят да ти се завие! И предварително знаеше, че трамваят ще обезглави Берлиоз.

— Някой друг, освен вас, видя ли консултанта?

— Това е лошото, че бяхме само аз и Берлиоз.

— Така. И какви мерки взехте, за да заловите убиеца?

Лекарят изведнъж се обърна и погледна жената с бяла престилка, която седеше на една маса встрани. Тя извади някаква бланка и започна да я попълва.

— Мерките са следните. Взех от кухнята една свещ...

— Тази ли? — попита лекарят и посочи натрошената свещ, която заедно с иконата стоеше на масата пред жената.

— Да, тази, и...

— А иконата за какво ви е потрябвала?

— Ами иконата... — Иван се изчерви, — точно иконата най го уплаши, — и отново посочи Рюхин, — но там е работата, че той, консултантът де, нека си го кажем право... се познава с нечистата сила... и човек не може да го хване просто ей така.

Санитарите бяха заели стойка „мирно“ и не отместваха очи от него.

— Да — продължи той, — познава се! Това е неоспорим факт. Разговарял е лично с Пилат Понтийски. Абе какво сте ме зяпнали така! Казвам ви самата истина! Всичко е видял — и терасата, и палмите. С две думи, бил е при Пилат Понтийски, гарантирам ви го.

— Тъй, тъй...

— И значи така, забучих си иконата на гърдите и хукнах...

Ненадейно часовникът удари два пъти.

— Охо! — възкликна Иван и стана от мястото си. — Часът е два, а аз тук си губя времето! Извинете, къде ви е телефонът?

— Заведете го до телефона — заповяда лекарят на санитарите.

Иван грабна слушалката и през това време жената тихо попита Рюхин:

— Женен ли е?

— Ерген е — уплашено отговори Рюхин.

— Членува ли в профсъюз?

— Да.

— Милицията ли е? — извика в слушалката Иван. — Милицията ли е? Другарю дежурен, наредете веднага да изпратят пет мотоциклета с картечници, за да хванат чужденеца консултант. Какво? Елате да ме вземете, ще дойда с вас... Обажда се поетът Бездомни от лудницата... На кой адрес сте? — шепнешком попита той доктора, като затули слушалката с шепа, след което отново извика: — Чувате ли ме? Ало!... Безобразие! — кресна Иван и запокити слушалката в стената.

После се обърна към лекаря, подаде му ръка, хладно каза „довиждане“ и тръгна да си ходи.

— Извинете, но къде отивате — заговори лекарят и впери поглед в очите му — посред нощ, по бельо?... Не сте добре, останете тук!

— Я се дръпнете! — каза Иван на санитарите, които бяха препречили вратата. — Абе вие ще ме пуснете ли, или не? — страховито кресна поетът.

Рюхин се разтрепери, а жената натисна един бутон под масата и върху стъклената ѝ повърхност изскочи лъскава кутийка и неотворена ампула.

— Ааа, така значи?! — панически и обречено се озърна Иван. — Е, добре! Сбогом... — и с главата напред се хвърли към прозореца.

Чу се удар, но бронираното стъкло зад пердето издържа и след миг той зарита в ръцете на санитарите. Хриптеше, опитваше се да ги ухапе и викаше:

— Такива прозорчета си имате значи!... Пусни ме! Пусни ме ти казвам!

В ръцете на лекаря блесна спринцовка, жената с един замах разпра ръкава на овехтялата риза и с мъжка сила се вкопчи в Бездомни. Замириса на етер. Стиснат от четиримата, Иван остана неподвижен, лекарят се възползва от момента и заби иглата в ръката му. Поддържаха го още няколко секунди, след което го сложиха на кушетката.

— Бандити! — извика Иван и скочи от нея, но го върнаха на мястото му.

Щом го пуснаха, той отново понечи да скочи, но не успя и пак седна. Помълча, огледа се недоумяващо, изведнъж се прозя, а сетне се усмихна злобно.

— Пленихте ме значи — каза той, прозя се още веднъж, после ненадейно полегна, сложи глава на възглавницата, мушна ръка под бузата си и вече сънливо, без яд замърмори: — Е, много добре... Ще

ми платите вие. Аз ви предупредих, пък вие както искате! Сега най-много от всичко ме интересува Пилат Понтийски... Пилат... — и затвори очи.

— Вана, сто и седемнайсета самостоятелна и охрана — разпореди се лекарят и си сложи очилата.

Тогава Рюхин отново трепна: бялата врата безшумно се отвори и той видя коридора, осветен от сините нощни лампи. Оттам докараха легло на гумени колелца, прехвърлиха заспалия Иван върху него и то замина по коридора, а вратата се затвори.

— Докторе — шепнешком попита слисаният Рюхин, — значи той наистина е болен?

— О, да — отвърна лекарят.

— И какво му е? — плахо попита Рюхин.

Лекарят го погледна уморено и отговори вяло:

— Двигателна и речева възбуда... Налудничави интерпретации... Явно е тежък случай... Предполагам — шизофрения. Че и алкохолизъм...

От думите му Рюхин не разбра нищо, освен че нещата при Иван явно отиват на зло, въздъхна и попита:

— А защо непрекъснато споменава някакъв консултант?

— Сигурно е видял някого, който е повлиял фатално на разстроеното му въображение. Или може би е имал халюцинации...

След няколко минути Рюхин вече пътуваше с камиона за Москва. Съмваше се и светлината на още незагасените лампи край шосето беше вече ненужна и неприятна. Шофьорът се ядосваше, че си е загубил нощта, караше с пълна газ и по завоите колата се поднасяше.

Ето че гората изчезна, остана някъде назад, реката се отмести встрани и срещу камиона заприиждаха какви ли не неща: огради с наблюдателници и купища дърва, някакви високи стълбове и мачти с нанизани по тях макари, купчини чакъл, парцели, прорязани от канали, изобщо — аха да се види Москва, ей там, след завоя, сега ще връхлети и ще ги погълне.

Рюхин се друсаше и подскачаше, парчето дърво, на което бе седнал, непрекъснато се опитваше да му се изплъзне. Кърпите от ресторанта, оставени от милиционера и Пантелей, които си бяха заминали по-рано с тролея, се мятаха из цялата каросерия. Рюхин се опита да ги събере, но накрая изсъска: „Я да вървят по дяволите! Какво

наистина се занимавам с тях като глупак...“ — скрита ги и престана да ги гледа.

Настроението на пътника беше ужасно. Личеше, че посещението в дома на скръбта бе оставило в него дълбока диря. Той се опитваше да разбере от какво се измъчва. Дали от коридора със сините лампи, който не излизаше от ума му? Или от мисълта, че на света няма по-голямо нещастие от това да загубиш разсъдъка си? Да, и от това, разбира се. То обаче беше някаква обща мисъл. А имаше и още нещо. Но какво? Обидата. Да, да, обидните думи, подхвърлени от Бездомни право в лицето му. Не защото бяха обидни, а защото съдържаха истина.

Поетът вече не гледаше наоколо, а вперил поглед в мръсния подскачащ под, започна да си мърмори нещо, да стене и да се терзае.

Да, стиховете... Той е на трийсет и две години! Какво всъщност му предстои? И занапред да съчинява по няколко стихотворения годишно. Докато остареели? Да, докато остарее. И какво ще му донесат тия стихотворения? Слава ли? „Ама че глупости! Я не се самозалъгвай. Славата никога не спохожда онзи, който съчинява калпави стихове. Защо да са калпави? Истината, истината ми каза! — безмилостно си говореше Рюхин — не вярвам в нищо, което пиша!...“

Отровен от неврастеничния взрив, поетът се олюля и подът отдолу престана да се друса. Рюхин вдигна глава и видя, че вече са пристигнали, нещо повече, че над Москва се съмва, че един облак е осветен в злато, че камионът е спрял в колона от други коли на завоя към булеварда и че съвсем близо, на постаментата до него стои един метален човек, леко свел глава и вперил безразличен поглед към булеварда.^[2]

Странни мисли нахлуха в съзнанието на заболелия поет. „Ето това се казва галеник на съдбата... — Рюхин се изправи в цял ръст в каросерията на камиона и жлъчно вдигна ръка към чугунения човек, който не закачаше никого, — каквото и да е предприемел в живота си, каквото и да му се е случвало, всичко се е обръщало в негова полза и му е носело слава! А какво е направил? Не разбирам... Какво толкова има в думите: «Буря крие небесата...»?^[3] Не разбирам... Галеник, галеник! — изведнъж ядно реши Рюхин и усети, че камионът под него трепва. — Онзи белогвардеец е стрелял по него, прострелял го е в бедрото и му е осигурил безсмъртие...“

Колоната потегли. След не повече от две минути на верандата в Грибоедов дойде един съвсем болен и дори остарял поет. Тя вече пустееше. Някъде в дъното си допиваше една компания и в центъра се суетеше познатото конферансие с тубетейката и с чаша „Абрау“^[4] в ръката.

Арчибалд Арчибалдович посрещна натоварения с кърпите Рюхин много радушно и веднага го отърва от проклетите парцали. А той пък сигурно с удоволствие щеше да разкаже какво е станало в болницата и да украси разказа си с измислени подробности, ако не беше толкова измъчен от клиниката и камиона. Сега не му се говореше, а и колкото и ненаблюдателен да беше след тая инквизиция в камиона, Рюхин за първи път много внимателно се загледа в лицето на пирата и разбра, че макар да му задава въпроси и дори да възкликва „Ах, ах, ах!“ той всъщност е напълно равнодушен към съдбата на Бездомни и никак не го съжالياва. „А така! Правилно!“ — с цинична, самоунищожителна злоба си помисли Рюхин, спря да говори за шизофренията и помоли:

— Арчибалд Арчибалдович, може ли да поискам малко водка...

Пиратът го погледна със съчувствие и прошепна:

— Разбирам, ей сега — и махна към сервитьора.

След четвърт час, останал съвсем сам, Рюхин седеше превит над порцията морунаш и пиеше чаша след чаша, проумял и признал, че вече не е способен да промени нищо в живота си, а може само да го забрави.

Докато другите бяха пирували, поетът бе пропилял своята нощ и сега разбираше, че няма как да си я върне. Достатъчно бе да вдигне глава нагоре от лампата, към небето, за да види, че нощта е изчезнала безвъзвратно. Сервитьорите набързо събираха покривките от масите. Котките, които се навъртаха около верандата, сякаш сега ставаха от сън. Денят неудържимо връхлиташе поета.

[1] Стихотворението на Рюхин, посветено на Първи май, което иронизира Бездомни, най-вероятно е лозунгарското стихотворение на Маяковски за 1 май 1924 г. ↑

[2] Авторът има предвид паметника на А. С. Пушкин на улица „Тверская“. ↑

[3] „Буря мглою [небо кроет]“ — началото на стихотворението „Зимна вечер“ на А. С. Пушкин. ↑

[4] Абрау — марка вино, произвеждано край едноименното езеро близо до Новоросийск. ↑

СЕДМА ГЛАВА

АПАРТАМЕНТЪТ С НЕДОБРА СЛАВА

Ако на другата сутрин бяха казали на Стъопа Лиходеев „Стъопа! Ако не станеш веднага, ще те разстрелят!“, той отпаднало и едва чуто щеше да отговори: „Застреляйте ме, каквото щете ме правете, но няма да стана.“

Не само че не можеше да стане, имаше чувството, че очите си не може да отвори, понеже щом го направи, ще блесне светкавица и главата му веднага ще се пръсне на парчета. В нея ехтеше тежка камбана, между очните ябълки и затворените му клепачи плуваха кафяви петна в огненозелени контури, а за капак на всичко така му се гадеше, сякаш това гадене се дължеше на звученето от някакъв досаден грамофон.

Стъопа се опитваше да си спомни нещо, но успяваше да се сети само за едно — че май снощи и кой знае къде бе стоял със салфетка в ръката и се бе опитвал да целуне някаква дама с обещанието на другия ден точно на обяд да ѝ дойде на гости. Дамата му бе отказала с думите „Не, не, няма да съм вкъщи“, но Стъопа упорито бе държал на своето: „Аз пък ще взема да дойда!“

Но коя беше тази дама, колко е часът, коя дата е днес и кой месец Стъопа изобщо не знаеше, а най-лошото бе, че не проумяваше къде е. Той се опита да установи поне това и откряна залепналия клепач на лявото си око. В полумрака нещо се мержелееше. Стъопа най-сетне позна тоалетката и разбра, че лежи по гръб в леглото си, тоест в бившето легло на бижутершата, в спалнята. Но в този миг главата така го заболя, че той затвори очи и простена.

Нека обясним: Стъопа Лиходеев, директорът на театър „Вариете“, се събуди сутринта в апартамента си, същия, който си делеше с покойния Берлиоз, в голямата шестетажна сграда, разположена на буквата „П“ на улица „Садовая“.

Трябва да кажем, че този апартамент — № 50 — отдавна вече имаше, ако не лоша, то поне странна репутация. Само до преди две години негова притежателка беше вдовицата на бижутера де Фужере.^[1]

Анна Францевна де Фужере, петдесетгодишна, почтена и много делова дама, даваше три от петте стаи под наем на един, който се казваше май Беломут, и на друг един — с изгубена фамилия.

И ето че преди две години в апартамента започнаха да стават необясними неща: хората от него започнаха да изчезват безследно.

Веднъж в неделен ден в апартамента дойде един милиционер, повика в антрето втория наемател (с изгубената фамилия) и каза, че го молят да дойде за малко в районното, за да подпише нещо. Наемателят нареди на Анфиса, преданата и отдавнашна прислужница на Анна Францевна, ако го търсят по телефона, да каже, че ще се върне след десет минути, и излезе заедно с коректния милиционер с бели ръкавици. Ала не само след десет минути, ами изобщо не се върна. Най-чудното беше, че с него явно бе изчезнал и милиционерът.

Набожната, а откровено казано — суеверна Анфиса направо заяви на много покрусената Анна Францевна, че това е магия и че тя много добре знае кой е отвлякъл и наемателя, и милиционера, но не иска да каже, защото пада нощ. А както знаем, достатъчно е магията да започне и после вече с нищо не можеш я спря. Доколкото си спомняме, вторият наемател изчезна в понеделник, а в сряда сякаш вдън земя потъна и Беломут — вярно, че при други обстоятелства. Сутринта както обикновено колата дойде да го вземе за работа, но след като го откара, никого не докара, нито се върна повече.

Страданието и ужасът на мадам Беломут бяха неописуеми. Но уви, и едното, и другото не траяха дълго. Същата вечер, когато Анна Францевна се върна с Анфиса от вилата, за която странно защо замина спешно, тя не намери в апартамента гражданката Беломут. Нещо повече: вратите на двете стаи, наети от съпрузите Беломут, бяха запечатани.

Криво-ляво минаха два дни. А на третия измъчената през това време от постоянното си безсъние Анна Францевна отново спешно замина за вилата... Трябва ли да казваме, че не се върна?

Останала сама, Анфиса се наплака до насита и към два след полунощ си легна. Какво се случи с нея после не се знае, но наемателите от другите апартаменти разправяха, че в №50 цяла нощ се чувало някакво тропане и сутринта прозорците светели. На другия ден стана ясно, че и Анфиса я няма!

В кооперацията дълго време се носеха какви ли не легенди за изчезналите и за прокълнатия апартамент, като например, че мършавата и набожна Анфиса носела във велурена кесийка на изсъхналите си гърди двацет и пет едри диаманта, които били собственост на Анна Францевна. Че в дърварника на вилата, където спешно ходела Анна Францевна, сами се намерили някакви несметни съкровища, и те във вид на диаманти, а също и златни пари от царско време... И прочее от този род. Е, каквото не знаем, не го твърдим.

Във всеки случай апартаментът остана празен и запечатан само една седмица, след което в него се нанесоха покойният Берлиоз със съпругата си и въпросният Стъопа също със съпругата си. Съвсем естествено, щом се озоваха в прокълнатото жилище, започнаха да им се случват дявол знае какви неща. По-точно следното: не се мина и месец и двете съпруги изчезнаха. Само че не безследно. За жената на Берлиоз разправяха, че я видели в Харков с някакъв балетмайстор, а съпругата на Стъопа била открита на „Божедомка“, където, според злите езици, използвайки безкрайните си връзки, директорът на „Вариете“ успял да ѝ намери стая, но при условие че кракът ѝ няма да стъпи на „Садовая“...

И така, Стъопа изпъшка. Понечи да извика прислужницата Груня и да ѝ поиска пирамидон, но се сети, че това са глупости... Че Груня няма никакъв пирамидон, разбира се. Опита да извика на помощ Берлиоз, като на два пъти простена „Миша... Миша...“, но както разбирате, отговор не последва. В апартамента цареше пълна тишина.

Стъопа размърда пръстите на краката си и установи, че си е легнал с чорапите, после прокара разтреперана ръка по бедрото, за да провери дали е с панталоните, или не, и не можа да си го изясни.

Накрая, като видя, че е изоставен и самотен, че няма кой да му помогне, реши да стане, независимо какви нечовешки усилия ще му коства.

Открехна залепналите си клепачи и видя, че се отразява в огледалото на тоалетката като човек с щръкнали на всички страни кичури коса, с подпухнала, брадясала физиономия, с кървясали очи, с мръсна риза с яка и вратовръзка, с наполеонки и чорапи.

Такъв се видя в огледалото, а до тоалетката забеляза някакъв непознат, облечен в черно и с черна барета.

Стьопа седна на леглото и колкото може по-втрещено впери в него кървясалите си очи.

Мълчанието наруши непознатият, който с нисък, тежък глас и с чужд акцент изрече следните думи:

— Добър ден, симпатични Степан Богданович!

Последва пауза, подир която със страшно усилие Стьопа продума:

— Какво обичате, моля? — и сам се изненада от собствения си глас. Думата „какво“ изрече на фалцет, „обичате“ — басово, а „моля“ изобщо не се чу.

Непознатият се усмихна дружелюбно, извади големия си златен часовник с диамантен триъгълник на капачето, който иззвъня единайсет пъти, и каза:

— Единайсет! От цял час ви чакам да се събудите, защото ме поканихте да дойда в десет. Ето ме!

Степан напипа на стола до леглото панталона си и прошепна:

— Извинете — обу го и попита пресипнало: — Бихте ли ми казали фамилното си име?

Беше му трудно да говори. На всяка дума сякаш някой забиваше игла в мозъка му и му причиняваше адска болка.

— Как? И името ми ли сте забравили? — усмихна се тогава непознатият.

— Извинете... — изхърка Стьопа и почувства, че махмурлукът му сервира нови симптоми: стори му се, че подът до леглото изчезва нанякъде и че той ей сега ще полети надолу с главата по дяволите в преизподнята.

— Скъпи Степан Богданович — каза посетителят и се усмихна проницателно, — няма да ви помогне никакъв пирамидон. Последвайте старото мъдро правило да лекувате подобното с подобно. Единственото, което ще ви върне към живота, са две чашки водка с пикантно и горещо мезе.

Стьопа бе хитър човек и колкото и болен да беше, се сети, че щом са го заварили в това състояние, ще трябва да си признае всичко.

— Откровено казано... — започна той, едва мърдайки език, — снощи малко...

— Нито дума повече! — отговори посетителят и заедно със стола си отплува някъде встрани.

Стьопа се изблеци, защото видя, че на малката масичка е сервиран поднос, върху който има нарязан бял хляб, купичка черен хайвер, чинийка с мариновани манатарки, нещо в една тенджерка и накрая, в голямата гарафа на бижутершата — водка. Най се изненада, че гарафата беше изпотена. Всъщност нямаше нищо чудно — тя бе сложена в кофичка с лед. С две думи, сервирано с вещина.

Непознатият не остави изумлението му да стигне до болезнени граници и сърчно му наля половин чаша водка.

— Ами вие? — писукна Стьопа.

— С удоволствие!

С разтреперана ръка Лиходеев вдигна чашата към устата си, а непознатият гаврътна своята на един дъх. Докато дъвчеше малко от хайвера, Стьопа едва успя да каже:

— А вие... няма ли да замезите?

— Благодаря, аз никога не замезвам — отговори непознатият и наля още по една. Отвориха тенджерката — в нея имаше кренвирши в доматен сос.

И ето че проклетите залени петна пред очите му се стопиха, думите му станаха членоразделни и най-важното — Стьопа си спомни някои неща. По-точно, че всичко се случи вчера в Сходня, във вилата на скечиста Хустов, който го откара там с такси. Спомни си също, че спряха таксито пред „Метропол“, че имаше и някакъв актьор, не, ами... такъв един с грамофон в куфарче. Да, да, във вилата беше! И че от тоя грамофон кучетата почнаха да вият. Неизяснена остана само дамата, която Стьопа искаше да целуне... дявол знае коя беше... май работеше в радиото или може би не.

Така, полека-лека, вчерашният ден започна да се разбулва, но сега Стьопа се интересуваше много повече от днешния и по-специално от появата на непознатия в спалнята му, и то с мезетата и водката. Ето кое нямаше да е лошо да си изясни!

— Е, надявам се, вече си спомнихте как се казвам?

Но Стьопа само се усмихна срамежливо и разпери ръце.

— Браво! Имам чувството, че след водката сте пили портвайн. Е, бива ли така?

— Искам да ви помоля да си остане между нас — сервилно каза Стьопа.

— О, разбира се, разбира се! Но да знаете, че не гарантирам за Хустов.

— Ама вие познавате ли го?

— Вчера в кабинета ви видях за малко този индивид, но и един поглед е достатъчен да разбере човек, че той е мръсник, интригант, нагаждач и подмазвач.

„Свършено точно!“ — помисли си Стъопа, смаян от върното, безпогрешно и кратко определение за Хустов.

Да, вчерашният ден се сглобяваше като мозайка, но все пак тревогата не оставяше директора на „Вариете“. Защото във вчерашния ден зееше огромна черна дупка. Каквото щете си мислете, но Стъопа изобщо не беше виждал в кабинета си този непознат с баретата.

— Професор по черна магия Воланд^[2] — натъртено каза посетителят, защото забеляза, че Стъопа се затруднява, и му обясни нещата едно по едно.

Вчера следобед бил пристигнал от чужбина в Москва, веднага отишъл при Стъопа и му предложил да гастролира във „Вариете“. Стъопа се обадил до московската областна зрелищна комисия и съгласувал въпроса (Стъопа пребледня и запримигва), подписал с професор Воланд договор за седем представления (Стъопа зяпна), разбрали се днес в десет сутринта Воланд да дойде при него за уточняване на подробностите... И Воланд дошъл! На вратата го посрещнала прислужницата Груня, която му обяснила, че тя самата е дошла току-що, че е приходяща, че Берлиоз го няма и че ако посетителят желае да се види със Степан Богданович, да заповяда в спалнята му. Степан Богданович бил толкова дълбоко заспал, че тя не смеела да го събуди. Като го видял в какво състояние се намира, артистът изпратил Груня до най-близкия гастроном за водка и мезета, до аптеката за лед и...

— Позволете да ви се издължа — изскимтя смазаният Стъопа и започна да търси портфейла си.

— И дума да не става! — възкликна гостът и не пожела да го слуша повече.

И така, водката и мезетата се изясниха, но Стъопа беше за окайване: не помнеше нищичко за договора и главата си залагаше, че вчера не е виждал този Воланд. Да, Хустов беше там, но Воланд го нямаше.

— Може ли да видя договора? — тихо помоли той.

— Разбира се, заповядайте...

Степан погледна книгата и се вкамени. Бяха изрядни. Първо, собственооръчният му засукал подпис! Отстрани изписаната на верев резолюция на финансовия директор Римски с разрешението на артиста Воланд да бъде отпуснат аванс от десет хиляди рубли от дължимите му за седемте представления трийсет и пет хиляди. Нещо повече — имаше и разписка от Воланд, че вече е получил въпросните десет хиляди!

„Но какво става?! — помисли си клетият Стьопа и му се зави свят. — Да не би в паметта ми да зейват зловещи празноти?!“ Но, естествено, след като видя договора, щеше да е просто неприлично да продължава да изразява недоумение. Той помоли госта да му разреши да се оттегли за момент и както си беше по чорапи, хукна към телефона в антрето. Пътюм извика към кухнята:

— Груня!

Но никой не му отговори. Тогава погледна към кабинета на Берлиоз, чиято врата беше до вестибюла, и както се казва, се вцепени. На дръжката видя канап с огромен печат от червен восък. „Здрасти! — вресна някой в главата на Стьопа. — Само това липсваше!“ И мислите му се втурнаха вече по двоен релсов път, но както става винаги при катастрофа — еднопосочно и изобщо дявол знае накъде. Кашата в главата му беше неописуема. Не стигаше дяволската работа с черната барета, изстудената водка и невероятния договор, ами сега и тоя печат на вратата! Тоест ако решите да кажете, че Берлиоз се е забъркал в нещо, никой няма да повярва, ама никой! Обаче печатът — ей го на! Мдааа...

В този миг в съзнанието на Стьопа замърдаха някакви много неприятни мисли за статията, която като напук наскоро бе пробутал на Михаил Александрович за публикуване в списанието. Между нас казано, беше идиотска! За нищо не ставаше, пък и за никакви пари...

Веднага след спомена за статията долетя споменът за някакъв съмнителен разговор, проведен май на двайсет и четвърти април вечерта пак тук, в трапезарията, когато Стьопа вечеря с Михаил Александрович. Тоест естествено, не можем да наречем разговора съмнителен в пълния смисъл на думата (Стьопа не би подхванал такъв), но се водеше на някаква излишна тема. Спокойно можеше да не

я подхваща, граждани. Не ще и дума, преди печата този разговор можеше да се смята за абсолютно безсмислен, обаче след печата...

„Ах, Берлиоз, Берлиоз! — клокочеше в главата на Стъопа. — Умът ми не го побира!“

Но нямаше време за терзания и Стъопа набра номера в кабинета на финансовия директор на „Вариете“ Римски. Беше в деликатно положение: първо, чужденецът можеше да се засегне, че го проверяват, след като е показал договора, пък и с финансовия директор беше извънредно трудно да се говори. Ами да, можеше ли да го попита: „Бихте ли ми казали сключвали ли съм вчера договор с професора по черна магия за трийсет и пет хиляди рубли?“ Така не се пита!

— Да! — чу се в слушалката троснатият, неприятен глас на Римски.

— Здравейте, Григорий Данилович — тихо подхвана Стъопа, — обажда се Лиходеев. Вижте... хм... хм..., при мен е този... ъъъ, артистът Воланд... Та исках... да питам за довчера?...

— А, черният маг ли? — отвърна в слушалката Римски. — Ей сега ще донесат афишите.

— Аха — с отпаднал глас каза Стъопа, — е, дочуване...

— А вие скоро ли ще дойдете? — попита Римски.

— След половин час — отговори Стъопа, затвори слушалката и се хвана за пламналата глава. Ама че гадна работа! Къде се дяват спомените, граждани? А?

Но беше неудобно да се бави повече и той веднага скрои план: да направи всичко възможно, за да потули невероятната си разсеяност, а сега най-напред да подпита чужденеца какво всъщност се кани да представи довчера в повереното на Стъопа „Вариете“.

Той се извърна от телефона и в огледалото, окачено в антрето и отдавна не забърсвано от мързеливата Груня, ясно видя някакъв странен субект — дълъг като върлина и с пенсне (ах, ако Иван Николаевич беше тук, той веднага щеше да го познае!). Но субектът се отрази и тозчас изчезна. Стъопа тревожно се загледа към дъното на антрето и за втори път се олюля, защото в огледалото премина огромен черен котарак, който също изчезна.

Сърцето му прескочи и той залитна.

„Какво ми става — помисли си Стъопа, — да не би да полудявам? Какви са тия отражения?!“ — той надникна във вестибюла

и извика уплашено:

— Груня, какъв е тоя котарак, дето се шляе тук? Откъде се е взел? И с кого е?

— Спокойно, Степан Богданович — обади се, но не Груня, а гостът от спалнята, — котаракът е мой. Не се притеснявайте. А Груня я няма, изпратих я във Воронеж, откъдето е родом, защото ми се оплака, че отдавна не сте я пускали в отпуск.

Тия думи бяха страшно ненадейни и нелепи и Стъопа помисли, че му се е счуло. Напълно объркан, той се завтече към спалнята и замръзна на прага. Косата му настръхна и по челото му избиха ситни капчици пот.

Гостът в спалнята вече не беше сам, а с компания. На другия стол седеше онзи тип, който му се привидя в антрето. Сега се виждаше ясно: мустачки като перца, стъклото на пенснето му лъщи, а другото липсва. Но в спалнята имаше и по-страшни неща: върху меката табуретка на бижутершата в разпусната поза се беше изтегнал и трети, а именно черният котарак с кошмарни размери, в едната си лапа той държеше чаша, а в другата — вилица, с която бе успял да набоде една маринована гъба.

В очите на Стъопа светлината в спалнята, която и бездруго беше слаба, съвсем започна да помръква. „Значи, така се полудявало!“ — помисли си той и се хвана за касата на вратата.

— Виждам, вие сте малко изненадан, драги ми Степан Богданович? — попита Воланд тракация със зъби Стъопа. — Но всъщност няма нищо чудно. Това е моята свита.

В този миг котаракът гаврътна водката и ръката на Стъопа започна да се свлича надолу по касата.

— Тази свита се нуждае от място — продължи Воланд, — така че някои от нас трябва да напуснат апартамента. И мисля, че излишният сте вие!

— Те, те! — изблея като коза карираният дългуч, говорейки за Стъопа в множествено число. — Изобщо напоследък вършат страхотни безобразия. Пиянстват, флиртуват, злоупотребяват с положението си, не вършат нищо, пък и не могат, защото понятие нямат от това, което им е възложено. Хвърлят прах в очите на ръководството!

— За щяло и нещяло се возят с държавната кола — набеди го котаракът, докато дъвчеше гъбата.

И точно когато Стъопа вече се беше свлякъл на пода и с изнемощяла ръка драскаше по касата, се случи четвъртото, последно явяване в апартамента.

Направо от огледалото на тоалетката излезе един нисък, но изключително широкоплещест човек с бомбе и щръкнал от устата му кучешки зъб, загрозяващ и бездруго неимоверно гадното му лице. А и огненочервенокос.

— Аз — намеси се в разговора новият — изобщо не разбирам как е станал директор. — Рижият говореше все по-носово. — Той е толкова директор, колкото аз съм архиерей!

— Ти не приличаш на архиерей, Азазело^[3] — забеляза котаракът и си сложи кренвирши в чинията.

— Точно това казвам, де — изгъгна рижият и като се обърна към Воланд, допълни почтително: — Месир, позволете ми да го изхвърля по дяволите от Москва?

— Къш!! — вресна котаракът и настръхна.

Тогава спалнята се завъртя около Стъопа, той удари главата си в касата и докато губеше съзнание, си помисли: „Умирам...“

Но не умря. Поотвори очи и видя, че е седнал върху нещо от камък. Наоколо се чуваше шум. Когато хубавичко погледна, видя, че всъщност шуми морето и дори нещо повече — че вълните се плискат точно под краката му, с две думи, че е седнал на края на кея и под него е синьото проблясващо море, а отзад по хълмовете има красив град.

Неосведомен какво се прави в подобни случаи, Стъопа се изправи на омекналите си крака и тръгна по кея към брега.

На кея стоеше някакъв човек, който пушеше и плюеше в морето. Той стреснато изгледа Стъопа и спря да плюе. Тогава Стъопа извъртя следния номер — коленичи пред непознатия пушач и рече:

— Много ви моля, кажете ми кой е този град.

— Браво бе! — отговори бездушният пушач.

— Не съм пиян — дрезгаво продължи Стъопа, — болен съм, нещо ми се случи, болен съм. Къде съм? Кой е този град?

— Добре де, Ялта...

Стъопа въздъхна тихо, катурна се и си удари главата в напечените камъни на кея.

[1] В статията си „Психологическа ексхумация на «покойния бижутер»“ В. Мершавка и В. Орлов аргументират своето схващане за прототипа на бижутера от ап. №50. Според тях наглед второстепенните персонажи Булгаков въвежда в романа си съвсем умишлено. Няма съмнение, че по времето на НЕП бижутерите са били заможни хора и затова апартаментът е бил голям. Дотук всичко изглежда ясно, но за всеки случай да видим какво значи на латински думата „бижутер“: *inclusor* (лат.) [*includo*] — „обковаващ скъпоценни камъни“. Същевременно да видим и значенията на думата: *includo*, *in-cludo*, [*claudio*]: 1) затварям, включвам 2) обкръжавам, стеснявам 3) вмъквам 4) включвам, вграждам, помещавам, 5) преграждам, ограждам, потискам, възпирам, удържам, 6) стягам, стискам 8) завършвам, приключвам 9) ограничавам, изолирам. Все глаголи, които изразяват „заклучване“, „възпиране“, дори „приключване“. Щом Анна Францевна е била вдовица, значи бижутерът е покойник и това е логично. Но във връзка с „възпирането и заключването“ възникват някакви подозрения относно неговата смърт. Те ни карат да намерим историческия прототип на покойния бижутер, което значи, че политическите алузии са неизбежни. Затова ще трябва да направим стъпка към догадките, хипотезите, техните доказателства и опровержения. И тази първа стъпка ще бъде много важна и значителна. Според нас единственият прототип на покойния бижутер е съветският държавен деец, по произход от днешна Украйна, Григорий Яковлевич (Гирш Янкелевич) Соколников (1888–1939). И имаме съществени основания да смятаме този изтъкнат съветски държавен деец за покоен персонаж от романа. Да започнем с това, че фамилиното му име Соколников е негов псевдоним, който той е получил най-вероятно защото след революционните събития от 1905–1907 г. е членувал в Соколническия районен комитет на РСДРП. Истинската фамилия на Гирш Янкелевич е била доста „бижутерна“ — Брилянт.

На второ място, майката на Григорий, хубавицата Фаня Розентал, дъщеря на търговец от първа гилдия, дълго не могла да прости на сина си историята със семейните диаманти. През дните на революцията Соколников честно признал пред чекистите къде са фамилните тайници и дори лично участвал в експроприирането.

Трето, когато заемал поста народен комисар, в СССР влязла в обращение твърдата валута — „червонецът“, приравнена към 10-

рубловата златна монета от царско време, обезпечена на 25% от златния си еквивалент и други благородни метали и чужда валута, и на 75% — от високоликвидни стоки и краткосрочни задължения. През 1924 година в обращение влезли и съкровищните бонове. Започнали да се сечат сребърни и медни разменни монети. През 1925 година на борсите в редица страни (включително Австрия, Турция, Италия, Китай, Естония, Латвия и Литва) съветският червонец се е котирал официално, а операции с него са се извършвали във Великобритания, Германия, Холандия, Полша, САЩ и много други страни. Червонците често са били фалшифицирани, особено банкнотите от 1 червонец, защото са имали изображение само от едната страна. Но нека оставим този въпрос настрана и да се върнем към аргументите в полза на това, че прототип на покойния бижутер е именно Гирш Яковлевич Брилянт.

Четвърто, жените и децата на Соколников. В живота на Григорий Соколников е имало три жени, три деца и една, но пламенна страст. Първата му жена, с която той е живеел на съпружески начала, Фаина Зархи, е носела кожено яке и револвер. Знае се също, че тя е работила в Чуждестранния отдел за пропаганда на теоретичното обучение. Синът им се родил през 1914 година, когато Соколников все още следвал в Сорбоната. Но кога е починала Зархи не се знае. Дори да е безследно изчезнала или изобщо да не е изчезвала, всичко това е забулено в мрак. Знае се само, че през 1923 година Соколников вече е имал втора незаконна съпруга. Тя се казвала Маря Василевна Шекотихина и имала една изключителна особеност — виолетови очи. Вторият син на наркома, Михаил, наследил очите на майка си.

Михаил се родил в разгара на реформата и приел фамилията Червонний. От романа „Майстора и Маргарита“ научаваме, че Анна Францевна де Фужере е била на 50 години. Фаина Зархи (родена през 1889 г.) е навършила 50 точно през 1939 г., тоест през годината, когато почива мъжът ѝ Григорий Соколников. Не е изключено заради тази тайна, забулена в мрак, „апартаментът“ да е „с недобра слава“, защото там витае „духът на първата съпруга на покойния бижутер“.

Синът е Червонний. „Бижутерна“ работа във всяко едно отношение, като не забравяме и контекста „*coche-nille*“. Интересно дали го е имал предвид самият Гирш Яковлевич, който е следвал в юридическия факултет на Московския университет, завършил е юридическия факултет и докторантура по икономика в Сорбоната и е

владеел шест езика? Всъщност от цялата болшевишка „*coche-nille*“ той е бил най-образован. Той поне няма как да не е разбирал всички значения на думата „червонец“, без да се ограничава само с паричните знаци и „десетте години без право на кореспонденция“. Кой знае какви мисли и идеи са се въртели в главата на Гирш Брилянт през 1925 година, когато е давал на незаконородения си син не само име, но и фамилия?

Пето, жената, за която се е оженил Соколников. Тя се е казвала Галина Серебрякова. Срещнали се случайно в Кисловодск и от ревност Маря Василевна с теменужените очи се застрелва под моста в Кисловодск, макар, откровено казано, точно тогава отчаяно да флиртува с Микоян.

И така, Брилянт, фамилни диаманти, червонци, Червонний и Серебрякова. С други думи — злато, сребро и скъпоценни камъни. Според нас всичко това убедително свидетелства, че под покойния „бижутер“ се има предвид Григорий Яковлевич Соколников, а следователно прототип или един от прототипите на Анна Францевна де Фужере е Галина Йосифовна Серебрякова. Колкото до 50-годишната възраст на Анна Францевна, тук Булгаков прави малка „рокада“. През 1926 година, когато Соколников се оженва за Галина Йосифовна Серебрякова (моминско име Бик-Бек), тя е на 19 години и е с 16 години по-млада от мъжа си. През май 1939 година, когато Соколников е убит от съкилийниците си в Горноуралския затвор на НКВД, тя е на 32, но той самият е точно на 50 години (роден е на 3 август 1888 година). Нея я чакат още нови бракове и заточения, но възрастта на „вдовицата“ отговаря на възрастта на бижутера, когато той почива. За една собственичка на апартамент подобна възраст е напълно подходяща, а от гледна точка на един изследовател — доста информативна. Нещо като допълнителен щрих. ↑

[2] В ранните редакции на романа Булгаков нарича Воланд Теодор, което в превод от старогръцки значи „божи дар“. Това е не само пародия, но и доказателство за връзката на Воланд с Иешуа Ха-Ноцри, който решава съдбата на Майстора и Маргарита, но моли Воланд да изпълни това решение. ↑

[3] Азазело — Това име Булгаков е взел от старозаветното име Азazel. Така се нарича отрицателният герой в старозаветния апокриф „Книга на Енох“, той е падналият ангел, научил хората да правят

оръжие и накити. Благодарение на Азazel жените се научили да се разкрасяват. Затова тъкмо Азazelо (както виждаме по-късно) предава на Маргарита крема, който я преобразява по вълшебен начин. ↑

ОСМА ГЛАВА

ДВУБОЯТ МЕЖДУ ПРОФЕСОРА И ПОЕТА

Точно когато съзнанието напусна Стъопа в Ялта, тоест към единайсет и половина сутринта, то се върна при Иван Николаевич Бездомни, който се събуди след дълбок и продължителен сън. Известно време той се чуди как се е озовал в тази непозната стая с бели стени, със странно нощно шкафче от някакъв светъл метал и с бяло перде, през което се усещаше слънцето.

Тръсна глава, увери се, че тя не го боли, и се сети, че е в клиниката. Тази мисъл повлече след себе си спомена за смъртта на Берлиоз, но днес той не породил у него толкова силни емоции. След като се бе наспал, Иван Николаевич беше вече по-спокоен и мислите му се избистриха. Известно време той полежа неподвижно в чистото, меко и удобно пружинено легло, а после видя до себе си бутон на звънец. Свикнал да пипа където не му е работа, веднага го натисна. Очакваше да чуе някакъв звън или да дойде някой, но се случи съвсем друго. Откъм краката му светна матов цилиндър, на който пишеше: „Жаден съм“. Цилиндърът постоя известно време така, после започна да се върти, докато не изскочи надписът: „Болногледачка“. Естествено, че хитроумният цилиндър направи на Иван много силно впечатление. Надписът „Болногледачка“ се смени с надпис: „Повикайте лекар“.

— Хм... — рече Иван, защото не знаеше какво да прави по-нататък.

Но случайно му провървя: на думата „Фелдшерка“ натисна бутона още веднъж. Цилиндърът иззвъня тихо, спря, угасна и в стаята влезе една закръглена симпатична жена с бяла престилка, която каза:

— Добро утро!

Иван не отговори, защото при дадените условия сметна поздрава за неуместен. Така де, тикнали го здрав и прав в клиниката и се правят, че така трябва!

Междувременно, без да променя добронамерената си физиономия, само с едно натискане на бутона жената вдигна пердето нагоре и през леката решетка с големи отвори, която стигаше чак до

пода, в стаята нахлу слънце. Зад решетката се откри балкон, а отгатык — лъкатушешцата река с приятна борова гора на отсрещния бряг.

— Заповядайте да си вземете вана — покани го жената, вътрешната стена се отмести под ръцете й и Иван видя банята и прекрасно обзаведената тоалетна.

Макар че бе решил да не разговаря с жената, той не се стърпя и като забеляза как от сияещия кран водата шурти на широка струя във ваната, каза иронично:

— Брей! Като в „Метропол!“

— О, не — с гордост отговори жената, — много по-хубаво е. Такова обзавеждане няма дори в чужбина. Учени и лекари нарочно идват да разглеждат нашата клиника. Всеки ден ни посещават чуждестранни туристи.

При думата „турист“ Иван веднага си спомни вчерашния консултант. Той помръкна, навъси се и рече:

— Туристи... Вие направо ги обожавате! А между другото сред тях има какви ли не. Аз например вчера се запознах с един — майко мила!

И за малко да почне да разказва за Пилат Понтийски, но се въздържа, защото се сети, че тези неща не я интересуват и че тя и бездруго няма да може да му помогне.

На изкъпания Иван Николаевич веднага му дадоха абсолютно всичко, необходимо на един мъж, след като е взел вана: изгладена риза, наполеонки и чорапи. Не стига това, ами като отвори вратата на гардеробчето, жената посочи с пръст и попита:

— Какво ще желаете да си облечете — халат или пижама?

От тази нейна фамилиарност насила настаненият в новото жилище Иван едва не плесна с ръце и мълчаливо посочи яркочервената бархетна пижама.

После го поведоха през празния и беззвучен коридор, докато стигнаха до огромния по размери кабинет. Решил да възприема с ирония всичко в тази приказно обзаведена сграда, той мислено нарече кабинета „фабрика кухня“.

И с право. Тук беше пълно с шкафове и стъклени шкафчета с лъскави никелирани инструменти. Имаше неимоверно сложно конструирани столове, някакви тумбести лампи със сияещи абажури, купища стъкленици и всякакви незнайни уреди.

В кабинета го поеха трима: две жени и един мъж, всичките в бяло. Най-напред отведоха Иван да седне на една масичка в дъното, явно с цел да го разпитват. Той започна да обмисля положението си. Можеше да избира от три варианта. Най го блазнеше първият: да се нахвърли на тия лампи и шантави предмети, да ги изпочупи по дяволите и така да изрази протеста си, задето са го задържали без причина. Но днешният Иван вече значително се различаваше от вчерашния и първият избор му се видя съмнителен, защото вече със сигурност щяха да го сметнат за буен луд. Затова се отказа от него. Имаше и втори: веднага да започне да разказва за консултанта и Пилат Понтийски. Но вчерашният опит му подсказваше, че никой не вярва на тия притчи или ги разбира някак превратно. Той отхвърли и този вариант и реши да предпочете третия: да се затвори в гордо мълчание.

Но не успя да го реализира докрай — ще не ще трябваше да отговори, макар и пестеливо и навъсено, на цяла поредица от въпроси.

Измъкнаха му с ченгел абсолютно всичко относно предишния му живот, включително как преди петнайсетина години е боледувал от скарлатина. След като изписа цяла страница с негови показания, жената в бяло я обърна и премина към разпит за близките му. И се започна надълго и нашироко: кой умрял, от какво умрял, пиел ли е, страдал ли е от венерически болести и така нататък. Накрая го помолиха да разкаже за вчерашната случка на Патриаршеските езера, но не му досаждаха много и не се изненадаха от съобщението за Пилат Понтийски.

Сетне жената отстъпи мястото си на мъжа и той се залови с Иван по друг начин, без вече да го пита за каквото и да било. Премери температурата и пулса му и светейки с някаква лампа, прегледа очите му. После на помощ на мъжа се притече друга жена и двамата започнаха да го боцкат с нещо по гърба, но без много да го боли, с дръжката на чукчето рисуваха някакви знаци по кожата на гърдите му, чукаха го по коленете и краката на Иван подскачаха, боднаха пръста му и му взеха кръв, боднаха го в лявата лакътна свивка, надянаха му някакви гумени гривни...

Иван само се усмихваше тъжно и си мислеше колко глупаво и странно са се наредили нещата. Кой да предполага! Той искаше да предупреди всички колко опасен е непознатият консултант, възнамеряваше да го хване, но в крайна сметка се озова в някакъв

тайнствен кабинет, за да разправя разни глупости за чичо си Фьодор, който се напивал във Вологда. Нетърпима глупост!

Най-после го оставиха на мира. Отведоха го обратно в стаята му, където той получи чаша кафе, две рохко сварени яйца и бял хляб с масло.

Иван изяде и изпи всичко предложено и реши да почака да дойде някой главен в това учреждение и от него вече да получи и внимание, и справедливост.

Дочака го, и то много скоро след като закуси. Вратата ненадейно се отвори и в стаята му влязоха много хора с бели престилки. Най-отпред вървеше един гладко, по актьорски избръснат около четиридесет и пет годишен човек с топли, но много проникателни очи и приятни маниери. Цялата свита демонстрираше внимание и уважение към него, затова влизането му изглеждаше много тържествено. „Също като Пилат Понтийски!“ — помисли си Иван.

Да, това безспорно беше главният. Той седна на табуретката, а другите останаха прави.

— Доктор Стравински^[1] — представи му се влезият и го погледна дружелюбно.

— Ето, Александър Николаевич — тихо каза един човек с добре оформена брадичка и подаде на главния изписания от горе до долу Иванов лист.

„Цяло дело са ми скалъпили!“ — помисли си Иван.

Главният пробяга с навикнал поглед по листа, промърмори „Ъхъ, ъхъ...“ и на някакъв непознат език размени няколко фрази с околните.

„И той като Пилат говори на латински...“ — тъжно си помисли Иван. Изведнъж една дума го накара да трепне и тя беше „шизофрения“, уви, още вчера изречена от проклетия чужденец на Патриаршеските езера, а днес повторена тук от професор Стравински.

„И това е знаел!“ — с тревога си рече Иван.

Главният изглежда спазваше правилото да се съгласява с всичко и да се радва на всичко, което му кажат околните, като го изразява с думите: „Чудесно, чудесно...“

— Чудесно! — каза Стравински, върна листа на някого и се обърна към Иван: — Поет ли сте?

— Поет съм — мрачно отговори той и за първи път почувства някакво необяснимо отвращение към поезията, а собствените му

стихове, които си спомни, му се видяха неприятни.

Навъсен, той на свой ред попита:

— Вие професор ли сте?

На което Стравински кимна предпазливо-любезно.

— И сте главният тук? — продължи Иван.

Стравински отново кимна.

— Трябва да говоря с вас — многозначително каза Иван Николаевич.

— Точно за това съм дошъл — отвърна Стравински.

— Вижте за какво става дума — усетил, че сега е моментът, подхвана Иван, — изкараха ме луд и никой не иска да ме чуе!...

— О, не, ще ви изслушаме много внимателно — сериозно и успокояващо каза Стравински — и в никакъв случай няма да допуснем да ви изкарват луд.

— Тогава чуйте ме: снощи на Патриаршеските езера срещнах една тайнствена личност, чужденец ли, не ли, който знаеше предварително, че Берлиоз ще умре, и лично бил виждал Пилат Понтийски.

Свитата слушаше поета безмълвно и неподвижно.

— Пилат ли? Пилат, дето е живял по времето на Исус Христос? — с присвити очи го изгледа Стравински.

— Същият.

— Аха — каза Стравински, — а въпросният Берлиоз го блъсна трамвай, така ли?

— Точно него снощи на Патриаршеските го смаза трамваят, с очите си го видях, а загадъчният гражданин...

— Дето познавал Пилат Понтийски ли? — попита Стравински, който явно се отличаваше с голяма досетливост.

— Именно той — потвърди Иван, като го гледаше изучаващо — каза, че Анушка щяла да разлее олиото... И той се подхлъзна точно там! Какво мислите? — многозначително попита Бездомни, като се надяваше думите му да предизвикат голям ефект.

Ефект обаче не последва и Стравински просто зададе следващия въпрос:

— И коя е тази Анушка?

Въпросът малко смути Иван и лицето му посърна.

— В случая Анушка няма никакво значение — с раздражение рече той, — дявол знае коя е. Някоя загубенячка от „Садовая“. Важното е, че той предварително, разбирате ли, предварително е знаел за олиото! Разбирате ли ме?

— Много добре ви разбирам — сериозно отговори Стравински, докосна коляното на поета и допълни: — Спокойно, продължавайте.

— Продължавам — каза Иван, като се стараеше да влезе в тона му, знаейки вече от горчивия си опит, че само спокойствието ще му помогне. — Та този страшен тип... а той лъже, че е консултант, притежава някаква необикновена сила... Хукнеш например да го гониш, а няма как да го стигнеш. С него се движат още двама, ама и тях си ги бива: един дангалак със строшени стъкла и един котарак с невероятни размери, който сам се вози в трамвая. Освен това — никой не го прекъсваше и Иван говореше все по-разпалено и убедено — той лично е бил на терасата на Пилат Понтийски, в което няма никакво съмнение. Ама на какво прилича това! Кажете ми! Трябва веднага да го арестуват, инак ще стори неописуеми пакости.

— Значи настоявате да го арестуват? Правилно ли ви разбирам? — попита Стравински.

„Умен е — помисли си Иван, — трябва да признаем, че сред интелегентите също се намират някои изключително умни. Не бива да го отричаме!“

И отговори:

— Абсолютно вярно! Е, кажете ми, как да не настоявам! А те тук ме държат насила, тикат в очите ми някаква лампа, къпят ме във ваната, питат ме нещо за чичо Федя!... Който отдавна е на оня свят! Настоявам веднага да ме пуснат.

— Ами добре, чудесно, чудесно! — отговори Стравински. — Ето че си изяснихме нещата. Какъв е смисълът наистина да държим в болницата един напълно здрав човек? Добре. Ще ви изпиша незабавно, ако ми кажете, че сте нормален. Не да го докажете, а само да го кажете. И така, нормален ли сте?

Изведнъж настана пълна тишина и закръглената жена, която сутринта се бе грижила за Иван, погледна професора с благоговение, а Иван отново си помисли: „Със сигурност е умен.“

Предложението на професора много му хареса, но преди да отговори, той се замисли дълбоко, сбърчи чело и накрая каза уверено:

— Нормален съм.

— Е, чудесно — с облекчение възкликна Стравински, — щом е тъй, тогава нека разсъдим логично. Да вземем вчерашния ви ден — той се обърна и веднага му дадоха Ивановия лист. — В търсене на непознатия, който ви се представил като приятел на Пилат Понтийски, вчера вие сте извършили следните действия — и той започна да прегъва един по един дългите си пръсти, като поглеждаше ту листа, ту пациента: — закачили сте на гърдите си малката икона. Нали така?

— Така — мрачно се съгласи Иван.

— Паднали сте от оградата и сте охлузили лицето си? Така ли? Влезли сте в ресторанта със запалена свещ в ръката, само по бельо и сте набили някого. Тук са ви докарали вързан. След което сте се обадили в милицията и сте помолили за картечници. После сте се опитали да скочите през прозореца. Така ли? Питам ви: възможно ли е, действайки по този начин, да хванете или да арестувате някого? И ако вие сте един нормален човек, сам ще си отговорите: и дума да не става! Искате да си отидете? Моля. Но нека ви попитам: щом излезете оттук, къде ще отидете?

— В милицията, разбира се — отговори Иван, но вече не така уверено и малко смутен от погледа на професора.

— Направо оттук?

— Тъхъ.

— Няма ли първо да се отбиете до къщи? — бързо попита Стравински.

— Нямам никакво време! Докато се разкарвам по къщите, той ще офейка!

— Така. И какво ще кажете в милицията най-напред?

— За Пилат Понтийски — отвърна Иван Николаевич и очите му се забулиха в сумрачна мъгла.

— Чудесно! — много доволен възкликна Стравински, обърна се към онзи с брадичката и нареди: — Фьодор Василиевич, изпишете гражданина Бездомни. Но не настанявайте никого в тази стая и може да не сменяте чаршафите. След два часа гражданинът Бездомни отново ще бъде тук. Е — обърна се той към поета, — няма да ви пожелавам успех, защото нито на йота не вярвам да успеете. До скоро виждане! — и стана, а свитата му се размърда.

— На какво основание ще бъда тук отново? — с тревога попита Иван.

Стравински сякаш бе очаквал въпроса, защото веднага седна и пак заговори:

— На основанието, че щом се явите в милицията по долни гащи и кажете, че сте срещнали един човек, който е познавал лично Пилат Понтийски, моментално ще ви докарат тук и вие отново ще се озовете в тази стая.

— Какво общо имат гащите? — попита Иван и се огледа смутено.

— Най-вече Пилат Понтийски. Но и гащите. Защото ние ще си приберем болничните дрехи и ще ви върнем вашите одежди. А тук са ви докарали по гащи. Нали нямаше да се отбиете до дома си, както ви намекнах. Следва Пилат... И готово!

В този миг с Иван Николаевич се случи нещо странно. Волята му сякаш се прекърши и той почувства, че е слаб, че има нужда от съвет.

— И какво да правя? — попита той, този път плахо.

— Чудесно! — отвърна Стравински. — Напълно основателен въпрос. Сега ще ви кажа какво всъщност ви се е случило. Вчера някой много ви е уплашил и ви е потресъл с разказа си за Пилат Понтийски и останалите неща. И вие, изнервен и изтормозен, сте тръгнали из града да ги разправяте. Съвсем естествено ви вземат за луд. Сега спасението ви е само в едно — пълен покой. Затова непременно трябва да останете тук.

— Но той трябва да бъде хванат! — вече умолително възкликна Иван.

— Добре де, но защо вие да се занимавате? Изложете на хартия всичките си подозрения и обвинения срещу този човек. Няма нищо полесно от това да изпратим молбата ви където трябва и ако имаме работа с престъпник, както предполагате, всичко много скоро ще се изясни. Но само при едно условие: не напрягайте главата си и гледайте колкото може по-малко да мислите за Пилат Понтийски. Не бива да вярвате на всичко, което ви казват!

— Разбрах! — решително заяви Иван. — Моля да ми дадете хартия и перодръжка.

— Дайте му хартия и малък молив — заповяда Стравински на пълната жена, а на Иван каза: — Но днес ви съветвам да не пишете.

— Не, не, още днес, непременно днес! — уплашено извика Иван.

— Е, добре. Само не напрягайте мозъка си. Ако не успеете днес, ще успеете утре.

— Той ще изчезне!

— О, не — уверено възрази Стравински, — никъде няма да изчезне, гарантирам ви. И не забравяйте, че тук при нас ще ви помагат всячески, инак изобщо няма да успеете. Чувате ли ме? — изведнъж многозначително попита Стравински и хвана Иван Николаевич с двете си ръце. След което дълго го гледаше право в очите и повтаряше: — Тук ще ви помогнат... Чувате ли ме?... Тук ще ви помогнат... тук ще ви помогнат... Ще ви олекне. Тук е тихо, всичко е спокойно. Тук ще ви помогнат...

Иван Николаевич изведнъж се прозя и изразът на лицето му омекна.

— Да, да — кротко каза той.

— Е, чудесно! — по навик приключи разговора Стравински и стана. — Довиждане! — Той му стисна ръката и преди да излезе, се обърна към онзи с брадичката: — Да, опитайте с кислород... и вана.

След няколко мига пред Иван вече ги нямаше нито Стравински, нито свитата. Зад решетката на прозореца под обедното слънце на отсрещния бряг се ширеше радостната и пролетна борова гора, а отсам блестеше реката.

[1] Някои от значенията на руската дума „стравить“ са: „да унищожа, да премахна, да скарам, да отровя“. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА НОМЕРАТА НА КОРОВИЕВ

Още от предишната вечер — сряда срещу четвъртък, Никанор Иванович Босой, председател на домсъвета на „Садовая“ № 302-бис в Москва, където бе живял покойният Берлиоз, береше ядове.

Както вече знаем, в полунощ в къщата дойдоха от комисията, в която участваше Желдибин, повикаха Никанор Иванович, съобщиха му за смъртта на Берлиоз и всички заедно се качиха до петдесети апартамент.

Там запечатаха ръкописите и нещата на починалия. По това време в апартамента ги нямаше нито приходящата прислужница Груня, нито лекомисления Степан Богданович. От комисията заявиха на Никанор Иванович, че ръкописите на починалия ще бъдат взети за проучване, че заеманата от него част от жилището, тоест трите стаи (бившите кабинет, гостна и трапезария на бижутершата) минават на разпореждане на домсъвета, а докато се намерят наследници, вещите на починалия трябва да останат на съхранение в посочената част от жилището.

Новината, че Берлиоз е починал, се пръсна из цялата кооперация с някаква свръхестествена бързина и от седем сутринта в четвъртък при Босой започнаха да се обаждат по телефона, а после да идват и лично с молби, съдържащи претенции за жилищната площ на починалия. За два часа Никанор Иванович събра цели трийсет и две такива молби.

В тях се съдържаха и настоявания, и заплахи, и клаузи, и донесения, и обещания за ремонт за лична сметка, оплаквания от недостиг на квадратура и от невъзможност за съжителство с бандити. Между всичко останало имаше неимоверно по художественост описание на кражба на пелмени от трийсет и първи апартамент, които били сложени направо в джоба на сакото, две обещания за самоубийство и едно признание за тайна бременност.

Срещаха се с Никанор Иванович в неговия вестибюл, дърпаха го за ръкава, шушнеха му нещо, намигаха му и обещаваха да се

реваншират.

Тази мъка продължи докъм дванайсет на обяд, когато той просто избяга от жилището си и се скри в стаичката на домсъвета до входната врата, но като видя, че го причакват, избяга и оттам. Отгървал се криволяво от всички, които го бяха гонили по петите през асфалтирания двор, той се шмугна в шести вход и се качи на петия етаж, където именно се намираше въпросният кошмарен петдесети апартамент.

На площадката дебелият Никанор Иванович си пое дъх, позвъни, но никой не му отвори. Позвъни още и още веднъж, измърмори нещо и тихо изруга. Но пак не му отвориха. Търпението му се изчерпа, той извади от джоба си връзката дубликати от ключове, оставени на разположение на домсъвета, отвори с властна ръка и влезе.

— Ей, прислужнице! — извика Никанор Иванович в полутъмното антре. — Как ти беше името! Груня ли? Тук ли си?

Никой не се обади.

Тогава Никанор Иванович счупи печата на кабинета, извади от чантата си дърводелския метър и влезе.

Че влезе — влезе, но още на прага се спря изумен и дори се стресна.

На бюрото на починалия седеше някакъв непознат, мършав и дълъг гражданин с тясно карирано сако, жокейска шапка и пенсне... с други думи — онзи.

— Кой сте вие, гражданино? — уплашено попита Никанор Иванович.

— Ооо! Никанор Иванович — с дрънчащ тенор извика ненадейният гражданин, скочи от мястото си и с насилствено и внезапно ръкостискане приветства председателя. Приветствието никак не зарадва Никанор Иванович.

— Много се извинявам — подозрително каза той, — но кой сте вие? Официално лице ли сте?

— Ех, Никанор Иванович! — приятелски възкликна непознатият. — Какво значи дали съм официално лице, или неофициално? Всичко зависи от гледната точка, всичко е толкова условно и нетрайно. Днес съм неофициално лице, а утре току-виж съм станал официално! Но се случва и обратното, Никанор Иванович. И още как се случва!

Това обяснение ни най-малко не задоволи председателя на домсъвета. По природа подозрителен, той си направи извода, че

бъбривият гражданин е наистина неофициално лице и може би дори е най-обикновен безделник.

— Кажете ми кой сте? Как се казвате? — все по-строго започна да пита председателят и да пристъпва към непознатия.

— Да речем, че се казвам... Коровиев^[1] — без никак да се смущава от строгостта му отговори гражданинът. — Искате ли да похапнете, Никанор Иванович? Просто ей така?

— Извинете — негодуваше вече Никанор Иванович, — какво похапване! — (Колкото и да е неприятно, трябва да признаем, че той си беше малко груб). — Забранено е да се настанявате в стаята на починалия! Какво правите тук?

— Ама заповядайте, Никанор Иванович — невъзмутимо викаше гражданинът и се суетеше из стаята да донесе стол на председателя.

Напълно освирепял, Никанор Иванович бутна стола и се развика:

— Казвайте кой сте?

— Ами вижте, аз съм преводач на една чуждестранна личност, чиято резиденция е в този апартамент — представи му се така нареклият се Коровиев и тракна токовете на мръсните си кафеникави обувки.

Никанор Иванович зяпна. Присъствието тук на някакъв си чужденец, и то с преводача му, бе огромна изненада за него и той настоя за обяснение.

Преводачът с готовност му обясни. Чуждестранният артист господин Воланд бил любезно поканен от директора на „Вариете“ Степан Богданович Лиходеев да живее по време на гастролите си, за около седмица, в неговия апартамент, за което вчера писал на Никанор Иванович молба да регистрира чужденеца временно, докато самият Лиходеев прескочи до Ялта.

— Нищо не ми е писал — изумено каза председателят.

— Я потърсете в чантата си, Никанор Иванович — мазнишки му предложи Коровиев.

Никанор Иванович сви рамене, отвори чантата и вътре намери писмо от Лиходеев.

— Но как съм го забравил? — промърмори той и с недоумение се вторачи в отворения плик.

— Стават такива неща, Никанор Иванович, стават! — занарежда Коровиев. — Разсеяност, разсеяност, преумора, високо кръвно, скъпи

приятелю! Аз самият съм ужасно разсеян. Някой път на чашка ще ви разкажа такива случки от своя живот, че направо ще си умрете от смях!

— Лиходеев кога заминава за Ялта?!

— Ами той вече замина, замина! — извика преводачът. — Знаете ли, той вече е на път! Дявол знае къде е! — и размаха ръце като крила на вятърна мелница.

Никанор Иванович заяви, че трябва лично да се види с чужденеца, но преводачът категорично му отказа: било абсолютно невъзможно. Зает бил. Дресирал котарака.

— Но ако искате, мога да ви покажа котарака — предложи Коровиев.

От което на свой ред пък се отказа Никанор Иванович, а преводачът изведнъж направи на председателя ненадейно, но твърде интересно предложение.

Предвид това, че господин Воланд изобщо не желае да живее на хотел, а е свикнал да живее нашироко, дали домсъветът не би се съгласил, докато траят гастролите му в Москва, да му предоставят целия апартамент, тоест и стаите на починалия?

— Защото на починалия му е все едно — зашушна Коровиев, — съгласете се, Никанор Иванович, на него този апартамент вече не му трябва.

С известно недоумение Никанор Иванович възрази, че чужденците трябва да се настаняват в „Метропол“, а не в частни жилища...

— Казвам ви, капризен е донемайкъде! — шепнеше Коровиев, — не иска и туйто! Не харесва хотелите! Дотук ми е дошло от тия чужденци! — фамилиарно се оплака Коровиев и посегна към жилестото си гърло. — Душата ми извадиха, повярвайте ми! Пристигне и... или почне да шпионира като последен кучи син, или ми скъса нервите с капризите си: това не му харесвало, онова не му харесвало! А вашият домсъвет ще извлече изгода и очевидна печалба. Той няма да се пазари — Коровиев се огледа, после прошепна в ухото на председателя: — Милионер е!

Преводачът бе направил предложение, което криеше ясен прагматичен смисъл, много сериозно предложение, но и в начина, по който говореше, и в дрехите му, и в това отвратително, напълно ненужно пенсне имаше нещо невероятно несериозно. Така че в душата

на председателя се загнезди някаква неяснота, но той все пак реши да приеме. Защото за жалост домсъветът изпитваше огромна нужда от пари. Есента трябваше да купят гориво за парното, а с какво — не се знаеше. Докато с парите на чужденеца вероятно щяха да се оправят. Деловият и предпазлив Никанор Иванович обаче заяви, че трябва да съгласува въпроса с бюро „Чужденци“.

— Разбирам — извика Коровиев, — как няма да го съгласувате, задължително! Ето ви телефона, Никанор Иванович, съгласувайте го веднага. Колкото до парите, не се притеснявайте — допълни той и помъкна председателя към телефона в антрето, — от кого ще вземете, ако не от него! Да знаете само каква вила има в Ница^[2]. Догодина през лятото, като ходите в чужбина, непременно се отбийте да я видите, очите ви ще останат!

Работата с бюро „Чужденци“ се уреди по телефона с необичайна, изненадваща за председателя бързина. Там вече знаели за намерението на господин Воланд да се настани в частната квартира на Лиходеев и ни най-малко не възразявали.

— Ами чудесно! — провикна се Коровиев.

Леко стъписан от неговата бързина, председателят заяви, че домсъветът е съгласен петдесети апартамент да бъде даден за една седмица под наем на артиста Воланд на цена по... — Никанор Иванович се позапъна и каза:

— Петстотин рубли на ден.

Тогава Коровиев окончателно го смая. Той му намигна шмекерски към спалнята, откъдето се чуваха меките подскоци на тежкия котарак, и попита дрезгаво:

— За една седмица значи излизат три хиляди и петстотин?

Никанор Иванович си помисли, че той ще допълни „Ама че апетити имате, Никанор Иванович!“, но Коровиев каза съвсем друго:

— Че това пари ли са? Искайте му пет, ще ги даде.

Смутено усмихнат, Никанор Иванович сам не разбра как се озова до бюрото, където Коровиев с неимоверна бързина и ловкост изготви договора в два екземпляра. След това отърча до спалнята и се върна, като и двата екземпляра вече носеха артистичния подпис на чужденеца. Председателят също подписа. Тогава Коровиев помоли за квитанция за пет...

— С думи, Никанор Иванович, с думи!... „Хиляди рубли“ — и с изрази, които някак не подхождаха за сериозен разговор: — Айн, цвай, драй! — отброи на председателя пет чисто нови пачки от банката.

Последва броене, примесено със закачките и шегите на Коровиев: „око да види, ръка да пипне“, „бели пари за черни дни“ и прочее от тоя род.

След като ги преброи, председателят взе от Коровиев паспорта на чужденеца, за да извърши временната адресна регистрация, сложи в чантата и него, и договора, и парите, но някак не се въздържа и свенливо помоли за гратис...

— Ама разбира се! — викна Коровиев. — Колко билета искате, Никанор Иванович, дванайсет, петнайсет?

Сащисаният председател поясни, че му трябва само два — за него и за жена му Пелагея Антоновна.

Коровиев веднага извади кочана и бързо написа два гратиса за Никанор Иванович на първия ред. После преводачът ловко му ги връчи с лявата си ръка, а с дясната му тикна една дебела шумоляща пачка. Никанор Иванович я погледна, изчерви се силно и започна да я побутва.

— Това не може... — мърмореше той.

— Не желая да ви слушам — засъска в ухото му Коровиев, — у нас не може, но при чужденците е редно. Ще го обидите, Никанор Иванович, не бива така. Направихте си труда...

— Това е много строго наказуемо — почти нечуто прошепна председателят и се озърна.

— Че къде са свидетелите? — пошушна в другото му ухо Коровиев. — Питам ви къде са? Я стига!

Тогава, както каза впоследствие председателят, се случило чудото: пачката сама влязла в чантата му. След това той — изнемощял, направо смазан — се озова на стълбището. В главата му бушуваше буря от мисли. Там се въртеше и вилата в Ница, и дресираният котарак, и че наистина нямаше свидетели, и че Пелагея Антоновна ще се зарадва на гратиса. Бяха несвързани, но общо взето приятни мисли. И все пак дълбоко в душата му някаква игличка боцкаше председателя. Игличката на безпокойството. Овен това, вече на стълбите, като удар го споходи мисълта: „Но как преводачът е влязъл в кабинета, щом на вратата имаше печат?! И как така той самият не го попита?“ Известно

време председателят гледа стъпалата като овен, но после реши да не си задава повече сложни въпроси.

Щом той излезе от апартамента, от спалнята се чу нисък глас:

— Този Никанор Иванович не ми хареса. Долен мошеник и шмекер. Можем ли да направим така, че повече да не идва?

— Достатъчно е да заповядате, месир — обади се отнякъде Коровиев, но не с треперливия си, а с много чист и звучен глас.

И проклетият преводач тутакси се озова в антрето, набра някакъв номер и някак много плачливо занарежда в слушалката:

— Ало! Смятам за свой дълг да ви съобщя, че нашият председател на домсъвета на „Садовая“ номер триста и две бис Никанор Иванович Босой спекулира с валута. В момента в жилището му номер трийсет и пет, в отдушника на тоалетната, има четиристотин долара, завити във вестник. Обажда се един от наемателите, от единайсети апартамент, Тимофей Квасцов. Но ви заклевам да пазите името ми в тайна. Страхувам се горепосоченият председател да не ми отмъсти.

И затвори слушалката мръсникът.

Какво е станало после в петдесети апартамент не се знае, но се знае какво стана у Никанор Иванович. Той затвори райбера в тоалетната, извади от чантата си пачката, пробутана му от преводача, и се увери, че в нея има четиристотин рубли. Никанор Иванович зави пачката в парче вестник и я тикна в отдушника.

След пет минути председателят седеше на масата в малката си трапезария. Съпругата му донесе от кухнята старателно нарязана сельодка, обилно наръсена със зелен лук. Никанор Иванович си наля една чаша, изпи я, наля си втора, изпи я, набоде с вилицата три парченца сельодка... и тогава се позвъни, а Пелагея Антоновна донесе димящата тенджерата, която само да я погледнеш човек, веднага щеше да се сети, че вътре, в гъстия огнен борш се крие най-вкусното нещо на света: тлъст кокал.

Никанор Иванович преглътна и изръмжа като куче:

— Да пукнете дано! От вас човек не може да се нахрани. Никого не пускай, няма ме. Ако питат за апартамента, кажи им да престанат да ме занимават. Другата седмица ще има заседание...

Жена му се втурна към антрето, а Никанор Иванович заизважда с черпака от огнедишащото езеро онова нещо — пропукания по

дължината кокал. В този миг в трапезарията влязоха двама граждани, а с тях — странно пребледнялата Пелагея Антоновна. Щом погледна гражданите, Никанор Иванович също пребледня и стана.

— Къде е клозетът? — угрижено попита първият, който беше с бяла риза без яка.

Нещо на масата изтрака (Никанор Иванович изтърва лъжицата върху мушамата).

— Тука, тука — бързо отговори Пелагея Антоновна.

И дошлите веднага се устремиха към коридора.

— Защо, какво? — тихо попита Никанор Иванович и ги последва. — Тук, у нас не може да има нищо такова... А може ли да видя документите ви... с извинение...

Първият, без да се спира, му показва документа, а вторият в същия този миг вече стоеше върху табуретката в тоалетната и бъркаше в отдушника. На Никанор Иванович му притъмня, развиха вестника, но в пачката имаше не рубли, а непознати пари, сини ли, зелени ли, с портрета на някакъв старец. Всъщност Никанор Иванович не можа да види много добре, защото пред очите му се мерзелееха цветни петна.

— Долари в отдушника — замислено каза първият, а после тихо и любезно попита: — Този пакет ваш ли е?

— Не! — със зловец глас отговори Никанор Иванович. — Враговете са го подхвърлили!

— Случва се — съгласи се онзи, първият, и пак така тихо допълни: — Е, ще трябва да предадете останалите.

— Нямам! Кълна се в Бога, че нямам, никога не съм докосвал! — отчаяно извика председателят.

Той се втурна към скрина, с трясък отвори чекмеджето, извади чантата и извика несвързано:

— Ето го договора... тоя гад преводачът ги е подхвърлил... Коровиев... с пенснето!

Отвори я, надникна, бръкна в нея, лицето му посиня и той изтърва чантата в борша. Вътре ги нямаше нито писмото от Стъопа, нито договора, нито паспорта на чужденеца, нито парите, нито гратисите. С две думи — нищо, освен дърводелския метър.

— Другари — провикна се председателят, — хванете ги! В къщата ни има нечиста сила!

Кой знае какво я прихвана Пелагея Антоновна, но тя плесна с ръце и извика:

— Покай се, Иванич! Ще ти намалят присъдата!

С кървясали очи Никанор Иванович вдигна пестник над главата ѝ и изръмжа:

— У, тъпа проклетнице!

Изведнъж изгуби сили и явно решил да се примири, се отпусна върху стола.

През това време на стълбището отвън Тимофей Кондратиевич Квасцов долепяше до ключалката на вратата на председателя ту ухото, ту окоето си и умираше от любопитство.

След малко наемателите, които бяха по двора, видяха, че придружаван от двама души, председателят върви към портата. Те разказваха, че бил блед като платно, олюлявал се като пиан и нещо си мърморел.

А час по-късно в единайсети апартамент дойде някакъв непознат гражданин и точно когато Тимофей Кондратиевич в захлас разправяше на останалите наематели как прибрали председателя, го повика с пръст да излезе от кухнята в антрето, каза му нещо и изчезна заедно с него.

[1] Фамилията Коровиев е конструирана по образец на фамилията на персонажа в повестта на Алексей Константинович Толстой „Грозникът“ (1841), статския съветник Теляев, който се оказва, че е рицарят Амвросий и вампир. В заключителната сцена на романа на Булгаков с последния полет Коровиев, както и Теляев при А. К. Толстой, се превръща в рицар.

Едно от имената на Коровиев — Фагот — се асоциира с названието на едноименния музикален инструмент, изобретен от италианския монах Афранио. Благодарение на това обстоятелство по-ярко се откроява функционалната връзка между Коровиев-Фагот и Афраний. Интересното е, че рицарството на Коровиев-Фагот е свързано с това, че той придобива една от най-високите степени в Масонството, степената Кадош или Рицар на белия и черния орел. ↑

[2] Фразата, че Воланд притежава вила в Ница, отразява някои обстоятелства от биографията на Булгаков.

През пролетта на 1934 година, преди да започне работа върху киносценария на „Мъртви души“, писателят заедно с жена си подава

молба за двумесечно посещение във Франция. В писмото до приятеля си П. С. Попов от 28 април Булгаков споделя във връзка с това старите си мечти: „Отдавна си представях вълните на Средиземно море, парижките музеи и тихия хотел, никакви познати и фонтана на Молиер, и кафенетата, изобщо — възможността да видя всичко това.“

На 10 май 1934 година, все още изпълнен с надежди да замине за чужбина, както отбелязва в дневника си съпругата му, на глупавото предложение на режисьора на филма „Мъртви души“ И. А. Пирьов (1901–1968) „Защо не идете в някой завод да видите там как е...“ Булгаков шеговито отговаря: „В завода е много шумно, а аз съм уморен и болен. По-добре ме изпратете в Ница.“

След унизителния отказ да получи разрешение за пътуване в чужбина авторът на „Майстора и Маргарита“ изпада в депресия. Трябва да се прости с мечтата си за Ница. ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА ВЕСТИ ОТ ЯЛТА

Докато на Никанор Иванович му се случваше цялото това нещастие, на същата „Садовая“, близо до № 302-бис, в кабинета на финансовия директор на „Вариете“ Римски седяха двама души: самият Римски и администраторът на театъра Варенуха.

Два от прозорците в големия кабинет на втория етаж гледаха към „Садовая“, а третият, точно зад гърба на директора, който седеше на бюрото — към лятната градина на „Вариете“ с павилионите за разхладителни напитки, стрелбището и откритата естрада. Освен бюрото обзавеждането на кабинета включваше: окачен на стената свитък стари афиши, малка масичка с гарафа за вода, четири стола и в ъгъла една поставка с прашен стар макет на някаква изложба. Е, да, в кабинета, вляво от бюрото на Римски имаше и малка, стара и очукана огнеупорна каса.

Още от сутринта той беше в лошо настроение, докато Варенуха, напротив, бе оживен и сякаш гореше от желание да върши нещо. Обаче нямаше какво.

Сега в кабинета на финансовия директор Варенуха се криеше от гратисчиите, които му тровеха живота, особено в дните, когато програмата се сменя. А днес беше точно такъв ден.

Щом телефонът зазвънеше, той вдигаше слушалката и започваше да лъже:

— Кой? Варенуха ли? Няма го. Извън театъра е.

— Хайде, моля те, обади се пак на Лиходеев — нервно му каза Римски.

— Абе няма го. Вече изпрацах Карпов. В апартамента няма никого.

— Какво става по дяволите? — съскаше Римски и тракаше със сметачната машина.

Вратата се отвори и разпоредителят домъкна дебел пакет прясно отпечатани допълнителни афиши. Върху зелените листове с големи червени букви пишеше:

ДНЕС И ВСЕКИ ДЕН В ТЕАТЪР „ВАРИЕТЕ“

СЛЕД РЕДОВНАТА ПРОГРАМА:

ПРОФЕСОР ВОЛАНД

СЕАНС С ЧЕРНА МАГИЯ,

КОЯТО ЩЕ БЪДЕ НАПЪЛНО РАЗОБЛИЧЕНА

Варенуха се отдалечи от афиша, който бе метнал върху макета, порадва му се и каза на разпоредителя веднага да пусне всички екземпляри за разлепване.

— Добре е, грабва окото — вметна Варенуха, когато разпоредителят излезе.

— На мен пък цялата тая идея никак не ми харесва — промърмори Римски и злобно погледна афиша през роговите си очила, — изобщо много ми е чудно как са му разрешили такава постановка!

— Не, Григорий Данилович, не си прав, много хитър ход. Точно в разкриването на номера се крие най-интересното.

— Не знам, не знам, не виждам нищо интересно, той вечно измисля нещо такова! Поне да ми беше показал той магьосник. Ти виждал ли си го? Дявол знае откъде го е изнамерил!

Варенуха, както и Римски, не бил го виждал. Вчера Стъопа долетял („като луд“ според израза на Римски) с вече подготвения проектодоговор, наредил веднага да го препишат и да платят. Магьосникът изчезнал и никой — освен Стъопа — не го бил виждал.

Римски извади часовника си, видя, че е вече два и пет и окончателно се вбеси. На нищо не прилича! Лиходеев се обади към единайсет, каза, че ще дойде след около половин час, и не само не дойде, ами изчезна и от дома си!

— Мен ме чака работа! — вече ръмжеше Римски и сочеше купчината неподписани книжа.

— Да не би и него като Берлиоз да го е сгазил трамвай? — попита Варенуха, долепил ухо до слушалката, от която се чуваха ясни, продължителни и напълно безнадеждни сигнали.

— Де да беше така... — едва чуто, през зъби каза Римски.

В същия миг в кабинета влезе една жена с униформено яке, фуражка, черна пола и гуменки. Тя извади от малката си чанта на кръста бяло листче и тетрадка и попита:

— Кой тук е Варенуха? Имате светкавична телеграма. Подпишете.

Варенуха сложи няколко драскулки в тетрадката на жената и щом вратата след нея се хлопна, разгъна листчето.

Прочете телеграмата, примигна и я подаде на Римски.

Там пишеше следното: „Ялта Москва. Вариете. Днес единайсет половина криминална дойде кестеняв пижама панталони бос психичноболен представи се Лиходеев директор Вариете. Телеграфирайте криминална Ялта къде директор Лиходеев“.

— Ново двајсет! — възкликна Римски и добави: — Пак изненада!

— Лъжедмитрий^[1] — каза Варенуха и заговори в телефонната слушалка: — Телеграфът ли е? За сметка на „Вариете“. Приемете светкавична... Слушате ли ме? „Ялта криминална. Лиходеев Москва. Финансов директор Римски“...

Независимо от съобщението за ялтенския самозванец Варенуха отново започна да издирва Стъопа по телефона, но естествено, не го откри никъде. И тъкмо когато със слушалката в ръка се чудеше къде още да се обади, влезе същата жена, която одеде донесе първата светкавица, и му подаде ново листче. Варенуха го разгъна трескаво, прочете написаното и подсвири.

— Какво пак? — нервно потръпна Римски.

Варенуха мълчаливо му даде телеграмата и в нея финансовият директор видя думите: „Умолявам повярват захвърлен Ялта хипноза Воланд. Телеграфирайте криминална потвърдете самоличността. Лиходеев“.

Доближили глави, Римски и Варенуха препрочетоха телеграмата, а след като я препрочетоха, мълчаливо се вторачиха един в друг.

— Граждани! — изведнъж се ядоса жената. — Подпишете, пък после мълчете колкото си искате! Имам да разнасям светкавици.

Без да сваля очи от телеграмата, Варенуха се подписа надвенатри в тетрадката и жената изчезна.

— Нали към единайсет ти разговаря с него по телефона? — в пълно недоумение попита администраторът.

— Пълни глупости! — високо извика Римски. — Няма значение дали съм разговарял, или не, той сега не може да е в Ялта! Това са глупости!

— Сигурно е пиян... — каза Варенуха.

— Кой е пиян? — попита Римски и двамата отново се вторачиха един в друг.

Нямаше никакво съмнение, че от Ялта им телеграфира някой самозванец или луд; странното обаче беше откъде ялтенският мистификатор познава Воланд, който бе пристигнал в Москва едва вчера? Откъде знае за връзката между Лиходеев и Воланд?

— „Хипноза...“ — повтаряше Варенуха думата от телеграмата, — но откъде знае за Воланд? — Той примигна и изведнъж непоколебимо извика: — Не, не, глупости, глупости, глупости!

— Къде е отседнал той Воланд, дявол да го вземе? — попита Римски.

Варенуха веднага се свърза с бюро „Чужденци“ и за пълна изненада на Римски съобщи, че Воланд е отседнал в апартамента на Лиходеев. После набра тамошния номер и дълго слуша плътните сигнали в слушалката. Сред тия сигнали някъде отдалеч се чу тежък, мрачен глас, който пропя: „... скали, о, мой приют...“ — и Варенуха си помисли, че е станало преплитане с линията на радиотеатъра.

— Апартаментът не отговаря — каза той и затвори, — дали да не опитаме да се обадим и...

Но не довърши. Онази жена пак се появи на вратата и двамата с Римски станаха да я посрещнат, а тя извади от чантата си вече не бяла, а някаква тъмна хартийка.

— Започва да става интересно — процеди през зъби Варенуха и изпрати с поглед бързо излязлата жена.

Римски пръв грабна листчето.

Върху тъмния фон на фотографската хартия ясно личаха черни ръкописни редове:

„Доказателство моят почерк моят подпис. Телеграфирайте потвърждение. Издействайте тайно наблюдение Воланд. Лиходеев.“

За двайсетте си години дейност в театрите Варенуха беше виждал какво ли не, но сега усети, че умът му е като замъглен, и не успя да продума нищо, освен баналната и напълно неуместна фраза:

— Не може да бъде!

Докато Римски направи друго. Той стана, отвори вратата, кресна на куриерката, която седеше на едно столче:

— Не пускайте никого освен пощальоните! — и заключи кабинета.

Сетне извади от бюрото куп книжа и започна внимателно да сравнява дебелите, с наклон наляво букви от фотограмата с буквите в резолюциите на Стьопа и с подписите му със завъртулки. Надвесен над бюрото, Варенуха пареше с дъха си бузата на Римски.

— Почеркът е неговият — уверено каза накрая финансовият директор, а Варенуха се обади като ехо:

— Неговият е.

Администраторът се загледа в лицето на Римски и се изненада колко се е променило. И бездруго слабият финансов директор сякаш беше отслабнал още повече и дори се беше състарил, а очите му в роговите рамки бяха изгубили своята проникателност — в тях се четеше не само тревога, но дори някаква тъга.

Варенуха направи всичко, което прави човек, когато е безкрайно изумен. Обиколи кабинета, на два пъти разпери ръце като разпнат, изпи цяла чаша от жълтеникавата вода в гарафата и възкликна:

— Нищо не разбирам! Ни-щич-ко!

През това време Римски гледеше през прозореца и трескаво мислеше. Положението му беше много деликатно. Трябваше веднага, ей сега, да измисли някакво обикновено обяснение за необикновени неща.

Присви очи и си представи Стьопа по пижама и бос как днес към единайсет и половина се качва на някакъв неவிждан свръхбърз самолет, а после как същият този Стьопа, също в единайсет и половина е застанал по чорапи на летището в Ялта... Какво става, по дяволите?!

Може пък човекът, който му се обади днес по телефона от апартамента, да не е бил Стьопа? Не, Стьопа беше! Той ли не познава гласа му! Но дори да не му се е обаждал Стьопа, нали вчера следобед той дойде от кабинета си тук, донесе тоя идиотски договор и ядоса финансовия директор с лекомислието си. Как би могъл да замине с влак или самолет, без да каже на никого в театъра? Дори да беше отлетял снощи, до днес по обед нямаше да е стигнал. Или щеше?

— Колко километра са до Ялта? — попита Римски.

Варенуха спря да снове и извика:

— Мислил съм го! Вече съм го мислил! С железницата до Севастопол са повече от хиляда и петстотин километра. До Ялта сложете още осемдесет. Е, по въздух са по-малко.

Хм... Да... И дума не можеше да става за никакъв влак. Тогава какво? Изтребител? Че кой ще качи Стъопа бос в изтребител? Защо? Може, щом е пристигнал в Ялта, да си е събул ботушите? И пак: защо? Но дори и с ботуши нямаше да го качат на изтребител! И какво общо има изтребителят? Нали пише, че е дошъл в криминалната в единайсет и половина, а в Москва по телефона е разговарял... чакайте малко... изведнъж пред очите на Римски се появи циферблатът на часовника му... Той започна да си припомня къде се намираха стрелките. Ужас! На единайсет и двайсет. Какво излиза тогава? Ако допуснем, че веднага след разговора Стъопа се е втурнал към летището и е стигнал там, да речем, за пет минути, което между другото също е немислимо, излиза, че самолетът, който е тръгнал незабавно, за пет минути е прелетял повече от хиляда километра? Значи лети със скорост повече от дванайсет хиляди километра в час!!! Това не може да бъде, следователно той не е в Ялта.

Какво остава? Хипноза? На света няма такава хипноза, дето да запрати някого на хиляда километра! Значи си въобразява, че е в Ялта! Добре де, той като си въобразява, и ялтенската криминална ли си въобразява? О, не, извинете, такива неща не се случват!... Но нали телеграфират оттам?

Лицето на финансовия директор беше страшно за гледане. През това време отвън някой натискаше и дърпаше дръжката на вратата и се чуваше как оттатък куриерката вика отчаяно:

— Не може! Не ви пускам! Ако щете, убийте ме!! Заседание!

Римски се поовладя колкото можа, вдигна телефона и каза:

— Експресна поръчка за Ялта.

„Умно!“ — мислено възкликна Варенуха.

Но разговорът с Ялта не се проведе. Римски затвори слушалката и каза:

— Като напук линията е повредена.

Личеше, че повредата на линията доста го е озадачила и дори го е накарала да се замисли. Той се почуди малко, с едната ръка отново взе слушалката, а с другата започна да записва какво казва:

— Приемете светкавична телеграма. Вариете. Да. Ялта. Криминална милиция. Да. „Днес към единайсет и половина Лиходеев разговаря мен телефона Москва, точка. След това не дойде на работа и не можем да го намерим по телефоните, точка. Почерка потвърждавам, точка. Мерки за наблюдаване посочения артист взети. Финансов директор Римски“.

„Много умно!“ — рече си Варенуха, но преди да го доизрече, в главата му се мернаха думите: „Глупости! Той не може да е в Ялта!“

През това време Римски направи следното: старателно сгъна всички получени телеграми и копието от своята, пхна ги в един плик, залепи го, написа отгоре няколко думи, даде го на Варенуха и каза:

— Иван Савелиевич, занеси ги лично още сега. Пък те да се оправят.

„Виж, това наистина е умно“ — помисли си Варенуха и мушна плика в чантата си. После още веднъж за всеки случай набра телефонния номер в апартамента на Стъопа, заслуша се, радостно и тайнствено запримигва и започна да прави гримаси. Римски проточи врат.

— Бихте ли повикали артиста Воланд — мазнишки помоли Варенуха.

— Той е зает — с треперлив глас отговори слушалката, — кой го търси?

— Администраторът от „Вариете“ Варенуха.

— Иван Савелиевич? — радостно извика слушалката. — Страшно се радвам да ви чуя! Как сте?

— Мерси — слисано отвърна Варенуха, — с кого разговарям?

— С помощника, с помощника му и преводач Коровиев — нареждаше слушалката, — изцяло на вашите услуги, мили Иван Савелиевич! Разпореждайте се с мен както пожелаете. Е?

— Извинете, Степан Богданович Лиходеев там ли е в момента?

— Уви, няма го! Няма го! — викаше слушалката. — Замина.

— Къде?

— Извън града да се повози с колата.

— К-как... д-да се повози? И кога ще се прибере?

— Ами каза: „Ще подишам малко чист въздух и се прибирам!“

— Ясно... — смутено рече Варенуха, — мерси. Ако обичате, предайте на мосю Воланд, че представлението му днес е в трета част.

— Слушам. Разбира се. Непременно. Веднага. На всяка цена. Ще му предам — отсечено нареждаше слушалката.

— Всичко хубаво! — с почуда каза Варенуха.

— Моля да приемете моите най-добри, най-топли поздрави и пожелания! — продължаваше слушалката. — Успех! Късмет! Много щастие! Всичко най-добро!

— Ами да, разбира се! Нали ти казах! — възбудено викаше администраторът. — Няма никаква Ялта, заминал е извън града!

— Е, ако е тъй — пребледнял от яд, занарежда финансовият директор, — това наистина е същинско безобразие, думи нямам!

Изведнъж администраторът подскочи и така завика, че Римски се стресна:

— Сетих се! Сетих се! В Пушкино наскоро откриха закусвалня „Ялта“! Всичко е ясно! Отишъл е там, напил се е и сега ни телеграфира!

— Направо прекалява — отговори Римски, бузата му заигра и в очите му пламна страхотен гняв. — Скъпо ще му струва тая разходка. — Но изведнъж се запъна и допълни колебливо: — Добре де, ами криминалната...

— Няма такива работи! Негови измишльотини — прекъсна го експанзивният администратор и попита: — Да занеса ли пакета?

— На всяка цена! — отвърна Римски.

Вратата отново се отвори и влезе пак същата... „Тя!“ — някак мъченически си помисли Римски. Двамата застанаха срещу пощальонката.

Този път в телеграмата пишеше:

„Благодаря потвърждението спешно петстотин криминална мен утре излитам Москва Лиходеев.“

— Той е полудял... — тихо каза Варенуха.

А Римски раздрънка ключовете, извади от чекмеджето на огнеупорната каса пари, отброи петстотин рубли, позвъни, даде парите на куриерката и я изпрати до телеграфа.

— Ама Григорий Данилович — не повярва на очите си Варенуха, — мисля, че не биваше да изпращаш пари.

— Те ще се върнат — тихо отговори Римски, — на него обаче тоя пикник ще му излезе през носа — после посочи чантата на Варенуха и добави: — Тръгвай, Иван Савелиевич, не се мотай.

И с чантата в ръка Варенуха изскочи от кабинета.

Той слезе на долния етаж, видя дългата опашка пред касата, касиерката му каза, че очаква след около час билетите да свършат, защото щом видяла допълнителния афиш, публиката заприихдала на тълпи, той ѝ нареди да скрие и да не продава трийсетте най-добри места в ложите и в партера, изскочи от касата, пътъом се отърва от досадните гратисчии и се шмугна в малкия си кабинет, за да си вземе кепето. В този миг телефонът издрънча.

— Да! — викна Варенуха.

— Иван Савелиевич? — попита слушалката с ужасно гаден носов глас.

— Няма го в театъра! — понечи да отговори Варенуха, но слушалката веднага го прекъсна:

— Не ме будалкайте, Иван Савелиевич, а ме чуйте. Никъде няма да носите тия телеграми и на никого няма да ги показвате.

— Кой се обажда? — изрева Варенуха. — Стига шегички, гражданино! Веднага ще ви разкрият! Вашият номер?

— Варенуха — повтори същият гаден глас, — ти руски разбираш ли? Никъде няма да носиш телеграмите.

— А, не мирясвате значи? — с ярост кресна администраторът. — Правете му сметка! Ще ми платите за това! — той извика още някаква заплаха, но млъкна, защото усети, че никой вече не го слуша.

Изведнъж в кабинета започна някак много бързо да притъмнява. Варенуха излезе, хлопна вратата след себе си и през страничния вход се втурна към лятната градина.

Администраторът беше възбуден и изпълнен с енергия. След наглото обаждане беше убеден, че някаква шайка хулигани прави мръсни номера и че тия номера са свързани с изчезването на Лиходеев. Желанието да разобличи злодеите го задушаваше и колкото и да е странно, администраторът започна да предвкусва нещо приятно. Така става, когато човек се мъчи да привлече вниманието на околните и да съобщи някъде сензационна новина.

В градината вятърът духна право срещу него и хвърли в очите му пясък, сякаш да го спре, да го предупреди. На втория етаж едно черчево така издрънча, че стъклото му едва не изхвъркна, върхарите на кленовете и липите зашумяха тревожно, наоколо притъмня и захладня.

Администраторът разтърка очи и видя, че един буреносен облак влачи жълтия си корем ниско над Москва. В далечината затътна.

Колкото и да бързаше, Варенуха не можа да устои на изкушението да се отбие в летния клозет, за да провери дали техникът е сложил мрежа на лампата.

Той претича край стрелбището и се озова в гъсталака от люляци, където се намираше синкавата постройка на тоалетната. Техникът си беше свършил работата, лампата под козирката на мъжката част вече имаше метална мрежа, но администраторът остана разочарован, защото дори в предбуреносния здрач личеше, че по стените вече има надписи с въглен и молив.

— Ама че безоб... — понечи да каже администраторът, когато изведнъж чу зад гърба си глас, който измърка:

— Вие ли сте, Иван Савелиевич?

Варенуха се стресна, обърна се и видя някакъв дребен шишко със сякаш котешка физиономия.

— Аз съм, и какво? — с неприязън отвърна Варенуха.

— Много, много ми е приятно — пискливо се обади приличащият на котарак шишко, изведнъж замахна и така го халоса по ухото, че кепето хвъркна от главата на администратора и изчезна безследно в отвора на клекалото.

От удара на шишкото цялата тоалетна за миг грейна в трепкаща светлина и в небето отекна гръм. После светна още веднъж и пред администратора се появи втори човек — дребен, но с атлетични рамене, с огненочервена коса, с перде в едното око и издаден кучешки зъб в устата. Този вторият, явно левичар, го халоса по другото ухо. В отговор горе отново екна гръм и върху дървения покрив на тоалетната рукна порой.

— Ама чакайте бе, друга... — прошепна слисаният администратор, но веднага се сети, че думата „другари“ никак не подхожда на бандити, дето нападат хората в обществената тоалетна, затова изхърка: — гражда... — Осъзна, че те не заслужават и такова обръщение, и получи трети страшен удар незнайно от кого от двамата така, че от носа му право върху ризата шурна кръв.

— Какво носиш в чантата, гнидо? — оглушително извика котаракоподобният. — Телеграмите ли? Нали по телефона те предупредиха никъде да не ги носиш? Предупредиха ли те, питам?

— Предупредих... дите... диха ме... — задъхано отговори администраторът.

— И въпреки това си тръгнал? Дай тука чантата, гадино! — със същия носов глас, какъвто бе прозвучал по телефона, извика вторият и изтръгна чантата от разтрепераните ръце на Варенуха.

Двамата подхванаха администратора под мишници, измъкнаха го от градината и се втурнаха с него по „Садовая“. Бурята бушуваше с всичка сила, водата с тътен и вой се изливаше в канализацията, навред блъбукаха и се плискаха вълни, от покривите шуртеше покрай улуците, по тротоарите се носеха пенливи потоци. Всичко живо се беше оттекло от „Садовая“ и нямаше кой да спаси Иван Савелиевич. Подскачайки в мътните реки и осветявани от светкавиците, бандитите за миг довякоха администратора ни жив, ни умрял до № 302-бис и заедно с него се вмъкнаха в безистена, където до стената се бяха сгушили две босоноги жени, стиснали обувките и чорапите си в ръце. После се втурнаха към шести вход, качиха Варенуха, който бе на косъм от полудяването, до петия етаж и го хвърлиха на пода в добре познатия му полутъмен вестибюл у Стъопа Лиходеев. Тогава двамата разбойници изчезнаха и на тяхно място се появи една чисто гола девица — червенокоса и с фосфоресциращи очи.

Варенуха разбра, че това е най-страшното от всичко, което бе преживял до този миг, простена и отстъпи към стената. А жената се приближи плътно до него и сложи длани на раменете му. Косата на Варенуха настръхна, защото дори през студената прогизнала риза той усети, че ръцете ѝ са още по-студени, че са леденостудени.

— Я дай да те целуна — нежно каза девицата и той видя светещите ѝ очи съвсем отблизо.

Тогава изгуби съзнание и не можа да усети целувката.

[1] Лъжедмитрий — Лжедмитрий II (рус.) или Калужки, или Тушинският крадец (година и място на раждане — неизвестни, починал на и (21) декември 1610 г. в Калуга) — самозванец, който се представя за сина на Иван Грозни, царевич Дмитрий, и съответно за спасилия се на 17 май 1606 г. Лъжедмитрий I. Истинското му име и произход не са установени, макар да съществуват многобройни версии. Независимо че контролира значителна част от територията на руската

държава, в руската историография (за разлика от Лъжедмитрий I)
обикновено не е смятан за цар. ↑

ЕДИНАЙСЕТА ГЛАВА

РАЗДВОЕНИЕТО НА ИВАН

Боровата гора на отсрещния бряг на реката, само допреди малко огряна от майското слънце, помръкна, разми се и се стопи.

Зад прозорците водата се лееше на плътна пелена. В небето час по час святкаха нишки, то се пропукваше и стаята на болния се изпълваше с трепкаща и стряскаща светлина.

Иван седеше на леглото, плачеше тихо и гледеше мътната, кипнала в мехури река. При всяка гръмотевица той възкликваше жално и скриваше лицето си в шепи. Изписаните листове се валяха по пода — преди да започне бурята, вятърът връхлетя в стаята и ги разпиля.

Опитите на поета да напише заявлението относно страшния консултант останаха безплодни. Щом получи от дебелата фелдшерка на име Прасковя Фьодоровна огризката от молив и хартията, той амбициозно потри ръце и побърза да седне до малката маса. Доста самонадеяно изписа началото:

„До милицията. Заявление. От члена на Массолит Иван Николаевич Бездомни. Снощи отидох с починалия М. А. Берлиоз на Патриаршеските езера...“

Но веднага се обърка, най-вече заради думата „починал“. Пак се получаваше някаква безсмислица: как е отишъл с починалия? Починалите не ходят! Ами да, като нищо ще го вземат за луд!

След като си го помисли, Иван Николаевич започна да поправя написаното. Получи се следното: „... с М. А. Берлиоз, който впоследствие почина...“ Това също не задоволи автора. Трябваше да направи трета редакция, но тя стана по-лоша от първите две: „... Берлиоз, който бе блъснат от трамвая...“ а на това отгоре се набърка и тоя никому неизвестен композитор съименник и трябваше да допише: „... не композитора...“

Като видя зор с тия двама Берлиозовци, Иван задраска всичко и реши да започне с нещо много силно, за да може веднага да грабне вниманието на читателя, затова написа как котаракът се качил в трамвая, а после се върна на епизода с отрязаната глава. Главата и

пророчествата на консултанта го наведоха на мисълта за Пилат Понтийски и за по-убедително Иван реши да изложи разказа за прокуратора изцяло, още от момента, когато той в бяло наметало с кръвавочервена подплата излязъл в колонадата на двореца на Ирод.

Иван работеше усърдно, задраскваше написаното, дописваше нови думи и дори се опита да нарисува Пилат Понтийски, а после и изправения на задните си лапи котарак. Но рисунките също не помагаха и колкото по-нататък поетът пишеше, толкова заявлението му ставаше все по-заплетено и неясно.

Скоро след като страшният облак с мъглявите очертания се зададе отдалеч и загули гората, а вятърът задуха, Иван усети, че е изнемощял, че няма да може да се справи със заявлението, остави разпилените листове несъбрани и тихо и горчиво заплака.

По време на бурята добродушната фелдшерка Прасковя Фьодоровна навести поета и като го видя да плаче, се стъписа, пусна пердето, та светкавиците да не плашат болния, вдигна хартийките от пода и се завтече да извика лекаря.

Лекарят дойде, направи на Иван инжекция в ръката и го увери, че няма повече да плаче, че сега всичко ще му мине, ще се промени и той ще го забрави.

Излезе прав. Скоро далечната гора стана каквато си беше. Тя се откри до последното дърво под небето, което се изчисти и стана съвсем синьо, като преди, а реката се успокои. Веднага след инжекцията тъгата започна да напуска Иван и сега поетът лежеше спокойно и гледаше ширналата се в небето дъга.

Така продължи до вечерта и той дори не забеляза как дъгата се стопи, как небето стана тъжно и белезникаво, а гората причерня.

След като изпи чаша топло мляко, Иван отново легна и сам се зачуди колко са се променили мислите му. В спомените му проклетият дяволски котарак някак омекна, отрязаната глава престана да го плаши, Иван спря да мисли за нея и започна да разсъждава, че всъщност в клиниката никак не е лошо, че Стравински е много умен, че е светило и че е много приятно човек да общува с него. А след бурята вечерният въздух е толкова сладостен и прохладен.

Домът на скръбта заспиваше. Матовите бели лампи из тихите коридори угаснаха и на тяхно място според правилника светнаха

синкавите нощни, а предпазливите стъпки на фелдшерките по гумените постелки зад вратите започнаха да се чуват все по-рядко.

Сега Иван лежеше отпуснат в сладка полудрямка, поглеждаше ту лампата под абажура, която лееше от тавана мека светлина, ту луната, изгряваща отвъд черната гора, и си говореше сам.

— Всъщност защо се впечатлих толкова, че Берлиоз го блъсна трамваят? — разсъждаваше поетът. — В края на краищата мен какво ме засяга! Какъв съм му аз, кум или сват? Ако трябва хубавичко да разчепкаме въпроса, излиза, че дори не съм познавал починалия както трябва. Така де, какво знаех за него? Ами нищо, освен че беше плешив и ужасно красноречив. Освен това, граждани — продължаваше да говори на някого Иван, — нека уточним следното: обяснете ми защо така се вбесих на тоя загадъчен консултант, магьосник и професор с празното и черно око? За какво трябваше да го преследвам така глупашки по гащи и със свещ в ръката, а после да правя и това идиотско театро в ресторанта?

— Е, е, е — изведнъж строго някъде отвътре или може би над ухото му каза предишният Иван на Иван новия, — все пак той знаеше предварително, че Берлиоз ще бъде обезглавен? Как да не се впечатлиш?

— За какво спорим, другари! — възрази новият Иван на някогашния, предишния Иван. — И на децата е ясно, че тая работа не е чиста. Той е особена и сто процента тайнствена личност. Но нали точно това е най-интересното! Човекът е познавал лично Пилат Понтийски, какво по-интересно искате? И вместо да вдигате тази глупава шумотевица на Патриаршеските, нямаше ли да е по-умно любезно да го разпитате какво е станало по-нататък с Пилат и с арестанта Ха-Ноцри? Пък аз съм се захванал с дявол знае какво! Много важно, че сгазили редактора на едно списание! Да не би затова да закрият списанието? Е, какво да се прави: човек е смъртен и както напълно основателно ми казаха, той е внезапно смъртен. Е, царство му небесно! Добре де, ще сложат друг редактор, може пък той да бъде по-красноречив от предишния.

След като дремна малко, новият Иван ехидно попита стария:

— И в случая аз какъв се явявам?

— Глупак! — ясно каза отнякъде някакъв бас, който не беше на никого от Ивановците и извънредно много приличаше на баса на

консултанта.

Необяснимо защо Иван не се обиди на думата „глупак“, дори остана приятно изненадан, усмихна се и отново се унесе в дрямка. Сънят се прокрадваше към него и вече му се привиждаше някаква палма със стебло като слонски крак, котаракът мина наблизо — не страшен, а забавен, и Иван аха да заспи, когато изведнъж решетката беззвучно се отмести и на балкона се откри тайнствена фигура, която се криеше от лунната светлина и вдигаше пръст.

Без изобщо да се уплаши, Иван се поизправи в леглото и видя, че на балкона има някакъв мъж. Този мъж допря пръст до устните си и прошепна:

— Шшшт!

ДВАНАЙСЕТА ГЛАВА

ЧЕРНАТА МАГИЯ И НЕЙНОТО РАЗОБЛИЧАВАНЕ

Яхнал обикновен велосипед, на сцената на „Вариете“ изскочи един дребен човек с проядено жълто бомбе, крушовиден ален нос, карирани панталони и лачени обувки. Под звуците на фокстрота той направи едно кръгче и после нададе боен вик, от което велосипедът застана почти вертикално. След като се повози само на задно колело, човекът се обърна нагоре с краката, без да спира, успя да отвинти предното и да го захвърли зад кулисите, а сетне продължи пътя си, въртейки педалите с ръце.

Върху висока метална мачта с едно колело и седалка отгоре излезе пълна блондинка с трико и поличка, обсипана със сребърни звезди, която започна да обикаля в кръг. Когато я пресрещнеше, човекът надаваше приветствени викове и с крак сваляше бомбето от главата си.

Накрая пристигна едно дребосъче на около осем години със старческо лице, което заснова между големите с мъничкото си колело с монтирана на него автомобилна сирена.

Компанията направи няколко осмици и съпровождана от напрегнатите удари на барабана, стигна до ръба на сцената. Зрителите от първите редове ахнаха и се дръпнаха назад, защото на публиката ѝ се стори, че цялата тройка заедно с уредите си ще се сгромоляса в оркестъра.

Велосипедите обаче спряха точно когато предните колела аха да паднат в бездната върху главите на музикантите. Силно извикаха „Ап!“ скочиха от колелата и започнаха да се покланят, блондинката изпрати на публиката няколко въздушни целувки, а дребосъчето смешно наду своята сирена.

Сградата се разтресе от аплодисменти, синята завеса се запуска от двете страни и скри велосипедистите, зелените светлини с надпис ИЗХОД над вратите угаснаха и белите топки в паяжината на трапещите под купола блеснаха като слънца. Започна антрактът преди последната част.

Единственият човек, който изобщо не се интересуваше от чудесата на велосипедната техника на семейство Джули, беше Григорий Данилович Римски. Той седеше съвсем сам в своя кабинет, хапеше тънките си устни и по лицето му непрекъснато пробягваха тикове. Необикновеното изчезване на Лиходеев се допълни с напълно ненадейното изчезване на администратора Варенуха.

Знаеше се закъде е тръгнал, но той отиде... и не се върна! Затова Римски свиваше рамене и сам си шепнеше:

— Но защо?!

Странно нещо: като делови човек финансовият директор спокойно можеше да се обади там, закъдето се беше запътил Варенуха, и да попита какво става, но до десет часа тази вечер той така и не се реши да го направи.

В десет обаче, след като извърши същинско насилие над себе си, Римски вдигна слушалката и не щеш ли, откри, че телефонът му е мъртъв. Куриерът докладва, че и останалите телефони в сградата не работят. Това, разбира се, неприятно, но не свръхестествено събитие незнайно защо окончателно покрусил финансовия директор, но същевременно го и зарадва, понеже отпаднаше необходимостта да се обажда.

Веднага след като над главата му пламна и замига червената лампичка, известяваща началото на антракта, влезе куриерът и съобщи, че чуждестранният артист е пристигнал. Финансовият директор изведнъж потръпна и вече по-черен от облак, отиде зад кулисите, за да приеме госта, защото нямаше кой друг да го приеме.

От коридора, където вече дрънчаха сигналните звънци, под различни предлози в голямата гримьорна надничаха зяпачи. Тук бяха и фокусниците с ярки халати и чалми, и кънкьорът с бялото плетено яке, и бледият от пудрата разказвач, и гримьорът.

Пристигналата знаменитост смая всички с неவிждано дългия си фрак с особена кройка и с това, че се яви с черно домино. Но най-интересни бяха двамата придружители на черния магьосник: кариерният дългуч със спуканото пенсне и черният тлъст котарак, който влезе на задни лапи, най-непринудено седна на дивана и с присвити очи загледа оголените лампиони на гримьорната.

Римски се помъчи да се усмихне, от което физиономията му стана кисела и ядна, а после размени няколко поклона с безмълвния

маг, седнал до котарака на дивана. Ръкувания не последваха. Но пък безпардонният кариран сам се представи на финансовия директор като „негов помощник“. Това изненада директора, и то отново неприятно: в договора не се споменаваше нищо за никакъв помощник.

Доста принудено и хладно Григорий Данилович се поинтересува за внезапно изтърсилия се дангалак и за това къде е апаратурата на артиста.

— Елмаз наш небесни, скъпоценни господин директоре — с треперлив глас отвърна помощникът на мага, — нашата апаратура винаги е с нас. Ето я! Айн, цвай, драй! — и като завъртя пред очите му възлестите си пръсти, той ненадейно измъкна иззад ухото на котарака собствения златен часовник на Римски с ланеца, който до одева беше в джоба на жилетката на финансовия директор, под закопчаното сако, като ланецът беше прекаран през илика.

Римски неволно се хвана за корема, присъстващите ахнаха, а гримьорът, който надничаше през вратата, възкликна със задоволство.

— Това часовниче ваше ли е? Моля, заповядайте — фамилиарно усмихнат каза карираният и поднесе върху мръсната си длан притежанието на Римски.

— С такъв човек да не се возиш в трамвая — тихо и шеговито се обърна разказвачът към гримьора.

А котаракът извъртя още по-хитър номер от този с чуждия часовник. Той изведнъж стана от дивана, на задни лапи се приближи до масичката под огледалото, с предната лапа свали запушалката на гарафата, наля си чаша вода, изпи я, върна запушалката на мястото ѝ и избърса мустаците си с парцалчето за сваляне на грим.

Тогава никой дори не ахна, всички само зяпнаха, а гримьорът прошепна с възхищение:

— Каква класа!

Изведнъж тревожно удари трети звънец и възбудени, предвкусащи интересния спектакъл, всички заизлизаха от гримьорната.

След малко глобусите в залата угаснаха, рампата блесна, освети в червено долната част на завесата и през светлия процеп пред публиката се появи един възпълен, хлапашки весел човек с избърснато лице, омачкан фрак и не много чиста риза. Това беше добре познатият на цяла Москва Жорж Бенгалски^[1] — конферансие.

— И така, граждани — подхвана Бенгалски и се усмихна невинно, — сега ще видите изпълнението... — изведнъж сам се прекъсна и заговори с друга интонация: — Виждам, че в трета част публиката е доста по-многобройна. Днес тук е половината град! Завчера срещам един приятел и му казвам: „Защо не идваш при нас? Вчера дойде половината град.“ А той ми отговаря: „Аз живея в другата половина!“ — Бенгалски направи пауза в очакване да избухне смях, но понеже никой не се засмя, продължи: — ... И така, да посрещнем прочутия чуждестранен артист мосю Воланд с неговия сеанс с черна магия! Е, всички разбираме — устата на Бенгалски се разтегна в мъдра усмивка, — че тя изобщо не съществува и че не е нищо повече от суеверие, просто маестро Воланд владее до съвършенство техниката на фокуса, което ще ни покаже в най-интересната част, тоест в нейното разобличаване, а понеже на всички до един ни е интересна и техниката, и самото ѝ разобличаване, да поканим господин Воланд!

След като изприказва всички тия глупости, Бенгалски събра длани и приветствено замахна към процепа на завесата, от което тя тихо прошумоля и се вдигна.

Излизането на мага и неговия върлинест помощник заедно с котарака, който се движеше по сцената на задни лапи, много се хареса на публиката.

— Дайте ми кресло — тихо нареди Воланд. Изведнъж неznайно как и откъде на сцената се появи кресло и магът седна. — Драги Фагот^[2] — обърна се Воланд към карирания дангалак, който явно имаше и друго име освен Коровиев, — кажи ми не ти ли се струва, че московското народонаселение доста се е променило?

Магът загледа стихналата публика, слисана от появата на креслото от въздуха.

— Точно така, месир — тихо отвърна Фагот-Коровиев.

— Прав си. Гражданите много са се променили, външно искам да кажа, както впрочем и самият град. За дрехите да не говорим, но са се появили тия... как им казват... трамваи, автомобили...

— Автобуси — почтително подсказа Фагот.

Публиката внимателно слушаше диалога, защото го мислеше за прелюдия към магическите фокуси. Кулисите бяха претъпкани с артисти и сценични работници и сред тях се виждаше напрегнатото бледо лице на Римски.

По физиономията на застаналия отстриани Бенгалски започна да се изписва недоумение. Той леко повдигна едната си вежда, възползва се от паузата и рече:

— Чуждестранният артист изразява възхищението си от Москва, която е израснала в техническо отношение, а също и от московчаните — и се усмихна първо към партера, а после към балконите.

Воланд, Фагот и котаракът обърнаха глави към конференсието.

— Нима съм изразил възхищение? — попита магът Фагот.

— Съвсем не, месир, никакво възхищение не изразихте — отвърна му той.

— Тогава какво говори този човек?

— Ами просто лъже! — звучно, така че да го чуе целият театър, заяви кариерният помощник и като се обърна към Бенгалски, добави: — Браво за лъжата, гражданино!

От галерията се чу изблик на смях, а Бенгалски трепна и се изблеци.

— Но на мен, естествено, са ми интересни не толкова автобусите, телефоните и останалата...

— Апаратура! — подсказа кариерният.

— Точно така, благодаря — бавно продължи магът с тежкия си бас, — колкото много по-важният въпрос дали тия граждани са се променили вътрешно?

— Да, много важен въпрос, господарю.

Зад кулисите започнаха да се споглеждат и да свиват рамене, Бенгалски се беше изчервил, а Римски — пребледнял. Но тогава, сякаш доловил надигация се смут, магът каза:

— Ние обаче се заприказвахме, скъпи Фагот, а публиката започва да се отегчава. За начало покажи нещо по-елементарно.

Залата се раздвижи с облекчение. Фагот и котаракът застанаха в двата края на рампата. Фагот щракна с пръсти и се провикна юнашки:

— Три, четири! — улови от въздуха колода карти, разбърка ги и на лента ги изпрати към котарака. Котаракът улови лентата и я върна обратно. Атлазената змия изфуча, Фагот зина като гардже и я погълна карта по карта.

След това котаракът изнесе назад десния си крак, поклони се и с това предизвика неимоверни аплодисменти.

— Браво, браво! — с възхищение викаха зад кулисите.

А Фагот посочи с пръст партера и заяви:

— Сега, уважаеми граждани, това тесте е у гражданина Парчевски на седми ред, точно между банкнотата от три рубли и призовката за съда по делото за издръжка на гражданката Зелкова.

В партера се раздвижиха, започнаха да се понадигат и накрая някакъв гражданин, който наистина се казваше Парчевски, целият пламнал от изненада, извади от портфейла си колодата, размаха я във въздуха и се зачуди какво да я прави.

— Нека ви остане за спомен! — извика Фагот. — Нали снощи на вечеря казахте, че ако не беше покерът, за вас животът в Москва щеше да е ад.

— Изтъркан номер — чу се от балкона, — този от партера е техен човек.

— Така ли мислите? — провикна се Фагот и присви очи към балкона. — В такъв случай и вие сте от нашата банда, защото тестето е в джоба ви!

На балкона настъпи раздвижване и се чу радостен глас:

— Вярно! У него е! Тук, тук... Чакай! Но това са десетачки!

Насядалите в партера обърнаха глави. В галерията някакъв смутен гражданин откри в джоба си пачка с банков бандерол с надпис „Хиляда рубли“.

Съседите му се скупчиха около него, а той с почуда зачопли бандерола с нокът, за да види дали десетачките са истински, или някакви вълшебни.

— Ей богу, истински са! Десетачки! — радостно викаха от балкона.

— Искам и с мен да разиграете такава колода — весело помоли някакъв шишко в средата на партера.

— Авек плезир! — отвърна Фагот. — Но защо само с вас? Всички ще вземат най-дейно участие! — И изкомандва: — Погледнете нагоре!... Едно! — В ръката му се показа пистолет и той извика: — Две! — Пистолетът щръкна нагоре. — Три!

Нещо светна, гръмна и провирайки се между трапезите, от купола към залата започнаха да падат бели хартийки.

Те се въртяха, разхвърчаваха се настрани, трупаха се по галерията, отлитаха към оркестъра и сцената. След няколко секунди

все по-обилният дъжд от банкноти стигна до седалките и зрителите започнаха да ги ловят.

Вдигаха се стотици ръце, през хартийките зрителите гледаха към осветената сцена и виждаха съвсем истински и праведни водни знаци. Мирисът им също не оставяше никакви съмнения: това беше несравнимият по прелест мирис на току-що напечатани пари. Целият театър бе обзет първо от радост, а после и от захлас. Отвред се чуваше думата „десетачки, десетачки“, отекваха възгласи „Ах! Ах!“ и весел смях. Някои от зрителите вече лазеха между редовете и бъркаха под седалките. Мнозина се бяха качили отгоре да си хванат от непокорните капризни хартийки.

По лицата на милиционерите полека започна да се изписва недоумение, а артистите безцеремонно започнаха да излизат от кулисите.

От първи балкон се чу глас „Дай си ми я? Тя си е моя! Летеше към мен!“ и друг: „Я не ме бутай, че да не те бутна аз!“ Изведнъж се чу плесница. Тозчас на първи балкон се появи милиционерска каска и някой бе отведен.

Изобщо възбудата нарастваше и кой знае докъде щеше да се стигне, ако Фагот внезапно не беше духнал във въздуха и не бе спрял дъжда от пари.

Двама младежи размениха многозначителни весели погледи, станаха от местата си и се насочиха право към бюфета. В театъра цареше шум и очите на всички зрители блестяха от възбуда. Да, да, кой знае докъде щеше да се стигне, ако Бенгалски не бе намерил в себе си сили да се размърда. В старанието си да се овладее докрай, той по навик потри ръце и с възможно най-звучен глас каза:

— Ето, граждани, видяхме един от случаите на така наречената масова хипноза. Чисто научен опит, който по възможно най-убедителния начин доказва, че в магията не съществуват никакви чудеса. Нека помолим маестро Воланд да ни разкрие целия номер. Сега, граждани, ще видите, как тези уж парични знаци ще изчезнат също толкова внезапно, както са се появили.

И взе да ръкопляска, но напълно сам и по лицето му заигра уверена усмивка, но в очите му изобщо нямаше такава увереност, в тях се четеше по-скоро зов за милост.

Публиката не хареса думите на Бенгалски. Настана пълно мълчание, но кариерният Фагот го прекъсна.

— Отново се сблъскваме с така наречената лъжа — заяви той с висок кози тенор, — банкнотите са истински, граждани!

— Браво! — отсечено ревно един бас някъде отвисоко.

— Между другото, той — и Фагот посочи Бенгалски — ми дотегна. Непрекъснато си вре носа където не му е работа и ни разваля сеанса с лъжливи забележки! Какво да го правя?

— Откъснете му главата! — строго се обади някой от втори балкон.

— Какво казахте? А? — тозчас реагира на ужасното предложение Фагот. — Да му откъсна главата ли? Това е идея! Бегемот! — извика той на котарака. — Хайде! Айн, цвай, драй!

И тогава стана нещо невиждано. Козината на котарака настръхна и той измяука сърцераздирателно. После се сви на кълбо и като пантера скочи право върху гърдите на Бенгалски, а от там — върху главата му. Котаракът изръмжа, впи едрите си лапи в рядката коса на конферансието, нададе див вой, врътна главата насам-натам и я откъсна от дебелия врат.

Две хиляди и петстотин души в театъра скочиха като един. Кръвта от разкъсаните шийни артерии бликна нагоре като фонтан и заля нагръдника на фрака. Обезглавеното тяло зарита някак странно и седна на пода. В залата се чува истерични женски писъци. Котаракът подаде главата на Фагот, той я вдигна за косата, показва я на публиката, а главата извика отчаяно към целия театър:

— Лекар!

— Ще продължаваш ли да дрънкаш глупости? — страховито попита Фагот разплаканата глава.

— Няма вече! — изхърка тя.

Изведнъж един глас от ложата надвика шумотевещата:

— За Бога, не го мъчете!

И магът обърна лицето си нататък.

— Е, граждани, да вземем да му простим ли, що ли? — попита залата Фагот.

— Да му простим! Да му простим! — чува се отначало отделни и предимно женски гласове, но после те се сляха в общ хор с мъжките.

— Какво ще заповядате, месир? — попита Фагот човека с маската.

— Е, добре — замислено отговори той, — хора като хора. Обичат парите, но винаги е било така... Човечеството обича парите, независимо от какво са направени, дали от кожа, дали от хартия, дали от бронз, или от злато. Добре де, нехайни са... е, какво сега... но в сърцата им понякога бие милосърдие... обикновени хора... общо взето като предишните... само дето жилищният проблем ги е покварил... — и заповяда високо: — Върнете му главата.

С много премерени движения котаракът надяна главата на шията и тя застана точно на мястото си, сякаш не беше се разделяла с нея.

И най-важното — не остана дори белег. Котаракът попи с лапи фрака и нагръдника на Бенгалски и следите от кръв изчезнаха. Фагот му помогна да се изправи, мушна в джоба на фрака му пачка рубли и го изпроводи от сцената с думите:

— Хайде, марш оттука! Само ни разваляте веселбата.

Озъртайки се с недоумение и залитайки, конференсието едва стигна до пожарния кран и там му прилоша. Той извика жално:

— Олеле, главата ми!

Заедно с другите към него се завтече Римски. Конференсието плачеше, посягаше към нещо във въздуха и мърмореше:

— Дайте си ми главата! Главата ми дайте! Вземете апартамента, вземете картините, само ми върнете главата!

Куриерът хукна да търси лекар. Опитаха се да сложат Бенгалски да легне на дивана в гримьорната, но той започна да се дърпа и да буйства. Трябваше да повикат линейка. Когато откараха нещастното конференсие, Римски изтича обратно до сцената и видя, че там стават нови чудеса. Да, между другото, дали по това време, или малко по-рано, магът изчезна заедно с овехтялото си кресло и трябва да кажем, че погълната от невероятните неща, които Фагот започна да прави на сцената, публиката изобщо не го забеляза.

След като отпрати пострадалото конференсие, Фагот заяви следното:

— Сега вече, като разкарахме тоя досадник, хайде да си отворим дамски магазин!

Подът на сцената тозчас се покри с персийски килими, появиха се огромни огледала, осветени отстриани със зеленикави неонов

лампи, а между огледалата — витрини, в които зрителите с приятна изненада видяха дрехи от Париж в различни разцветки и модели. Такива имаше в едните витрини, а в другите беше пълно с дамски шапки — и с перца, и без перца, и с катарамии и без — и стотици обувки — черни, бели, жълти, кожени, атлазени, велурени, с каишки и с камъчета. Между обувките се редяха кутийки и в тях блестяха ръбовете на кристални флакони. Купища чанти от кожа на антилопа, от велур, от коприна, а помежду им — камари от изваяни златни продълговати гилзи с червила.

Дошлата дявол знае откъде червенокоса хубавица с черен вечерен тоалет, безупречно красива, ако не беше странният белег на шията ѝ, започна да се усмихва пред витрините като собственичка.

Прелъстително ухилен, Фагот заяви, че фирмата напълно безплатно заменя стари дамски дрехи и обувки за парижки тоалети и парижки обувки. Същото каза и за чантите, парфюмите и останалото.

Котаракът поотмести задната си лапа, а с предната започна да прави някакви жестове, характерни за портиерите, които отварят вратата.

Макар и дрезгаво, но сладостно хубавицата занарежда с френско произношение нещо не съвсем разбираемо, но от лицата на жените в партера пролича, че е много примамливо:

— Герлен, Шанел номер пет, Мицуко, Нарсис ноар, вечерни рокли, рокли за коктейли...

Фагот се кълчеше, котаракът се кланяше, хубавицата отваряше стъклените витрини.

— Заповядайте! — крещеше Фагот. — Без притеснения, без церемонии!

Публиката се вълнуваше, но никой не дръзваше да отиде. Накрая обаче от десети ред в партера излезе една брюнетка и като се усмихна, сякаш ѝ е абсолютно безразлично и пет пари не дава, мина отстриани и се качи по стълбицата на сцената.

— Браво! — подвикна Фагот. — Приветствам първата посетителка! Бегемот, стол! Да започнем с обувките, мадам.

Брюнетката седна на стола и Фагот тозчас изтърси на килима пред нея цяла камара обувки.

Тя свали дясната си, премери една лилава, тропна няколко пъти в килима и огледа токчето.

— Нали няма да ми стягат? — попита колебливо.

На което Фагот възкликна докачено:

— Но моля ви се, моля ви се! — а котаракът измяука обидено.

— Ще взема този чифт, мосю — с достойнство каза брюнетката и obu и другата.

Старите ѝ чепици бяха изхвърлени зад завесата, натам се насочи и тя самата, придружавана от червенокосата хубавица и Фагот, който носеше заедно със закачалките няколко бутикови рокли. Котаракът се суетеше, помагаше и за да си придаде повече важност, окачи на врата си един шивашки метър.

След малко брюнетката излезе иззад завесата с такава рокля, че целият партер ахна. Неимоверно разхубавена, храбрата жена спря пред огледалото, присви разголеното си рамо, докосна косата на тила си и се обърна да се огледа отзад.

— Фирмата моли да приемете това за спомен — каза Фагот и ѝ подаде една отворена кутия с флакон.

— Мерси — надменно отговори брюнетката и слезе по стълбичката в партера. Докато тя вървеше, зрителите скачаха да докоснат кутийката.

Тогава вече се започна и жените от всички страни се устремиха към сцената. Сред всеобщия възбуден говор, смях и въздишки се чу мъжки глас „Не ти разрешавам!“ и един женски: „Деспот и еснаф, не ми извивай ръката!“ Жените изчезваха зад паравана, оставяха там своите рокли и излизаха с нови. По табуретките с позлатени крачета бяха насядали цяла редица дами, които енергично потропваха по килима с новите си обувки. Фагот коленичеше, помагаше им с роговата обувалка, котаракът изнемогваше от купчината чанти и чепици, сновеше между витрините и табуретките, хубавицата с белега на шията ту се появяваше, ту изчезваше и се стигна дотам, че започна да дърдори само на френски, но най-чудното беше, че всички жени я разбираха от половин сричка, дори тези, които не знаеха нито дума френски.

Всеобща почуда предизвика един мъж, който също се пръкна на сцената. Той заяви, че жена му била болна от грип и затова моли да ѝ изпратят нещо чрез него. За доказателство, че наистина е женен, гражданинът беше готов да покаже паспорта си. Заявлението на грижовния съпруг бе посрещнато с бурен смях, Фагот извика, че му

вярва напълно, че няма нужда от паспорта, и връчи на гражданина два чифта копринени чорапи, а котаракът добави от себе си едно червило.

Закъснелите жени напиреха към сцената, от която слизаха късметлийките в бални рокли, в халати с дракони, със строги делови костюми, с шапки, нахлупени над едната вежда.

Тогава Фагот обяви, че понеже времето напредва, точно след една минута магазинът ще бъде затворен до утре вечерта, и тогава на сцената настана неимоверна суматоха. Жените бързаха да грабнат по някой чифт обувки, без да ги мерят. Една от тях нахлу зад паравана като буря, свали там костюма си и грабна първото, което ѝ падна — копринен халат на огромни букети, а освен това успя да отмъкне и два парфюма.

Точно след минута отекна pistolетен изстрел, огледалата изчезнаха, витрините също, табуретките и килимът се изпариха, параванът — и той. Последна изчезна огромната планина от стари дрехи и обувки и сцената отново стана строга, празна и гола.

Тогава вече се включи още едно действащо лице.

От втора ложа се чу приятен, звучен и много настойчив баритон:

— Все пак, гражданино артист, желателно е незабавно да разкриете пред зрителите техниката на вашите фокуси, особено фокуса с банкнотите. Желателно е също така да върнете конферансието на сцената. Зрителите се вълнуват за неговата съдба.

Баритонът принадлежеше не на кого да е, а на почетния гост тази вечер Аркадий Аполонович Семплеяров^[3], председател на акустичната комисия на московските театри.

Аркадий Аполонович се беше настанил в ложата заедно с две дами: едната — възрастна, скъпо и модерно облечена, а другата — млада, хубава и облечена по-семпло. Както се установи скоро след това, при изготвянето на протокола, първата от тях беше съпругата му, а втората — негова далечна роднина, начинаеща и перспективна актриса, пристигнала от Саратов и живееща у Аркадий Аполонович и жена му.

— Пардон! — отвърна Фагот, — извинявам се, но тук няма нищо за разкриване, всичко е ясно.

— Не, извинете! Разкриването е абсолютно задължително. Иначе вашите бляскави номера ще оставят тягостно впечатление. Зрителската маса настоява за обяснение.

— Зрителската маса — прекъсна го наглият дангалак — май не претендира за нищо? Но предвид дълбокоуважаемото ви желание, Аркадий Аполонович, добре, ще направя разкритието. Но за целта позволете да покажем още едно съвсем малко номерче?

— Разбира се — покровителствено отвърна Аркадий Аполонович, — но задължително да го разкриете!

— Слушам, слушам. И така, разрешете да ви попитам, Аркадий Аполонович, къде бяхте снощи?

При този неуместен и дори безочлив въпрос лицето на Аркадий Аполонович се промени, и то доста.

— Снощи Аркадий Аполонович беше на заседание на акустичната комисия — много надменно заяви жена му, — но аз не разбирам какво общо има това с магията?

— Уи, мадам — съгласи се Фагот, — естествено, че не разбирате. Колкото до заседанието, вие сте в пълна заблуда. Аркадий Аполонович е тръгнал за въпросното заседание, каквото между другото за вчера не е имало насрочено, но после пред сградата на акустичната комисия на „Чисти езера“ е освободил шофьора си (целият театър утихна), след което с автобуса е отишъл на улица „Елоховская“ у артистката от пътуващия районен театър Милица Андреевна Покобатко и ѝ е гостувал докъм четири часа.

— Олеле! — мъченически възкликна някой в пълната тишина.

А младата роднина на Аркадий Аполонович изведнъж избухна в страшен дрезгав смях.

— Всичко е ясно! — възкликна тя. — И аз отдавна го подозирах. Сега ми е ясно защо тая некадърница получи ролята на Луиза!

Внезапно тя замахна с късия си дебел лилав чадър и удари Аркадий Аполонович по главата.

А подлият Фагот, същият — Коровиев, извика:

— Ето, почитаеми граждани, един от случаите на разкриване, за които Аркадий Аполонович толкова настояваше!

— Как смееш да докосваш Аркадий Аполонович, негоднице? — застрашително попита жена му и се изправи в ложата в целия си гигантски ръст.

Младата роднина бе обзета от втори кратък прилив на сатанински смях.

— За друг може и да не се отнася — с кикот отговори тя, — но аз смея да го докосна! — и отново се чу сух пукот от чадъра, който отскочи от главата на Аркадий Аполонович.

— Милиция! Арестувайте я! — така страшно извика съпругата на Семплеяров, че на мнозина сърцата им се смразиха.

Тогава изведнъж котаракът изтича до ръба на рампата и с човешки глас кресна към целия театър:

— Край на сеанса! Маестро! Изпраскайте някой марш!!!

Без да си дава сметка какво прави, влуденият диригент замахна с палката и оркестърът засвири, не, подхвана, не, и дори не гръмна, ами направо изпраска, както отвратително се изрази котаракът, някакъв невероятен и безподобен по своята арогантност марш.

За миг се чуха сякаш прозвучалите някога, под някакви южни звезди, в някое кафе-шантан странни, но брутални думи на този марш:

*Това превъзходителство
Цени домашни птици,
Раздава покровителство
На хубави девици!!!*

Може думите и да не са били такива, а съвсем други, някакви крайно неприлични, макар и със същата музика. Няма значение, важното е, че накрая във „Вариете“ настана нещо като вавилонско стълпотворение. Към ложата на Семплеяров се устреми милиция, по парапета се покатериха сеирджии, чуваха се адски взривове от смях и бесни викове, заглушавани от златния звънтеж на чинелите в оркестъра.

Сцената внезапно опустя, мошеникът Фагот, а също и наглият котарак Бегемот се изпариха и изчезнаха, както преди това бе изчезнал магът заедно креслото си с овехтяла тапицерия.

[1] Фамилията Бенгалски е разпространен сценичен псевдоним. Непосредствен прототип на Ж. Бенгалски е едно от конферансиетата в Московския Мюзик хол (до голяма степен първообраз на Театър „Вариете“) — Георгий (или Жорж) Раздолски.

Но Жорж Бенгалски има и друг прототип, много добре известен на Булгаков. Това е единият от двамата ръководители на МХАТ — Владимир Иванович Немирович-Данченко (1858–1943), увековечен в „Театрален роман“ в образа на единия от двамата директори на Независимия театър — Аристарх Платонович, който почти непрекъснато живее в чужбина. Булгаков не симпатизира на Немирович-Данченко и не го крие, по-специално в писмата до третата си съпруга Е. С. Булгакова, чиято сестра Олга Сергеевна Бокшанска (1891–1948) е секретарка на Владимир Иванович.

В писмото си от 2 юни 1938 г. авторът на „Майстора и Маргарита“, който диктува на балдъзата си романа, се опасява, че Немирович-Данченко ще затрупа секретарката си с работа и така ще спре напечатването на главната творба на Булгаков:

„Обзета от особено възторжено настроение (става дума за О. С. Бокшанска), нарича Немирович «Този стар циник!» и се смее щастливо.

От този стил на човек може да му призлее!

Ех, бях ти писал да не мислиш за театъра и за Немирович, а аз самият мисля за него. Но можех ли да допусна, че той ще навреди и на романа?“

А на 3 юни 1938 г. Булгаков съобщава на жена си:

„Виж каква разкошна фраза (цитира О. С. Бокшанска): «Би трябвало да покажеш романа на Владимир Иванович». (И то в момент, когато е много смутена и замислена).

Как не! Направо изгарям от нетърпение да покажа романа си на този филистер“.

↑
[2] „Фагот“ е музикален инструмент. Но „Радост“ означава „шут“. ↑

[3] Фамилията „Семплеяров“ е производна от фамилията на добре познатия на Булгаков композитор и диригент Александър Афанасиевич Спендиаров (1871–1928). Втората съпруга на писателя Л. Е. Белозерска си спомня за запознаването със Спендиаров и неговото семейство в началото на 1927 г. и цитира записките от дневника на дъщеря му Марина (1903–1984): „Двамата с татко бяхме у Булгакови. Преди това Любов Евгениевна ме попита коя е любимата гозба на татко. Казах ѝ «Пъдпъдъци с червено зеле». Сутринта търсих татко да му кажа адреса на Булгакови... Спомням си гласа му по телефона: «Ти ли си, Марюшка? Добре де. Казвай адреса... Добре, ще дойда, рожбо». Когато отидох, Михаил Афанасиевич, Любов Евгениевна и татко седяха на масата. Татко — с гръб към светлината на фона на коледната елха. Изненада ме това, че е тъжен и посърнал. Сякаш се беше затворил изцяло в себе си, в мрачните си мисли, и без да излиза от малкия си мрачен тогавашен свят, загледан в чинията, говореше за безбройните си проблеми. После някак ненадейно за всички започна да възхвалява Армения. Явно, че в шумната и многолюдна Москва се беше затъжил за нея“.

Самата Л. Е. Белозерска казва за прототипа А. А. Семплеяров следното: „На мен Александър Афанасиевич ми хареса, но ми се видя доста угрижен и затова — някак отнесен“. Точно така изглежда А. А. Семплеяров след скандала в театър „Вариете“, където Коровиев-Фагот разкрива любовните му похождения. Тогава на телефонното позвъняване съпругата на А. А. Семплеяров „отговори мрачно, че Аркадий Аполонович не е добре, легнал е да си почине и не може да се обади“.

Но главен прототип на А. А. Семплеяров, когото до известна степен маскира фигурата на арменец А. А. Спендиаров, е грузинецът Авел Софронович Енукидзе (1887–1937), който през периода 1922–1935 г. е секретар на Президиума на Централния изпълнителен комитет и председател на Правителствената комисия за ръководство на Болшой и на Художествения театър. За същинското театрално изкуство тази комисия е също толкова излишна, както и акустичната комисия на А. А. Семплеяров, но тя представлява и допълнителна бариера за „идеологически вредните“ спектакли. Енукидзе е член и на колегията на Наркомпрос и на Държавната комисия по просветата, намиращи се

на „Чистие пруди“ № 6. На „Чистие пруди“ се намира и акустичната комисия на А. А. Семплеяров.

Енукидзе има слабост към нежния пол, особено към актрисите от подведомствените театри, което при поредната „чистка“ във висшия ешелон на властта става повод за свалянето му. На 7 юни 1935 г. Пленумът на ЦК на ВКП(б) взема решение, една от точките в което звучи така: „За политическо и битово разложение бившият секретар на ЦИК на СССР др. А. Енукидзе да бъде изключен от ЦК на ВКП(б).“ На 16 декември 1937 г. А. С. Енукидзе заедно с редица други подсъдими, сред които е и Б. С. Щайгер, прототип на Барон Майгел, е осъден от Военната колегия на Върховния съд на СССР по обвинение „в измяна на Родината, терористична дейност и системен шпионаж в полза на чужда държава“ и разстрелян (мислещите му съвременници едва ли са се съмнявали в това, че обвиненията са просто изфабрикувани).

Още през 1931 г. А. А. Семплеяров фигурира в списъка от персонажи на бъдещия роман. Тогава той е наречен Пафнутий Аркадиевич Семплеяров. В сцената с черната магия в театър „Вариете“ А. А. Семплеяров първоначално се появява във варианта от края на 1934 г. Сатиричното изобразяване на А. С. Енукидзе в този облик е продиктувано от факта, че в края на април 1934 г. точно на него Булгаков изпраща молба за двумесечно пътуване в чужбина, а както отбелязва в дневника си на 4 май 1934 г. третата съпруга на писателя — Е. С. Булгакова, секретарят на ВЦИК не рискува сам да реши въпроса за заминаването и поставя върху молбата резолюцията: „Да се изпрати в ЦК“. В резултат на което заминаването се проваля. Следва отказ в унизителна за писателя и жена му форма. „Разобличаването“ на А. А. Семплеяров по време на сеанса с черната магия е своеобразно отмъщение на Булгаков срещу А. С. Енукидзе, и то много преди свалянето на Авел Софронович. Но в епилога, написан вече след смъртта на злощастния секретар на ВЦИК и председател на комисията за двата най-големи театъра в страната, авторът на „Майстора и Маргарита“ смекчава участието на героя в сравнение с тази на неговия прототип А. С. Енукидзе: А. А. Семплеяров е само изпратен в Брянск като началник на гъбарския пункт, защото той „никак не се справяше с акустичната работа и колкото и да се мъчеше да я подобри, тя си остана такава, каквато си беше“. Тук виждаме

косвен намек за безполезността на забранително-разрешителната дейност на А. С. Енукидзе като правителствен ръководител на Большой и на Художествения театър.

Името и презимето на А. А. Семплеяров — Аркадий Аполонович, може да се преведе като „пастир на Аполон“, защото „Аркадий“ означава пастир — ироничен намек за това, че А. А. Семплеяров служи на бога покровител на изкуството (името на персонажа в черновата от 1931 г. е Пафнутий, което от древногръцки се превежда като „принадлежащ на Бога“).

А. А. Семплеяров е генетично свързан със споменатия персонаж от пиесата от 1931 г. „Адам и Ева“ — всесилния покровител на конюнктурния писател Пончик-Непобеда, Аполон Акимович, който го иска „за свещена жертва“ досущ като бог Аполон. В „Майстора и Маргарита“ А. А. Семплеяров изпълнява същата функция.

А. А. Семплеяров има още един неочакван прототип. В писмото си до своя приятел С. А. Ермолинский от 14 юни 1936 г., веднага след пристигането си в Москва след гастрол на МХАТ в Киев, Булгаков между другото съобщава: „Когато влакът тръгна и аз може би за последен път погледнах към Днепър, в купето влезе един продавач на книги и продаде на Люся четвърти брой от «Театър и драматургия». Видях я, че докато чете, тя пребледнява. На всяка крачка — за мен. Но какво пишат! Майерхолд е изфабрикувал особена гадост. Този човек е толкова безпринципен, че изглежда така, сякаш се движи по тоя свят без панталони, само по долни гащи.“

Този епизод е отразен и в записките на Е. С. Булгакова от 12 юни 1936 г. В дневника си тя пише: „Когато пътувахме на връщане, във влака си купихме поредния брой на списание «Театър и Драматургия». В уводната «Молиер» е наречен «долнопробна фалшификация». После — още няколко низости, включително грозното изявление на Майерхолд по адрес на М.А. А Майерхолд беше молил М.А. да му изпраца всяка пиеса, която напише.“

Броят на „Театър и драматургия“, който си купуват Булгакови, е посветен на разискванията по време на събранието на театралните дейци в Москва на 26 март 1936 г. относно няколкото статии в „Правда“ по въпросите на изкуството, включително статията „Външен блясък и фалшиво съдържание“, заради която „Кабала святош“ („Молиер“) е свалена от сцената на МХАТ.

Всеволод Емилиевич Майерхолд (1874–1940) заявява: „Театралната общественост очаква в изказването си от критика на другите театри да премина към разгърнатата самокритика... Има един Театър на сатирата, който всъщност не е лош театър... В него смехът се превръща в зъбене. Той започва да търси автори, които според мен в никакъв случай не бива да бъдат допускани в него. Там например се е промъкнал Булгаков“.

Може би тези думи по някакъв начин са спомогнали от сцената на Театъра на сатирата да бъде свален сигналаят до генерална репетиция „Иван Василиевич“. Творецът на „новото изкуство“ тук не толкова отмъщава на Булгаков за не особено ласкавия му отзив в „Съдбовни яйца“ („Театърът, наречен на името на покойния Всеволод Майерхолд, починал, както знаем, през 1927 година по време на постановката на пушкинския «Борис Годунов», когато падат трапеците с голите боляри“) — защото и след това той моли несретния драматург за пиеса, която да постави, тъй като се стреми да демонстрира солидарност с партийния печатен орган в безнадеждния си опит да спаси своя театър. Не успява да го спаси. През декември 1937 година театър „Майерхолд“ е закрит и от записките на Е. С. Булгакова личи, че Михаил Афанасиевич никога не изразява съжаление по този повод.

Но пък в монолога на А. А. Семплеяров прозира явна пародия на изказването на В. Е. Майерхолд. Във варианта от 1934 г. речта на А. А. Семплеяров звучи по следния начин: „Все пак щеше да ни е приятно, гражданино артист... ако ни бяхте разкрили техниката на масовата хипноза и по-специално на паричните знаци...“ — „Пардон — отвърна кариерният, — това не е хипноза с извинение. И тук няма нищо за разкриване...“ „Извинете — каза Аркадий Аполонович, — но все пак е твърде желателно. Зрителските маси...“

Докато в окончателния текст А. А. Семплеяров се изразява почти като Майерхолд по време на дискусията през март 1936 г.: „Зрителските маси настояват за обяснение“. Към Майерхолд сега е ориентирано и описанието на обкръжението на А. А. Семплеяров в театър „Вариете“: „Аркадий Аполонович се беше настанил в ложата заедно с две дами: едната — възрастна, скъпо и модерно облечена, а другата — млада, хубава и облечена по-семпло. Както се установи скоро след това, при изготвянето на протокола, първата от тях беше съпругата му, а втората — негова далечна роднина, начинаеща и

перспективна актриса, пристигнала от Саратов и живееща у Аркадий Аполонович и жена му.“ В. Е. Майерхолд произхожда от семейство на немци от Поволжието и поддържа тесни връзки със Саратов, като кани оттам на постоянна работа в Театъра на революцията станалия по-късно известен режисьор А. М. Роом (1894–1976).

Булгаков пародира думите на Майерхолд, че от него се иска самокритика, която в изказването на Майерхолд е заменена с критикуване на другите. А. А. Семплеяров е публично разобличен в любовни похождения и макар не пряко, както жертвите на френската мода, но фигуративно е изложен на показ пред всички само по долни гащи. Втората съпруга на Майерхолд актрисата от неговия театър Зинаида Николаевна Райх (1894–1939) е с двацет години по-млада от него, също както мнимата роднина от Саратов — от А. А. Семплеяров.

Името и презимето на Аркадий Аполонович в „Майстора и Маргарита“ и на Аполон Акимович в „Адам и Ева“ може да са били подсказани на Булгаков от едно домашно обстоятелство: според спомените на втората съпруга на писателя Л. Е. Белозерская, нейният инструктор по езда се е казвал Константин Аполонович. ↑

ТРИНАЙСЕТА ГЛАВА ПОЯВАТА НА ГЕРОЯ

И така, непознатият вдигна пръст и прошепна: „Шшшт!“

Иван седна на леглото и впери очи в мрака. От балкона в стаята предпазливо надничаше един човек на около трийсет и осем — гладко избръснат, тъмнокос, с остър нос, тревожни очи и паднал на челото кичур коса.

Като се увери, че няма други, тайнственият посетител се послуша, претраши се и влезе. Тогава Иван видя, че гостът му е с болнични дрехи. По бельо, обут на босо и наметнат с кафяв халат.

Влезият му намигна, прибра връзката ключове в джоба си, после попита шепнешком „Може ли да седна?“ и след утвърдителното кимане се настани на стола.

— Но как влязохте? — шепнешком, заради мършавия заканителен пръст, попита Иван. — Нали решетката на балкона е заключена.

— Тя може да е заключена — съгласи се гостът, — само че Прасковя Фьодоровна, макар и много мила, е уви, доста разсеяна. Преди месец ѝ задигнах връзката ключове и сега вече мога да излизам на общия балкон, който обикаля целия етаж, и понякога да ходя на гости при някой съсед.

— Щом можете да излезете на балкона, значи можете и да избягате. Или е високо? — поинтересува се Иван.

— Не — категорично отговори гостът, — не мога да избягам, но не защото е високо, а защото няма къде да избягам. — И след кратка пауза допълни: — Е, лежим ли?

— Лежим — отговори Иван, впери поглед в кафявите и много неспокойни очи на пришълеца.

— Да... — изведнъж гостът се сепна, — но се надявам да не сте от буйните? Защото, да ви кажа, аз не понасям шума, разправиите, насилието и всичко от този род. Особено мразя някой да вика, независимо дали от страдание, ярост, или нещо друго. Хайде, успокойте ме, кажете ми, че не сте буен?

— Снощи в ресторанта фраснах един по мутрата — доблестно си призна преобразеният поет.

— Основание? — строго попита гостът.

— Честно казано, без основание — гузно отговори Иван.

— Безобразие! — отсъди гостът и допълни: — И как можете да се изразявате така: фраснах го по мутрата. Защото не се знае какво точно има човек — дали мутра, или лице. Според мен все пак е лице. Така че да ви кажа, с юмруци... Не, не го правете. Никога повече.

След като смъмри Иван, гостът попита:

— Професия?

— Поет — някак неохотно си призна Иван.

Дошлият остана разочарован.

— Ох, как не ми върви! — възкликна той, но веднага се сепна, извини се и попита: — Как се казвате?

— Бездомни.

— Ех, ех... — навъсено рече гостът.

— Защо, не харесвате ли стиховете ми? — полюбопитства Иван.

— Никак.

— Кое сте чели?

— Изобщо не съм чел вашите стихове! — нервно възкликна посетителят.

— Тогава защо го казвате?

— Какво толкова — отговори гостът, — да не би да не съм чел други? Освен... ако не сте някое чудо? Добре, готов съм да ви повярвам. Кажете ми вашите стихове хубави ли са?

— Чудовищни са! — изведнъж смело и откровено рече Иван.

— Тогава не пишете повече! — примоли му се гостът.

— Обещавам и се заклевам! — тържествено продума Иван.

Скрепиха клетвата с ръкостискане и в този миг от коридора се чуха леки стъпки и гласове.

— Шшшт! — прошепна гостът, изскочи на балкона и затвори решетката.

Прасковя Фьодоровна надникна в стаята, попита Иван как е и дали иска да спи на тъмно, или на светло. Иван я помоли да остави лампата да свети и тя излезе, като му пожела лека нощ. И когато всичко утихна, гостът се върна отново.

Той шепнешком съобщи, че в 119-а стая са докарали нов пациент, някакъв шишко с червена физиономия, който непрекъснато мърмори нещо за някаква валута в отдушника и се кълне, че при тях на „Садовая“ се е заселила нечиста сила.

— Непрекъснато проклина Пушкин и не спира да вика „Куролесов^[1], бис, бис!“ — говореше гостът и потръпваше тревожно. Накрая се успокои, седна и каза: — Впрочем както и да е — и продължи да разговаря с Иван: — Та защо сте тук?

— Заради Пилат Понтийски — навъсено свел поглед, отговори Иван.

— Какво? — без да иска, извика гостът и сам затисна устата си. — Невероятно съвпадение! Моля ви, много ви моля, разкажете ми!

Изпълнен с необяснимо доверие към непознатия, отначало със запъване и плахо, а после все по-смело Иван започна да разказва снощната история от Патриаршеските езера. Не ще и дума, че в лицето на тайнствения крадец на ключове той имаше благодарен слушател! Гостът не го смяташе за луд, прояви изключителен интерес към разказа му и накрая остана във възторг от чутото. Час по час го прекъсваше и възкликваше:

— И? Продължавайте, продължавайте, много ви моля! Само, в името на всичко свято, не пропускайте нищо!

Иван и бездруго не пропускаше нищо, на него самия така му беше по-лесно и постепенно стигна до мига, когато в бяла мантия с кървавочервена подплата Пилат Понтийски излязъл на балкона.

Тогава гостът събра длани като за молитва и прошепна:

— О, как съм познал! О, как всичко съм познал!

Той коментира описанието на ужасната смърт на Берлиоз със загадъчна забележка, при което очите му пламнаха злобно:

— За едно само ме е яд, че на мястото на Берлиоз не е бил критикът Латунски или писателят Мстислав Лаврович — след което неудържимо, но тихо възкликна: — И после?

Котаракът, който платил на кондукторката, много развесели госта, и като видя как развълнуван от успеха на повествованието си, Иван леко подскача на четири крака, правейки се на котарак с монета между мустаците, той се задави от беззвучен смях.

— И така се озовах тук — тъжно и с покрусаване завърши Иван, след като разказа за случката в Грибоедов.

Гостът състрадателно обхвана раменете на клетия поет и каза:

— Бедни ми поете! Но сам сте си виновен, драги. Не е трябвало да се държите с него толкова пренебрежително и дори малко нахално. Затова сте си изпатили. Благодарете се, че пак леко сте се отървали.

— Но кой е той в края на краищата? — възбудено размаха юмруци Иван.

Гостът го изгледа и му отговори с въпрос:

— Нали няма да ви обземе безпокойство? Всичките тук сме лабилни хора... Да няма после викане на лекар, инъекции и прочее разправии?

— Не, не! — възкликна Иван. — Кажете ми кой е.

— Е, добре — отговори гостът, а после натъртено и отчетливо каза: — Снощи на Патриаршеските сте срещнали сатаната.

Както беше обещал, Иван не изпадна в безпокойство, но все пак остана крайно сащисан.

— Не може да бъде! Той не съществува.

— И таз добра! Това може да го каже всеки друг, само не и вие. Явно сте били един от първите пострадали. Както виждате, лежите в психиатрията, а продължавате да твърдите, че той не съществува! Много странно наистина!

Напълно объркан, Иван млъкна.

— Още щом започнахте да ми го описвате — продължи гостът, — веднага се сетих с кого сте имали удоволствието да разговаряте снощи. Честно казано, чудя се на Берлиоз! Хайде, вие сте човек неизкушен — гостът отново се извини, — но той, доколкото съм чувал, все нещо е прочел! Още след първите думи на професора в мен не останаха никакви съмнения. Него няма как да не го познаем, приятелю! Впрочем, вие... извинете ме отново, нали не греша, вие сте неосведомен?

— Безспорно — съгласи се неузнаваемият Иван.

— А така... защото дори лицето, което ми описахте... различните очи, веждите! Извинете, но и операта „Фауст“ ли не сте слушали?

Иван някак ужасно се смути и с пламнало лице замърмори нещо за някаква почивка в Ялта...

— Е, да, да... нищо чудно! А Берлиоз, пак повтарям, ме смайва. Той е не само начетен, но и много хитър. Макар че в негова защита

трябва да кажа, че Воланд може да хвърля прах в очите и на по-големи хитреци, естествено.

— Какво?! — на свой ред извика Иван.

— Тихо!

Иван замахна, плесна се по челото и зашушна:

— Ами да, ами да. На визитката му беше изписана буквата „В“. Олеле, олеле, ама че работа! — Той направи кратка пауза, загледа луната, която плуваше зад решетката, и заговори отново: — Значи наистина е можел да бъде у Пилат Понтийски? Тогава е бил вече роден, нали? А мен изкарват луд! — допълни Иван и в яда си посочи вратата.

Скръбна бръчка се вряза около устните на госта.

— Нека погледнем истината в очите — обърна той лицето си към нощното светило, което се движеше зад един облак. — И вие, и аз сме луди, защо да го отричаме! Вижте, той ви е взел акъла, защото във вас явно има благодатна почва за това. Но разказаното несъмнено се е случило. Само че е толкова невероятно, че дори Стравински, този гениален психиатър, естествено, не ви е повярвал. Той прегледа ли ви? (Иван кимна.) Вашият събеседник е бил и у Пилат, и на закуска при Кант, а сега е пристигнал в Москва.

— Но той ще направи тук дявол знае какви поразии! Не трябва ли да го хванат някак? — колебливо, но все пак надигна глава предишният, още недоубит Иван в Иван новия.

— Вие вече сте се опитали, стига толкова — иронично отвърна гостът, — не съветвам и другите да го правят. А че ще напакости, можете да сте напълно сигурен. Ах, ах! Колко ме е яд, че с него сте се срещнали вие, а не аз! Макар всичко да е вече свършило и въглените да са покрити с пепел, все пак кълна се, че за такава среща бих дал връзката ключове от Прасковя Фьодоровна, защото нямам какво друго да дам. Аз съм бедняк!

— За какво ви е дотрябвал?

Гостът задълго остана тъжен и потръпващ, но накрая продума:

— Знаете ли, много е странно, но аз съм тук заради същото, заради което сте и вие — Пилат Понтийски. — Той плахо се огледа и продължи: — Защото миналата година написах роман за Пилат.

— Писател ли сте? — с интерес попита поетът.

Лицето на госта помръкна, той се закани с юмрук, а после каза:

— Аз съм майстор^[2] — вече със сериозно изражение той извади от джоба на халата си една много омазнена черна шапчица с избродирана с коприна буква „М“, сложи си я и за да му докаже, че е майстор, застана към Иван в профил, а сетне и анфас. — Тя ми я уши — допълни тайнствено.

— Как е фамилното ви име?

— Аз вече нямам фамилно име — с мрачно презрение отговори странният гост, — отказах се от него, както и изобщо от всичко в живота. Нека го забравим.

— Добре де, разкажете ми поне за романа — деликатно помоли Иван.

— С удоволствие. Историята ми наистина е малко по-особена — започна гостът.

... Като историк по образование допреди две години работел в един от московските музеи, а освен това се занимавал с превод.

— От какъв език? — с интерес попита Иван.

— Освен майчиния си аз знам още пет езика — отговори гостът: — английски, френски, немски, латински и гръцки. Е, мога да чета и малко италиански.

— Виж ти! — завистливо прошепна Иван.

Историкът живеел сам, нямал никакви роднини и почти никакви познати в Москва. И не щеш ли, веднъж спечелил сто хиляди рубли.

— Представете си изненадата ми — прошепна гостът с черната шапчица, — когато бръкнах в панера с мръсните дрехи и видях същия номер като във вестника! Върху облигацията — поясни той, — бяха ми я дали в музея.

Като спечелил стоте хиляди, загадъчният гост на Иван направил следното: купил си книги, напуснал стаята си на „Мясницкая“...

— Уу, проклета дупка! — изръмжа той.

... и си наел от един строителен предприемач в една уличка близо до Арбат...

— Знаете ли какво представляват строителните предприемачи? — попита гостът и веднага обясни: — Те са една малка група тарикати, които незнайно как са оцелели в Москва...

Наел две стаи в сутерена на малка къща с градинка. Зарязал работата в музея и започнал да пише роман за Пилат Понтийски.

— Ах, златно време беше — с блеснал поглед шепнесе разказвачът, — напълно самостоятелно малко жилище, че и с антре, където имаше мивка, — с някаква особена гордост подчерта той, — с малки прозорчета над самия плочник между портичката и двора. Отсреща, на четири крачки, до оградата — люляк, липа и клен. Ах, ах, ах! Зиме много рядко виждах през прозорчето нечии черни нозе и чувах скърцането на снега под тях. В камината ми винаги гореше огън! Но внезапно дойде пролетта и през мътните стъкла видях първите, отначало голи; а после покрити със зеленина люлякови храсти. И точно тогава, миналата пролет, се случи нещо много по-възхитително от спечелването на стоте хиляди рубли. А това, съгласете се, са много пари!

— Така е — призна внимателно слушащият Иван.

— Бях отворил прозорчетата и седях в другата, съвсем миниатюрна стая — гостът започна да отмерва с ръце, — така... тук е диванът, а отсреща е другият диван и помежду им има масичка, а на нея прекрасна нощна лампа, близо до прозорчето са книгите, тук е малкото бюро, а в първата стая — огромната, четиринайсет метра стая — книги, книги и камината. Ах, какво обзавеждане имах! Люлякът ухае невероятно! И главата ми олекваше от умора, и Пилат отиваше към края.

— Бяла мантия, червена подплата! Разбирам! — възкликна Иван.

— Точно така! Пилат отиваше към края, към края, и вече знаех, че последните думи в романа ще бъдат: „петият прокуратор на Иудея, конникът Пилат Понтийски“. Естествено, излизах да се разхождам. Сто хиляди са огромна сума и аз имах прекрасен сив костюм. Или ходех да обядвам в някой евтин ресторант. На Арбат имаше чудесен ресторант, не знам дали още съществува.

Изведнъж очите на госта се отвориха широко и загледан в луната, той продължи да шепне:

— Тя държеше в ръцете си отвратителни, тревожни жълти цветя. Дявол знае как се казват, но необяснимо защо първи се появяват в Москва. И тези цветя много ясно се открояваха върху черното ѝ пролетно манто. Тя носеше жълти цветя! Неприятен цвят. Дойде откъм „Тверская“, зави в пресечката и изведнъж се обърна. Е, „Тверская“ я знаете, нали? По „Тверская“ вървяха хиляди хора, но ви гарантирам, че тя видя само мен и ме погледна тревожно не, а някак с болка. И аз

останах изненадан не толкова от нейната хубост, колкото от неимоверната, неவிждана самота в очите ѝ!

Последвах жълтия знак, също завих в пресечката и тръгнах след нея. Двата безмълвно вървахме по кривата неугледна уличка, аз по единия тротоар, тя по другия. И представяте ли си, наоколо нямаше жива душа. Аз се терзаех, защото имах чувството, че трябва да ѝ кажа нещо, но се страхувах, че няма да продумам нито дума, а тя ще си отиде и никога повече няма да я видя...

И представяте ли си, изведнъж тя ме заговори:

— Харесват ли ви моите цветя?

Много добре си спомням как прозвуча гласът ѝ, беше доста нисък, но на пресекулки и колкото и да е глупаво, стори ми се, че ехото се блъсна и отскочи от жълтата мръсна стена. Бързо прекосих улицата, приближих се до нея и отговорих:

— Не.

Тя ме погледна учудено, а аз изведнъж най-неочаквано разбрах, че цял живот съм обичал точно тази жена. Невероятно, нали? Сигурно ще кажете, че съм луд?

— Не казвам нищо — възкликна Иван и добави: — Моля ви, продължавайте!

И гостът продължи:

— Да, тя ме погледна учудено, а след като ме погледна попита:

— Изобщо ли не обичате цветя?

Стори ми се, че долових в гласа ѝ враждебност. Вървах до нея, като гледах да съм в крак, и за моя изненада изобщо не се чувствах притеснен.

— Не, обичам цветя, само че други — казах.

— Какви?

— Обичам рози.

И веднага съжалих, че ѝ го казах, защото тя се усмихна гузно и хвърли цветята си в канавката. Малко смутен, аз все пак ги вдигнах и ѝ ги подадох, но тя се усмихна, отблъсна ги и аз продължих да ги нося.

Известно време вървахме така мълчаливо, докато тя не дръпна цветята от ръцете ми, не ги хвърли на паважа, а след това провери ръката си с дълга черна ръкавица под моята и ние продължихме един до друг.

— И после? — каза Иван. — Моля ви, не пропускайте нищо.

— После ли? — попита гостът. — Ами после можете да се досетите и сам. — Той изведнъж избърса с десния ръкав ненадейните си сълзи и продължи: — Любовта изскочи пред нас, както изпод земята в някоя уличка изскача убиец, и ни порази внезапно и двамата!

Така поразява мълния, така поразява кама!

Впрочем впоследствие тя казваше, че не било така, че всъщност сме се обичали много отдавна, без да се познаваме, без да сме се виждали, и че тя живеела с друг, а аз тогава там... с тази, как се казваше...

— С коя? — попита Бездомни.

— С тази... ами... тази... абе... — отговори гостът и щракна с пръсти.

— Бил сте женен?

— Да, нали затова щракам... тази... Варенка, Манечка... не, Варенка... с раираната рокля... музаят... всъщност не помня.

Та тя каза, че този ден излязла с жълтите цветя в ръка, за да мога най-после да я намеря, и че ако това не се случило, щяла да се отрови, защото животът ѝ нямал смисъл.

Да, любовта ни порази изведнъж. Разбрах го още същия ден, още след час, когато, без да виждаме града, се озовахме на крайбрежната улица до кремълската стена.

Разговаряхме така, сякаш се бяхме разделили вчера, сякаш се познавахме от години. Разбрахме се да се видим на другия ден пак там, до Москва река, и се срещнахме. Майското слънце светеше за нас. И скоро, скоро тази жена стана моя тайна съпруга.

Тя идваше у нас всеки ден и аз започвах да я чакам от сутринта. Очакването се изразяваше в това, че размествах предметите по масата. Десет минути по-рано сядах до прозорчето и започвах да се вслушвам кога ще тракне старата портичка. И какъв куриоз: преди да се срещнем, в дворчето ни много рядко влизаше някой, направо никой не влизаше, а сега имах чувството, че към него се е устремил целият град. Тракне портичката, сърцето ми подскочи и представете си, на нивото на очите си зад прозорчето току видя нечии кални ботуши. Точиларят. Че на кого му е дотрябвал точилар в нашата къща? Какво да наточи? Какви ножове?

Тя влизаше през портичката само по веднъж, а преди това поне по десет пъти усещах, че сърцето ми подскача. Не лъжа. А после,

когато настъпеше нейният час и стрелката покажеше дванайсет, то дори не спираше да подскача до мига, когато без нищо да тракне, почти съвсем безшумно на прозорчето не се покажеха обувките с черни велурени панделки отгоре, стегнати с метални токи.

Понякога тя се опитваше да ме подразни, спираше до второто прозорче и почукваше по стъклото с върха на обувката си. Аз на секундата изтичвах до това прозорче, но обувката изчезваше, черната коприна, която затулваше светлината, изчезваше и аз отивах да отворя.

Никой не знаеше за връзката ни, уверявам ви, макар никога да не стават такива неща. Нито мъжът ѝ знаеше, нито познатите. В малката стара къща, където наемах сутерена, знаеха, разбира се, виждаха, че у нас идва някаква жена, но не знаеха как се казва.

— А тя коя е? — неимоверно заинтригуван от любовната история, попита Иван.

Гостът направи жест, който означаваше, че никога и на никого няма да каже, и продължи да разказва.

Иван научи, че майсторът и непознатата се влюбиха толкова силно, че станали напълно неразделни. Иван вече си представяше и двете стаи в сутерена на къщата, където заради люляците край оградата винаги е царял сумрак. Вехтите махагонови мебели, бюрото, часовника на него, който звъни на всеки половин час, безбройните книги от боядисания под чак до опушения таван, камината.

Иван научи, че още от първите дни на своята връзка гостът и неговата тайна съпруга разбрали, че на ъгъла на „Тверская“ и пресечката ги е срещнала самата съдба и че те били създадени да бъдат навеки заедно.

От разказа на госта той научи как двамата влюбени прекарвали дните си. Тя идвала, най-напред си слагала престилката, палела примуса на дървената маса в малкото антре с мивката, с което необяснимо защо се гордеше клетият болен, правела закуска и после сервираше на овалната маса в първата стая. Когато бушували майските бури, когато водата от улицата шумно се стичала покрай замъглените прозорци и аха да наводни сетния им приют, влюбените палели камината и печели в жарта ѝ картофи. Картофите вдигали пара, черните обелки цапали пръстите им. В малкия сутерен ехтял смях, дърветата в градината отръсквали скършени от дъжда вейки и бели

цветчета. Когато бурите отминали и дошло душното лято, във вазата се появили любимите им дългоочаквани рози.

Човекът, който нарече себе си майстор, работел, а тя, заровила в косата си своите тънки пръсти със заострени нокти, четяла написаното, а след като го прочетяла, шиела ето тази шапчица. Понякога клечала пред най-долните полици или се качвала на стола до най-горните и бършела от прах стотиците книги. Тя му вещаела слава, тя го подканяла и точно тогава го нарекла Майстора. С нетърпение чакала обещаните вече последни думи за петия прокуратор на Иудея, мелодично и високо повтаряла отделните фрази, които харесвала, и казвала, че в този роман е нейният живот.

Той бил завършен през август, бил даден на някаква машинописка, която го преписала в пет екземпляра. И най-сетне настанал часът, когато Майстора трябвало да напусне тайното си убежище и да навлезе в живота.

— Аз влязох в живота с романа в ръце и тогава животът ми свърши — прошепна майсторът, оброни глава и тъжната черна шапчица с жълтата буква „М“ още дълго продължи да се поклаща.

После той поднови своя разказ, но някак несвързано. Можеше да се разбере само, че по онова време Ивановият гост е бил сполетян от някаква катастрофа.

— За първи път се озовах в света на литературата, но сега, когато всичко е свършило и аз съм погубен, си спомням за него с ужас! — тържествено прошепна майсторът и вдигна ръка. — Да, той ми нанесе страшен удар, ах, какъв удар!

— Кой? — едва чуто прошепна Иван от страх да не прекъсне развълнувания разказвач.

— Ами редакторът, нали ви казах, редакторът. Да, той го прочете. Гледаше ме така, сякаш се бях издул от зъбобол, някак гузно, дори се позасмя с неудобство. Мачкаше ръкописа и пухтеше. Въпросите, които ми зададе, ми се видяха налудничави. Без да казва нищо за самия роман, взе да ме разпитва кой съм и откъде съм, отдавна ли пиша и защо никой не ме знае, дори ме попита нещо, което ми се стори направо идиотско: кой ме е накарал да пиша роман на толкова странна тема?

Накрая ми дотегна и аз без заобикалки го попитах ще публикува ли романа, или не.

Той взе да го увърта, замънка и смотолеве, че не можел да реши въпроса сам, че с творбата ми трябвало да се запознаят и останалите членове на редакционната колегия, по-специално критиците Латунски и Ариман, а така също писателят Мстислав Лаврович. И каза да отида след две седмици.

Отидох след две седмици и бях посрещнат от някаква госпожица с изкривен от непрекъснатото лъготене поглед.

— Лапшенникова, секретарката на редакцията — подсмихна се Иван, който добре познаваше света, тъй гневно описван от госта му.

— Може — прекъсна го той, — та тя ми върна романа вече доста омазнен и опърпан. Като се мъчеше да не ме гледа в очите, ми заяви, че редакцията е натрупала материали за публикуване за две години напред и затова въпросът за моя, както се изрази, отпада. Какво си спомням после ли? — промърмори майсторът и разтърка слепоочието си. — Ами окапалите червени листенца върху титулния лист и очите на моята любима. Да, тези очи си спомням.

Разказът на Ивановия гост ставаше все по-несвързан и се изпълваше с все повече недомлъвки. Той говореше как го шибал дъждът, говореше за отчаянието в малкото им убежище и че ходил още някъде. Тихо възкликваше, че ни най-малко не вини нея, която го тласкала на борба, о не, не я вини!

— Помня, помня този проклет подлистник във вестника — мърмореше гостът, като рисуваше във въздуха вестникарския лист, и от последвалите му объркани фрази Иван се досети, че някой друг редактор е публикувал голям откъс от романа на човека, който наричаше себе си Майстора.

Според думите му минали ден-два и в друг вестник излязла статията на критика Ариман „Враг под крилото на редактора“, в която се казвало, че, възползвайки се от безхабериято и неосведомеността на редактора, гостът на Иван се опитал да прокара в печата апология на Иисус Христос.

— Да, помня, помня! — извика Иван. — Но съм забравил фамилното ви име!

— Пак повтарям, фамилното ми име е без значение, то повече не съществува — отговори гостът. — Не става дума за него. Подир ден в друг един вестник излезе още една статия, подписана вече от Мстислав Лаврович, в която авторът предлагаше да се нанесе удар, и то сериозен

удар по пилатщината и онзи нескопосан иконописец, който решил да я прокара (пак тази проклета дума!) в печата.

— Поразен от думата „пилатщина“, отворих трети вестник. Тук имаше две статии: една от Латунски и друга, подписана с инициалите „Н.Е.“ Трябва да ви кажа, че творбите на Ариман и Лавровия бледнееха пред написаното от Латунски. Достатъчно е да спомена, че статията му се наричаше „Войнстващият староведец“^[3]. Бях потънал в четенето на статиите за себе си и не забелязах, че тя е дошла (бях забравил да заключа вратата) и е застанала пред мен с мокрия чадър в ръката и със също толкова мокри вестници. Очите ѝ мятаха пламъци, ръцете ѝ трепереха и бяха ледени. Най-напред се впусна да ме целува, а после заудря по масата и дрезгаво каза, че ще отрови Латунски.

Иван изпъшка някак смутено, но си замълча.

— Занизаха се много тъжни дни. Романът беше завършен, няхмах с какво да се занимавам и това, което правехме, бе да седим на постелката пред камината и да гледаме огъня. Впрочем сега вече се разделяхме по-често от преди. Тя започна да излиза. А на мен, както често е ставало в моя живот, ми се случи нещо невероятно... Изведнъж се сприятелих с един човек. Да, да представяте ли си, аз съм общо взето неконтактен, имам дяволската особеност да се сприятелявам трудно, защото съм недоверчив и подозрителен. И представяте ли си, вечно става така, че в душата ми нахлува някой непредвиден, неочакван, наглед нищо и никакъв, който дявол знае защо вземе, че ми хареса.

Та точно в онези проклети дни портичката на нашата градинка се отвори, помня също, че денят беше есенен и толкова приятен. Нея я нямаше. И влезе един човек. Той се отби по някаква работа при моя предприемач, после дойде в градинката и някак много бързо се запозна с мен. Представи се за журналист. Знаете ли, толкова ми допадна, че и до днес понякога си го спомням и ми е мъчно за него. А после започна да идва у нас. Научих, че бил ерген, че живеел наблизко в подобно жилище, но то му било отесняло и така нататък. Не знам защо не ме канеше. Жена ми никак не го хареса. Опитах се да го защитя. Но тя каза:

— Каквото щеш прави, но да знаеш, че този човек ми е много неприятен.

Засмях се. Да, но с какво всъщност ми допадна? Човек, който не крие вътре в себе си изненади, не е интересен. Докато Алоизий (а, забравих да кажа, че новият ми познат се казваше Алоизий Могарич^[4]) криеше в себе си изненади. Наистина, никога преди, а съм сигурен, че и никога повече няма да срещна човек с такъв ум, какъвто притежаваше Алоизий. Ако не проумявах смисъла на някоя бележка във вестника, той ми го обясняваше буквално за миг и същевременно личеше, че обяснението изобщо не го затруднява. По същия начин стояха нещата с житейските проблеми и въпроси. Но това е нищо. Алоизий ме плени със страстта си към литературата. Докато не ме накара да му прочета творбата си от кора до кора, той не миряса и се изказа много ласкаво за нея, но с неимоверна точност, сякаш бе присъствал на разговора, изреди всички забележки на редактора относно романа. Улучваше на сто процента право в десетката. Освен това напълно точно ми обясни, пък и аз се досещах, че е безпогрешен, защо романът ми не може да бъде публикуван. Казваше направо: едичка си глава няма как да мине...

Статиите не спираха. Първите ме размиваха. Но колкото повече излизаха, толкова повече отношението ми към тях се променяше. Вторият етап беше етапът на почудата. Във всеки ред от тия статии, въпреки техния заплашителен и уверен тон, се долавяше нещо неимоверно фалшиво и несигурно. Все ми се струваше и не можех да го игнорирам, че авторите казват не каквото искат да кажат и че точно това ги вбесява. А сетне, представете си, дойде третият етап — на страха. Не, не страха от тези статии, разберете ме правилно, а страха от други неща, които нямаха нищо общо с тях или с романа. Така например започнах да се страхувам от тъмното. С други думи, дойде етапът на психичното ми заболяване. Щом загасях лампата в малката стая, имах чувството, че през прозорчето, макар то да беше затворено, ще влезе някой октопод с много дълги и студени пипала. Затова предпочитах да спя на запалена лампа.

Моята любима много се промени (разбира се, аз не й казвах нищо за октопода, но тя виждаше, че не съм добре), отслабна и побледня, престана да се смее и все ме молеше да й простя, че ме посъветвала да публикувам откъса. Каза да зарежа всичко и да замина на юг, на Черно море, да похарча за това пътуване всичко, което ми е останало от стоте хиляди.

Тя много настояваше, а аз, за да не ѝ противореча (нещо ми подсказваше, че няма да мога да отида на Черно море), ѝ обещах да го направя до няколко дни. Но тя каза, че сама ще ми купи билет. Тогава извадих всичките си пари, тоест около десет хиляди рубли, и ѝ ги дадох.

— Защо толкова много? — учуди се тя.

Казах ѝ нещо в смисъл, че ме е страх да не ме оберат и я моля да запази парите, докато замина. Тя ги взе, прибра ги в чантичката си, започна да ме целува и да ми говори, че по-скоро би умряла, отколкото да ме остави сам в това състояние, но че я чакат, че трябва да тръгва и че ще дойде утре. Молеше ме от нищо да не се страхувам.

Беше по здрач, в средата на октомври. И тя си тръгна. Легнах на дивана и заспах, без да паля лампата. Събудих се от усещането, че октоподът е тук. Пипнешком в тъмното едва успях да запаля лампата. Джобният ми часовник показваше два през нощта. Бях си легнал неразположен, но се събудих болен. Изведнъж ми се стори, че есенната тъмнина ще избие прозорците, ще нахлуе в стаята и аз ще се удавя в нея като в мастило. Бях се превърнал в човек, който вече не можеше да се владее. Извиках, хрумна ми да избягам при някого, макар и при моя предприемач. Борех се със себе си като обезумял. Силите ми стигнаха колкото да отида до камината и да я запаля. Когато дървата започнаха да пукат и вратичката ѝ да потраква, сякаш ми поолекна. Изтичах в преддверието и запалих лампата, намерих бутилка бяло вино, отворих я и започнах да пия направо от нея. Страхът ми се поуталожил поне дотолкова, че да не се втурна при хазяина, а да се върна при камината. Отворих вратичката ѝ, така че горещината започна да пари лицето и ръцете ми, и зашепнах:

— Искам да се досетиш, че не ми е добре. Ела, ела, ела!

Но никой не идваше. Огънят в камината ревеше, по прозорците плющеше дъждът. Тогава се случи последното. Извадих от чекмеджето тежките преписи на романа и черновите тетрадки и започнах да ги горя. Страшно е трудно, защото изписаната хартия не иска да гори. Докато ги късах, си изпочупих ноктите, слагах тетрадките изправени между дървата и ги разбутвах с ръжена. Понякога пепелта надвиваше, гасеше пламъка, но аз се борех с него, и макар с упорита съпротива, романът все пак загиваше. Познатите думи се мяркаха пред очите ми, кафявото неудържимо се издигаше отдолу нагоре по страниците, но

въпреки всичко думите се очертаваха и в него. Едва когато хартията почернееше, те изчезваха и аз яростно ги доубивах с ръжена.

През това време някой тихо започна да драска по прозореца. Сърцето ми подскочи, хвърлих и последната тетрадка в огъня и изтичах да отворя. Тухлените стълби водеха от сутерена до вратата за към двора. Препъвайки се, стигнах до нея и попитах тихо:

— Кой е?

И гласът ѝ, нейният глас, ми отговори:

— Аз съм.

Не помня как се оправих с верижката и ключалката. Щом прекрачи прага, тя, цялата мокра, с мокро лице, провиснала коса и разтреперана, ме прегърна. Успях да кажа само:

— Ти... Ти?

Гласът ми секна и ние се завтекохме надолу. В преддверието тя се освободи от палтото си и двамата бързо влязохме в първата стая. Тя извика тихо и с голи ръце извади от печката и хвърли на пода последното, което бе останало там, едно пламнало отдолу топче листа. Стаята веднага се изпълни с дим. Аз стъпках огъня, а тя падна на дивана и неудържимо, конвулсивно се разрида.

Когато се успокои, каза:

— Намразих този роман и се страхувам. Аз съм болен. Страх ме е.

Тя се изправи и заговори:

— Боже, колко си болен! С какво, с какво си го заслужил? Аз обаче ще те спася, ще те спася. Бива ли така!

Виждах подпухналите ѝ от дима и сълзите очи, чувствах, че студените ѝ ръце ме гаят по челото.

— Аз ще те излекувам, ще те излекувам — нареждаше тя и стискаше раменете ми, — ти ще го възстановиш. Защо, защо не си запазих един екземпляр!

Озъби се от ярост и продължи да говори нещо нечленоразделно. После стисна устни и започна да събира и да разглажда обгорелите листи. Беше някаква глава от средата на романа, не помня коя. Внимателно подреди обгорелите страници, уви ги в хартия и ги върза с една лентичка. Всичките ѝ действия говореха, че е изпълнена с решимост и че се е овладяла. Поиска да ѝ наляя вино, изпи го и заговори по-спокойно.

— Ето как си плащаме за лъжата — каза тя, — затова не искам повече да лъжа. Бих останала при теб и сега, но не бива да го правя по този начин. Не искам той да запомни, че съм го напуснала посред нощ. Не ми е сторил нищо лошо. Извикаха го внезапно, в завода им избухнал пожар. Но скоро ще се прибере. Утре ще му обясня всичко, ще му кажа, че обичам друг, и ще се върна при теб завинаги. Или може би не го искаш? Отговори ми.

— Бедна, бедна моя — казах аз, — няма да допусна да го сториш. Мен не ме чака нищо добро и не искам ти да се жертваш.

— Само това ли е причината? — попита тя и доближи очите си до моите.

— Само това.

Тя страшно се оживи, прегърна ме силно и каза:

— Ще се жертвам за теб. Утре сутринта ще бъда тук.

Последното, което помня от живота си, е ивицата светлина от моето преддверие и в тази ивица светлина кичура от косата ѝ, нейната барета и очите ѝ, пълни с непоколебимост. Помня и черния силует пред прага на външната врата, и белия свитък.

— Бих те изпратил, но няма да имам сили да се върна, страх ме е.

— Не бой се. Потърпи няколко часа. Утре сутринта ще дойда. — Това бяха последните ѝ думи в моя живот... Шшшт! — изведнъж сам се прекъсна болният и вдигна пръст. — Тази лунна нощ е много тревожна.

Той изчезна през балкона. Иван чу, че в коридора прошумоляха колелца, че някой изхлипа или тихо извика.

Когато всичко стихна, гостът се върна и съобщи, че в 120-а стая са настанили някого, който молел да му върнат главата. Обзети от безпокойство, двамата събеседници помълчаха малко, но когато се успокоиха, се върнаха на прекъснатия разказ. Гостът понечи да продума, но нощта наистина беше тревожна. От коридора продължаваха да се долавят гласове и гостът зашепна в ухото на Иван толкова тихо, че само поетът успя да чуе какво му говори, с изключение на първата фраза:

— Четвърт час след като тя ме напусна, на прозорците ми се почука.

Това, което разказваше болният, явно много го вълнуваше. По лицето му пробягваха конвулсии. В очите му плуваха и се мятаха страх и ярост. Разказвачът сочеше с ръка някъде към луната, която отдавна вече се беше изместила от балкона. Едва когато спряха да долитат всички звуци отвън, гостът се отдалечи от Иван и заговори по-високо.

— Та в средата на януари, посред нощ, със същото палто, но със скъсани копчета, аз стоях в своето дворче и треперех от студ. Зад мен се издигаха преспите, скрили люляковите храсти, а пред мен долу — моите прозорчета, бледо осветени и със спуснати перденца. Доближих се до първото и се заслушах — вътре свиреше грамофон. Това беше всичко, което успях да чуя. Но нищо не успях да видя. Постоях малко и излязох през портичката навън. Из уличката шеташе виелица. В краката ми се метна куче, стресна ме и аз избягах от него на отсрещния тротоар. Студът и страхът, които бяха станали мои неразделни спътници, ме влудяваха. Нямаше къде да отида и щеше да е най-лесно да се хвърля под трамвая на улицата, до която стигаше моята пресечка. Виждах отдалеч тези грейнали в светлина, обледенели сандъци и чувах отвратителното им скърцане в студа. Но скъпи ми съседе, цялата работа беше, че страхът владееше всяка клетка от моето тяло. И от трамвая ме беше страх също толкова, колкото от кучето. Да, в тази сграда няма по-лошо заболяване от моето, уверявам ви.

— Но вие сте могли да ѝ дадете знак — изпълнен със съчувствие към клетия болен, каза Иван, — пък и парите ви са останали у нея? Тя сигурно ги е запазила?

— Не се съмнявайте, естествено, че ги е запазила. Но вие явно не ме разбирате. Или по-точно аз съм загубил предишната си способност да описвам нещата. Всъщност не съжалявам, вече няма да ми потрябват. А тя — гостът с благоговение погледна към нощната тъма — щеше да получи писмо от лудницата. Бива ли да се изпращат писма от подобен адрес? Душевноболен? Шегувате се, приятелю! Да я направя нещастна? Не, не съм способен на такова нещо.

Иван нямаше какво да възрази, мълчаливо съчувстваше, изпитваше състрадание към госта си. А той от мъката на спомените си поклащаше глава с черната шапчица и нареждаше:

— Горката жена. Впрочем много се надявам да ме е забравила!

— Но вие може да оздравеете... — плахо каза Иван.

— Аз съм неизлечим — спокойно отговори гостът, — когато Стравински казва, че ще ме върне към живота, не му вярвам. Той е човечен и просто иска да ме утеши. Между другото, не отричам, че сега съм много по-добре. Да, та докъде бях стигнал? До студа и прелитащите трамваи. Знаех, че тази клиника е вече открита, и тръгнах към нея пеш през целия град. Безумие! Извън града сигурно щях да измръзна, но случайността ме спаси. Някакъв камион се беше повредил, отидох при шофьора, беше на три-четири километра зад заставата, и за моя почуда той ме съжали. Камионът пътуваше насам. И ме докара. Отървах се само с това, че измръзнаха пръстите на левия ми крак. Но ги излекуваха. И ето че четвърти месец вече съм тук. И да ви кажа, намирам, че е доста приятно. Не бива да кроим грандиозни планове, драги съседе, наистина! Аз например исках да обиколя цялото земно кълбо. Обаче явно не ми е писано. Виждам само едно незначително късче от него. Е, не е най-доброто, което съществува, но пак повтарям, не е чак толкова лошо. Скоро ще дойде лятото, както обещава Прасковя Фьодоровна, по балкона ще плъзне бръшлян. Ключовете ми откриват нови възможности. Нощем ще грее луната. Ах, тя вече се е скрила! Захладнява. Минава полунощ. Трябва да си ходя.

— Кажете ми какво е станало после с Иешуа и Пилат — попита Иван, — много ви моля, искам да знам.

— Ах, не, не — с болезнен тик отговори гостът, — не мога без горест да си спомням за своя роман. Вашият познат от Патриаршеските би го направил по-добре от мен. Благодаря за разговора. Довиждане.

И преди още Иван да се усети, решетката звънна тихо, затвори се и гостът изчезна.

[1] В епилога Сава Потапович Куролесов се споменава отново. Ето една от версиите за неговия прототип. „Сава“ означава „несвобода, плен“, а „Потап“ (от гръцкото „Потапи“) е „владетел, властващ, властелин“. Следователно Сава Потапович е пленник на властта, раб на властващите. Куролесов може да се свърже с „накуролесить“ (рус.) — „да напакостя“. Кой е този талантлив и напакостил пленник на съветската власт? Най-вероятно тук става дума за В. В. Маяковски — точно него в маската на Сава Потапович Куролесов Булгаков е извел на сцената в театралната програма. ↑

[2] Майстора е до голяма степен автобиографичен герой. В момента на действието на романа неговата възраст (в болницата Иван Бездомни вижда един „човек на около трийсет и осем“) е точно възрастта на Булгаков през май 1929 г. (той навършва 38 години на 15-и, 10 дни след като Майстора и неговата любима напускат Москва). ↑

[3] Старообрядчество (рус.) — староверие, древно православие — съвкупност от религиозни течения и организации в руската православна традиция, които отричат приетата през 1650–1660 г. от патриарх Никон и цар Алексей Михайлович църковна реформа, чиято цел е да се унифицира богослужебната йерархия на руската църква с тази на гръцката и най-вече с Константинополската църква. Богослужебната реформа води до разкол в руската църква. ↑

[4] Прототип на Алоизий Могарич е приятелят на Булгаков, драматургът Сергей Александрович Ермолински (1900–1984). През 1929 г. Ермолински се запознава с Мария Артъомиевна Чимишкиан (1904–1997), която по същото време поддържа връзки с Булгаков и втората му съпруга Л. Е. Белозерская. След известно време двамата сключват брак и наемат стая на ул. Мансуровский переулок № 9, собственост на театралния художник Сергей Сергеевич Топленинов, един от прототипите на Майстора. Дървената къща става праобраз на жилището на Майстора и Маргарита.

Интересното е, че в момента на запознанството си с Булгаков Ермолински още не е женен. Според спомените на М. А. Чимишкиан авторът на „Майстора и Маргарита“ я увещава: „Омъжи се, омъжи се за Ермолински, той е много добро момче“. За разлика от самия Булгаков жена му Л. Е. Белозерская не изпитва симпатия към Ермолински, което не крие и в публикуваните си мемоари. Тя пише: „Преминавам към една от най-неприятните страници от моите спомени — личността на Сергей Ермолински, за когото от материалите му в печата (има предвид сп. «Театър», бр. 9/1966 г. за Михаил Булгаков) човек може да добие превратна представа.

През лятото на 1929 година той се запозна с нашата Марика (М. А. Чимишкиан) и се влюби в нея. Една вечер дойде да я вземе. Тя събра малкото си багаж. Беше ми тъжно. Застанала до прозореца, Маруся плачеше.

Ермолински живя с Марика 27 години, което не му попречи в същите тези спомени между другото да я спомене като «много мило

момиче от Тбилиси», без да благоволи (и то след двацет и седем години съвместен живот!) дори да я нарече «своя бивша съпруга».

Жалко, че мемоаристите нямат специален тест, който да определя доколко правдив и искрен е авторът. Пред такъв детектор на лъжата Ермолински сигурно щеше да се провали. Ще оставя настрана всичките му психологически отклонения, за много неща той дори не подозира, макар да претендира за ролята на конфидент на М. А. Булгаков, който, между другото, никога не беше кой знае колко благоразположен към Ермолински, а другаруваше с Марика. Когато човек прочете този «опус» в списание «Театър», написан за жалост доста претенциозно, човек се изненадва от безпринципността на автора. Нямам намерение да опровергавам точка по точка всички инсинуации и преиначавания на Ермолински, но все пак трябва да кажа някои неща. Макар спомените му да са изпълнени с цитати (Манделщам, два — от Херцен, от М. Пришвин, от Хемингуей, Заболоцки, П. Вяземски, Гогол, Пушкин, Грибоедов), все пак ще добавя още един цитат от «От ума си тегли»: «Тук има всичко, ако няма я лъжата». Има лъжа! И то каква. Да започнем от авторската подредба. Първо място заема самият Ермолински, второ — е, добре — умиращият Булгаков, а трето — както и да е — Фадеев, който на литературния хоризонт е значителна фигура.“

По мнението на Л. Е. Белозерская „заради двуличието си Ермолински забравя това, което няма интерес да помни“.

Както и Алоизий Могарич — с майстора, така и Ермолински се запознава с Булгаков през 1929 година, когато разгърнатата в печата кампания против писателя е стигнала апогея си и всичките му пиеси са свалени от сцената.

Спомените на Ермолински, изобилстващи с цитати, доказват, че техният автор, както и Алоизий Могарич, е доста вещь в литературата. Подобно на Алоизий Могарич и въпреки твърденията на Л. Е. Белозерская, мемоаристът поне през втората половина на 30-те години наистина е станал „конфидент“ на Булгаков.

Това се доказва от записките в дневника на третата съпруга на писателя Е. С. Булгакова от 5 декември 1938 г.: „Вчера М.А. се отби при Сергей Ермолински да поиграят шах, а освен това Сергей Ермолински благодарение на това, че се върти в средите на кинематографистите, чува много и знае какви ли не неща, слухове,

клюки и новини. Той е нещо като посредник между М.А. и външния свят.“

От интонацията в тези и други записки личи, че Е. С. Булгакова се отнася към Ермолински доста сдържано, но естествено, без омразата на Л. Е. Белозерская. В „Майстора и Маргарита“ в отношението на главната героиня към Алоизий Могарич авторът предава предимно отношението към Ермолински на Л. Е. Белозерская, която е съпруга на Булгаков през 1929 г., годината, когато се разгръща действието в московските сцени от романа и когато всъщност Булгаков се запознава с Ермолински. Когато научава за предателството на Алоизий Могарич, Маргарита едва не му изважда очите.

Много е възможно авторът на „Майстора и Маргарита“ да има предвид тъкмо Ермолински, когато на 24 март 1937 г. съобщава на приятеля си — философа и литературовед П. С. Попов: „Някои мои доброжелатели са избрали доста странен начин да ме утешават. Неведнъж вече чух подозрително елейни гласове: «Нищо, след смъртта ви ще издадат всичките ви творби!» Много съм им благодарен, разбира се!“ (според записките в дневника на Е. С. Булгакова Ермолински ги посещават преди това, на 22 март).

Точно по същия начин Алоизий Могарич говори на Майстора, че романът му не може да бъде публикуван приживе. На 16 май 1939 г. Булгаков подарява на жена си своя снимка с надпис: „Ето как може да изглежда един човек, който няколко години се занимава с Алоизий Могарич, Никанор Иванич и прочее“. Тук писателят намеква не само за умората от десетгодишния си труд над романа, но и за продължителното си общуване с фурнаджийски лопати от типа на Алоизий Могарич, чийто образ по онова време все още има общ и събирателен характер, без конкретни подробности.

Историята на запознанството на Майстора с Алоизий Могарич е написана през зимата на 1939–1940 г., когато авторът е вече тежко болен. На 5 март 1940 г. Е. С. Булгакова отбелязва в дневника си: „Дойде Фадеев. Разговорът продължи колкото можа. На мен: «Той ми е приятел».“ На Сергей Ермолински: „Дали ме е предал, или не? Не, не ме е предал? Не, не ме е предал!“

Думите на Булгаков безспорно се отнасят за Ермолински, който наистина му е приятел, а не за Александър Александрович Фадеев (Булига) (1901–1956), първия секретар на Съюза на съветските

писатели, запознал се с Булгаков едва на 11 ноември 1939 г., когато той прави служебно посещение при заболялия член на Съюза. Фадеев не е бил приятел на Булгаков и колкото и да е искал, не е можел да го предаде.

Авторът на „Майстора и Маргарита“, който подозира Ермолински в предателство, както виждаме от цитирания по-горе разговор, отхвърля подозренията си пет дни преди да почине. Вероятно във връзка с това разказът на Майстора за запознанството му с Алоизий Могарич е задраскан от Булгаков, но той вече не успява да напише нов вариант (възможно е също текстът да е задраскан от Е. С. Булгакова). Като повод за подозренията служи отзивът на Ермолински за пиесата „Батум“, след като тя вече е забранена, фиксиран от Е. С. Булгакова на 18 август 1939 г.: „Днес Сергей Ермолински, едва ли не във влака, с който пристигна от Одеса, научи (че «Батум» е забранена). Помоли Миша да му прочете пиесата. Накрая го целуна звучно. Според него пиесата е изключителна. Казва, че образът на героя е изграден така, че когато той напуска сцената, човек няма търпение да го види отново. Изобщо говори много и остана възхитен като професионалист, който разбира всички трудности на задачата и виртуозното им решение.“

Булгаков не се самозалъгва относно художествените качества на пиесата за Сталин и усеща лицемерието, макар и породено от добри намерения — да утешат смазания от катастрофата с „Батум“ драматург, повален от страшната болест, която го изпраща в гроба.

Вероятно авторът на „Майстора и Маргарита“ преценява, че щом Ермолински лицемерничил сега, той може да е лицемерничил и преди. В съзнанието на болния Булгаков възниква подозрението, че приятелят му може да е доносничил за него пред НКВД, и това подозрение се материализира в образа на Алоизий Могарич. Поведението на Ермолински през последните седмици от живота на писателя, това, че той самоотвержено прекарва около постелята му часове наред, явно разсейва подозренията му, но Булгаков вече няма сили да пренапише текста. ↑

ЧЕТИРИНАЙСЕТА ГЛАВА

СЛАВА НА ПЕТЕЛА!

Както се казва, нервите му не издържаха, Римски не можа да дочака да изготвят протокола докрай и избяга в кабинета си. Седна на бюрото и впери уморени очи в сложените пред него магични банкноти. Финансовият директор се чудеше какво да прави. Отвън долиташе равномерен шум. Публиката на талази излизаше от сградата на „Вариете“. До неимоверно изострения слух на финансовия директор изведнъж долетя звучно милиционерско изсвирване. То поначало никога не вещае нищо добро. Но когато се повтори и на помощ му се притече още едно, по-властно и продължително, а сетне се чу и ясно доловим кикот и дори някакви дюдюкания, финансовият директор веднага разбра, че навън става нещо скандално и непристойно. И че колкото и да му се искаше да го игнорира, всичко е свързано непосредствено с отвратителния сеанс на черния маг и неговите помощници. Прозорливият финансов директор никак не се лъжеше.

Щом погледна през прозореца към „Садовая“, лицето му се изкриви и той прошепна не, ами изсъска:

— Знаех си аз!

Долу на тротоара, под ярката светлина на силните улични лампи забеляза една дама по комбинезон и лилави кюлоти. Вярно, че беше с шапка и държеше чадър. Край дамата, която явно се беше видяла в чудо и ту прилякаше, ту понечваше да хукне нанякъде, се трупаше тълпата, надаваща въпросния кикот, от който по гърба на финансовия директор пролазваха ледени тръпки. Около дамата се въртеше някакъв гражданин, който смъкваше лятното си манто, но от вълнение беше заплел ръката си в ръкава и не можеше да я измъкне.

Викове и неудържим смях долитаха и от друго място — от левия вход, и като обърна глава нататък, Григорий Данилович видя друга дама, по розово бельо. Тя скочи от платното на тротоара и се помъчи да се скрие във входа, но прииждащата публика ѝ препречваше пътя и нещастната жертва на своето лекомислие и страст към тоалетите, измамена от фирмата на проклетия Фагот, мечтаеше само за едно — да

потъне вдън земя. Милиционерът се беше устремил към несретницата и пронизваше въздуха със свиркането си, а след него бързаха някакви веселящи с каскети. Точно те се кикотеха и вдигаха олелията.

Един слаб мустакат файтонджия долетя до първата разсъблечена и рязко спря дръгливия си изнемощял кон. Лицето на мустакатия грееше в усмивка.

Римски се удари с юмрук по главата, плю и се махна от прозореца.

Заслушан към улицата, поседя известно време до бюрото. Дюдюканията от различни места стигнаха до апогея си, а после започнаха да намаляват. За изненада на Римски скандалът стихна някак изведнъж.

Време беше да действа, трябваше да изпие горчивата чаша на отговорността. Докато траеше третата част на спектакъла, телефоните бяха поправени, трябваше да се обади, да съобщи за случая, да моли за помощ, да увърта, за всичко да накисне Лиходеев, да се оправдава и така нататък! По дяволите! Директорът се ядоса, на два пъти посегна към телефона, но и двата пъти се отказа. Не щеш ли, в гробната тишина на кабинета телефонът сам задрънча право в лицето му, от което директорът се стресна и го полазиха тръпки. „Нервите ми здравата са се разклатили“ — помисли си той и вдигна слушалката. Но веднага се дръпна и пребледня като платно. Един тих и същевременно лъстив и порочен женски глас му прошепна от нея:

— Римски, не се обаждай никъде, че лошо ще стане.

Слушалката мигом онемя. Финансовият директор усети, че настръхва, затвори и необяснимо защо се обърна към прозореца зад гърба си. През редките и още едва раззеленили се клони на клена видя луната, която плуваше в едно прозрачно облаче. Приковал очи в клоните, Римски ги гледаше и колкото повече ги гледаше, толкова повече го дострашаваше.

Накрая с неимоверно усилие се извърна от лунния прозорец и се изправи. И дума не можеше да става да се обажда повече където и да било и сега той мислеше само за едно — как по-скоро да се махне от театъра.

Заслуша се: сградата мълчеше. Римски разбра, че отдавна е сам на целия втори етаж, и това го изпълни с непреодолим детински страх. Мисълта, че ще трябва да извърви безлюдните коридори и да слезе по

стълбите, го ужасяваше. Той трескаво грабна от бюрото банкнотите на хипнотизатора, прибра ги в чантата си и се изкашля, та поне малко да се окуражи. Кашлянето прозвуча пресипнало и тихо.

И тогава изведнъж му се стори, че изпод вратата на кабинета лъхва на блатна влага. Полазиха го тръпки. В същия миг часовникът започна да бие полунощ. Дори от този звук директорът настръхна. Но сърцето му изстина още повече, когато чу, че секретът в бравата леко се завърта. Финансовият директор вкопчи влажните си ледени ръце в чантата и почувства, че ако това шумолене продължи още малко, няма да издържи и ще закрепчи неистово.

Накрая вратата се поддаде на нечий натиск, отвори се и в кабинета безшумно влезе Варенуха. Както стоеше прав, Римски се тръшна на стола, защото краката му се подкосиха. Той си пое дъх, усмихна се някак угоднически и тихо продума:

— Божичко, как ме уплаши!

Да, тази внезапна поява можеше да уплаши всеки, но все пак донесе голямо облекчение. В кълбото от заплетени събития се беше подала поне някаква нишка.

— Хайде, казвай бързо! Казвай де, казвай! — вкопчен в нея, изхриптя Римски. — Какво означава всичко?

— Прости ми, моля те — глухо отвърна влезлият и затвори вратата, — мислех, че си си тръгнал.

Без да сваля каскета си, Варенуха се насочи към стола и седна от другата страна на бюрото.

Трябва да кажем, че в отговора му се долавяше някаква особеност, която веднага направи впечатление на финансовия директор, а неговата чувствителност можеше да съперничи на сеизмографа от най-добрата лаборатория в света. Ами да! Защо Варенуха ще влиза в кабинета му, щом предполага, че го няма? Нали си има свой? Това първо. И второ: от който и вход да беше влязъл в сградата, неизбежно щеше да срещне някой от нощните дежурни, а всички те бяха уведомени, че Григорий Данилович ще се позабави в кабинета си.

Но финансовият директор не можеше дълго да размишлява за тази особеност. Не му беше до това.

— Защо не ми се обади? Какво означава цялата тая история с Ялта?

— Ами каквото ти казах — примлясна администраторът така, сякаш го наболяваше зъб, — намериха го в кръчмата в Пушкино.

— Как в Пушкино?! Дето е в Подмосковието? Ами телеграмата от Ялта?

— Каква Ялта по дяволите! Напил пушкинския телеграфист и двамата започнали да вършат безобразия, включително да изпращат телеграми с надпис „Ялта“.

— Ъхъ... Ъхъ... Добре де, както и да е... — каза не, ами сякаш го изтананика Римски. Очите му блеснаха с жълтеникава светлина. В главата му се обрисова радостната картина с уволняването на Стьопа. Свобода! Дългоочакваното освобождаване на финансовия директор от това бедствие Лиходеев. Степан Богданович можеше да си изкара и нещо по-лошо от уволнение. — Подробности! — каза Римски и удари преспапието в бюрото.

Тогава Варенуха започна да разказва подробностите. Щом отишъл, където го бил изпратил финансовият директор, незабавно го приели и най-внимателно го изслушали. Естествено, на никого и през ум не му минавало, че Стьопа може да е в Ялта. Всички веднага приели предположението на Варенуха, че Лиходеев е в пушкинската „Ялта“.

— Той сега къде е? — прекъсна го развълнуваният директор.

— Че къде да е? — накриво усмихнат, отговори администраторът. — В изтрезвителното, разбира се.

— А така! Е, благодаря ти!

А Варенуха продължи да разказва. И колкото повече разказваше, толкова по-ярко пред финансовия директор се разкриваше дългата верига от лиходеевски безчинства и безобразия, и всяка следваща брънка беше по-лоша от предишната. Достатъчно е да споменем пиянските танци с телеграфиста под звуците на някаква скитаща се хармоника. Преследването на някакви гражданки, които пищели от ужас! Опитът за сбиване с бюфетчицата в самата „Ялта“! Разпиляването на зелен лук по пода на същата „Ялта“. Счупването на осем бутилки сухо бяло вино „Ай Данил“. Повреждането на брояча в таксито, чийто шофьор не пожелал да качи Стьопа. Заплахите за арест на гражданите, опитали се да сложат край на зулумите му. С други думи — мрачен ужас!

Стъопа беше добре познат в московските театрални среди и всички знаеха, че не е цвете за мирисане. Но все пак това, което разказа администраторът, беше прекалено дори за него. Да, прекалено. Много даже прекалено...

Проницателните очи на Римски се взираха в лицето на Варенуха от другата страна на бюрото и колкото повече той говореше, толкова по-мрачни ставаха. Колкото по-живи и колоритни бяха гнусните подробности, с които украсяваше разказа си администраторът, толкова по-малко им вярваше финансовият директор. А когато Варенуха заяви, че Стъопа до такава степен му пуснал края, че се опитал да окаже съпротива на хората, които дошли да го приберат и да го върнат в Москва, финансовият директор беше вече сигурен, че всички приказки на завърналия се посред нощ администратор са чиста лъжа! Лъжа от първата до последната дума.

Варенуха не беше ходил до Пушкино и самият Стъопа също не е бил там. Нямамо е нито пиян телеграфист, нито счупено стъкло в кръчмата, Стъопа не е бил връзван с въжета... не се е случвало нищо такова.

Щом финансовият директор се убеди, че Варенуха го лъже, той усети, че страхът запълзва по тялото му, като започва от краката, и на два пъти му се стори, че от пода го лъхва на блатна маларийна влага. Без нито за миг да отмества очи от администратора, който се въртеше на стола някак странно, непрекъснато избягваше да се подаде от синкавата сянка на настолната лампа и някак особено се прикриваше с вестник от светлината, финансовият директор започна да се чуди само за едно: на какво ли се дължи всичко това? Защо твърде късно върналият се при него администратор така нагло го лъже в празната и смълчана сграда? И съзнанието за опасност, незнайна, но страшна опасност, започна да терзае душата на финансовия директор. Правейки се, че не забелязва увъртанията на Варенуха и фокусите му с вестника, той го гледаше в лицето и вече почти не слушаше какви му ги дрънка. Имаше нещо, което изглеждаше още по-необяснимо от странно защо измисления клеветнически разказ за похожденията в Пушкино, и то се криеше в променената външност и жестове на администратора.

Колкото и Варенуха да се опитваше да нахлути патешката козирка на каскета, за да засенчи лицето си, както и да въртеше вестника, финансовият директор успя да забележи огромната синина

вдясно от носа му. Пък и обикновено червендалестият администратор сега беше нездраво, тебеширено блед, а на шията му в тази задушна нощ беше омотан някакъв вехт раиран шал. Като добавим и междувременно придобития му отвратителен навик да си смуче езика и да примлясва, рязката промяна в гласа, който бе станал глух и груб, гузния и плашлив поглед, смело можем да кажем, че Иван Савелиевич Варенуха бе станал неузнаваем.

Колкото и да напругаше уморения си мозък и колкото и да се взираше в него, финансовият директор беше силно обезпокоен от нещо, но от какво точно — не разбираше. Той можеше да каже само, че в общото цяло между администратора и добре познатия стол съществува нещо невиждано, нещо неестествено.

— Е, накрая го надвиха и го качиха в колата — гъгнеше Варенуха, надничаше иззад листа и прикриваше синината си с длан.

Изведнъж, уж машинално барабанейки с пръсти по бюрото, Римски се пресегна, натисна бутона на електрическия звънец и се стаи.

В празната сграда резкият сигнал непременно щеше да се чуе. Но сигнал не последва и бутонът безжизнено потъна в плота на бюрото. Беше мъртво, звънецът не работеше.

Хитростта на финансовия директор не убягна на Варенуха, който потръпна и с припламнал за миг злобен огън в очите попита:

— Какво звъниш?

— Без да искам — глухо отговори директорът, дръпна ръката си и на свой ред попита плахо: — Какво ти е на лицето?

— Колата поднесе и се ударих в дръжката на вратата — отговори Варенуха и сведе поглед.

„Лъже!“ — мислено възкликна финансовият директор. Изведнъж очите му се изблещиха, станаха напълно безумни и той се вторачи в облегалката на стола.

На пода зад него имаше две кръстосани сенки — едната потъмна и черна, другата лека и сива. Ясно се виждаше сянката от облегалката и от заострените крачета, но над нея липсваше сянката от главата на Варенуха, също както под крачетата липсваха краката на администратора. „Той не хвърля сянка!“ — наум отчаяно извика Римски и се разтресе.

Варенуха се огледа гузно, проследи обезумелия поглед на Римски и разбра, че е разкрит.

Стана от мястото си (същото направи и директорът), стисна чантата и пристъпи назад от бюрото.

— Сети се, проклетнико! Винаги си бил досетлив — злобно ухилен, право в лицето му каза Варенуха, ненадейно отскочи от стола към вратата и бързо натисна бутона на секретната брава. Финансовият директор се озърна отчаяно, отстъпи до прозореца, който гледаше към градината, и в този облян в лунна светлина прозорец видя долепеното до стъклото лице на гола госпожица и нейната гола ръка, провряна през малкото прозорче, с която тя се мъчеше се да стигне до долното резе. Горното беше вече отворено.

На Римски му се стори, че светлината на настолната лампа гасне и че бюрото се накланя. Обля го ледена вълна, но за късмет той се овладя и не падна. Силите му стигнаха колкото да прошепне, но не и да извика:

— Помощ...

Варенуха вардеше на вратата, подскачаше пред нея, задълго оставаше да виси и да се поклаща във въздуха. Със сгърчени пръсти той махаше към Римски, съскаше, примлясваше и намигаше на госпожицата в прозореца.

Тя забърза, провря червенокосата си глава през горното прозорче, пресегна се колкото може, започна да драска с нокти долното резе и да блъска черчевето. Ръката ѝ взе да се разтяга като гумена и стана мъртвешки зеленикава. Най-накрая зелените пръсти на мъртвата хванаха главичката на резето, дръпнаха го и рамката започна да се отваря. Римски извика тихо, облегна се на стената и протегна чантата си напред като щит. Ясно му беше, че с него е свършено.

Прозорецът се отвори широко, но вместо нощния хлад и аромата на липи в стаята нахлу миризма на зимник. Мъртвата стъпи на перваза. Римски ясно видя петната от тлен по гърдите ѝ.

В този миг откъм градината, откъм ниската постройка зад стрелбището, където държаха птиците, участващи в програмите, ненадейно изкукурига петел. Гласовитият дресиран петел възвестяваше, че от изток към Москва се задава изгревът.

Лицето на госпожицата се сгърчи от дива ярост, тя дрезгаво изруга, а Варенуха изскимтя и се сгромоляса на пода пред вратата.

Кукуригането се повтори, госпожицата скръцна със зъби и рижата ѝ коса щръкна нагоре. След третия вик на петела тя се обърна и

изхвъркна навън. Варенуха подскочи, изпъна се хоризонтално във въздуха като летящ купидон, бавно мина над бюрото и отлетя след нея.

Старецът със снежнобяла коса без нито един черен косъм, доскорошният Римски, изтича до вратата, дръпна резето, отвори и се втурна през тъмния коридор. На завоя на стълбите той тихо простена от страх, напипа ключа и лампите светнаха. Докато слизаше, разтрепераният старец падна, защото му се стори, че върху него меко се стоварва Варенуха.

Като се озова долу, Римски видя дежурния, който спеше на стола до касата във фойето. Мина край него на пръсти и се измъкна през главния вход. Навън му поолекна. Дотолкова се съвзе, че като се пипна за главата, успя да се сети, че си е забравил шапката в кабинета.

Естествено, че не се върна да я вземе, а задъхан се завтече през широката улица към отсрещния ъгъл пред киното, където се мержелееше бледа червеникава светлинка. След миг беше вече там. Никой не успя да го изпревари за таксито.

— Гоня бързия за Ленинград, ще ти дам бакшиш — тежко задъхан и с ръка на гърдите продума старецът.

— За гараж съм — с омраза отговори шофьорът и се извърна.

Тогавя Римски откопча чантата, измъкна оттам петдесет рубли и през отвореното предно стъкло ги подаде на шофьора.

След няколко секунди раздрънканата кола летеше по „Садовая“ като вихър. Пътникът подскачаше на седалката и в счупеното огледало, окачено пред шофьора, Римски виждаше ту неговите радостни очи, ту своите безумни.

Пред гарата изскочи от колата и извика на първия човек с бяла престилка и значка, когото зърна:

— Първа класа, един, плащам трийсет — и заизважда омачканите десетачки от чантата си, — ако няма за първа, втора, ако не — вземи за трета.

Човекът със значката погледна светещия часовник и грабна банкнотите от ръцете му.

След пет минути изпод стъкления покрив на гарата бързият изчезна и окончателно потъна в мрака. Заедно с него изчезна и Римски.

ПЕТНАЙСЕТА ГЛАВА

СЪНЯТ НА НИКАНОР ИВАНОВИЧ

Лесно е да се досетим, че настаненият в 119-а стая на клиниката шишко с червендалесто лице беше Никанор Иванович Босой.

Той обаче не се озова веднага при професор Стравински, защото преди това го заведоха на друго място.

От онова място в спомена му останаха малко неща. Помнеше само бюрото, шкафа и дивана.

Там с Никанор Иванович, чийто поглед се замъгляваше от приливи на кръв и душевни вълнения, си поговориха, но разговорът се получи някак странен, объркан и изобщо никакъв.

Първият въпрос, който му зададоха, беше:

— Вие ли сте Никанор Иванович Босой, председател на домсъвета на „Садовая“ триста и две бис?

На което той избухна в страшен смях и отговори буквално следното:

— Аз съм Никанор, разбира се, че съм Никанор. Но какъв председател съм по дяволите!

— Но как? — попитаха го с присвити очи.

— Ами така — отговори той. — Защото ако бях истински председател, трябваше веднага да ми стане ясно, че си имам работа с нечиста сила! Ами да! Пенснето му спукано... целият в дрипи... Че какъв преводач на чужденец може да бъде?

— Кого имате предвид? — попитаха Никанор Иванович.

— Коровиев — извика той, — дето се е настанил при нас в петдесети апартамент и не мърда оттам! Пишете: Коровиев. Веднага трябва да го хванете! Пишете: шести вход, той е там.

— Откъде взе валутата? — приятелски попитаха Никанор Иванович.

— Бог е праведен, Бог е всемогъщ — заговори Никанор Иванович — и всичко вижда, натам съм се запътил. Никога не съм докосвал и не съм подозирал, за каква валута ми говорите! Господ ме наказва за греховете ми — прочувствено продължаваше той, като ту

закопчаваше ризата си, ту я разкопчаваше, ту се кръстеше, — взимал съм! Взимал съм, но съм взимал наши, съветски! Регистрирал съм срещу заплащане, не споря, случвало се е. Ама и нашият секретар Пролежньов си го бива! Право казано, в домсъвета всички крадат. Но валута не съм взимал!

На забележката да не се прави на интересен, а да каже как долларите са се озовали в отдушника, Никанор Иванович падна на колене, залитна и зяпна, сякаш се канеше да глътне някоя дъсчица от паркета.

— Ако искате — измуча той, — пръст ще ям, но не съм взимал! А Коровиев е дявол.

Всяко търпение се изчерпва и зад бюрото вече повишиха тон, намекнаха му, че е крайно време да заговори човешки.

Тогавя стаята с въпросния диван бе огласена от дивия рев на Никанор Иванович, който скочи:

— Ето го! Ето го зад шкафа! Вижте го как се хили! И пенснето му... Дръжте го! Поръсете тук със светена вода!

Кръвта се оттегли от лицето му, той се разтрепери, започна да прекръства въздуха, да претичва до вратата и обратно, да пее някаква молитва и накрая занарежда пълни безсмислици.

Беше пределно ясно, че с него не може да се разговаря. Изведоха го, настаниха го в отделна стая, където той се поукроти и само се молеше и хлипаше.

Естествено, че отидоха до 50-и апартамент на „Садовая“. Но там не намериха никакъв Коровиев, никой в кооперацията нито познаваше, нито беше виждал никакъв Коровиев. Жилището, наемано от покойния Берлиоз и заминалия за Ялта Лиходеев, беше абсолютно празно и печатите от червен восък по шкафовете в кабинета кротко си висяха недокоснати. Така че си заминаха от „Садовая“, а заедно с тях, объркан и потиснат, си тръгна и секретарят на домсъвета Пролежньов.

Вечерта откараха Никанор Иванович в клиниката на Стравински. Там той започна да се държи толкова неспокойно, че трябваше да му направят инжекция по рецепта на Стравински, и чак след полунощ заспа в 119-а стая, надавайки сегиз-тогиз мъченическо мучене. Но колкото повече време минаваше, толкова сънят му олекваше. Той престана да се върти и да стене, задиша леко и равномерно, затова го оставиха сам.

Тогава го споходи сънят, който несъмнено се дължеше на днешните му преживявания. Започна с това как някакви хора със златни фанфари много тържествено го изпращат до голяма лакирана порта. Там спътниците му изсвириха нещо като туш, след което един ехтящ бас от небето каза ведро:

— Добре дошъл, Никанор Иванович! Предайте валутата.

Безкрайно изненадан, Никанор Иванович видя над главата си черен високоговорител.

После кой знае защо се озова в някакъв театрален салон, където под позлатения таван сияеха кристални полилеи, а по стените имаше аплици. Всичко си беше както трябва, като в малък по размери, но богат театър. Имаше сцена със спусната плюшена завеса, по тъмночервения ѝ фон като рой звездички бяха изобразени големи златни десетки, имаше суфльорска кабина и дори публика.

Никанор Иванович се почуди, че всичката публика беше от един пол — мъжки — и кой знае защо всички бяха с бради. Освен това много странно беше, че в залата нямаше столове и цялата тая публика беше насядала по идеално лъснатия и хлъзгав под.

Смутен от присъствието си в новата и голяма общност, след кратко колебание Никанор Иванович последва техния пример и седна по турски на паркета между един брадат червенокос здравеняк и един блед брадясал гражданин. Никой от насядалите не обърна внимание на новия зрител.

Изведнъж се чу тих звън, светлината в салона угасна, завесата се вдигна и всички видяха на сцената стол, маса, на която стоеше златното звънче, и черните плюшени кулиси.

От кулисите излезе някакъв гладко избръснат, сресан на път, млад и с много приятни черти артист със смокинг. Публиката в салона се оживи, всички впериха поглед в сцената. Артистът се приближи до суфльорската кабина и потри ръце.

— Седите вътре, а? — с мек баритон попита той и се усмихна към салона.

— Седим, седим — в хор му отвърнаха тенори и баси.

— Хм... — замислено подхвана артистът, — не мога да разбера как не ви омръзва. Всички нормални хора сега са навън, разхождат се, наслаждават се на пролетната свежест и слънцето, а вие сте на пода в

тоя задушен салон! Толкова ли е интересна програмата? Всъщност въпрос на вкус — философски заключи артистът.

После тембърът и интонациите в гласа му се промениха и той весело и звучно обяви:

— И така, следващият номер от нашата програма е Никанор Иванович Босой, председател на домсъвета и управител на диетичен стол. Заповядайте, Никанор Иванович!

В отговор прозвучаха задружни аплодисменти. Изненаданият Никанор Иванович се изблеци, а конференсието затули с ръка светлината на рампата, намери го с поглед измежду насядалите и приятелски го повика с пръст да се качи на сцената. Незнайно как Никанор Иванович се озова на нея.

Отдолу и отпред в очите му блеснаха цветните светлини на лампите, от което салонът и публиката мигом потънаха в мрак.

— Е, Никанор Иванович, бъдете за пример — дружелюбно рече младият артист, — предайте валутата си.

Настана тишина. Никанор Иванович си пое дъх и каза тихо:

— Кълна се в Бога, че...

Но в този миг в залата избухна негодувание. Никанор Иванович се стъписа и млъкна.

— Доколкото разбирам — каза водещият, — искахте да се закълнете в Бога, че нямате валута? — и го погледна със съчувствие.

— Тъй вярно, нямам — отговори Никанор Иванович.

— Така — продължи артистът, — извинете за нескромния въпрос, но откъде се взеха онези четиристотин долара в клозета на апартамента, чиито обитатели сте само вие и жена ви?

— Магически са! — жлъчно се обади някой от залата.

— Тъй вярно, магически са — плахо адресира отговора си Никанор Иванович неизвестно към кого — дали към артиста, или към тъмната зала, и поясни: — Подхвърлила ги е онази нечиста сила — карираният преводач.

Залата отново изрева от негодувание. А когато утихна, артистът каза:

— Виждате ли какви Лафонтенови басни трябва да слушам! Подхвърлили му четиристотин долара! Вие например, всички вие тук, сте валутни спекуланти! Питам ви като специалисти: възможно ли е подобно нещо?

— Не сме валутни спекуланти — чуха се отделни докачени гласове от залата, — но такова нещо не е възможно.

— Изцяло ви подкрепям — уверено каза артистът — и ви питам: кое може да бъде подхвърлено?

— Дете! — извика някой от залата.

— Абсолютно вярно — съгласи се водещият, — дете, анонимно писмо, прокламация, адска машина и какво ли още не, но никой не би подхвърлил четиристотин долара, защото в природата няма такъв идиот — и като се обърна към Никанор Иванович, артистът допълни с тъжен укор: — Разочаровахте ме, Никанор Иванович! А толкова разчитах на вас. И така, номерът ни излезе неуспешен.

В залата започнаха да освиркват Никанор Иванович. Чуха се викове:

— Той е спекулант! Заради такива като него патим и ние!

— Не го корете — кротко каза конферансието, — той ще се разкае. — И като го погледна с просълзените си сини очи, допълни: — Е, Никанор Иванович, върнете се на мястото си!

След което артистът звънна със звънчето и високо обяви:

— Антракт, негодници!

Потресеният Никанор Иванович, станал ненадеен участник в някаква театрална програма, се озова отново на мястото си на пода. В съня му залата бе потънала в пълен мрак и по стените започнаха да светват в червено думите: „Предайте валутата!“ После завесата отново се вдигна и конферансието каза:

— На сцената да заповяда Сергей Герардович Дунчил.

Дунчил се оказа приятен наглед, но много изпаднал човек на петдесетина години.

— Сергей Герардович — обърна се конферансието към него, — вече близо два месеца сте тук, упорито отказвате да предадете останалата у вас валута, докато страната ни се нуждае от нея, а тя на вас изобщо не ви е нужна, но продължавате да се инатите. Вие сте интелигентен човек, много добре разбирате всичко и въпреки това не искате да ми помогнете.

— За жалост нищо не мога да направя, защото нямам повече валута — спокойно отговори Дунчил.

— Добре де, поне диаманти нямате ли? — попита артистът.

— И диаманти нямам.

Артистът оброни глава и се замисли, а после плесна с ръце. От кулисите на сцената излезе една дама на средна възраст, модерно облечена, тоест с палто без яка и с миниатюрна шапка. Дамата изглеждаше разтревожена, но Дунчил я гледаше, без да му трепва окото.

— Коя е тази дама? — попита го водещият.

— Жена ми — с достойнство отвърна Дунчил и с известно отвращение погледна дългата шия на дамата.

— Мадам Дунчил — обърна се към нея конференсието, — обезпокоихме ви по следния повод: искахме да ви попитаме дали вашият съпруг притежава валута?

— Той тогава предаде всичко — развълнувано отговори мадам Дунчил.

— Така — каза артистът, — е, какво пък, щом казвате, значи така е. Щом е предал всичко, ще трябва веднага да се разделим със Сергей Герардович, няма как! Ако желаете, можете да напуснете театъра, Сергей Герардович — и артистът стори царствен жест.

Дунчил спокойно и достолепно се обърна и се насочи към кулисите.

— Един момент! — спря го конференсието. — Позволете ми на раздяла да ви покажа още един номер от нашата програма — и отново плесна с ръце.

Завесата в дъното се отмести и на сцената излезе млада хубавица с бална рокля, която държеше в ръцете си златна табличка и върху нея — дебела пачка, вързана с панделка от бонбониера, а също диамантено колие, което пръскаше сини, жълти и червени отблясъци.

Дунчил пристъпи назад и лицето му пребледня. Залата стихна.

— Осемнайсет хиляди долара и колие за четиридесет хиляди в злато — тържествено обяви артистът. — Сергей Герардович ги е държал в Харков, в жилището на любовницата си Ида Херкулановна Ворс, която имаме удоволствието да видим и която бе така любезна да ни помогне да намерим тия безценни, но безцелни в ръцете на частно лице съкровища. Хиляди благодарности, Ида Херкулановна.

Хубавицата се усмихна, зъбите ѝ блеснаха и гъстите ѝ миглите трепнаха.

— А зад вашата изпълнена с достойнство външност — обърна се артистът към Дунчил — се крие алчен паяк и неимоверен лъжец и

измамник. Близо два месеца ни късате нервите с тъпия си инат. Сега си вървете и нека адът, в който ще ви потопа жена ви, бъде наказанието за вас.

Дунчил се олюля, аха да падне, но нечии състрадателни ръце го подхванаха. Тогава предната завеса рухна и скри всички на сцената.

Екнаха толкова бурни аплодисменти, та на Никанор Иванович да му се стори, че крушките в полилеите заподскачаха. А когато предната черна завеса се вдигна нагоре, артистът на сцената отново беше сам. Той предизвика втора буря от аплодисменти, поклони се и каза:

— В лицето на този Дунчил в нашата програма видяхте едно типично магаре. Защото вчера имах удоволствието да ви кажа, че криенето на валута е напълно безсмислено. Никой и при никакви обстоятелства не може да я използва, уверявам ви. Да вземем за пример въпросния Дунчил. Той получава великолепна заплата и не се нуждае от нищо. Има прекрасен апартамент, жена и хубава любовница. Ама не, вместо да си живее тихо и кротко без никакви неприятности, вместо да предаде валутата и скъпоценностите, този меркантилен глупак си издейства публично разобличение и семейни главоболия. И така, кой предава? Няма ли желаещи? В такъв случай следващият номер от нашата програма е известният драматичен талант, артистът Сава Потапович Куролесов, поканен специално да изпълни откъс от „Скъперникът рицар“ на поета Пушкин.

Обещаният Куролесов бързо излезе на сцената и всички видяха, че е висок, едър, гладко избръснат мъж с фрак и бяла папийонка.

Без никакви встъпления той направи мрачна физиономия, склучи вежди, погледна към златното звънче и с престорен глас започна:

*Тъй както млад безделник чака среща
със някоя развратница лукава...*

И Куролесов разказа за себе си много лоши неща. Никанор Иванович го чу да признава, че някаква нещастна вдовица виела пред него на колене под дъжда, но не трогнала коравосърдечния артист. Преди съня си Никанор Иванович изобщо не беше чел творбите на поета Пушкин, но самия него познаваше много добре и всеки ден по

няколко пъти изричаше фрази като „А наема Пушкин ли ще го плаща?“ или „Лампата на стълбището сигурно Пушкин я е свалил?“ „Значи Пушкин ще купува нафтата?“.

Сега, след като се запозна с една от неговите творби, Никанор Иванович се натъжи, представи си коленичилата жена, сираците, дъжда и неволно си помисли: „Ама че мръсник е тоя Куролесов!“

А онзи на все по-висок глас продължи да се кае и окончателно го обърка, защото изведнъж започна да се обръща към някого, който изобщо не беше на сцената, и сам да си отговаря вместо липсващия, като наричаше себе си ту „господине“, ту „бароне“, ту „татко“, ту „сине“, ту „вие“, ту „ти“.

Никанор Иванович разбра само едно — че артистът е умрял от жестока смърт, защото изведнъж извика „Ключовете! Ключовете ми!“, падна на пода, захриптя и внимателно махна вратовръзката си.

След като умря, Куролесов стана, отупа праха от черния си панталон, поклони се с фалшива усмивка и се оттегли, съпровождан от вяли аплодисменти. А конференсието каза:

— Всички чухме „Скъперникът рицар“ в чудесното изпълнение на Сава Потапович. Този рицар си е мислил, че бързоногите нимфи ще дотичат при него и че го очакват още много приятни неща. Но както виждате, не се случи нищо подобно, не дотичаха никакви нимфи и музите не му се отблагодариха, нито той вдигна чертози, а дори напротив, свърши много лошо, пукна по дяволите от удар в своя сандък с валута и скъпоценности. Предупреждавам ви, че ако не предадете валутата си, и вас ви чака същото, ако не и по-лошо!

Дали поезията на Пушкин бе направила толкова силно впечатление, или прозаичните думи на конференсието, но от залата изведнъж се чу нечий свенлив глас:

— Аз предавам валутата си.

— Заповядайте на сцената! — любезно покани конференсието и се взря в тъмната зала.

На сцената се качи дребен на ръст рус гражданин, който явно от три седмици не беше се бръснал.

— Извинете, как се казвате? — попита конференсието.

— Николай Канавкин — срамежливо отговори появилият се.

— А! Много ми е приятно, гражданино Канавкин. И така?

— Предавам я — тихо каза Канавкин.

— Колко?

— Хиляда долара и двайсет златни десетачки.

— Браво! Това ли е всичко, което имате?

Водещият се вторачи право в очите на Канавкин и на Никанор Иванович чак му се стори, че погледът му метна лъчи, които пронизаха Канавкин като рентген. В залата стаиха дъх.

— Вярвам ви! — възкликна накрая артистът и угаси взора си. — Вярвам! Тези очи не лъжат. Колко пъти съм ви казвал: най-голямата ви грешка е, че подценявате значението на човешките очи. Разберете, езикът може да скрие истината, но очите никога! Задават ви внезапен въпрос, вие дори не мигвате, веднага се овладявате и знаете какво трябва да кажете, за да скриете истината, и говорите доста убедително, и нито мускул не трепва по лицето ви, но, уви, сепната от въпроса, от дъното на душата ви истината мигом изскача в очите и край. Тя е забелязана и вие сте разкрит!

Щом изнесе тази толкова убедителна реч, и то много пламенно, артистът мило попита Канавкин:

— И къде е скрита?

— У леля ми, Пороховникова, на „Пречистенка“...

— А! Чакайте... да не е... Клавдия Илинична?

— Да.

— Ах, да, да, да! Хубавата малка къща? А срещу нея градинка? Знам я, разбира се, знам я! И къде сте ги мушнале?

— В зимника, в една кутия от „Ейнем“...

Артистът плесна с ръце.

— Виждали ли сте подобно нещо? — разочаровано извика той. — Нали там ще мухлясат, ще се навлажнят! Как е възможно да се дава валута на такива хора? А? Боже, какви детинщини!

Канавкин усети, че е сгазил лука, и оброни рошавата си глава.

— Парите — продължи артистът — трябва да се държат в държавната банка, в специални сухи и добре охранявани помещения, а не в зимника на леля, където, между другото, могат да ги нападат плъхове! Срамота, Канавкин! Та вие сте възрастен човек!

Канавкин направо не знаеше къде да се дене и само подръпваше пеша на сакото си.

— Както и да е — омекна артистът, — да забравим за случая... — И изведнъж ненадейно допълни: — А, между другото: за да не

пращаме колата по няколко пъти... леля ви също има нещо, нали? А?

Канавкин, който изобщо не беше очаквал такъв поврат, трепна и в театъра се възцари мълчание.

— Ех, Канавкин — с нежен укор каза конферансието, — аз пък го похвалих! Ей го на, взе, че млъкна. Няма смисъл, Канавкин! Нали току-що говорих за очите. То си личи, че и леля ви има. Защо трябва да ни измъчвате?

— Има! — юнашки се провикна Канавкин.

— Браво! — извика конферансието.

— Браво! — страховито изрева залата.

Когато всичко стихна, конферансието поздрави Канавкин, стисна му ръка, предложи да го откара у дома с колата и заповяда на някого зад кулисите със същата кола да се отбият за лелята и да я помолят да дойде да гледа програмата в женския театър.

— Да, исках да попитам, леля ви казвала ли ви е къде крие своите? — каза конферансието и предложи на Канавкин цигара и огънче. Той запали и се усмихна някак притеснено.

— Вярвам ви, вярвам ви — въздъхна артистът, — тая скръндза не е като племенника си и на дявола няма да каже. Е, ще опитаме да пробудим у нея човешки чувства. Може в лихварската ѝ душица все още да не са изгнили всички струни. Всичко хубаво, Канавкин!

И щастливият Канавкин замина. Артистът попита има ли още желаещи да предадат валута, но в отговор последва мълчание.

— Боже, какви странни хора! — сви рамене артистът и завесата го скри.

Лампите угаснаха, известно време остана тъмно и само някъде отдалеч се чуваше нервен тенор, който пееше: „Там злато купища лежи, на мене то принадлежи!“^[1]

После на два пъти долетяха аплодисменти.

— Явно някоя госпожа в женския театър предава валутата си — неочаквано рече червенокосият брадат съсед на Никанор Иванович, въздъхна и добави: — Ех, да не бяха гъсоците ми! Имам бойни гъсоци в Лианозов, драги. Докато се върна, ще умрат. Бойните птици са капризни, искат грижи... Ех, да не бяха гъсоците ми! Мен с Пушкин не можеш ме прелъга — и отново завъздиша.

Тогава залата изведнъж блесна в светлина и в съня на Никанор Иванович от всички врати се завтекоха готвачи с бели шапки и черпаци

в ръцете. Те домъкнаха в залата казан с чорба и табла с нарязан черен хляб. Зрителите се размърдаха. Веселите готвачи засноваха между тях, сипваха чорба в паничките и раздаваха хляб.

— Яжте, момчета — викаха те, — и предавайте валутата си! За какво да стоите тук? Да сърбате тая помия. Прибираш се вкъщи, пийваш му едно, хапваш си хубавичко — чудо!

— Ти например защо си тук, чичо? — обърна се непосредствено към Никанор Иванович един шишко с ален врат и му подаде паничката, в която плуваше самотен зелев лист.

— Нямам! Нямам! Нямам! — страховито кресна Никанор Иванович. — Разбери, че нямам!

— Нямах ли? — застрашително изрева готвачът. — Нямах, а? — с нежен женски глас пак попита той. — Нямах, нямах — замърмори успокоително и се превърна във фелдшерката Прасковя Фьодоровна.

Тя леко побутваше по рамото стенещия насън Никанор Иванович. Тогава готвачите изчезнаха и театърът със завесата се срина. Никанор Иванович видя през сълзи стаята си в клиниката и двама души с бели престилки, но съвсем не ония безпардонни готвачи, дето се натрапват със съветите си, ами лекаря и въпросната Прасковя Фьодоровна, която държеше не паничка, а чинийка, покрита с марля, в която имаше спринцовка.

— Но какво става? — тъжно попита Никанор Иванович, докато му правеха инжекцията. — Нямам и толкоз! Нека Пушкин им предава валутата си. Аз нямам!

— Нямах, нямах — успокояваше го добродушната Прасковя Фьодоровна, — ами като нямаш, какво сега...

От инжекцията на Никанор Иванович му поолекна и той заспа, без да сънува.

Но заради виковете му тревогата се предаде на 120-а стая, където болният се събуди и започна да си търси главата, и на 118-а, където се сепна неизвестният майстор, от мъка той закърши ръце, загледа луната и взе да си припомня онази тъжна, последна есенна нощ в живота си, ивицата светлина изпод вратата в сутерена и мокрите кичури коса.

От 118-а стая през балкона тревогата се прехвърли към Иван, той се събуди и се заплака.

Но лекарят бързо успокои всички разтревожени изгубили разсъдъка си хора и те започнаха да заспиват. Иван се унесе последен, когато над реката вече се съмваше. След лекарството, попило в цялото му тяло, го споходи успокоение, което го погълна като вълна. Тялото му олекна, а топлият полъх на дрямката започна да гали главата му. Той заспа и последното, което чу наяве, беше предутринното чуруликане на птиците в гората. Но всички те скоро млъкнаха и той засънува, че слънцето вече се снишава над Плешивия връх и че хълмът е опасан с двоен кордон.

[1] От ария на Херман, главен герой в операта „Дама Пика“ от П. И. Чайковски. ↑

ШЕСТНАЙСЕТА ГЛАВА ЕКЗЕКУЦИЯТА

Над Плешивия връх, опасан с двоен кордон, слънцето вече се снишаваше.

Кавалерийската ала, която по пладне пресрещна прокуратора, стигна в тръс до Хевронската градска порта^[1]. Пътят ѝ беше вече разчистен. Пехотинците от кападокийската кохорта бяха избутали встрани навалищата от хора, мулета и камили и вдигнала бели стълбове от прах чак до небето, препускащата ала стигна до мястото, където се събираха двата друма: южният, водещ към Витлеем, и северозападният — за Яфа. Тя пое по северозападния. Тук също сновяха кападокийци, които предвидливо бяха разпъдили от пътя всички кервани, бързаци за празника в Иершалаим. Зад тях се трупаха тълпи от богомолци, наизлезли от временните си раирани шатри, опънати направо върху тревата. Алата измина около километър, изпревари втората кохорта от Мълниеносния легион и на още километър по-нататък първа стигна до подножието на Плешивия връх. Тук се спеша. Командирът я раздели на взводове, които опасаха цялото подножие на ниския хълм, и оставиха свободен само един подстъп — откъм пътя за Яфа.

След известно време подир алата до хълма стигна втората кохорта, изкачи се малко по-високо и го опаса като венец.

Накрая пристигна центурията, командвана от Марк Плъходава. Тя се движеше в две колони покрай пътя, а помежду им, охранявани от тайната стража, в една каруца пътуваха тримата осъдени с окачени на вратовете им бели дъски, на всяка от които на два езика — арамейски и гръцки — пишеше „Разбойник и метежник“. След каруцата на осъдените вървяха други, натоварени с наскоро одялани греди с напречници, въжета, лопати, кофи и брадви. В тия каруци пътуваха шестимата палачи. След тях язدهа центурионът Марк, началникът на храмовата стража в Иершалаим и човекът с качулката, с когото Пилат бе разменил няколко думи в затъмнената стая в двореца. В края на процесията се точеше верига от войници, а вече след тях — около две

хиляди зяпачи, които не се бяха уплашили от адската жега и искаха да присъстват на интересното зрелище.

Към тия зяпачи сега се бяха присъединили и любопитни богомолци, пускани безпрепятствено до опашката на процесията. Тя запъпли по хълма, съпровождана от високите подвиквания на глашатаите, придружаващи колоната и оповестяващи това, което по пладне бе извикал Пилат.

Алата ги остави да стигнат до другия кордон, а втората центурия пусна нагоре само тези, които бяха свързани с екзекуцията, след което с бързи маневри разпръсна тълпата околоръст целия хълм, така че тя се озова между пехотния кордон горе и кавалерийския долу. Сега екзекуцията можеше да се наблюдава през рехавата верига от пехотинци.

И тъй, откакто процесията се бе изкачила на Плешивия връх, бяха минали повече от три часа и слънцето над него вече се снишаваше, но зноят все още беше нетърпим и войниците и в двата кордона страдаха от него, измъчваха се от отегчение, проклинаха в душата си тримата разбойници и искрено им пожелаваха колкото може по-скорошна смърт.

С плувнало чело и потъмняла от пот на гърба бяла риза, дребният командир на алата, който се намираше до открития подстъп в подножието на хълма, от време на време отиваше до кожената кофа в първи взвод, гребваше с шепи вода от нея, пиеше и мокреше тюрбана си. От това му поолекваше, той се отдалечаваше и отново започваше да крачи напред-назад по прашния път към върха. Дългият меч почукваше по пристегнатия му с върви кожен ботуш. Командирът искаше да даде на кавалеристите си пример за издръжливост, но от състрадание към войниците им разреши да направят пирамиди, като забият копията си в земята и хвърлят върху тях белите си наметки. В тези шатри сирийците можеха да се крият от жестокото слънце. Кофите се опразваха бързо и кавалеристите от различните взводове се редуваха да ходят за вода в деренцето под хълма, където в жалката сянка на хилави черници едно мътно поточе доизживяваше дните си в адската жега. Също тук, едва притулени в рядката сянка, скучаеха конярите, които пазеха умърлушените коне.

Отегчението на войниците и техните ругатни по адрес на разбойниците бяха обясними. Добре че опасенията на прокуратора

относно безредиците, които можеха да станат по време на екзекуцията в омразния му град Иершалаим, не се оправдаха. И когато започна да тече четвъртият ѝ час, въпреки всички очаквания между двата кордона — горния пехотен и кавалерийския в подножието — не остана нито един човек. Слънцето изпепели тълпата и я прогони обратно в Иершалаим. Отвъд веригата от двете римски центурии бяха останали само две незнайно чии и защо озовали се на хълма псета. Но и те бяха изнемощели от жегата и лежаха с изплезени езици, дишаха тежко и дори не забелязваха зелените гущери, единствените същества, които не се плашеха от слънцето и сновяха сред нажежените камъни и някакви пълзящи растения с големи бодли.

Никой не дръзна да отърве осъдените нито в гъмжащия от войски Иершалаим, нито тук, на обкръжения хълм, и тълпата се върна в града, защото в тази екзекуция наистина нямаше нищо интересно, а там, в града, вече се готвеха за настъпващия довечера голям празник Пасха^[2].

Римската пехота от втория кордон страдаше повече от кавалеристите. Центурионът Плъходава беше разрешил на войниците единствено да свалят шлемовете и да покриват главите си с мокри бели кърпи, но ги държеше прави и с копия в ръцете. Той самият също с кърпа, но не мокра, а суха, крачеше близо до групата палачи, без дори да е свалил от дрехата си апликираните сребърни лъвски глави, нито наколенниците, мечата и ножницата. Всеки лъч биеше право в центуриона, но изобщо не му пречеше, а лъвските глави не можеха да се гледат, защото блясъкът на сякаш кипналото от слънцето сребро беше ослепителен до болка.

Обезобразеното лице на Плъходава не изразяваше нито умора, нито неприятни усещания — великанът центурион сякаш можеше да се разхожда тук цял ден, цяла нощ и на другия ден отново, изобщо — колкото е необходимо. Все така да обикаля с ръце, опрени на тежкия колан с бронзови плочки, все така строго да поглежда ту гредите с осъдените, ту войниците от кордона, все така равнодушно да подритва с мекия си ботуш избелелите от времето, пръснати тук-там човешки кости или дребни камъчета.

Човекът с качулката се беше настанил върху трикрако столче близо до гредите, кротуваше неподвижен и само от време на време от скука ровеше в пясъка с една пръчка.

Че отвъд кордона от легионери нямаше никой, не беше съвсем вярно. Все пак имаше един човек, но не всеки го виждаше. Той се беше стаил не от страната, където подстъпът към хълма бе открит и откъдето екзекуцията можеше да се наблюдава най-удобно, а от север, там, където хълмът не беше полегат и достъпен, а неравен, с издутини и процеци, там, където вкопчена в малкия овраг на прокълнатата от небето безводна земя се опитваше да оцелее една хилава смокиня.

Тя не хвърляше никаква сянка и този единствен зрител, а не участник в екзекуцията още от самото начало, тоест вече повече от три часа, се бе стаил на камъка точно под нея. Да, за да вижда екзекуцията, той бе избрал не най-добрата, а най-лошата позиция. Но все пак оттук се виждаха и стълбовете, и двете бляскави петна върху гърдите на центуриона зад веригата от войници, а това явно беше напълно достатъчно за човека, който желаше да остане незабелязан и необезпокояван от никого.

Но преди четири часа, в началото на екзекуцията, той се бе държал съвсем различно и спокойно можеше да бъде забелязан, вероятно затова сега бе променил поведението си и се беше уединил.

Появи се за първи път точно когато процесията се беше изкачила на самия връх отгатак кордона, при това като човек, който явно е закъснял. Дишаше тежко и не вървеше, ами тичаше нагоре, буташе се, а щом видя, че пред него и пред останалите веригата се затвори, се престори, че не чува гневните викове, и направи наивен опит да се промъкне между войниците до самото място на екзекуцията, където вече сваляха осъдените от каруцата. Но получи за това тежък удар в гърдите с тъпия край на копието, дръпна се от войниците и извика, но не от болка, а от отчаяние. И измери ударилия го легионер с размътен и напълно безразличен към всичко поглед, като човек, който не усеща физическа болка.

Закашля се, хвана се задъхан за гърдите и тръгна да заобиколи хълма, та да намери от север поне някаква пролука във веригата, през която да се промъкне. Но беше закъснял. Тя се бе затворила. С разкривено от мъка лице човекът трябваше да се откаже от опитите си да стигне до каруците, от които вече бяха стоварили стълбовете. Тези опити нямаше да доведат до нищо, само дето можеше да го хванат, а в плана му изобщо не влизаше да бъде задържан точно днес.

Затова се отдалечи към оврага, където беше спокойно и никой не му пречеше.

Сега човекът с черната брада и сълзящи от слънцето и безсънието очи седеше върху камъка и сърцето му се късаше. Той ту въздишаше и разтваряше своя талит^[3], овехтял от скитанията и от син превърнал се в мръсносив, като разкриваше ударената си с копието гръд, по която се стичаше мръсна пот, ту с неутолима мъка вдигаше очи към небето и се заглеждаше в трите лешояда, които отдавна вече се рееха във висините, описвайки големи кръгове в предчувствие за скорошен пир, ту вперваше безнадежден взор в жълтеникавата пръст, където около един полуразложен кучешки череп сновяха гущери.

Мъката му бе тъй голяма, че от време на време започваше да си говори сам.

— О, какъв глупак съм! — мърмореше той, с болка в душата се поклащаше върху камъка и дереше с нокти мургавата си гръд. — Глупак, баба, страхливец! Не съм човек, а мърша!

После млъкваше, посърваше, а щом пийнеше малко топла вода от дървената си манерка, отново се съвземаше и посягаше ту към ножа, скрит на гърдите му под талита, ту към парчето пергамент до пръчицата и шишенцето с туш на камъка пред него.

На пергаментата вече бяха нахвърляни няколко думи:

„Времето минава, аз, Левий Матей, съм на Плешивия връх, а смъртта все не идва!“

По-нататък:

„Слънцето преваля, а смъртта я няма.“

Сега, останал без надежда, с острата пръчица Левий Матей започна да пише:

„Господи! Защо му се гневиш? Прати му смърт.“

Когато свърши, изхлипа с болка и отново раздра с нокти гърдите си.

Причината за отчаянието му се криеше в злощастията, сполетяло Иешуа и него, а и в голямата грешка, която Левий смяташе, че е допуснал. Преди два дни заедно отидоха във Витания^[4] близо до Иершалаим на гости при един градинар, който много бе харесал проповедите на Иешуа. Цяла сутрин гостите работиха в градината да помогнат на стопанина, а привечер се канеха да се приберат по хлад в Иершалаим. Но Иешуа изведнъж се разбърза, каза, че имал някаква

спешна работа в града, и по пладне си тръгна. Точно тук се криеше първата грешка на Левий Матей. Защо, защо го остави да тръгне сам!

Вечерта Матей не се върна в Иершалаим. Повали го някаква внезапна и ужасна болест. Втресе го, тялото му гореше в огън, зъбите му тракаха и той непрекъснато молеше за вода. Никъде не можеше да иде. Рухна върху чула в бараката на градинаря и остана да лежи така до петък призори, когато болестта го напусна също тъй внезапно, както го бе споходила. Макар да нямаше сили и краката да не го държаха, измъчван от някакво лошо предчувствие, Левий се сбогува с домакина си и тръгна за Иершалаим. Там научи, че предчувствието не го е излъгало. Лошото се беше случило. Левий бе сред тълпата и чу как прокураторът произнесе присъдата.

Когато поведоха осъдените към хълма, Левий Матей тичаше покрай войниците в тълпата от зяпачи и как ли не се мъчеше незабелязано да даде поне знак на Иешуа, че той, Левий, е тук, до него, че не го е изоставил в сетния му път и че се моли смъртта да го споходи час по-скоро. Но Иешуа гледаше напред, в далечината, закъдето го караха, и естествено, не го видя.

Едва когато процесията измина близо километър от пътя, притиснат от тълпата почти до веригата, Матей бе осенен от една простичка, но гениална мисъл и вбесен, веднага започна да се проклина, че не се е сетил по-рано. Войниците вървяха в рехавя верига. Помежду им имаше пролуки. С малко повече ловкост и голяма точност можеше да се провре между двама от легионерите, да стигне до каруцата и да се качи в нея. Тогава Иешуа щеше да бъде спасен от мъките.

Един миг щеше да е достатъчен, за да го промуши с нож в гърба и да извика: „Иешуа! Спасявам те и си отивам заедно с теб! Аз, Матей, твойт верен и единствен ученик!“

И ако Бог го благословеше с още един свободен миг, щеше да успее да пониже и себе си и да избегне смъртта на стълба. Всъщност последното почти не вълнуваше бившия бирник Левий. Беше му безразлично как ще умре. Той искаше само едно — Иешуа, който през целия си живот не бе причинил никому нищичко лошо, да избегне изтезанията.

Планът беше много добър, но за жалост Левий не носеше нож. Нямаше и пукната пара.

Вбесен на себе си, той се измъкна от тълпата и се втурна обратно към града. В пламналата му глава се блъскаше само една пареща мисъл — как веднага, независимо по какъв начин, да намери там нож и да успее да настигне процесията.

Дотича до градската порта и лавирайки в потока от нахлуващи кервани, някъде вляво видя отворената врата на дюкянче за хляб. Тежко задъхан от тичането по знойния път, Левий се овладя, достолепно влезе вътре, поздрави продавачката зад тезгяха, помоли я да му свали от горната полица самуна, който изведнъж му бе харесал повече от всички, а когато тя се обърна, той тихо и бързо грабна от тезгяха възможно най-доброто нещо — наточения като бръснач дълъг фурнаджийски нож — и веднага изхвъркна навън. След няколко минути отново беше на пътя за Яфа. Но процесията вече не се виждаше. Той се втурна напред. От време на време направо се строполяваше в прахоляка и оставаше да лежи неподвижно, за да си поеме дъх. И лежеше така за почуда на преминаващите хора, запътили се към Иершалаим на мулета или пеш. Лежеше и слушаше как сърцето му блъска не само в гърдите, но и в главата, и в ушите му. Щом се посъвземеше, скачаше и отново тичаше напред, но все по-бавно и по-бавно. Когато най-сетне видя дългата прашна процесия, тя беше вече в подножието на хълма.

— О, Боже... — разбрал, че закъснява, простена Левий.

И закъсня.

След четвъртия час от екзекуцията мъките му стигнаха своя предел и той изпадна в ярост. Стана от камъка, захвърли на земята ненужния — както си мислеше сега — краден нож, стъпка манерката, като се лиши от вода, смъкна от главата си кипата, заскуба рядката си коса и започна да се проклина.

Проклинаше се, като подвикваше несвързани думи, ръмжеше, плюеше и хулеше баща си и майка си, създали на този свят такъв глупец.

Като видя, че клетвите и хулите не помагат и под палецото слънце нищо не се променя, той стисна сухите си юмруци, замижа, вдигна ги към небето, към слънцето, което все повече се снишаваше, удължаваше сенките и си отиваше, за да потъне в Средиземно море, и настоя пред Бог за незабавно чудо. Настоя Бог веднага да изпрати смърт на Иешуа.

После отвори очи и се увери, че на хълма всичко е като преди, освен че пламтящите на гърдите на центуриона петна са помръкнали. Слънцето изпращаше лъчите си към гърбовете на смъртниците, обърнати с лице към Иершалаим. Тогава Левий извика:

— Проклинам те, Господи!

С пресипнал глас той викаше, че се е убедил в несправедливостта му и не възнамерява повече да вярва в него.

— Ти си глух! — ръмжеше Левий. — Ако не беше глух, щеше да ме чуеш и веднага да го убиеш.

Стиснал очи, Левий очакваше върху него да се изсипе огън и да го унищожи. Но това не стана и без да отваря клепачи, той продължи да вика към небето язвителни и обидни слова. Крещеше, че е останал напълно разочарован и че има и други богове и религии. Да, никой друг бог не би допуснал, никога не би допуснал човек като Иешуа да изгаря на стълба от слънцето.

— Лъгал съм се — останал без глас викаше Левий, — ти си бог на злото! Или може би очите ти са съвсем заслепени от дима на кадилниците в храмовете, а ушите ти вече не чуват нищо, освен свещеническите славословия? Ти не си всемогъщ бог. Ти си черен бог. Проклинам те, боже на разбойниците, техен покровител и душа!

Изведнъж нещо лъхна в лицето на бившия бирник и прошумоля в краката му. Лъхна още веднъж и тогава Левий отвори очи и видя, че всичко в този свят, дали заради неговите проклетия, или по някакви други причини, се е променило. Слънцето бе изчезнало, но без да стигне до морето, в което потъваше всяка вечер. След като го беше погълнал, по небето от запад страховито и неотклонно пълпеше буреносен облак. По краищата му вече бе кипнала бяла пяна, а черното му димящо туловище проблясваше в жълто. Облакът тътнеше и мятеше огнени нишки. По пътя за Яфа, по неплодната Гионска долина^[5], над шатрите на богомолците летяха прашни вихрушки, подгонени от внезапния вятър. Левий млъкна и се помъчи да разбере дали бурята, която сега щеше да връхлети Иершалаим, ще донесе някаква промяна в съдбата на клетия Иешуа. И загледан в огнените нишки, расичащи облака, започна да моли мълния да порази неговия стълб. Вперил разкаян поглед в чистото, още не погълнато от облака небе, където лешоядите променяха посоката на полета си, за да избягат

от бурята, Левий си помисли, че е проявил безумие, като е избързал с проклятията си. Сега вече Бог немаше да го послуша.

Той обърна взор към подножието на хълма, прикова го към мястото, където стоеше разпръснати кавалерийски полк, и забеляза, че там нещата доста са се променили. От високото Левий успя много добре да види как войниците се суетят, изтръгват копията си от земята, загръщат се с наметките и как конярите тичат към пътя, повели враните коне. Ясно беше, че полкът си тръгва. Левий се бранеше с ръце от праха, който го шибаше в лицето, плюеше и се мъчеше да разбере какво означава това, че кавалерията се кани да си тръгне. Той отмести поглед нагоре и забеляза една малка фигура с пурпурна хламида, която се изкачваше към мястото на екзекуцията. Тогава изведнъж сърцето на бившия бирник се сви от предчувствието за щастливия край.

Качващият се по хълма след четирите часа страдания на разбойниците беше командирът на кохортата, пристигнал на кон от Иершалаим и придружаван от ординареца му. По знак на Плъходава веригата от войници се отвори и центурионът отдаде чест на трибуна, който учтиво дръпна Плъходава настрана и му пошепна нещо. Центурионът отново отдаде чест и тръгна към групата палачи, насядали по камъните в подножието на стълбовете. А трибунът пое към човека, който седеше на трикракото столче, и той вежливо стана да го посрещне. Трибунът каза нещо и на него и сподиряни от началника на храмовата стража, двамата се запътиха към стълбовете.

Плъходава с погнуса изгледа мръсните дрипи — доскорошни дрехи на престъпниците, които палачите се бяха отказали да вземат, извика двама от тях и им заповяда:

— Последвайте ме!

От първия стълб се чуваше някакво дрезгаво напяване. Към края на третия час от екзекуцията окаченият на него Гестас беше обезумял от мухите и слънцето и сега тихо си пееше нещо за гроздето, като от време на време поклащаше главата си, покрита с чалма, и тогава мухите за малко се вдигаха от лицето му, но после се връщаха отново.

Дисмас на втория стълб страдаше най-много, защото не губеше съзнание и клатеше главата си често и отмерено, ту надясно, ту наляво, за да удря ухото си в рамото.

Най-щастлив беше Иешуа. Още през първия час той започна да припада, а после потъна в забрава и оброни главата си с размотана чалма. Бяха го накацали толкова мухи и стършели, че под черната им движеща се маса лицето му се беше скрило. В слабините, по корема и под мишниците му се бяха впили тлъсти стършели, които смучеха жълтата му разголена плът.

Подчинявайки се на жестовете на човека с качулката, един от палачите взе копието, а другият занесе до стълба кофа и сунгер. Първият вдигна копието и почука с него едната, а после и другата ръка на Иешуа, изпънати и вързани с въжета за напречната греда. Тялото с изпъкнали ребра трепна. Палачът прокара върха на копието по корема му. Тогава Иешуа вдигна глава, мухите се разхвърчаха с бръмчене и лицето на осъдения се разкри — подутото от ухапванията, с подпухнали очи, неузнаваемо.

Ха-Ноцри разтвори клепачи и погледна надолу. Очите му, обикновено ясни, сега бяха размътени.

— Ха-Ноцри! — каза палачът.

Ха-Ноцри помръдна подутите си устни и отвърна с дрезгав разбойнически глас:

— Какво искаш? Защо си дошъл?

— Пий! — каза палачът и напоеният с вода сунгер на върха на копието се вдигна до устата на Иешуа.

В очите му проблесна радост, той впи устни в сунгера и жадно започна да поема от влагата. От съседния стълб се чу гласът на Дисмас:

— Не е справедливо! И аз съм разбойник като него.

Той се напрегна, но не успя да помръдне, ръцете му бяха вързани с въжета за гредата на три места. Прибра корема си и се вкопчи в краищата ѝ, обърна глава към стълба на Иешуа и в очите му пламна злоба.

Облак от прах връхлетя площадката и наоколо притъмня. Когато прахът се уталожи, центурионът извика:

— Ти на втория стълб да мълчиш!

Дисмас млъкна, Иешуа откъсна устни от сунгера и като се помъчи гласът му да прозвучи добронамерено и убедително, но без да успее да го постигне, дрезгаво помоли палача:

— Дайте му да пие.

Наоколо притъмняваше все повече. Белите кипнали облаци летяха пред устремената към Иершалаим тежка черна мъгла, напоена с влага и огън, която беше заляла вече половината небе. Над самия хълм блесна светкавица и отекна гръм. Палачът свали сюнгера от копието.

— Прославяй великодушния хегемон! — прошепна тържествено и леко прониза Иешуа в сърцето.

Той трепна и промълви:

— Хегемоне...

Кръвта потече по корема му, долната му челюст подскочи конвулсивно и главата му се отпусна.

При втория гръмотевичен удар палачът вече даваше на Дисмас да пие и със същите думи „Прославяй хегемона!“ го уби.

Щом палачът се озова до него, умопобърканият Гестас уплашено извика, но когато сюнгерът докосна устните му, изръмжа нещо и впи зъби в него. След няколко секунди и неговото тяло се отпусна, доколкото му позволяваха въжетата.

Човекът с качулката вървеше по следите на палача и центуриона, следван от началника на храмовата стража. Той спря пред първия стълб, внимателно огледа окървавения Иешуа, докосна с бялата си ръка стъпалото му и каза на придружителите си:

— Мъртъв е.

Същото се повтори и пред другите два стълба.

След това трибунът направи знак на центуриона, обърна се и заедно с началника на храмовата стража и човека с качулката си тръгна от върха. Спусна се тъма, светкавиците прорязаха черното небе. От него изведнъж блъвна огън и викът на центуриона „Вдигай кордона!“ се сля с грохота. Зарадвани, войниците наложиха шлемовете и се втурнаха да бягат. Иершалаим се забули в мрак.

Пороят рукна внезапно и застигна центуриите насред пътя от хълма. Водата се сгромоляса тъй страшно, че когато войниците стигнаха долу, към тях вече летяха бурни потоци. Мъжете се хлъзгаха и падаха по размекнатата глина и бързаха да стигнат до равния път, по който вече, едва видима в пелената от вода, към Иершалаим се оттегляше измокрената до кости конница. След няколко минути в мътното зарево от буря, вода и огън на хълма остана само един човек. Здравно хванал откраднатия нож, който сега вече имаше за какво да му послужи, той се препъваше в хлъзгавите издатини, вкопчваше се в

каквото му падне, понякога пълзеше на колене, но напредваше към стълбовете. Ту изчезваше в непрогледния мрак, ту се открояваше в проблясъците.

Когато се изкатери, водата вече стигаше до глезените му, той смъкна от себе си натежалия, прогизнал талит, остана само по риза и коленичи пред нозете на Иешуа. Преряза вървите на коленете, качи се на долния напречник, прегърна го и освободи ръцете му от горните въжета. Голото мокро тяло на Иешуа се стовари върху него и го събори на земята. Левий понечи веднага да го преметне през рамо, но някаква мисъл го спря. Той остави във водата тялото с отметнатата глава и разперените ръце и по хлъзгавата кал се завтече към другите стълбове. Преряза и техните въжета и двете тела рухнаха на земята.

След няколко минути на върха бяха останали само трите празни стълба и тези две тела, блъскани и търкаляни от водата.

На хълма вече ги нямаше нито Левий, нито тялото на Иешуа.

[1] В Йерусалим няма такава порта. Портата, ориентирана към Хеврон, носи друго име. Но древният път към Хеврон започва от друга порта — Сионската, която е на прочутия хълм Сион. От контекста обаче е ясно, че се има предвид Яфската порта. ↑

[2] Празникът Пасха бил установен в Стария Завет в памет на избавлението на еврейския народ от египетско робство (Изх. 12:23-27). Той е най-старият еврейски празник. С думата „песах“ било означено „отминаването“ на ангела покрай еврейските домове, чиито врати били белязани с жертвената кръв на агне (Изх. 12:7). Това бил най-големият юдейски празник, празнуван от 25 до 21 ден на месец нисан (по лунния календар), който при известната си подвижност съвпада с месеците март и април.

В новозаветната епоха празникът Пасха е свързан с Възкресението на Господ Иисус Христос от мъртвите. Така, както свидетелстват и евангелистите за Възкресението, бил отбелязван и християнският празник пасха „рано в първия ден на седмицата“, след първия ден на юдейската Пасха. В древната църква под „Пасха“ разбирали седмицата преди Възкресението, наричана „кръстна Пасха“, и седмицата след него, наричана „възкресна Пасха“. ↑

[3] Молитвено покривало в юдаизма. ↑

[4] Днес няма селище с такова име, макар по онова време то да е било доста голямо еврейско село, където се е произвеждал зехтин. Сега там се намира арабското село Ел Азария, а през византийската епоха то се е наричало Лазарион. Според християнската традиция Иисус често се е отбивал тук и тук се е извършило чудото с възкръсването на Лазар, откъдето произлиза и днешното арабско название на селото. ↑

[5] 1) Гей бен Енном, Гионската (Хиномската) долина — долина на югозапад от Йерусалим, където е имало сметище и непрекъснато е горял огън. Гионската долина е дала началото на названията: „геона“, „геена“, „геена огнена“, означаващи „ад, пъкъл, адски огън“.

2) Гионската долина, в Библията долината на Енном — е дълбока и тясна долина отвъд стените на Йерусалим. По времето на цар Соломон тя е била място, където израилтяните са се кланяли на езическия бог Молох и са правели ужасни жертвоприношения, като например това, че са изгаряли първородните си деца. В Четвърта Книга на царете 16:3 четем: „но ходеше по пътя на израилските царе, и дори сина си през огъня прекара, подражавайки гнусотиите на народите, които Господ бе пропъдил отпред лицето на Израилевите синове“ и 23:10 — „и той оскверни Тофет, що е в дола на Еномовите синове, та никой да не прекарва през огън сина си или дъщеря си в чест на Молоха“. Според някои тълкуватели на Светото писание Иисус използва образа на пламъка в долината Енном като алегория за кладата, която Бог ще използва за вечно наказание на грешниците, тоест за ада. ↑

СЕДЕМНАЙСЕТА ГЛАВА

ТЕЖЪК ДЕН

Сутринта в петък, тоест на другия ден след проклетия сеанс, целият личен състав на „Вариете“ — главният счетоводител Василий Степанович Ласточкин, двамата деловодители, трите машинописки, двете касиерки, куриерите, капелмайсторите и чистачките — изобщо всички, които бяха налице, не стояха по местата си, заети с работа, а седяха по первазите на прозорците към Садовая и наблюдаваха какво става пред „Вариете“. Там в две редици се беше наредила многохилядна опашка, чийто край стигаше чак до Кудринския площад. Начело стояха двайсетина спекуланти с билети, известни в театрална Москва.

Опашката се държеше много развълнувано, правеше впечатление на преминаващите наблизко граждани и коментираше интригуващите разкази за снощния неவிждан сеанс с черна магия. Същите разкази бяха разбудили въображението и на главния счетоводител Василий Степанович, който не бе присъствал на спектакъла. Капелмайсторите разправяха какви ли не небивалици, включително как след края на прочутия сеанс някои гражданки тичали по улиците неприлично облечени и прочее от този род. Скромният и кротък Василий Степанович само мигаше, слушаше приказките за всички тия чудеса и не можеше да реши какво да прави, а всъщност трябваше да предприеме нещо, защото сега в целия екип на „Вариете“ точно той беше главният.

Към десет сутринта опашката от жадуващи за билети така набъбна, че слуховете за нея стигнаха до милицията и с неимоверна бързина бяха изпратени както пеши, така и конни отряди, та те туриха там някакъв ред. Но дори подредената змия, дълга километър, сама по себе си вече представляваше чудо неவிждано и направо смайваше гражданите по „Садовая“.

Така стояха нещата отвън, но вътре във „Вариете“ също имаше доста проблеми. Още от рано сутринта телефоните в кабинета на Лиходеев, в кабинета на Римски, в счетоводството, в касата и в

кабинета на Варенуха започнаха да звънят, и то безспир. Отначало Василий Степанович отговаряше нещо, касиерката — и тя, капелмайсторите също ломотеха по телефона, но накрая престанаха, защото нямаше какво повече да отговарят на въпросите къде са Лиходеев, Варенуха и Римски. Отначало се опитваха да се отърват с думите „Лиходеев си е вкъщи“, но отсреща казваха, че са се обаждали у тях, обаче им отвръщали, че Лиходеев е във „Вариете“.

Обади се някаква развълнувана дама, която настоя да разговаря с Римски, посъветваха я да потърси жена му, на което слушалката се разрида и отговори, че тя е жена му и че Римски никъде го няма. Настана някаква бъркотия. Чистачката бе разправила вече на всички, че когато отишла да разтреби кабинета на финансовия директор, видяла, че вратата зее, лампите светят, прозорецът към градината е счупен, столът е катурнат и вътре няма никого.

В десет и нещо във „Вариете“ долетя мадам Римская. Тя ридаеше и кършеше ръце. Василий Степанович окончателно се обърка, защото не знаеше какво да я посъветва. А в десет и половина пристигна милицията. Още първият ѝ и напълно основателен въпрос беше:

— Какво става тук, граждани? Какво се е случило?

Екипът се пооттегли, като остави отпред бледия и притеснен Василий Степанович. Той трябваше да нарече нещата с истинските им имена и да признае, че ръководството на „Вариете“, представлявано от директора, финансовия директор и администратора, е изчезнало и не се знае къде е, че след снощния сеанс конферансието било откарано в психиатрията и че с две думи, сеансът бил направо скандален.

Доколкото можаха, успокоиха мадам Римская, отпратиха я да се прибира и силно се заинтересуваха от разказа на чистачката как заварила кабинета на финансовия директор. Помолиха служителите да се разотидат по местата си и да се захващат за работа, а след малко в сградата на „Вариете“ пристигна следствието, придружавано от едно остроухо, мускулесто, пепеляво на цвят куче с неимоверно умен поглед. Сред служителите от „Вариете“ веднага плъзна слух, че кучето било не е кое да е, ами прочутото Аскарро. Наистина беше то. Поведението му смая всички. Щом Аскарро влезе в кабинета на финансовия директор, то заръмжа и оголи чудовищните си жълтеникави зъби, после легна по корем и с израз на някаква хем тъга, хем ярост в погледа запълзя към счупения прозорец. Надвило страха

си, изведнъж скочи на перваза, вирна острата си муцуна нагоре и нададе див, злобен вой. Не искаше да слезе от прозореца, ръмжеше, стряскаше се и напираше да се хвърли.

Изведоха го от кабинета и го пуснаха във вестибюла, откъдето то излезе през парадния вход навън и отведе водачите си до паркинга за таксито. Там загуби следата, по която бе вървяло. После го прибраха.

Следствието се настани в кабинета на Варенуха, където един по един започна да привиква служителите от „Вариете“, станали свидетели на снощните произшествия по време на сеанса. Следва да кажем, че на всяка крачка то трябваше да преодолява всякакви ненадейни трудности. Нишката непрестанно се късаше в ръцете му.

Афиши имаше ли? Имаше. Но през нощта ги облепили с нови и сега не останал нито един. Откъде се взе този маг в края на краищата? Ами кой го знае. Значи с него е бил сключен договор?

— Ами сигурно — отговори притесненият Василий Степанович.

— Щом е бил сключен, трябва да е минал през счетоводството?

— Задължително — развълнувано отвърна Василий Степанович.

— Къде е тогава?

— Няма го — каза счетоводителят, разпери ръце и пребледня още повече.

От договора наистина нямаше следа нито в папките на счетоводството, нито при финансовия директор, нито при Лиходеев, нито при Варенуха.

Как се казва магът? Василий Степанович не знаел, снощи не присъствал на сеанса. Капелмайсторите не знаели, касиерката бърчи чело, бърчи, мисли, мисли и накрая каза:

— Во... Май Воланд.

Или може би не е Воланд? Може да не е Воланд, ами Фаланд.

Установиха, че в бюро „Чужденци“ не са чували нищичко нито за Воланд, нито за магьосник на име Фаланд.

Куриерът Карпов съобщи, че същият този маг се настанил в апартамента на Лиходеев. Разбира се, тозчас отидоха там. Но не намериха никакъв маг. Самият Лиходеев също го нямаше. Нямаше я и прислужницата Груня и никой не знаеше къде се е дянала. И председателя на домсъвета Никанор Иванович го нямаше, нямаше го и Пролежньов!

Получаваше се нещо напълно необяснимо: цялото ръководство — изчезнало, вчера се провел някакъв скандален сеанс, но кой го провел и по чие нареждане — не се знаеше.

Междувременно приближаваше дванайсет и касата трябваше да отвори. Но естествено, и дума не можеше да става за такова нещо! На вратата на „Вариете“ бързо окачиха огромно парче картон с надпис „Днешният спектакъл се отменя“. Сред опашката, особено сред първите в нея, настана вълнение, но след като се повълнува малко, тя все пак взе да се разотива и след около час на „Садовая“ от нея не остана и следа. Следствието си замина, за да продължи да работи другаде, служителите бяха пуснати да си ходят, оставиха само дежурните и заключиха вратата на „Вариете“.

На счетоводителя Василий Степанович му предстояха две спешни задачи. Първо, да отиде до Комисията по зрелищата и увеселенията от лек характер и да докладва за снощните произшествия и второ, да се отбие до финансовия отдел, за да отчете оборота от снощи — 21711 рубли.

Стриктният и изпълнителен Василий Степанович зави парите във вестник, върза пакета на кръст с канап, прибра го в чантата си и много добре запознат с инструкцията, се запъти не към автобуса или трамвая, а към пиацата за таксита.

Щом шофьорите на трите коли видяха пътника, който бързаше към тях с издутата си чанта, и тримата се изнизаха под носа му празни, като се озъртаха някак злобарски.

Слисан от действията им, счетоводителят дълго остана да стърчи и да се чуди какво ли означава всичко това.

След три-четири минути пристигна една празна кола и още щом видя пътника, шофьорът веднага направи кисела гримаса.

— Свободно ли е? — с изненада попита Василий Степанович и се изкашля.

— Покажете парите — ядно му отговори шофьорът, без дори да го погледне.

Все по-недоумяващ, счетоводителят стисна скъпоценната си чанта под мишница, извади от портфейла една десетачка и му я показа.

— Няма да ви кача! — отрязва го водачът.

— Много се извинявам... — понечи да каже счетоводителят, но шофьорът го прекъсна:

— Имаш ли по три на цяло?

Напълно объркан, счетоводителят извади от портфейла си две такива банкноти и му ги показа.

— Качвай се — извика таксиджията и така щракна брояча, че едва не го счупи. — Тръгваме.

— Нямате дребни ли? — плахо попита счетоводителят.

— Джобът ми е пълен с дребни! — кресна шофьорът и в огледалото се отразиха кървясалите му очи. — Днес ми е за трети път. И на други им се случило. Дава ми един кучи син десетачка, връщам му ресто от четири и петдесет... Слиза мръсникът! След малко като поглеждам: вместо десетачка — етикет от газирана вода! — Тук следват няколко нецензурни думи. — Друг един — на „Зубовская“. Десетачка. Връщам му три рубли. И си тръгва! Бъркам в портмонето и не щеш ли — пчела... право в пръста ме ужили! Да му се не види! — Шофьорът отново вметна нещо нецензурно. — И никаква десетачка. Снощи в това „Вариете“ (нецензурни думи) някакъв гад фокусник правил сеанс с десетачки (нецензурни думи).

Счетоводителят се умълча, сви се и се направи, че никога преди не е чувал думата „Вариете“, а наум си рече: „Ама че работа!...“

Щом пристигна където трябва и се заплати благополучно, той влезе в сградата и се устреми по коридора към кабинета на завеждащия, но още от прага разбра, че е дошъл в лош момент. В канцеларията на зрелищната комисия цареше някаква суматоха. Покрай счетоводителя претича куриерката със смъкната на тила забрадка и изблещени очи.

— Няма го, няма го, няма го, мили мои! — викаше тя незначайно на кого. — Сакото и панталоните му са тук, но в сакото няма никого!

Тя изчезна през една врата и веднага след нея се чу звук от счупени чинии. От секретарската стая изскочи познатият на счетоводителя завеждащ първи сектор на комисията, но в такова състояние, че не го позна, и изчезна безследно.

Слисан от всичко това, счетоводителят стигна до секретарската стая, която служеше за преддверие към кабинета на председателя на комисията, и тук остана окончателно поразен.

През затворената врата на кабинета долиташе страховит глас, който безспорно принадлежеше на Прохор Петрович — председателя на комисията. „Хока ли някого?“ — зачуди се счетоводителят, огледа се

и видя друго нещо: в кожения фотьойл, отметнала глава на облегалката, с мокра кърпа в ръката, с изпънати почти до средата на стаята крака седеше и неудържимо ридаше личната секретарка на Прохор Петрович, хубавицата Анна Ричардовна.

Цялата ѝ брадичка беше в размазано червило, а от миглите по прасковените ѝ бузи се стичаха потоци разквасен аркансил.

Като видя, че някой е влязъл, Анна Ричардовна скочи, втурна се към счетоводителя, сграбчи го за реверите на сакото, раздруса го и започна да вика:

— Слава Богу! Най-после се намери поне един смелчак! Всички се разбягаха, всички ме предадоха! Елате, елате да ви заведе при него, не знам какво да правя! — и без да спира да ридает, помъкна счетоводителя към кабинета.

Щом се озова вътре, той изтърва чантата си и всичките му мисли се обърнаха надолу с главата. И трябва да кажем, че имаше защо. Зад огромното бюро с масивна мастилница седеше един празен костюм, който пишеше по хартията със суха перодръжка, без да я топи. Костюмът беше с вратовръзка, от джобчето му се подаваше писалка, но над яката нямаше нито шия, нито глава, нито пък от маншетите се подаваха някакви ръце. Костюмът беше погълнат от работа и изобщо не забелязваше суматохата, която цареше наоколо. Като чу, че някой влиза, той се облегна назад и над яката прозвуча добре познатият на счетоводителя глас на Прохор Петрович:

— Какво има? Не виждате ли, на вратата пише, че не приемам.

Красивата секретарка изпищя, закърши ръце и извика:

— Видяхте ли? Видяхте ли?! Няма го! Няма го! Върнете го, върнете го!

Изведнъж някой надникна в кабинета, ахна и изхвъркна навън. Счетоводителят усети, че краката му треперят, и седна на ръба на стола, но не забрави да вдигне чантата си. Анна Ричардовна подскачаше около него, дърпаше го за сакото и подвикваше:

— Винаги, винаги съм го спирала, когато ругаеше на дявол! Е, наруга се — изведнъж хубавицата изтича до бюрото и с мелодично нежен, малко гъгвив от плача глас възкликна: — Проша! Къде сте?

— Какъв „Проша“ съм ви аз? — високомерно попита костюмът и още по-дълбоко потъна в стола си.

— Не може да ме познае! Мен не може да познае! Разбирате ли?
— зариде секретарката.

— Не ридайте в кабинета ми, ако обичате! — вече ядосан каза избухливият раиран костюм и с явното намерение да ги подпише, придърпа с ръкав следващите книжа.

— Не, не мога да гледам такова нещо, не, не мога! — извика Анна Ричардовна и се втурна към стаята си, а след нея като куршум изхвъркна и счетоводителят.

— Представяте ли си, седя си аз — разтреперана от вълнение и отново вкопчена в ръкава на счетоводителя, започна да разказва Анна Ричардовна — и влиза някакъв котарак. Черен, огромен като хипопотам^[1]. Аз, естествено, му викам „Пет!“ Той се маха, но на негово място влиза някакъв шишко, също с котешка физиономия, и ми казва: „Бива ли такова нещо, гражданко, да викате «пет!» на посетителите?“ И хоп — право при Прохор Петрович. Аз, разбира се, му викам: „Да не сте полудели?“ А той, нахалникът, си влиза директно и сяда на стола срещу него! Е, Прохор Петрович... е душа човек, но е малко нервен. Избухна! Така е. Изнервен е, работи като вол, как да не избухне? „Защо, казва, се вмъквате без разрешение?“ А онзи нахалник, представяте ли си, разположил се на стола, хили се и казва: „Ами дошъл съм, казва, да си поговорим по една работа“. Прохор Петрович отново се ядоса: „Зает съм!“ А онзи, моля ви се, отговаря: „Изобщо не сте зает...“ Е? Тогава вече на Прохор Петрович чашата му преля и той извика: „Ама на какво прилича това? Махнете го от тука да ме вземат дяволите!“ И представяте ли си, онзи се усмихва и казва: „Да ви вземат дяволите ли? Колко му е!“ И хоп, докато извикам, що да видя: оня с котешката физиономия го няма, а на стола се... седи... костюмът... Тъъ! — с напълно изгубила очертанията си уста започна да вие Анна Ричардовна.

Тя се задави от ридания, пое си дъх, но занарежда вече съвсем несвързано:

— И пише, пише, пише! Страшна работа! Говори по телефона! Костюмът! Всички се разбягаха като зайци!

Счетоводителят само стоеше и трепереше. Но не щеш ли, съдбата му се усмихна. Със спокойна делова походка в секретарската стая влезе милицията, представлявана от двама души. Като ги видя, хубавицата се разрида още по-силно и посочи вратата на кабинета.

— Хайде да не ридаем, гражданинко — спокойно каза първият, а счетоводителят, почувствал, че е напълно излишен тук, изскочи от стаята и след миг се озова на чист въздух.

В главата му беше пълен шемет, тя бучеше като кюнец и през бученето се чуваха откъслеци от приказките на капелмайсторите за снощния котарак, който участвал в сеанса. „Хе-хе! Дали не става дума за нашия писан?“

Като не успя да свърши никаква работа в комисията, стриктният Василий Степанович реши да се отбие в нейния филиал на „Ваганковски переулок“^[2]. И за да се поуспокои, отиде дотам пеш.

Градският зрелищен филиал се намираше в олющена от времето къща в дъното на един двор и бе известен с порфирените си колони във фоайето.

Но днес посетителите на филиала се чудеха не на колоните, а на ставащото под тях.

Неколцина стояха вцепенени и гледаха разплаканата госпожица, която седеше до масата за продажба на специализирана литература за зрелища. В момента тя не предлагаше никому нищо и когато я питаха със съчувствие, само махваше с ръка, докато в същото време и отгоре, и отдолу, и отстрани, от всички отдели на филиала ехтеше телефонният звън на поне двайсет побеснели апарата.

Госпожицата поплака малко, но изведнъж се сепна, извика истерично:

— Ето пак! — и ненадейно подхвана с вибриращ сопран:

— *Славно море е свещени Байкал*^[3]...

Куриерът, който се показва на стълбите, заплаши някого с юмрук и с глухия си, безцветен баритон запя заедно с госпожицата:

— *Славният кораб — каче за кефали!*

Някъде отдалеч на куриера започнаха да му пригласят, хорът се разрастваше и накрая песента екна из всички кътчета на филиала. В най-близката стая №6, където се намираше отделът по сметен контрол, особено се открояваше нечия мощна, леко дрезгава октава. На хора акомпанираше усилващият се звук на телефонните апарати.

— *Хей, баргузин*^[4], *ти си сякаш заспал!*... — крещеше куриерът на стълбите.

По лицето на девойката течаха сълзи, тя се опитваше да стисне зъби, но устата ѝ сама се отваряше и тя пееше една октава по-високо от

него:

— *Скоро ще сме се прибрали!*

Най-смайващо за безмълвните посетители на филиала беше, че хористите, пръснати на различни места, пееха в пълен унисон, сякаш целият хор бе строен и вперил поглед в някой невидим диригент.

Минувачите по „Ваганковски“ спираха до оградата на двора и се чудеха на веселбата, която цареше във филиала.

Щом свърши първият куплет, пеенето внезапно секна сякаш отново под диригентската палка. Куриерът изпсува тихо и изчезна. Тогава парадният вход се отвори и там застана един гражданин с леко манто, от което се подаваха полите на бяла престилка, а до него — милиционер.

— Докторе, направете нещо, много ви моля! — истерично извика девойката.

На стълбището дотича секретарят на филиала и явно пламнал от срам и смущение, подхвана на пресекулки:

— Вижте, докторе, това е случай на някаква масова хипноза... Та такава... трябва... — той не успя да довърши, запъна се и изведнъж запя с тенор:

— *Шилка*^[5] и *Нерчинск*^[6]...

— Глупак! — успя да извика девойката, но не обясни кого хока, ами пряко сили изкара една рулада и също запя за Шилка и Нерчинск.

— Дръжте се прилично! Стига сте пели! — обърна се докторът към секретаря.

По всичко личеше, че секретарят би дал мило и драго, за да спре да пее, само че не можеше и заедно с целия хор информира минувачите по улицата, че в ония дебри ни звярът свиреп го издебнал, ни вражи куршум го засегнал.

Щом куплетът свърши, девойката първа получи от лекаря порция валериан, след което заедно със секретаря той се втурна да дава и на останалите.

— Прощавайте, момиче — изведнъж се обърна към нея Василий Степанович, — тук да се е отбивал един черен котарак?

— Какъв котарак, бе? — ядно извика тя. — Магаре си имаме във филиала, магаре! — след което добави: — Нека ме чуе! На всички ще кажа.

И наистина каза какво се случило.

Завеждащият градския филиал, който (според думите ѝ) „окончателно провалил развлеченията от лек характер“, страдал от манията да организира различни кръжоци.

— Хвърляше прах в очите на ръководството! — викаше тя.

За година успял да организира един кръжок по изучаване творчеството на Лермонтов, един по шах и шашки, един по пинг-понг и един по езда. До лятото имало опасност да организира и кръжок по гребане в сладководен водоем, и по алпинизъм.

И ето че днес през обедната почивка влиза той, завеждащият...

— И води подръка някакъв кучи син — разправяше девойката, — кой знае откъде го беше намерил, с карирани панталонки, с пукнато пенсне и... с една такава физиономия!

Веднага го представил на обядващите в столовата на филиала като изтъкнат специалист по организирането на хорови кръжоци.

Лицата на бъдещите алпинисти помръкнали, но завеждащият апелирал за бодрост, а специалистът се шегувал, подмятал закачки и се клел, че пеенето отнемало съвсем малко време, но между другото ползата от него била цял вагон.

Естествено, първи наскачали Фанов и Косарчук, най-известните подмазвачи във филиала, и заявили, че се записват. Тогава останалите служители се убедили, че пеенето няма да им се размине, и щат не щат също се записали в кръжока. Решили да пеят през обедната почивка, защото всичкото им останало време било заето с Лермонтов и шашките. За да даде пример, завеждащият заявил, че е тенор, и нататък всичко тръгнало като в кошмарен сън.

Карираният специалист капелмайстор извикал:

— До-ми-сол-до!

Измъкнал най-притеснителните иззад шкафовете, където се опитвали да се спасят от пеенето, казал на Косарчук, че има абсолютен слух, замънкал, заскимтял, помолил да проявят уважение към стария диригент песнопоец, почукал ги с камертона по пръстите и помолил да подхванат „Славно море“.

И те я подхванали. Много добре я подхванали. Карираният наистина си разбирал от работата. Изпели първи куплет. Тогава диригентът се извинил, казал „Ей сега се връщам“ и... изчезнал. Мислели, че наистина ще дойде след малко. Но минали десет минути, а него го нямало. Служителите страшно се зарадвали, че е избягал.

Изведнъж обаче някак от само себе си, водени от Косарчук, който може и да нямам абсолютен слух, но имал доста приятен висок тенор, запели втория куплет. Изпели го. Диригента го няма. Тръгнали да се връщат по местата си, но преди още да седнат, запели против волята си. А-а да спрат — ама не. Млъкнат за две-три минути и хайде пак. Млъкнат — и пак! Тогава се сетили, че става страшно. От срам завеждащият се заключил в кабинета си.

Изведнъж разказът на девойката секна. Валерианът изобщо не ѝ беше подействал.

След четвърт час пред оградата на филиала на „Ваганковски“ спряха три камиона и в тях се качи целият личен състав начело със завеждащия.

Щом първият камион се люшна и мина през портата за към уличката, служителите, които стояха в каросерията и се държаха един друг за раменете, зинаха и цялата уличка се огласи от популярната песен. Вторият камион я поде, а след него и третият. И така заминаха. Забързаните минувачи хвърляха по някой бегъл поглед към камионите, но не се изненадваха, защото мислеха, че това са екскурзианти, тръгнали на излет. Наистина заминаваха извън града, само че не на екскурзия, а за клиниката на професор Стравински.

След половин час напълно обърканият счетоводител стигна до финансовия сектор на зрелищната комисия с надеждата най-сетне да се отърве от служебните пари. Вече препатил, той най-напред надникна в продълговатата зала, където зад матовите стъкла с позлатени надписи седяха служителите. Тук не откри никакви признаци на тревога или безобразие. Беше тихо, както трябва да бъде в едно прилично учреждение.

Василий Степанович промуши глава през гишето с надпис „Парични вноски“, поздрави непознатия чиновник и учтиво помоли за приходен ордер.

— За какво ви е? — попита чиновникът зад гишето.

Счетоводителят онемя.

— Искам да внеса пари. Аз съм от „Вариете“.

— Един момент — отговори служителят и мигом затули с решетката отвора на стъклото.

„Странно!“ — помисли си счетоводителят. Почудата му беше напълно обяснима. За първи път в живота се сблъскваше с подобно

нещо. Всички знаем колко трудно се теглят пари; винаги може да възникнат някакви проблеми. Но в трийсетгодишната му практика нямаше случай, когато някое, било юридическо, било физическо лице, да се поколебае да вземе пари.

Решетката обаче най-накрая се отмести и счетоводителят се наведе към гишето.

— Много ли носите? — попита чиновникът.

— Двайсет и една хиляди седемстотин и единайсет рубли.

— Охо! — някак иронично отговори касиерът и му подаде зелената бланка.

Счетоводителят я знаеше много добре, попълни я бързо и започна да развързва канапа на пакета. Когато го разопакова, погледът му се замъгли и той простена мъченически.

Пред очите му се мерзелееха чуждестранни пари. Имаше пачки и канадски долари, и английски лири, и холандски гулдени, и латвийски лати, и естонски крони...

— Ето още един гявол от „Вариете“ — чу нечий застрашителен глас над себе си онемелият счетоводител.

И Василий Степанович беше незабавно арестуван.

[1] В руския език хипопотамът се нарича „бегемот“. Бегемот е митично животно, споменато в Библията (Иов 40:10-27). Повечето екзегети (богослови тълкуватели) виждат в него най-обикновен хипопотам, но в Библията е записано: „само Оня, който го е сътворил, може да приближи мечата си до него“.

Бегемот е едно от имената на дявола през Средновековието. Името Бегемот е взето от апокрифната старозаветна Книга на Енох. В изследването на И. Я. Порфириев „Апокрифни сказания за старозаветни лица и събития“ (1872), по всяка вероятност познато на Булгаков, се споменава за морското чудовище Бегемот и за женското Левиатан, обитаващо невидимата пустиня „на изток от градината, където са живеели избраниците и праведниците“.

Авторът на „Майстора и Маргарита“ черпи сведения за Бегемот и от книгата на М. А. Орлов „История на отношенията между човека и дявола“ (1904), извадки от която са се запазили в архива на Булгаков. Там по-специално се описва житието на игуменката от Луденския манастир във Франция Ана Дезанж, живяла през XVII в. и обсебена от

„седемте бесове: Асмодей, Амон, Грезил, Левиатан, Бегемот, Балам и Изакарон“, като „петият бес е бил Бегемот, произхождащ от Престолите. Той се е намирал в утробата на игуменката и в знак, че излиза от нея, е трябвало да я подхвърли три педи нагоре. Този бес е изобразяван във вид на чудовище с глава на слон, с хобот и бивни. Ръцете му били като на човек, а огромният корем, късата опашка и дебелите задни лапи напомняли за името му“.

При Булгаков Бегемот е котарак върколак с огромни размери, а в ранната редакция на романа прилича на слон: „След призива от черната паст на камината излезе черен котарак с дебели, сякаш надуты лапи...“ Булгаков се е съобразил също, че слоноподобният демон Бегемот е имал „ръце като на човек“, затова неговият Бегемот дори като котарак много сръчно подава на кондукторката монета, за да си купи билет.

По думите на втората съпруга на писателя Л. Е. Белозерская за реален прототип на Бегемот е послужил домашният им котарак Флюшка — огромно сиво животно. Само дете Булгаков прави Бегемот черен, защото по традиция тъкмо черните котки се смятат за свързани със сатаната. На финала Бегемот, както и останалите членове от свитата на Воланд, изчезва преди изгрев-слънце в планинската пропаст в пустинната местност пред градината, където в пълно съответствие с разказа от Книга на Енох за „праведниците и избраниците“ — за Майстора и Маргарита е отреден вечен приют. ↑

[2] На „Ваганковский“ се намира едно от московските гробища. ↑

[3] Епизодът с хоровия кръжок, който пее „Славно море...“ може би се асоциира с друга „байкалска“ песен. На 18 декември 1933 г. Е. С. Булгакова оставя в дневника си следните записки: „... Късно вечерта Рубен Симонов тръгна да ни води у тях. Там имаше и други вахтанговци [артисти от театър «Вахтангов»], беше много приятно и весело. Симонов и Рапопорт изпяха в дует «По дивите степи на Забайкалието...» (Единият от пеещите се прави, че не знае думите, налучква ги и все нещо бърка: «посреща го свиден баща...» (поправя се: майка!) и т.н. На връщане Симонов ни откара с колата си — мина по всички тротоари — чудя се как се прибрахме!». Хорът на Коровиев-Фагот пее стройно и правилно, само дете не може да спре. Това, че почерпеният ръководител на Театър „Е. Вахтангов“ Р. Н. Симонов (1899–1968) успява да откара писателя и жена му у дома, Е. С.

Булгакова може би възприема като покровителство на Бога или на дявола. ↑

[4] Баргузин (рус.) — байкалски вятър. ↑

[5] Шилка (рус.) — река в Забайкалието. ↑

[6] Нерчинск (рус.) — град в Забайкалието, където през XIX-XX век са били изпращани политическите заточеници. ↑

ОСЕМНАЙСЕТА ГЛАВА ПОСЕТИТЕЛИ БЕЗ КЪСМЕТ

Докато старателният счетоводител летеше с таксито, за да се натъкне на пишещия костюм, от спален вагон № 9 на пристигналия в Москва киевски влак заедно с останалите слезе и един пътник с малък мукавен куфар в ръката. Той беше не друг, а чичото на покойния Берлиоз, Максимилиан Андреевич Поплавски, икономист плановик, който живееше в Киев на бившата улица „Институтская“. Причината за пристигането му в Москва бе, че завчера, късно вечерта беше получил телеграма със следното съдържание: „Преди малко на Патриаршеските ме блъсна трамвай. Погребението петък, три следобед. Ела. Берлиоз“.

Максимилиан Андреевич съвсем заслужено се смяташе за един от най-умните хора в Киев. Но подобна телеграма може да озадачи и най-умния. Щом човекът телеграфира, че го е блъснал трамвай, значи не е загинал. Но защо тогава става дума за погребение? Може да е много зле и да усеща, че ще умре? Да, може, но в такъв случай е много странна тази точност — от къде на къде знае, че погребението му ще бъде в петък в три следобед? Доста особена телеграма! Умните хора обаче затова са умни, защото намират изход от безизходицата. Много просто. Станала е грешка, при написването на депешата са сбъркали нещо. Думата „ме“ сигурно е от някоя друга телеграма и тук е трябвало да стои „Берлиоз го“, а самото „Берлиоз“ е отишло в края. При такава една поправка смисълът ставаше ясен, но за жалост трагичен.

Когато взривът от мъка, който връхлетя съпругата на Максимилиан Андреевич, се поуталожи, той незабавно започна да се стяга за Москва.

Тук трябва да разкрием една тайна на Максимилиан Андреевич. Няма спор, мъчно му беше за загиналия в разцвета на силите си племенник на жена му. Но като практичен човек той разбираше, че не е чак толкова наложително да присъства на погребението. Въпреки това обаче Максимилиан Андреевич много бързаше да замине за Москва.

Ала защо? Заради едно — апартамента. Апартамент в Москва? Това не е шега работа. По необясними причини Максимилиан Андреевич не харесваше Киев и напоследък мисълта да се премести да живее в Москва така го глождеше, че чак сън не го ловеше. Пролетното пълноводие на Днепър, когато реката залива островите край ниския бряг и се слива с хоризонта, не го радваше. Не го радваше смайващата въображението красива гледка от подножието на паметника на княз Владимир. Не го очароваха слънчевите зайчета по тухлените пътечки на Владимирския хълм напролет. Друго искаше той — да се премести в Москва.

Обявите във вестника за замяна на апартамент на улица „Институтская“ в Киев срещу по-малка квадратура в Москва не даваха никакъв резултат. Не се намираха желаещи, а дори и да се намираха, предложенията им бяха съмнителни.

Максимилиан Андреевич страшно се впечатли от телеграмата. Това беше моментът, който щеше да е грехота да изпусне. Практичните хора знаят, че такива моменти не се повтарят.

С две думи, независимо от трудностите, трябваше да успее да наследи апартамента на племенника си на „Садовая“. Да, нямаше да е лесно, никак даже, но задължително трябваше да преодолее трудностите. Максимилиан Андреевич от опит знаеше, че за целта първата му и задължителна стъпка трябва да бъде следната: на всяка цена, макар и временно, да се регистрира адресно в трите стаи на покойния си племенник.

В петък следобед той влезе в помещението на управата на „Садовая“ №302-бис в Москва.

В малката стая с окачен на стената стар плакат с няколко картинки как се свестяват удавници в река, пред дървеното бюро, напълно сам, седеше един брадясал човек на средна възраст и с тревожен поглед.

— Може ли да се видя с председателя на домсъвета? — учтиво попита икономистът плановик, свали шапката си и сложи куфарчето на стола.

Изведнъж този наглед елементарен въпрос така стресна седналия, че чак лицето му се промени. Той го погледна изпод вежди и смотолевил, че председателя го нямало.

— У дома ли си е? — попита Поплавски. — Дошъл съм по спешност.

Седналият отново отговори нещо нечленоразделно. Но все пак човек можеше да се досети, че председателят не си е вкъщи.

— А кога ще се прибере?

Седналият не отговори и някак тъжно погледна през прозореца.

„Аха!“ — рече си умният Поплавски и попита за секретаря.

Странныят човек зад бюрото чак пламна от напрежение и отново смотолевя, че секретаря също го няма... не се знае кога ще се прибере и... бил болен...

„Аха!...“ — рече си Поплавски и попита:

— Но в този домсъвет все има някой, нали?

— Аз — с отпаднал глас отговори човекът.

— Вижте — внушително заговори Поплавски, — аз съм единственият наследник на покойния Берлиоз, моя племенник, който загина, както знаете, на Патриаршеските, и според закона съм длъжен да приема наследството, изразяващо се в нашия апартамент номер петдесет...

— Нищо не знам, другарю — угрижено го прекъсна човекът.

— Извинете — звучно каза Поплавски, — но вие сте член на домсъвета и сте длъжен...

Точно тогава в стаята влезе някакъв гражданин. Като го видя, седналият зад бюрото пребледня.

— Членът на домсъвета Пятнажко? — попита го влезлият.

— Аз — едва чуто отговори той.

Влезлият му прошепна нещо и напълно озадачен, човекът стана от стола си. След няколко секунди Поплавски беше вече сам в празната стая на домсъвета.

„Ама че работа! Как може всичките...“ — с яд си мислеше той, докато прекосяваше асфалтирания двор и бързаше към петдесети апартамент.

Още щом икономистът плановик позвъни, вратата се отвори и Максимилиан Андреевич влезе в слабо осветеното антре. Малко се изненада, че не разбра кой му е отворил: вътре нямаше никого, освен огромния черен котарак на стола.

Максимилиан Андреевич се изкашля, пристъпи шумно и когато в антрето излезе Коровиев, му се поклони учтиво, но с достойнство и

рече:

— Казвам се Поплавски. Аз съм чичо на...

Преди още да е свършил, Коровиев измъкна от джоба си мръсна кърпа, заби нос в нея и се разплака.

— ... на покойния Берлиоз...

— О, да, о, да — прекъсна го Коровиев и махна кърпата от лицето си. — Щом ви погледнах, разбрах, че сте вие! — после се затресе от плач и започна да подвиква: — Ах, какво нещастие! Как можа? Как?

— Трамваят ли го блъсна? — шепнешком попита Поплавски.

— Смаза го — извика Коровиев и сълзите под пенснето му рухнаха на потоци, — смаза го! Аз бях свидетел. Ще ми повярвате ли, прас! И главата му я няма! Десният крак — храс на две! Левият — храс на две! Това са те трамваите! — и явно неспособен да се овладее, той заби нос в стената до огледалото и се затресе от ридания.

Чичото на Берлиоз бе искрено слиян от поведението на непознатия. „Пък казват, че в наше време нямало състрадателни хора!“ — помисли си той и усети, че и него го засърбят очите. Но същевременно едно неприятно облаче засенчи душата му и като змийче се прокрадна мисълта дали този състрадателен човек не се е регистрирал вече в апартамента на починалия, защото ставаха такива неща.

— Извинете, да не би с покойния Миша да сте били приятели? — попита той, забърса с ръкав сухото си ляво око, а дясното впери в смазания от мъка Коровиев.

Но той така се беше разридал, че нищо не му се разбираше освен повтаряните думи „храс на две!“ След като се нарида до насита, Коровиев най-после се дръпна от стената и продума:

— Не, не мога повече! Ще ида да изпия триста капки валериан! — после обърна към Поплавски мокрото си от сълзи лице и добави: — Такива са те трамваите!

— Много се извинявам, вие ли ми изпратихте телеграмата? — попита Максимилиан Андреевич, страшно озадачен кой ли е този странен ревльо.

— Той! — отговори Коровиев и посочи котарака.

Поплавски се изблеци и си помисли, че не е чул добре.

— Не, сили нямам вече, сили нямам! — заподсмърча Коровиев. — Само като се сетя: това колело през крака му... само колелото тежи към десет пуда^[1]... Храс! Ще ида да си легна, дано заспя — и изчезна от вестибюла.

А котаракът се размърда, скочи от стола, изправи се на задните си лапи, тури предните на кръста, зина и каза:

— Добре де, аз телеграфирах! И какво сега?

На Максимилиан Андреевич изведнъж му притъмня, ръцете и краката му отмаляха, той изтърва куфара и седна на стола срещу котарака.

— Мисля, че на чист руски ви попитах — строго каза котаракът — какво сега?

Поплавски обаче не отговори.

— Дай си паспорта! — джафна котаракът и протегна едрата си лапа.

Без да разбира какво става и без да вижда нищо, освен двете искри в очите му, Поплавски измъкна от джоба паспорта си, сякаш беше кама. Котаракът взе от шкафчето под огледалото чифт очила с дебели черни рамки, тури ги на носа си, от което стана още по-внушителен, и дръпна паспорта от разтрепераната му ръка.

„Интересно дали ще припадна, или не?“ — помисли си Поплавски. Някъде отдалеч долитаха хлипанията на Коровиев, целият вестибюл се беше изпълнил с мирис на етер, валериан и още някаква гадост.

— В кое районно са ви издали документа? — вторачен в страницата, попита котаракът.

Отговор не последва.

— В четиристотин и дванайсет — сам си отговори той и плъзна лапа по паспорта, който държеше наопаки, — ами да! Знам го аз това районно! Там раздават паспорти наляво и надясно! Аз например не бих го издал на такъв като вас! Само като ви погледнех, щях да ви откажа! — котаракът така се ядоса, че захвърли паспорта на пода. — Присъствието ви на погребението се отменя — с официален тон продължи той. — Направете си труда да се върнете по местоживееене — и кресна към вратата: — Азazelo!

На повика му се отзова дребен накуцващ човек с прилепнало черно трико, с нож, затъкнат в колана, червенокос, с щръкнал

жълтеникав кучешки зъб и перде на лявото око.

Поплавски почувства, че въздухът не му стига, стана от стола, хвана се за сърцето и заотстъпва.

— Азазело, изпрати го! — заповяда котаракът и напусна вестибюла.

— Поплавски — тихо и гъгниво рече влезлият, — надявам се, че сега вече всичко ти е ясно?

Поплавски кимна.

— Връщай се веднага в Киев — продължи Азазело, — стой там, кротувай и недей да мечтаеш за никакви апартаменти в Москва, разбра ли?

Този дребосък, който го плашеше до смърт със своя зъб, нож и белезникавото си око, му стигаше едва до рамото, но действаше енергично, отмерено и организирано.

Най-напред вдигна паспорта и го подаде на Максимилиан Андреевич, който пое документа с безчувствена десница. После с едната си ръка така нареченият Азазело вдигна куфара, с другата отвори вратата, хвана чичото на Берлиоз и го изведе на стълбищната площадка. Поплавски се облегна на стената. Без никакъв ключ Азазело отвори куфара, извади от него огромна, увита в омазнен вестник печена кокошка без една кълка и я сложи на площадката. Сетне измъкна двата ката бельо, каиша за точене на бръсначи, някаква книга, някакъв калъф и изрита през парапета всичко това, с изключение на кокошката. Надолу литна и празният куфар. Чу се как той се сгромоляса и по звука пролича, че капакът му е отхвъркнал.

После рижият разбойник сграбчи кокошката за кълката и с всичка сила тъй страшно я фрасна във врата на Поплавски, че тялото ѝ се откъсна, а кълката остана в ръката на Азазело. Всичко в дома на Облонские се обърка, както правдиво се изразява знаменитият писател Лев Толстой. Точно така би го казал и в случая. Да! Всичко пред очите на Поплавски се обърка. Пред погледа му прехвъркна една дълга искра, после я смени някаква траурна змия, която мигом угаси майския ден, и с паспорта в ръка Поплавски полетя надолу по стълбите. Когато се претърколи до завоя, той изби с крак прозорчето на площадката и седна на едно от стъпалата. Покрай него заподскача безкраката кокошка, която падна зад парапета. Останалият горе Азазело за миг оглозга кълката и мушна кокалчето в горното джобче на трикото си,

след което се върна в апартамента и тресна вратата. В това време се чуха предпазливите стъпки на някого, който се качваше.

Поплавски изтича един етаж по-надолу и седна да си поеме дъх на малката дървена кушетка на площадката.

Нагоре по стълбите се качваше някакъв дребничък възрастен човек с неимоверно тъжно лице, шантунгов костюм от памтивека и корава сламена шапка със зелена лента. Той се спря пред Поплавски.

— Гражданино, може ли да ви попитам къде е петдесети апартамент? — жално се поинтересува човечецът с шантунга.

— По-нагоре! — отсечено отговори Поплавски.

— Много ви благодаря, гражданино — все така тъжно каза онзи и продължи нагоре, а Поплавски стана и се завтече надолу.

Възниква въпросът дали Максимилиан Андреевич не се запъти към милицията да се оплаква от разбойниците, които посред бял ден бяха упражнили над него такова чудовищно насилие? Не, в никакъв случай, можем да го кажем със сигурност. Да влезе в милицията и да заяви, че одеде някакъв котарак с очила чел паспорта му, а после един човек с трико и с нож... Не, граждани, Максимилиан Андреевич наистина беше умен човек!

Стигна до долу и точно до входа видя врата към някаква стаичка. Стъклото ѝ беше строшено. Поплавски прибра паспорта в джоба и се огледа за изхвърлените си вещи. Но от тях нямаше и следа. Сам се изненада, че е тъй малко разочарован. Занимаваше го друга интересна и съблазнителна мисъл — чрез онзи човечец още веднъж да провери проклетия апартамент. Ами да, щом питаше къде се намира, значи за първи път отиваше там. Следователно сега се бе насочил право в ръчичките на компанията, дето се бе настанила вътре. Нещо му подсказваше, че много скоро ще излезе оттам. Естествено, Максимилиан Андреевич вече нямаше никакво намерение да ходи на никакви погребения, а до заминаването на влака за Киев имаше достатъчно време. Икономистът се огледа и се шмугна в стаичката. През това време далече горе тракна врата. „Влязъл е!“ — със свито сърце си помисли Поплавски. В стаичката беше хладно, миришеше на мишки и на ботуши. Максимилиан Андреевич се настани върху някакво парче дърво и зачака. Позицията му беше удобна, от стаичката се виждаше точно вратата на шести вход.

Но се наложи киевчанинът да чака повече, отколкото бе предполагал. Странно защо, но през цялото време стълбището остана безлюдно. Чуваше се добре и накрая на петия етаж тракна врата. Поплавски се стаи. Да, онзи ситнеше по стъпалата. „Слиза“. Един етаж по-надолу също се отвори врата. Стъпките стихнаха. Женски глас. Гласът на тъжния човек... да, неговият глас. Каза нещо като „Оставете ме, за Бога...“ Ухото на Поплавски се подаваше през строшеното стъкло. И долови женски смях. Бързи и бодри стъпки надолу; и ето че се мерна гърбът на жена. През входа тя излезе на двора, носеше зелена мушамена чанта. А стъпките на онзи човечец се чува отново. „Странно, връща се в апартамента! Дали пък и той не е от оная банда? Да, връща се. Горещо пак отвориха вратата. Е, добре, ще почакаме още малко.“

Този път не се наложи да чака дълго. Звук от врата. Стъпчици. Стъпчиците стихват. Отчаян вик. Котешко мяукане. Стъпчиците се забързват, тракат, надолу, надолу, надолу!

Поплавски го дочака. Кръстейки се и мърморейки, тъжният човек профуча без шапка, с обезумяла физиономия, издраскано плешиво теме и измокрени панталони. Той задърпа дръжката на вратата, без да може от страх да разбере накъде се отваря, но накрая се справи и изхвъркна навън, на слънце.

Проверката на апартамента беше извършена; без да мисли повече нито за покойния си племенник, нито за жилището, изтръпнал само от мисълта за риска, на който се беше подложил, Максимилиан Андреевич зашепна само две думи „Всичко е ясно! Всичко е ясно!“ — и изскочи на двора. След няколко минути тролейбусът караше икономиста плановик към Киевската гара.

А докато той бе седял в стаичката долу, с дребното човече се случи много неприятна история. Това беше бюфетчията от „Вариете“ Андрей Фокич Соков. По време на следствието във „Вариете“ Андрей Фокич стоеше настрана от всичко и се забеляза само едно нещо: че той стана още по-тъжен от преди, а освен това попита куриера Карпов къде е отседнал чуждестранният маг.

И тъй, след като се размина на площадката с икономиста, бюфетчията стигна до петия етаж и позвъни на петдесети апартамент.

Моментално му отвориха, но той се стресна, отстъпи и не влезе веднага. Което беше обяснимо. Беше му отворила млада девица, която

не носеше на себе си нищо, освен кокетна дантелена престилчица и бяла касинка на главата. Всъщност беше обута и със златни обувчици. Госпожицата се отличаваше с перфектно телосложение и за единствен неин дефект можеше да се приеме тъмният белег на шията.

— Ами заповядайте, щом звъните! — каза тя и впери в бюфетчията зелените си порочни очи.

Андрей Фокич изохка, запримига, влезе в антрето и свали шапката си. Точно тогава телефонът иззвъня. Безсрамната камериерка стъпи с единия крак на стола, вдигна слушалката и каза:

— Ало!

Бюфетчията не знаеше накъде да гледа, пристъпваше от крак на крак и си мислеше: „Ама че прислужница си има този чужденец! Пфу, че гадост!“ И за да се отърве от тая гадост, взе да се оглежда.

Целият голям и полутъмен вестибюл беше претъпкан с необичайни предмети и одежди. Тук върху облегалката на един стол беше метната траурна пелерина с огненочервена подплата, на тоалетката имаше дълга шпага с блестяща златна ръкохватка. Три шпаги със сребърни ръкохватки бяха оставени в ъгъла така, сякаш бяха обикновени чадъри или бастунчета. А по еленовите рога висяха барети с орлови пера.

— Да — каза прислужницата в слушалката, — кой? Барон Майгел^[2]? Слушам ви. Да! Господин артистът днес е у дома. Да, ще се радва да ви види. Да, гости... Фрак или черен смокинг. Моля? Към полунощ. — Тя свърши разговора, затвори телефона и се обърна към бюфетчията: — Какво ще обичате?

— Трябва да се видя с гражданина артист.

— Моля? Лично с него ли?

— С него — тъжно отвърна бюфетчията.

— Сега ще попитам — явно с колебание каза прислужницата, откряна вратата към кабинета на покойния Берлиоз и докладва: — Рицарю, тук е дошло едно малко човече, което казва, че иска да говори с месир.

— Ами да влезе — долетя отвътре пресипналият глас на Коровиев.

— Заповядайте в гостната — така непринудено, сякаш беше облечена като хората, каза девицата, отвори вратата към стаята и излезе от вестибюла.

Щом се озова там, където го поканиха, бюфетчията направо забрави защо е дошъл — толкова смаян остана от обзавеждането. През цветните стъкла на големите прозорци (фантазия на безследно изчезналата бижутерша) се лееше необикновена светлина като в черква. Въпреки топлия пролетен ден в огромната старинна камина пламтяха дърва. В стаята обаче изобщо не беше горещо, дори напротив, усещаше се някаква влага като в зимник. Пред камината върху една тигрова кожа блажено се изтягаше огромен черен котарак. Имаше маса и щом я видя, богобоязливият бюфетчия изтръпна: тя беше застлана с църковен брокат. Върху брокатената покривка стояха безчет бутилки — тумбести, мухлясали и прашни. Сред тях лъщеше поднос, който явно беше от чисто злато. Пред камината дребният червенокос с нож на кръста печеше парчета месо, нанизани на дълга стоманена шпага, в огъня капеше сок и димът излиташе през комина. Миришеше не само на печено, но и на някакъв много силен парфюм, и на тамян, затова бюфетчията, който вече знаеше от вестниците за смъртта на Берлиоз и за адреса му, за миг си помисли, че може на Берлиоз да му отслужват църковна панихида, която мисъл, впрочем, той веднага отпъди като явно абсурдна.

Ненадейно слисаният бюфетчия чу тежък бас:

— Е, с какво мога да ви бъда полезен?

И видя в тъмния ъгъл онзи, когото търсеше.

Черният маг се беше изтегнал върху някакъв необятен диван, нисък и с разхвърляни по него възглавници. На бюфетчията му се стори, че артистът е само по черно бельо и черни обувки с остри върхове.

— Аз съм завеждащ бюфета на театър „Вариете“... — с покруса подхвана той.

Сякаш да му затули устата, артистът протегна ръка, по чиито пръсти блестяха скъпоценни камъни, и заговори разпалено:

— Не, не, не! Нито дума повече! В никакъв случай и никога! Няма да вкуся нищо от вашия бюфет! Вчера, почитаеми, се отбих там и още не мога да забравя нито есетрата, нито сиренето. Скъпоценни мой! Сиренето не може да бъде зелено, някой ви е излъгал. То трябва да бъде бяло. Да. Ами чаят? Същинска помия! С очите си видях как една мърла доливаше с кофа непреварена вода във вашия огромен

самовар, а междувременно продължаваха да сервират чай. Не, мили, така не се прави!

— Извинявам се — стъписан от внезапната атака, каза Андрей Фокич, — не съм дошъл по този въпрос и в случая есетрата няма нищо общо.

— Как да няма, щом е развалена!

— Изпратиха ни я второ качество — съобщи бюфетчията.

— Това са глупости, драги!

— Кое е глупости?

— Второто качество! Есетрата може да бъде само първо качество, което е и последно. А щом е второ, значи е вмирисана!

— Извинявам се — отново подхвана бюфетчията, защото не знаеше как да избегне заяжданията на артиста.

— Не мога да ви извиня — категорично отвърна той.

— Дошъл съм по друг въпрос — напълно смутен рече бюфетчията.

— По друг ли? — изненада се чуждестранният маг. — Че какъв друг въпрос може да ви води при мен? Ако не ме лъже паметта, от лицата с професия, близка до вашата, познавах само една маркитанка^[3], и то отдавна, когато вие още не сте бил роден. Впрочем, много се радвам. Азazelо! Табуретка за господин завеждащия бюфета!

Онзи, който печеше месото, се обърна, при което ужаси бюфетчията с кучешките си зъби, и сръчно му подаде една от тъмните ниски дъбови табуретки. В стаята нямаше нищо друго за седане.

Бюфетчията продума:

— Покорно благодаря — и приседна.

Задното й краче веднага се счупи, той тупна по задник на пода и изохка от болка. Докато падаше, закачи с крак другата табуретка отпред и разля върху панталона си сложената отгоре чаша, пълна с червено вино.

Артистът възкликна:

— Ах! Да не се ударихте?

Азazelо помогна на бюфетчията да стане и му подаде друга табуретка. С тон на дълбоко страдание бюфетчията се отказа от предложението на домакина да свали панталона си и да го изсуши пред огъня, почувства се страшно неудобно с измокрените дрехи и предпазливо седна на другата табуретка.

— Аз обичам да седя на ниско — каза артистът, — рискът да паднеш е по-малък. Та ставаше дума за есетрата. Драги мой! Прясно, прясно и само прясно, такъв трябва да бъде девизът на всеки бюфетчия. А, искате ли да опитате...

Тогава шпагата блесна в пурпурната светлина на камината, Азазело сложи върху златното блюдо цвърчащо парче месо, поля го с малко лимонов сок и подаде на бюфетчията златна двузъба вилица.

— Най-покорно... аз...

— Не, не, опитайте!

Бюфетчията хапна от учтивост и веднага разбра, че наистина е нещо много прясно и най-вече неимоверно вкусно. Но докато дъвчеше ароматното сочно месо, едва не се задави и не падна повторно. От съседната стая долетя голяма тъмна птица и леко закачи с крило плешивото му теме. Когато кацна до часовника върху плота на камината, той разбра, че е сова. „Господи, Боже мой! — помисли си нервният като всички бюфетчии Андрей Фокич. — Ама че жилище!“

— Чаша вино? Бяло или червено? Вино от коя страна предпочитате по това време на деня?

— Благодаря, но... не пия...

— Грешите! Тогава, ако желаете, да хвърлим едни зарове? Или предпочитате някакви други игри? Домино, карти?

— Не играя — вече уморено отвърна бюфетчията.

— Много лошо — заключи домакинът, — е, ваша воля, но има нещо съмнително в мъжете, които избягват виното, игрите, компанията на хубави жени и разговорите на трапеза. Такива хора са или тежко болни, или тайно мразят околните. Е, възможни са и изключения. Сред лицата, които са сядали да пируват с мен, са попадали удивителни подлеци. И тъй, слушам ви.

— Снощи вие благоволихте да правите фокуси...

— Аз? — изумено възкликна магът. — Но моля ви се! Това изобщо не е в моя стил!

— Извинете — смутено каза бюфетчията, — но този сеанс с черна магия...

— Ах, да, да! Скъпи мой! Ще ви разкрия една тайна: аз изобщо не съм артист, просто исках да видя московчани закуп, а най-удобно щеше да е в театъра. Така че моята свита — той кимна към котарака — проведе сеанса, а аз само седях и наблюдавах московчаните. Но

недейте пребледнява, а ми кажете кое във връзка с този сеанс ви води при мен?

— Ами освен всичко останало по едно време от тавана са падали банкноти — бюфетчията сниши глас и се огледа гузно — и хората са ги събрали. Та идва при мен в бюфета един младеж и ми дава десетачка, а аз му връщам ресто осем и петдесет... После втори.

— Пак ли младеж?

— Не, възрастен. Трети, четвърти. И аз непрекъснато връщам ресто. Днес обаче като взех да проверявам касата, що да видя? Вместо пари — нарязани хартийки. Начетоха касата за сто и девет рубли.

— Оле-оле-оле! — възкликна артистът. — За истински ли са ги помислили? Не допускам да са го направили нарочно.

Бюфетчията се огледа някак сконфузено и мъченически, но нищо не отговори.

— Нима са били мошеници? — попита госта си магът. — Мошеници сред московчани?

В отговор бюфетчията само така тъжно се усмихна, че отпаднаха всички съмнения: да, сред московчани има мошеници.

— Това е долно! — възмути се Воланд. — Та вие сте един беден човек... нали сте беден?

Бюфетчията прибра главата си в раменете и стана ясно, че е беден човек.

— Колко спестени имате?

Въпросът бе зададен с тон на съчувствие, но все пак можеше да се приеме за нетактичен. Бюфетчията се смути.

— Двеста четиридесет и девет хиляди рубли в пет спестовни каси — обади се дрезгав глас от съседната стая — и вкъщи под дюшемето двеста на златни монети по десет.

Бюфетчията сякаш залепна за табуретката.

— Е, това не са много пари — снизходително каза Воланд на госта си, — макар че всъщност и те не са ви нужни. Вие кога ще умрете?

Тогава вече бюфетчията кипна.

— Никой не знае и това не засяга никого — отговори той.

— Да бе, не знае — чу се същият отвратителен глас от кабинета, — сякаш става дума за бинома на Нютон! Ще умре след девет месеца,

през февруари догодина, от рак на черния дроб в клиниката на Първи Московски държавен университет, четвърта стая.

Лицето на бюфетчията прежълтя.

— Девет месеца — замислено пресмяташе Воланд, — двеста четиридесет и девет хиляди... Излизат по около двайсет и седем хиляди на месец? Не е много, но при един скромнен начин на живот ще стигнат. А и десетачките в злато.

— Тях няма да успее да реализира — натрапи се пак онзи глас, от който сърцето на бюфетчията се вледеняваше, — след смъртта на Андрей Фокич веднага ще съборят къщата и ще предадат парите в държавната банка.

— Пък и не ви съветвам да влизате в болница — продължаваше артистът. — Какъв е смисълът да умираете там сред стоновите и хриповете на безнадеждно болните? Не е ли по-добре с тия двайсет и седем хиляди да вдигнете пир, да вземете отрова и да си отидете сред звуците на струни, в компанията на замаяни от виното хубавици и буйни приятели?

Бюфетчията седеше, без да помръдва и много посърнал. Очите му тънеха в тъмни кръгове, бузите бяха повехнали, а долната челюст — провиснала.

— Всъщност замечтахме се — възкликна домакинът. — Да се върнем на въпроса. Покажете ми нарязаните си хартийки.

Бюфетчията трескаво извади от джоба една пачка, разгърна я и се вцепени. В парчето вестник имаше десетачки.

— Скъпи мой, наистина не сте добре — каза Воланд и сви рамене.

Бюфетчията се усмихна налудничаво и стана от табуретката.

— Ами... — запъна се той, — ами ако отново станат такава...

— Хм... — замисли се артистът, — тогава елате пак. Много ще ни бъде драго! Беше ми приятно.

В този миг от кабинета долетя Коровиев, вкопчи се в ръката на бюфетчията, започна да я друса и да моли Андрей Фокич да носи много, много поздравии на всички. Без да разбира какво става, бюфетчията тръгна към вестибюла.

— Хела^[4], изпрати го! — извика Коровиев.

Пак тая разголена червенкоса във вестибюла! Бюфетчията се шмугна през вратата, писукна „довиждане“ и си тръгна като замаян.

Слезе малко по-надолу, спря се, седна на стълбите, извади пакета и провери — парите бяха там.

Тогава от апартамента на същата площадка излезе жената със зелената чанта. Като го видя седнал на стъпалата и загледан в десетачките, се усмихна и каза замислено:

— Ама че в къща живеем! И тоя се е напил от сутринта. Пак са строшили прозореца на стълбището — после изгледа бюфетчията по-внимателно и допълни: — О, гражданино, май си червив с пари. Защо не ми дадеш малко?

— Оставете ме, за Бога! — уплаши се бюфетчията и бързо прибра парите.

Жената прихна:

— Я върви по дяволите, скръндзо! Шегувам се — и заслиза надолу.

Бюфетчията стана бавно, вдигна ръка да си оправи шапката, но откри, че я няма на главата му. Никак не му се връщаше, но му досвидя. Поколеба се, ала се върна и позвъни.

— Какво пак? — попита го проклетата Хела.

— Забравих си шапката — прошепна бюфетчията и посочи с пръст плешивото си теме.

Хела се обърна, а той плю наум и стисна очи. Когато ги отвори, тя му подаваше шапката и една шпага с тъмна ръкохватка.

— Не е моя — прошепна бюфетчията, побутна шпагата и бързо си нахлупи шапката.

— Ама вие без шпага ли дойдохте? — изненада се Хела.

Бюфетчията промърмори нещо и бързо заслиза надолу. Шапката му беше някак неудобна и прекалено топла; той я свали, подскочи от страх и едва не извика. В ръката си държеше кадифена барета с проскубано петльово перо. Той се прекръсти. Тогава баретата изведнъж измяука, превърна се в черно коте, скочи и заби всичките си нокти в плешивото му теме. С вик на отчаяние бюфетчията се завтече надолу, а котето падна от главата му и драсна нагоре по стълбите.

Щом се озова навън, бюфетчията затича в тръс към портата и завинаги напусна адската къща № 302-бис.

Какво му се случи по-нататък е много добре известно. Той изскочи на улицата и се огледа налудничаво, сякаш търсеше нещо.

След миг беше в отсрещната аптека. Едва успя да продума „Бихте ли ми казали...“, когато жената зад щанда възкликна:

— Гражданино, цялата ви глава е издрана!...

След пет-шест минути той бе превързан с марля, научи, че най-добрите специалисти по чернодробни болести са Бернадски и Кузмин, попита кой от тях живее по-наблизо, засия от радост, като му казаха, че Кузмин живеел на две крачки, в малката бяла къща, и след две минути беше вече там. Жилището беше от стари времена, но много, много приятно. Бюфетчията запомни, че първият човек, когото срещна, беше старата прислужница, която посегна да вземе шапката му, но понеже той беше без шапка, тя млясна с беззъбата си уста и изчезна някъде.

На нейно място пред огледалото и май под някаква арка той видя жена на средна възраст, която му каза, че може да се запише чак за деветнайсети, не по-рано. Бюфетчията веднага се сети къде е спасението. Надникна с гаснещ поглед отгатак арката, където в нещо като чакалня седяха трима души, и прошепна:

— Умирам...

Жената погледна с недоумение бинтованата му глава, поколеба се и рече:

— Е, щом е тъй... — и го пусна да влезе под арката.

В този миг отсрещната врата се отвори, там блесна златно пенсне и жената с престилката каза:

— Граждани, този болен ще влезе с предимство.

Преди още бюфетчията да разбере какво става, той се озова в кабинета на професор Кузмин. В продълговатата стая нямаше нищо страшно, тържествено и медицинско.

— От какво се оплаквате? — с приятен глас попита професор Кузмин и с лека тревога погледна бинтованата му глава.

— Току-що от достоверен източник научих — отговори бюфетчията и разсеяно погледна снимката на група хора в една остъклена рамка, — че през февруари догодина ще умра от рак на черния дроб. Моля ви да го спрете.

Както си седеше, професор Кузмин опря гръб в кожената готическа облегалка на стола.

— Извинете, но не ви разбирам... на лекар ли сте били? Защо главата ви е бинтована?

— Какъв ти лекар?... Да бяхте го видели тоя лекар! — Зъбите му изведнъж затракаха. — Оставете главата, тя няма нищо общо — отговори бюфетчията, — не й обръщайте внимание, става дума за друго. Моля ви да спрете рака на черния ми дроб.

— Но кой ви го каза, ако смея да попитам?

— Повярвайте — пламенно помоли бюфетчията, — той със сигурност го знае.

— Нищо не разбирам — сви рамене професорът и се отмести със стола си от бюрото. — Откъде може да знае кога ще умрете? Още повече щом не е лекар!

— В четвърта стая — отговори бюфетчията.

Тогава професорът погледна пациента си, главата му, мокрите му панталони и си помисли: „Само това ми липсваше! Луд!“ После попита:

— Пиете ли?

— Никога не съм близвал водка — отговори бюфетчията.

След малко той беше съблечен, лежеше на студената мушамена кушетка и професорът мачкаше корема му. Трябва да кажем, че бюфетчията вече доста се беше съвзел. Професорът категорично каза, че засега, поне в момента, не намира никакви признаци на рак у него. Но щом е така... щом го е страх и някой шарлатанин го е уплашил, ще трябва да си направи пълни изследвания... Той драскаше по листовите хартия и му обясняваше къде да отиде и какво да занесе. Освен това му даде направление за професора по невропатология Бусе, като обясни на бюфетчията, че нервите му са твърде разклатени.

— Колко ви дължа, професоре? — с нежен и разтреперан глас попита бюфетчията и извади дебелия си портфейл.

— Колкото обичате — отсечено и хладно отговори професорът.

Бюфетчията извади трийсет рубли и ги сложи върху бюрото, а после неочаквано меко, като с котешка лапа, постави и едно фишече златни десетрублеви монети, увити в парче вестник, които звъннаха.

— Това пък какво е? — попита Кузмин и засука мустак.

— Моля ви да ги приемете, гражданино професор — прошепна бюфетчията, — умолявам ви да спрете рака.

— Веднага си вземете златото — горд от себе си, каза професорът, — по-добре се погрижете за нервите си. Още утре

занесете урина за изследване, не пийте много чай и яжте всичко напълно безсолно.

— Дори супата ли? — попита бюфетчията.

— Всичко безсолно — заповяда Кузмин.

— Ееех! — разочаровано възкликна бюфетчията, погледна професора с умиление, прибра фишечето и заднишком се насочи към вратата.

Тази вечер нямаше много пациенти и последният си тръгна с падането на здрача. Професорът свали престилката си и погледна мястото, където бюфетчията беше оставил парите, но видя, че там има само три етикета от „Абрау-Дюрсо“.^[5]

— По дяволите! — промърмори Кузмин, като влачеше престилката си по пода и опипваше хартийките. — Той значи бил не само шизофреник, ами и мошеник! Не мога да разбера обаче какво искаше? Направление за изследване на урина ли? О! Задигнал е някое палто! — и се втурна към антрето с ръка в единия ръкав на престилката. — Ксения Никитишна — извика високо към антрето, — вижте там ли са палтата?

Всичките били там. Но когато професорът се върна до бюрото, впери поглед в него и най-после свали престилката си, той сякаш се срасна с паркета. Там, където стояха етикетите, седеше едно черно изоставено коте с нещастна муцунка, което мяукаше над паничка с мляко.

— Това пък какво е, моля ви се?! Това вече... — той почувства, че вратът му изстива.

Чула тихия му жален вик, Ксения Никитишна дотича и напълно го успокои, като веднага му каза, че сигурно някой от пациентите е подхвърлил котето и че при професорите често се случват такива неща.

— Сигурно са бедни хора — обясни тя, — а при вас, нали разбирате...

Започнаха да умуват кой ли може да го е подхвърлил. Подозренията им паднаха върху бабата със стомашната язва.

— Сигурно е тя — каза Ксения Никитишна, — вероятно си е рекла: „Аз така или иначе ще умра, ама жалко за горкото котенце.“

— Добре — извика Кузмин, — ами млякото? Пак тя ли го е донесла? Ами паничката?!

— Донесла го е в шишенце и тук го е наляла в паничката — поясни Ксения Никитишна.

— Както и да е, махнете и котето, и паничката — каза Кузмин и лично изпрати Ксения Никитишна до вратата. Когато се върна, нещата се бяха променили.

Докато окачваше престилката си на пирона, професорът чу отвън смях, надникна и направо изтръпна. През двора към отсрещната пристройка тичаше някаква дама само по риза. Професорът дори знаеше как се казва — Маря Александровна. А се смееше някакво момче.

— И таз добра! — презрително каза Кузмин.

Изведнъж отгатък, в стаята на дъщеря му, грамофонът засвири фокстрота „Алилуя“ и в същия миг той чу зад гърба си чирикание. Обърна се и видя, че по бюрото му подскача едър врабец.^[6]

„Хм... спокойно... — помисли си професорът, долетял е, докато съм се махал от прозореца. Всичко е наред“ — заповяда си той, защото почувства, че нищо не е наред, естествено, и то най-вече заради врабеца. Като го позагледа, веднага установи, че не е обикновен врабец. Гнусното птиче накуцваше с левия крак, явно се кълчеше, провлачваше го на синкопи и с две думи — танцуваше фокстрот под звуците на грамофона като някой пиян пред бара. Държеше се колкото може нахално и го поглеждаше нагло. Ръката на Кузмин посегна към телефона — той понечи да се обади на колегата си Буре, за да го попита какво означава да ти се явят на шейсет години подобни врабци, и то когато изведнъж започва да ти се вие свят?

През това време врабчето кацна върху сувенирната мастилница, изцвъка се в нея (не се шегувам), после подхвъркна нагоре, увисна във въздуха, след което като със стоманена човка кльвна стъклото със снимката на университетски випуск 94-а година, направи го на сол и накрая изхвъркна през прозореца. Професорът набра друг телефонен номер и вместо да се обади на Буре, се свърза с пункта за пиявици, каза, че се обажда професор Кузмин и моли веднага да му доставят няколко у дома.

После затвори телефона, обърна се към бюрото и нададе вопъл. До същото това бюро седеше някаква милосърдна сестра с касинка и чантичка с надпис „Пиявици“. Той нададе вопъл, защото видя устата ѝ

— мъжка, разкривена до ушите и с щръкнал кучешки зъб. Очите на сестрата бяха безжизнени.

— Тия парички ще ги взема — с мъжки бас каза тя, — няма защо да се ваят тук.

После сгреба с костеливи пръсти етикетите и започна да се топи във въздуха.

Минаха два часа. Професор Кузмин седеше на леглото в спалнята и по слепоочията, ушите и шията му висяха пиявици. В краката му върху копринения юрган седеше професор Буре с побелелите мустаци, гледаше го със съчувствие и го утешаваше, че всичко това са глупости. Навън беше вече нощ.

Какви други странни неща се случиха в Москва същата вечер не знаем и естествено, няма да питаме, още повече че е време да преминем към втората част на нашата правдива повест. След мен, читателю!

[1] Пуд (рус.) — стара руска мярка за тежина, равна на 16,38 кг. ↑

[2] Прототип на този герой е бившият барон Борис Сергеевич Щайгер, роден в Киев, който през 20-те и 30-те години работи в Москва като пълномощник по международните връзки към Колегията на Наркомпроса на РСФСР. Същевременно Щайгер е щатен служител на ОГПУ на НКВД. Той следи съветските граждани, които имат контакти с чужденци, и се стреми да получи от чуждестранните дипломати сведения, интересоващи съветските органи на сигурността.

На 17 април 1937 г. Щайгер е арестуван по делото на бившия секретар на Президиума на ЦИК А. С. Енукидзе (1877–1937), който е бил председател на Правителствената комисия за ръководство на Большой и на Художествения театър. На 16 декември 1937 г. по лъжливо обвинение в измяна, терористична дейност и системен шпионаж в полза на чужда държава заедно с други подсъдими по същото дело бившият барон е осъден на разстрел от Военната колегия на Върховния съд на СССР. Присъдата е изпълнена веднага.

В дневника на третата съпруга на писателя Е. С. Булгакова Щайгер се споменава няколко пъти. По-специално на 3 май 1935 г., когато описва приема при съветника на американското посолство Уайли, тя отбелязва, че е присъствал „разбира се, барон Щайгер — задължителният атрибут на подобни вечери, «нашето домашно ГПУ»,

както го нарича жената на Бубнов“. А. С. Бубнов (1884–1938) тогава е нарком на просветата, тоест непосредствен началник на Б. С. Щайгер, така че жена му знае какво казва.

В същите записки от 3 май 1937 г. Е. С. Булгакова посочва, че предния ден при тях се отбил преводачът Емануил Львович Жуховицки, който заедно със секретаря на американското посолство Чарлз Боолен работи върху превода на английски на пиесата „Зойкината квартира“ и „се отзова зле за Щайгер“. Вероятно Жуховицки, когото всички подозират, че сътрудничи на НКВД, е виждал опасен конкурент в лицето на бившия барон.

Заедно с Булгакови Щайгер присъства на грандиозния прием в американското посолство, даден от посланика У. Булит (1891–1967) на 23 април 1935 г. Този прием е послужил като праобраз на бала при сатаната в „Майстора и Маргарита“, където намира смъртта си Барон Майгел.

На 24 април 1935 г., описвайки по спомени приема при Булит, Е. С. Булгакова споменава и за Щайгер: „... Тръгнахме си в 5:30 (часа сутринта на 24 април) с една от посолските коли, като предварително поканихме и някои от служителите в американското посолство... В колата се качи и непознатият за нас, но известен в цяла Москва и вечно заобиколен от чужденци, мисля, Щайгер“.

По всяка вероятност това е първата среща на Булгакови с прочутия барон, за когото писателят и жена му са чували преди. Те изобщо не се съмняват, че Щайгер се качва в тяхната кола само за да се опита да се осведоми за впечатленията им от приема и да ги докладва на инстанциите.

Интересното е, че във варианта на „Майстора и Маргарита“, написан в края на 1933 г., сцената със смъртта на Барон Майгел вече съществува (макар че тогава вместо Грандиозен бал при сатаната в апартамент №50 се вихри много по-незначително соаре). Чрез образа на Барон Майгел Булгаков четири години по-рано предрича смъртта на Б. С. Щайгер. А сцената с убийството на Барон Майгел по време на бала при сатаната влиза в текста едва през 1939 г., когато Булгаков е вече болен, а Б. С. Щайгер — разстрелян.

Доносникът Барон Майгел има и други прототипове. Самата фамилия Майгел е леко променената фамилия на баронския род Майдел, вписан в дворянските матрикули на всички прибалтийски

губернии в Русия. Булгаков преиначава реалната фамилия така, че тя да се асоциира с магия, за да подчертае инферналната същност на Барон Майгел.

В „Майстора и Маргарита“ Барон Майгел е служител в Зрелищната комисия и запознава чужденците със забележителностите на столицата, също както неговият прототип Б. С. Щайгер отговаря за международните връзки в Наркома по просветата. ↑

[3] Маркитанка — дребна търговка в армейския обоз. ↑

[4] Булгаков заимства името „Хела“ от статията „Магьосничество“ в Енциклопедичния речник на Брокхауз и Ефрон, където се отбелязва, че на остров Лесбос така са наричали без време починалите девойки, които след смъртта си се превръщат във вампири.

↑

[5] Абрау-Дюрсо (рус.) — марка руско пенливо вино. ↑

[6] Сюжетът с крема на Азазело, който превръща жената във вещица, и с преобразяването на Азазело във врабец има древни митологични корени. Можем да отбележим „Лукий, или Магарето“ на древногръцкия писател от II в. Лукиан и „Метаморфози“ („Златното магаре“) на неговия съвременник — римлянина Апулей.

При Лукиан жената на Хипарх се намазва с някакво масло, след което се превръща във врана и излита през прозореца. Точно по същия начин Маргарита се намазва с крема на Азазело, но се превръща не във врана, а във вещица, която може да лети. А самият Азазело в кабинета на професор Кузмин първо се превръща във врабец, а после в медицинска сестра. Интересното е, че епизода, в който Азазело наказва професор Кузмин, Булгаков диктува през януари 1940 г., след като е посетил професор В. И. Кузмин, който безуспешно лекува автора от нефросклероза и не скрива от него, че не му остава да живее дълго. ↑

ЧАСТ ВТОРА

ДЕВЕТНАЙСЕТА ГЛАВА МАРГАРИТА

След мен, читателю мой. Кой ти е казал, че на света няма истинска, вярна и вечна любов? Нека отрежат на клеветника гнусния му език!

След мен, читателю, ела да ти покажа една такава любов!

Не! Майстора грешеше, когато в болницата късно след полунощ с тъга каза на Иванушка, че тя го е забравила. Такова нещо не можеше да се случи. Разбира се, че не беше го забравила.

Най-напред ще разкрием тайната, която той не пожела да разкрие пред Иванушка. Любимата му се казваше Маргарита^[1] Николаевна. Всичко, което бе казал за нея, бе самата истина. Описа я правдиво. Тя беше хубава и умна. Тук трябва да добавим и още нещо: със сигурност много жени биха дали мило и драго, за да заменят живота си за този на Маргарита Николаевна. Бездетна, трийсетгодишна, тя бе съпруга на голям специалист, и то направил важно откритие от държавно значение. Мъжът ѝ бе млад, хубав, добър, честен и я обожаваше. Двамата наемаха целия горен етаж в прекрасна къща с градина на една малка уличка близо до Арбат.

Мястото беше очарователно! Всеки може да се увери, ако реши да отиде в тази градина. Нека ме потърси, ще му кажа адреса и как да стигне — къщата и днес е там.

Маргарита Николаевна не страдаше от безпаричие. Можеше да си купи каквото ѝ хареса. Сред познатите на мъжа ѝ се срещаха интересни хора. Тя никога не бе докосвала примус. Маргарита Николаевна не познаваше ужасите на съжителството с чужди хора. С две думи... Беше щастлива? Нито миг! Откакто деветнайсетгодишна се омъжи и заживя в тази къща, не разбра какво е щастие. О, богове, богове мои! Какво искаше тя?! Какво ѝ липсваше на тази жена, в чийто поглед винаги гореше някакво необяснимо пламъче, какво търсеше тази вещица, едното око на която бе леко дръпнато, и която онази пролет се бе накичила с мимози? Не знам. Не ми е ясно. Явно е казала истината, че се е нуждаела от него, от Майстора, а не от готическа

къща и не от отделна градина, и не от пари. Тя го е обичала, казала му е истината. Дори на мен, правдивия повествовател, макар и страничен човек, сърцето ми се къса, като си помисля какво ли е почувствала Маргарита, когато — за щастие без да е успяла да се разбере с мъжа си, който не се е прибрал навреме — е дошла на другия ден в малкия дом на Майстора и е видяла, че вече го няма.

Тя направи всичко, за да научи поне нещо за него и естествено, не научи нищичко. Тогава се върна в своя дом и отново заживя там.

Но щом само мръсният сняг от тротоарите и платната изчезна, щом само през горните прозорчета лъхна тръпчивият неспокоен пролетен вятър, Маргарита Николаевна започна да се терзае още повече, отколкото през зимата. Често и тайно тя горчиво плачеше. Не знаеше какъв човек обича — жив ли, мъртъв ли. И с всеки изминал ден на отчаяние все по-често, особено по здрач, я спохождаше мисълта, че е свързана с мъртъв.

Трябваше или да го забрави, или тя самата да умре. Защото не можеше да продължава да живее така. Не биваше! Да го забрави, каквото и да й струва — да го забрави! Но той не можеше да бъде забравен, това е най-ужасното.

— Да, да, да, съвсем същата грешка! — казваше си Маргарита през зимата, когато седеше пред камината и гледаше огъня, който беше запален в памет на онзи огън, който гореше, когато той пишеше „Пилат Понтийски“. — Защо си тръгнах онази нощ? Защо? Какво безумие! На другия ден честно, както бях обещала, се върнах, но беше вече късно. Да, върнах се твърде късно, като нещастния Левий Матей!

Всички тия думи бяха нелепи, разбира се, защото какво би се променило наистина, ако онази нощ тя бе останала при Майстора? Щеше ли да го спаси? Глупости! — бихме възкликнали ние, но няма да го направим пред тази изпаднала в отчаяние жена.

В такива мъки Маргарита Николаевна бе живяла цяла зима и бе доживяла до пролетта. В деня, когато заради появата на черния маг в Москва започнаха да се случват какви ли не странни неразбории, в петък, когато чичото на Берлиоз бе изгонен обратно в Киев, когато арестуваха счетоводителя и станаха още куп други глупави и необясними неща, около пладне Маргарита се събуди в спалнята си в еркера на къщата.

Но като се събуди, не се разплака, както често напоследък, а с предчувствието, че днес най-после ще се случи нещо. Доловила това предчувствие, тя започна да го подклажда и да го подхранва в душата си, защото се страхуваше то да не я напусне.

— Вярвам! — тържествено прошепна Маргарита. — Вярвам! Нещо ще се случи! Не може да не се случи, защото с какво съм заслужила това безкрайно страдание наистина? Признавам, че съм лъгала и мамила, че съм водила двойствен, невидим за другите живот, но все пак не бива наказанието да е толкова жестоко. Непременно ще се случи нещо, защото нищо не може да трае вечно. Пък и сънят ми беше пророчески, сигурна съм.

Така шепнеше Маргарита Николаевна, докато гледеше пурпурните пердета, обагряни от слънцето, докато трескаво се обличаше и разресваше късата си навита коса пред тройното огледало.

Сънят, който я бе споходил тази нощ, наистина беше особен. Защото в мъчителните зимни нощи никога не бе сънувала Майстора. Вечер той я напускаше и тя се терзаеше само денем. А сега изведнъж ѝ се бе явил насън.

Маргарита сънува непозната местност — безнадеждна, унила, под натежало от облаци небе на ранна пролет. Сънува това движещо се дрипаво сиво небе, а под него — беззвучно ято врани. Някакво разкривено мостче. Отдолу мътен пролетен поток, скръбни, жалки, полуголи дървета, самотна трепетлика^[2], а в далечината, между дърветата, дървена постройка — лятна кухня ли, баня ли, или дявол знае какво. Всичко наоколо — някак помъртвяло и толкова потискащо, че ти иде да се обесиш на трепетликата до малкия мост. Ни полъх от ветрец, ни помръдване на облак, ни една душа. За жив човек — същински ад!

И изведнъж, представете си, вратата на дървената постройка се отваря и оттам излиза той. Доста е далеч, но се вижда ясно. Дрипав, облечен в кой знае какво. Разчорлен, брадясал. Очите му трескави, тревожни. Маха ѝ с ръка, зове я. Останала без дъх в мъртвешкия въздух, Маргарита се затича към него по бабуните и се събуди.

„Този сън може да означава само едно от двете — разсъждаваше Маргарита Николаевна. — Или е мъртъв и ме зове, дошъл е да ме вземе и скоро ще умра... което е много добре, защото мъките ми най-после ще свършат. Или е жив и тогава сънят може да означава само

едно — че ми напомня за себе си! Иска да каже, че ще се срещнем. Да, много скоро ние ще се срещнем.“

В това трескаво състояние Маргарита се облече и започна да си внушава, че всъщност всичко се нарежда много добре, а човек трябва да може да улавя подобни хубави мигове и да се възползва от тях. Мъжът ѝ бе заминал в командировка за цели три дни. Тя щеше да разполага с всичкото това време, никой нямаше да ѝ пречи да мисли за каквото си иска, да мечтае за каквото ѝ харесва. И петте стаи на горния етаж на къщата, целият този апартамент, за който в Москва биха ѝ завидели десетки хиляди хора, беше на нейно разположение.

Но макар да имаше свобода за цели три дни, Маргарита избра далеч не най-доброто място в разкошния апартамент. Щом изпи чая си, тя влезе в тъмния дрешник без прозорци, където в два големи гардероба стояха куфарите и различните вехтории. Клекна, отвори най-долното чекмедже и изпод камарата копринени парцали извади единствените ценни за нея неща. Подвързания с кафява кожа стар албум, където държеше снимката на Майстора, спестовната книжка с десетте хиляди на негово име, изсушените в цигарена хартия листенца от роза и листовете от тетрадка голям формат, изписани на машина и с обгорял долен край.

Маргарита Николаевна занесе тези скъпоценности в спалнята си, сложи снимката пред огледалото на тоалетката и близо час седя така, с обгорения ръкопис в скута си, който прелистваше и препрочиташе и в който след пламъците нямаше нито начало, нито край: „... Мракът, който се спусна от Средиземно море, забули омразния за прокуратора град. Изчезнаха висящите мостове, свързващи храма със страшната Антониева кула^[3], нахлулата от небето бездна заля крилатите богове над хиподрума, Хасмонеийския дворец^[4] с бойниците, пазарите, кервансараите, уличките, малките езера... Великият град Иершалаим изчезна, сякаш никога не беше съществувал...“

Маргарита искаше да продължи да чете, но нататък нямаше нищо, освен обгорени неравни краища.

Тя избърса сълзите си, остави тетрадката, подпря лакти на тоалетката и дълго остана така, отразена в огледалото, без да откъсва очи от снимката. После сълзите ѝ изсъхнаха. Тя внимателно събра нещата, след няколко минути те отново бяха погребани под копринените парцали и ключалката на тъмния дрешник тракна.

В антрето Маргарита Николаевна се облече за разходка. Нейната прислужница, хубавицата Наташа, я попита какво да стотви, и като получи отговор, че няма значение, за да се позабавлява, подхвана разговор с господарката си и започна да ѝ разправя Бог знае какви неща — снощи в театъра правили такива фокуси, че всички ахнали, на жените раздали по два флакона френски парфюм и безплатно чорапи, а после, когато сеансът свършил и публиката излязла навън, всички били голи!

Маргарита Николаевна се тръшна на стола пред огледалото в антрето и избухна в смях.

— Наташа! Срамота е — каза тя, — уж сте образовано, умно момиче; по опашките разправят дявол знае какво, а вие го повтаряте!

Наташа се изчерви и много разпалено възрази, че нищо не лъжат и че днес в гастронома на Арбат лично видяла как една гражданка дошла да пазарува по обувки, но щом отишла да плаща на касата, обувките изчезнали от краката ѝ и тя останала само по чорапи! Очите ѝ изблещени! На петата ѝ — дупка. А обувките били магически, от същия сеанс.

— И така ли си тръгна?

— Така си тръгна! — все по-изчервена, задето не ѝ вярват, възкликна Наташа. — А пък снощи, Маргарита Николаевна, милицията прибрала поне сто човека. След сеанса гражданките тичали по „Тверская“ само по бельо.

— Е, да, това ти го е разправила Даря — каза Маргарита Николаевна, — отдавна съм забелязала, че е страшна лъжкиня.

Смешният разговор завърши с приятна изненада за Наташа.

Маргарита Николаевна отиде до спалнята и донесе чифт чорапи и едно шише одеколон. Каза, че и тя иска да ѝ покаже един фокус, и ѝ подари чорапите и шишето, като я помоли нещо — да не ходи по „Тверская“ само по чорапи и да не слуша Даря. Господарката и прислужницата се целунаха и се разделиха.

Облегната на удобната мека облегалка в тролея, Маргарита Николаевна пътуваше по Арбат и ту се замисляше, ту се опитваше да чуе какво си шепнат двамата граждани отпред.

Те пък от време на време се озъртаха плахо да не би някой да ги чуе и си говореха някакви глупости. Якият месест мъж с неспокойни

свински очички, който седеше до прозореца, тихо говореше на дребния си съсед, че трябвало да покрийт ковчега с черен саван...

— Стига бе! — смаяно шепнеше дребният. — Това е нечувано... И Желдибин какво?

Сред равномерното бучене на тролея откъм прозореца се чуваха думите:

— Криминалната... скандал... направо мистерия!

От тези откъслечни думи Маргарита Николаевна си изгради нещо свързано. Гражданите си шушнеха, че на някакъв покойник, който обаче — не споменаха, тази сутрин му откраднали главата от ковчега! И затова сега Желдибин се чуди какво да прави. А тия, дето си говореха в тролея, също имаха някакво отношение към починалия.

— Дали ще успеем да купим цветя? — безпокоеше се дребният. — Кремацията е в два, така ли?

Накрая на Маргарита Николаевна ѝ омръзна да слуша тия тайнствени приказки за откраднатата от ковчега глава и тя се зарадва, че скоро ще слиза.

След няколко минути вече седеше на една пейка до кремълската стена, така че да вижда Манежа.

Маргарита мижеше заради яркото слънце и си припомняше снощния сън, припомняше си как точно преди година, на същата дата и в същия час, на същата тази пейка бе седяла до него. И черната ѝ чанта бе стояла тук на пейката точно по същия начин. Днес него го нямаше, но все пак Маргарита Николаевна мислено му говореше: „Ако си заточен, защо не ми даваш никакъв знак? Другите го правят, нали? Не ме ли обичаш вече? Не, не знам защо, но не го вярвам. Значи си бил заточен и си умрял. Тогава, моля те, пусни ме, дай ми най-после свободата да живея и да дишам спокойно“. И сама си отговаряше: „Ти си свободна... Нима те спирам?“ После му възразяваше: „Не, това не е отговор! Не, махни се от спомените ми, тогава ще бъда свободна.“

Край нея минаваха хора. Впечатлен от нейната хубост и от това, че е сама, някакъв мъж изгледа изпод вежди добре облечената жена. Изкашля се тихо и приседна на крайчеца на пейката, където седеше Маргарита Николаевна. Събра кураж и каза:

— Днес времето определено е хубаво...

Но Маргарита го изгледа толкова мрачно, че той стана и си тръгна.

„Ето един пример — мислено каза тя на мъжа, който я притежаваше, — защо всъщност прогоних човека? На мен ми е скучно, а в този ухажор нямаше нищо лошо, освен глупавата дума «определено». Защо седя сама като кукумявка до тази стена? Защо съм изхвърлена от живота?“

Тя съвсем се натъжи и помръкна. Но изведнъж тазсутрешната вълна на очакване и възбуда я блъсна в гърдите. „Да, ще се случи!“ Вълната я блъсна повторно и тя разбра, че е звукова. През градския шум все по-ясно се чуваха приближаващи удари на барабан и звуци на нестройна духовна музика.

Пръв покрай оградата се появи конен милиционер, следван от трима пеши. После — бавно движещ се камион с музиканти. Нататък пъплеше нова открита катафалка с отрупан в цветя ковчег и с четирима души изправени в ъглите: трима мъже и една жена. Дори от разстояние Маргарита забеляза, че лицата на застаналите в катафалката хора, които изпращаха покойника в сетния му път, са някак странно смутени. Особено ѝ личеше на гражданката в левия заден ъгъл на колата. Дебелите ѝ бузи сякаш се издуваха още повече от някаква пикантна тайна, в малките ѝ очи подскачаха двусмислени искрици. Сякаш ей сега нямаше да издържи, щеше да намигне на покойника и да каже: „Де се е чуло и видяло? Същинска мистерия!“ Лицата на хората от процесията, които бяха към триста души и бавно вървяха след катафалката, също бяха смутени.

Маргарита изпращаше шествието с поглед, слушаше как унилият тъпан, който повтаряше „Бум, бум, бум“, затихва в далечината и си мислеше: „Колко странно погребение... И колко е тъжно това бумтене! Ах, бих дала душата си на дявола, само за да разбере дали той е жив! Интересно кого ли погребват, та лицата им са толкова странни?“

— Михаил Александрович Берлиоз — чу тя до себе си малко носов мъжки глас, — председателя на Массолит.

От изненада Маргарита Николаевна се обърна и видя на пейката до себе си някакъв гражданин, който явно беше седнал неусетно, докато тя бе гледала процесията и вероятно от разсеяност е задала последния си въпрос на глас.

Междувременно процесията започна да поспира, сигурно заради светофарите.

— Да — продължи непознатият гражданин, — настроението им е много особено. Карат покойника, а се чудят къде ли се е дянала главата му!

— Каква глава? — попита Маргарита и се вторачи в неочаквания си съсед. Той беше дребен на ръст, с огненочервена коса, с щръкнал кучешки зъб, с колосана риза, луксозен раиран костюм, лачени обувки и бомбе на главата. Вратовръзката му беше ярка. Интересното бе, че от джобчето на гражданина, където мъжете обикновено слагат кърпичка или писалка, стърчеше оглозгано кокалче от кокошка.

— Как да ви кажа — обясни рижият, — тази сутрин в Грибоедовската зала от ковчега на покойника са задигнали главата му.

— Но как е възможно? — неволно попита Маргарита и изведнъж си спомни за шепота в тролея.

— Дявол знае как! — невъзпитано отговори рижия. — Впрочем мисля, че няма да е лошо да попитаме Бегемот. Ужасно майсторски са я задигнали. Ама че скандална работа! Не мога да разбера обаче на кого е дотрябвала тая глава!

Колкото и да беше угрижена, Маргарита Николаевна все пак се почуди на странните измишльотини на непознатия гражданин.

— Чакайте малко! — изведнъж възкликна тя. — Кой Берлиоз? Дето днес във вестниците...

— Да бе, да...

— Значи след ковчега му вървят писатели, така ли? — попита тя и изведнъж се озъби.

— Естествено!

— Вие познавате ли ги?

— До един — отговори рижият.

— Я ми кажете — каза Маргарита и гласът ѝ заглъхна, — критикът Латунски там ли е?

— Разбира се, че е там — отговори рижият, — отсамният в четвъртата редица.

— Онзи русият ли? — присви очи Маргарита.

— Пепеляворусият... Дето е вдигнал очи към небето.

— И прилича на католически свещеник?

— Точно така!

Маргарита не попита нищо повече и се загледа в Латунски.

— Струва ми се — подхвана рижият, — че тоя Латунски май го мразите.

— Аз мразя още някои хора — през зъби отговори Маргарита, — но това едва ли ви интересува.

През това време процесията продължи напред, като след вървящите се точеха предимно празни коли.

— Да, разбира се, Маргарита Николаевна, кое може да е интересно в случая?

Маргарита се изненада:

— Познавате ли ме?

Вместо да отговори, рижият свали бомбето и го доближи до гърдите си.

„Каква бандитска физиономия!“ — помисли си Маргарита и впери поглед в своя уличен събеседник.

— Аз не ви познавам — хладно каза тя.

— Че откъде ще ме познавате! Между другото, изпратиха ме при вас по една работа.

Маргарита пребледня и се дръпна назад.

— С това трябваше да започнете — каза тя, — а не да ми дрънкате врели-некипели за отрязаната глава! Искате да ме арестувате ли?

— Нищо подобно — възкликна рижият, — ама какво става: щом съм ви заговорил, значи непременно трябва да ви арестувам! Просто съм дошъл по работа.

— Нищо не разбирам, каква работа?

Рижият се огледа и каза тайнствено:

— Изпратен съм да ви поканя довечера на гости.

— Бълнувате ли, какви гости?

— При един доста знатен чужденец — многозначително каза рижият и леко намигна.

Маргарита много се ядоса.

— Ново двајсет, вече имало улични сводници, — стана тя и понечи да си тръгне.

— Много благодаря за характеристиката! — докачено възкликна рижият и измърмори след нея: — Тъпачка!

— Мерзавец! — отговори му тя, обърна се и изведнъж го чу да казва:

— Мракът, който се спусна от Средиземно море, забули омразния за прокуратора град. Изчезнаха висящите мостове, свързващи храма със страшната Антониева кула... Великият град Иершалаим изчезна, сякаш никога не беше съществувал... Я изчезвайте и вие с вашата обгоряла тетрадка и изсушена роза! Стойте си тук на пейката сама и го молете да ви пусне на свобода, да ви остави да дишате и да се махне от спомените ви!

Бледа като платно, Маргарита се върна до пейката. Рижият я гледаше с присвити очи.

— Нищо не разбирам — каза тя, — да речем, че за ръкописа можете да научите... да ме издебнете и да го видите... Подкупили сте Наташка? Нали? Но откъде знаете какво мисля? — тя се намръщи горестно и продължи: — Кажете ми, кой сте вие? От коя институция?

— Ама че скука — промърмори рижият и заговори по-високо: — Извинете, но нали ви казах, че не съм от никаква институция! Седнете, моля ви.

Маргарита се подчини без възражения, но докато сядаше, все пак още веднъж попита:

— Кой сте вие?

— Добре де, името ми е Азазело, но това и бездруго нищо не ви говори.

— А ще ми кажете ли как научихте за ръкописа и за мислите ми?

— Няма да ви кажа — хладно отвърна Азазело.

— Но сигурно знаете нещо за него, нали? — умолително прошепна Маргарита.

— Да речем, че знам.

— Много ви моля, кажете ми само едно, жив ли е? Не ме измъчвайте.

— Добре де, жив е, жив е — с нежелание отвърна Азазело.

— Боже!

— Моля, без вълнения и възгласи — навъси се Азазело.

— Извинете, извинете — вече покорно промърмори Маргарита, — е, да, ядосах ви се. Но съгласете се, че когато на улицата канят една жена на гости... Аз не страдам от предразсъдъци, уверявам ви — тя се усмихна тъжно, — но никога не се срещам с чужденци и нямам никакво желание да се виждам с тях... пък и мъжът ми... Драмата ми

е, че живея с човек, когото не обичам, но смятам, че е недостойно да му създавам проблеми. Той не ми е сторил нищо, освен добрини...

Азазело с видимо отегчение изслуша тези несвързани думи и каза строго:

— Моля ви да млъкнете за малко.

Маргарита покорно млъкна.

— Каня ви при един напълно безопасен чужденец. И никоя душа няма да научи за това посещение. Напълно ви го гарантирам.

— И за какво съм му? — предпазливо попита Маргарита.

— По-късно ще научите.

— Разбирам... Ще трябва да му се отдам — замислено каза тя.

От това Азазело изхъмка някак надменно и отговори:

— Трябва да ви уверя, че всяка жена на света може само да мечтае за това — физиономията му се разкри в усмивка, — но уви, ще ви разочаровам, няма да има такова нещо.

— Какъв е този чужденец!? — тъй високо и изумено възкликна Маргарита, че минувачите край пейката се обърнаха. — И какъв интерес имам да ходя при него?

Азазело се наведе към нея и многозначително й прошепна:

— Ами твърде голям интерес... Ще се възползвате от случая...

— Какво? — с широко отворени очи възкликна Маргарита. — Ако съм ви разбрала правилно, намекувате, че там ще мога да науча нещо за него?

Азазело кимна, без да отговаря.

— Идвам! — едва не извика Маргарита и го хвана за ръката. — Идвам, ако ще накрай света!

Азазело с облекчение си пое дъх и се облегна на пейката, като скри с гърба си издълбаната с едри букви дума „Нюра“, след което поде иронично:

— Трудни хора сте това жените! — той бръкна в джобовете и изпружи краката си напред. — Защо ли възложиха тая работа на мен? Да бяха пратили Бегемот, той е обаятелен...

Маргарита накриво и малко тъжно се усмихна и рече:

— Стига сте ме измъчвали с вашите недомлъвки и гатанки... Виждате, че съм нещастна, и се възползвате. Сега се забърквам в някаква странна история, но се заклевам, че е само защото ме примамихте с думи за него! Свят ми се вие от всички тия неясноти...

— Без драми, без драми — с гримаса се обади Азазело, — и вие трябва да ми влезете в положението. Да смачкам фасона на някой чиновник, да изпъдя някой от къщи, да гръмна някого или да свърша някоя друга подобна дреболия е точно по специалността ми, но да разговарям с влюбени жени — покорно благодаря. От половин час ви увещавам. Значи идвате?

— Идвам — просто отговори Маргарита Николаевна.

— Тогава, моля заповядайте — каза Азазело, извади от джоба си една златна кутийка и ѝ я подаде с думите: — Скрийте я де, хората ви гледат. Тя ще ви потрябва, Маргарита Николаевна. През последните шест месеца доста сте се състарили от мъка. (Маргарита се изчерви, но не каза нищо). Довечера точно в девет и половина ви моля да се съблечете гола и да намажете с това нещо лицето и цялото си тяло. После правете каквото искате, но стойте до телефона. В десет ще ви се обади и ще ви кажа каквото трябва. Няма да се грижите за нищо, ще ви откарат където е необходимо и няма да ви създадат никакви проблеми. Разбрахте ли ме?

Маргарита помълча малко, а после отговори:

— Разбрах. Кутийката явно е от чисто злато, защото тежи. Е, много добре разбирам, че ме подкупват и ме завличат в някаква тъмна история, за която скъпо ще си платя.

— Ама бива ли такова нещо! — почти изсъска Азазело. — Пак ли започвате?

— Не, чакайте малко!

— Върнете ми мазилото.

Маргарита още по-здраво стисна кутийката и продължи:

— Не, чакайте малко... Знам какво правя. Но е само защото нямам никаква друга надежда в света. Искам да ви кажа, че ако ме погубите, ще се срамувате! Да, ще се срамувате! Аз се жертвам за любовта! — тя се тупна в гърдите и погледна към слънцето.

— Върнете ми я — ядно изсъска Азазело, — върнете ми я и всичко да върви по дяволите. Да пратят Бегемот.

— О, не! — възкликна Маргарита за почуда на минувачите. — Съгласна съм на всичко, съгласна съм да разиграя тази комедия с мазането, съгласна съм да отида ако ще и в ада. Няма да ви я дам!

— Я! — изведнъж извика Азазело, впери поглед в оградата и посочи нещо с пръст.

Маргарита погледна нататък, но не видя нищо особено. Тогава се обърна, за да го попита какво означава нелепото му „Я!“. Но нямаше кой да ѝ го обясни: тайнственият събеседник на Маргарита Николаевна беше изчезнал. Тя бързо бръкна в чантата, където преди този възглас беше прибрала кутийката, и се увери, че е на мястото си. Тогава без много да му мисли, тичешком напусна Александровската градина.

[1] За главен прототип на Маргарита служи третата съпруга на писателя Е. С. Булгакова. Чрез нея Маргарита е свързана с героинята в пиесата от началото на 30-те години „Адам и Ева“ — Ева Войкевич. На 28 февруари 1938 г. Е. С. Булгакова отбелязва: „М.А. ми прочете първо действие от пиесата си «Адам и Ева», написана през 1931 година... В нея е нашият триъгълник — М.А., Е. А. (вторият съпруг на Е. С. Булгакова, военачалникът Е. А. Шиловски) и аз“. В тази пиеса Булгаков е прототип на академик Александър Иполитович Ефросимов, а Шиловски — на мъжа на Ева, инженер Адам Николаевич Красовски. Вероятно затова в романа мъжът на Маргарита е инженер.

В литературен план Маргарита се асоциира с Маргарита от „Фауст“ на Йохан Волфганг Гьоте. Някои подробности от образа на Маргарита могат да се намерят също в романа на Емилий Миндлин „Завръщането на доктор Фауст“. ↑

[2] Според древноруски народни поверия трепетликата е прокълнато дърво — от него бил направен кръстът, на който бил разпнат Христос; на трепетлика се обесил Юда Искариотски; това дърво било врата към света на мъртвите. ↑

[3] За висящите мостове на Храма вече стана дума: единият запазил се мост над Стената на плача, който вече не е висящ, но някога се е извисявал над долината Серапион; вторият, останки от който още се виждат, в десния ъгъл, ако човек застане с лице към стената (арката на Робинсън), и третият, чиито останки са арката на Уилсън. Но никой от тях не е свързвал Храма с Антониевата кула, макар да е логично да се предположи, че между Храма и Кулата е имало мостове. Антониевата кула е представлявала един от затворите, от север е граничела със стената на храма и е била архитектурна част от Антониевата крепост — първия дворец на Ирод. В древността се е

наричала Варис. В тази кула загиват много хора, включително и царски особи (виж Йосиф Флавий „Иудейската война“). ↑

[4] Хасмонеят дворец, споменат по-нататък, се е намирал приблизително там, където днес е „Ешиват а Котел“, тоест на площада до Стената на Плача, срещу Храма. Наречен е на името на царската династия Хасмонеи (Хашмонаим), произхождаща от Макавеите, чийто последен представител е една от съпругите на Ирод — Мириам. Флавий нарича този дворец „дворецът на Макавеите“. Логично е да предположим, че пазарите в града са били в южната му част, в най-бедните квартали, там, където днес се намира Еврейският квартал на Стария град.

Според сведения на Йосиф Флавий в града е имало няколко както частни, така и обществени, градски водоизточника, включително прочутите басейни на Витесда (Бетесда). Разбира се, в Йерусалим е имало странноприемници и ханове, но те са изглеждали съвсем различно. ↑

ДВАЙСЕТА ГЛАВА

КРЕМЪТ НА АЗАЗЕЛО

Пълната луна, увиснала в чистото вечерно небе, прозираше през клоните на клена. Липите и акациите бяха изрисували по земята в градината сложни шарки от петна. Трикрилият прозорец в еркера, отворен, но със спусната завеса, грееше с бясна електрическа светлина. Всички лампи в спалнята на Маргарита Николаевна бяха запалени и осветяваха пълния хаос в стаята. По леглото върху юргана бяха пръснати комбинезони, чорапи и бельо, по пода също имаше захвърлени дрехи и една смачкана от вълнение цигарена кутия. На нощното шкафче до недопитата чаша кафе и пепелника, в който димеше угарка, стояха чифт обувки, на облегалката на стола беше метната официална черна рокля. В стаята миришеше на парфюм, а отнякъде долиташе и мирис на сгорещена ютия.

Маргарита Николаевна седеше до тоалетката, облечена само по хавлия и с черни велурени обувки. Златният ѝ часовник беше сложен до кутийката, която ѝ бе дал Азazelo, и Маргарита не сваляше очи от циферблата. Понякога имаше чувството, че часовникът не работи и стрелките не помръдват. Но макар и много бавно, като залепнали, те се движеха и най-сетне голямата стигна до дваисет и деветата минута след девет. Сърцето на Маргарита блъсна така страшно, че тя дори не успя веднага да хване кутийката. Но се овладя, отвори я и видя, че вътре има мазен жълтеникав крем. Стори ѝ се, че мирише на блатна тиня. С върха на пръста тя сложи малко от него в дланта си, от което силно замириса на блатни треви и гора, после започна да втрива крема в челото и лицето си. Кремът се нанасяше лесно и ѝ се стори, че веднага попива. След няколко втривания Маргарита се погледна в огледалото, изгърва кутийката право върху часовника и цялото му стъкло се напука. Тя затвори очи, после се погледна още веднъж и избухна в буен смях.

Оскубаните по краищата вежди се бяха сгъстили и бяха легнали като тъмни дъги над позеленелите ѝ очи. Тънката отвесна бръчица, която прорязваше челото ѝ над носа и се беше появила тогава, през

октомври, когато се изгуби Майстора, изчезна без следа. Изчезнаха и жълтеникавите сенки по слепоочията, и двете едва забележими мрежички в ъгъла на очите. Кожата на лицето ѝ се покри с равномерен розов цвят, челото побеля и се изчисти, а фризираните къдрици се отпуснаха.

Трийсетгодишната Маргарита видя в огледалото една естествено къдрава чернокоса жена на около двацет, която широко усмихната, се смееше неудържимо.

Като се посмя до насита, бързо се освободи от хавлията, гребна щедро от лекия мазен крем и започна силно да го втрива в кожата по тялото си. То веднага пламна и порозовя. Изведнъж сякаш някой изтръгна шиша от мозъка ѝ, болката в слепоочието, която я тормозеше цялата вечер след срещата в Александровската градина, стихна, мускулите на ръцете и краката ѝ укрепнаха, а тялото ѝ стана безтегловно.

Тя подскочи и увисна във въздуха малко над килима, сетне бавно се спусна надолу и стъпи на земята.

— Ех, че крем! Ех, че крем! — извика Маргарита и се тръшна във фотьойла.

Кремът я промени не само външно. Сега в цялата нея, във всяка нейна фибра кипеше радост, усещаше я като мехурчета, които я боцкат навсякъде. Почувства се свободна, свободна от всичко. И съвсем ясно разбра, че се е случило точно каквото сутринта ѝ бе подсказало предчувствието и че напуска този дом и предишния си живот завинаги. Но от предишния ѝ живот все пак я застигна мисълта, че преди да започне новото, необикновеното нещо, което я тегли нагоре, във въздуха, трябва да изпълни още само един, последен дълг. Гола и безтегловна, тя изтича от спалнята до кабинета на мъжа си, запали лампите и се устреми към бюрото. Откъсна един лист от бележника и бързо, без поправки, с едри букви написа с молив следната бележка:

ПРОСТИ МИ КОЛКОТО МОЖЕШ ПО-СКОРО МЕ
ЗАБРАВИ. НАПУСКАМ ТЕ ЗАВИНАГИ. НЕ МЕ ТЪРСИ,
НЯМА СМИСЪЛ. ОТ МЪКАТА И ЗЛИНИТЕ, КОИТО МЕ
СПОЛЕТЯХА, АЗ СЕ ПРЕВЪРНАХ ВЪВ ВЕЩИЦА
ВРЕМЕ Е ДА ТРЪГВАМ.

СБОГОМ. МАРГАРИТА

С напълно олекнала душа тя долетя до спалнята и след нея тутакси дотича Наташа, понесла куп неща. Но всички те — дървени закачалки с рокли, дантелени шалове, сини атлазени обувки с калъпи и някакво коланче — изведнъж изпопадаха на пода и Наташа плесна с освободените си ръце.

— Е, хубава ли съм? — високо и дрезгаво извика Маргарита Николаевна.

— Но как? — прошепна Наташа и отстъпи. — Как го правите?

— От крема е. Кремът, кремът — отговори Маргарита, посочи блестящата златна кутийка и се завъртя пред огледалото.

Забравила за разпилените по пода омачкани дрехи, Наташа изтича до тоалетката и впери алчен пламнал поглед в остатъците от крема. Устните ѝ шепнеха нещо. Тя отново се обърна към Маргарита и с някакво благоговение каза:

— А кожата ви! Кожата! Маргарита Николаевна, кожата ви направо сияе. — Но изведнъж се опомни, изтича до роклята, вдигна я и започна да я тръска.

— Оставете я! Оставете я! — викаше ѝ Маргарита. — По дяволите роклята, оставете всичко! Впрочем не, вземете я за спомен. Казвам ви да я вземете за спомен. Вземете всичко в тази стая.

Наташа се вцепени, известно време я погледа като в несвяст, после се хвърли на врата ѝ, започна да я целува и да вика:

— Атлазена! Сияеща! Атлазена! А веждите ви, веждите!

— Вземете тия парцалки, вземете парфюмите и ги занесете в раклата си, скрийте ги — викаше Маргарита, — само не пипайте бижутата, да не ви обвинят в кражба.

Наташа събра в един вързоп всичко, което намери — рокли, обувки, чорапи, бельо — и изскочи от спалнята.

През това време откъм отсрещната уличка екна и се понесе виртуозен валс, който нахлу през отворения прозорец, а после се чу и пухтенето на спираща пред портата кола.

— Всеки момент ще се обади Азазело! — възкликна Маргарита, заслушана в леещия се по уличката валс. — Ще се обади! А чужденецът не е опасен. Да, сега разбирам, че не е опасен!

Колата избуча и се отдалечи. Портата тракна и по плочника се чуха стъпки.

„Това е Николай Иванович, по стъпките го познавам — помисли си Маргарита, — на сбогуване трябва да направя нещо много смешно и интересно.“

Тя дръпна пердето, седна странично върху перваза и с две ръце обгърна коляното си. Лунната светлина я близна по дясната страна. Маргарита вдигна глава към луната и направи замислена и поетична физиономия. Стъпките тракнаха още два-три пъти, а после внезапно стихнаха. Маргарита се порадва още малко на луната, въздъхна от приличие, обърна глава към градината и наистина видя Николай Иванович, който живееше на долния етаж в същата къща. Луната го обливаше с ярка светлина. Явно бе седнал на пейката внезапно. Пенснето на носа му се беше кривнало и той стискаше чантата си в ръце.

— А, здравейте, Николай Иванович! — тъжно каза Маргарита. — Добър вечер! От заседание ли се връщате?

На което Николай Иванович не отговори нищо.

— Пък аз, както виждате, си седя тук, скучая, гледам луната и слушам валс — продължи тя и се подаде още малко навън.

Прокара лявата ръка по слепоочието си, оправи един кичур коса, а после каза ядосано:

— Много неучтиво, Николай Иванович! Аз съм дама в края на краищата! Грубо е да мълчите така, когато някой ви говори!

Николай Иванович, който в лунната светлина се виждаше до последното копче на сивата жилетка, до последния косъм в светлата заострена брадичка, изведнъж се усмихна налудничаво, стана от пейката и явно загубил ума и дума от смущение, вместо да свали шапката си, размаха чантата встрани и приклезна, сякаш да заиграе.

— Ах, колко сте скучен, Николай Иванович — продължи Маргарита, — изобщо всички така сте ми дотегнали, че думи нямам, и съм толкова щастлива, че ви напускам! Я вървете по дяволите!

В този миг в спалнята зад нея издрънча телефонът. Маргарита бързо слезе от перваза и забравила за Николай Иванович, грабна слушалката.

— Обажда се Азазело — чу се отсреща.

— Мили, мили Азазело! — извика Маргарита.

— Хайде! Излитайте — занарежда Азазело в слушалката и от тона му личеше, че искреният, радостен порив на Маргарита му е приятен. — Когато минавате над портата, извикайте „Невидима!“. Полетете малко над града да посвикнете, а сетне на юг — право към реката. Чакат ви!

Маргарита затвори слушалката и изведнъж в съседната стая нещо изтрака дървено и заблъска по вратата. Тя отвори широко. Поклащайки се насам-натам, в спалнята влезе четката за метене с космите нагоре. Чаткаше с дръжката по пода, подскачаше и напираше към прозореца. Маргарита изпищя от възторг и я яхна. Чак тогава ездачката се сети, че в суматохата е забравила да се облече. В галоп се втурна към леглото и грабна първото, което ѝ падна — някаква синя нощница. Развя я като байрак и излетя през прозореца. А валсът над градината екна още по-силно.

От перваза Маргарита се плъзна надолу и видя на пейката Николай Иванович. Той беше като замръзнал и напълно потресен се вслушваше във виковете и тупурдията, долитащи от осветената спалня на горните наематели.

— Сбогом, Николай Иванович! — извика Маргарита и се завъртя пред него.

Той изохка, запълзя по пейката, посегна към нея и събори чантата.

— Сбогом завинаги! Аз отлитам — надвикваше валса Маргарита. Изведнъж се сети, че нощницата не ѝ трябва, изкикоти се зловещо и я метна върху главата му. Забуленият Николай Иванович се сгромоляса от пейката върху плочника.

Маргарита се обърна да види за последен път къщата, където тъй дълго бе страдала, и в грейналата светлина зърна неузнаваемото от почуда лице на Наташа.

— Сбогом, Наташа! — викна Маргарита и вирна четката. — Невидима, невидима — още по-силно извика тя, прелетя над портата през клоните на дървото, които я шибнаха в лицето, и се понесе над уличката.

След нея полетя и напълно обезумелият валс.

ДВАЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА ПОЛЕТЪТ

Невидима и свободна! Невидима и свободна! Маргарита прелетя през своята уличка и се озова в друга, пресичаща първата под прав ъгъл. Тя за миг прекоси тази неугледна, сякаш кърпена, криволичеща и дълга уличка с разнебитената врата на дюкянчето за наливна газ, където в шишенца продаваха и течност против паразити, и изведнъж разбра, че дори напълно свободна и невидима, все пак и в насладата трябва да бъде поне малко благоразумна. Едва не връхлетя старата килната улична лампа на ъгъла, успя да спре като по чудо. Здравно стиснала четката, Маргарита я заобиколи и се понесе по-бавно, като внимаваше за жиците и табелите, които висяха напърно на тротоара.

Третата уличка водеше право към Арбат. Сега вече Маргарита посвикна да управлява четката, разбра, че тя се подчинява и на най-малкото докосване на ръцете и краката ѝ и че докато лети над града, трябва хубавичко да си отваря очите и да не лудува. Освен това още в уличката ѝ стана ясно, че минувачите не забелязват полета ѝ. Никой не вдигаше глава, не викаше „Виж, виж!“, не се дръпваше встрани, не пищеше и не припадеше, нито се кикотеше като луд.

Маргарита летеше беззвучно, много бавно и ниско, някъде на нивото на втори етаж. Но макар да летеше полека, точно преди да стигне до ослепително осветения Арбат, не улучи и удари рамото си в някакъв осветен диск с нарисувана на него стрела. Това я ядоса. Тя пришпори послушната четка, отхвъркна встрани, после внезапно се втурна към диска и с дръжката го направи на сол. Парчетата издрънчаха, минувачите се разбягаха, някой наду свирка, а Маргарита се разсмя на тази своя напълно ненужна постъпка. „На Арбат трябва да внимавам още повече — помисли си тя, — там такива са ги наоплели, че човек не може да се оправи.“ И започна да се провира между жиците. Под нея плуваха покривите на тролейте, автобусите и леките коли, а по тротоарите се носеха сякаш реки от шапки. Отделни поточета от тях се отклоняваха към светналите гърла на нощните магазини. „Ама че гъмжило! — ядно си помисли Маргарита. — Човек

няма къде да се обърне.“ Тя прекоси Арбат, издигна се по-нависоко, докъм четвъртите етажи, и покрай ослепително сияещите неонов светлини на театъра зави в една тясна пресечка с високи къщи. Всички прозорци бяха отворени и отвред се чуваше да свири радио. От любопитство Маргарита надникна през един от тях. Видя кухня. Върху печката бучаха два примуса, до тях с лъжици в ръцете стояха две жени и се дърлеха.

— Като излизате от клозета, ще гасите лампата, това искам да ви кажа, Пелагея Петровна — говореше жената пред вдигналата пара тенджера с някаква манджа, — инак ще подадем молба да ви преместят другаде!

— Вие пък сте една стока... — отговори другата.

— И двете сте една стока — звучно каза Маргарита, прехвърли се през перваза и влезе в кухнята.

Двете скандалджийки се обърнаха натам, откъдето идваше гласът, и се вцепениха с мръсните лъжици в ръцете. Маргарита внимателно посегна помежду им, затвори вентилите на примусите и ги угаси. Жените ахнаха и зяпнаха. Но в кухнята на нея бързо ѝ дотегна и тя излетя навън.

В края на улицата забеляза огромните очертания на луксозна, явно наскоро построена осеметажна сграда. Маргарита тръгна да се снишава, и когато се приземи, видя, че фасадата е облицована с черен мрамор, че входната врата е голяма, че зад стъклата се мерзелее фуражка със златен галун и копчета на портиер и че отгоре се кипри надпис: „Дом на Драмлит“.

Маргарита се загледа в надписа и се зачуди какво ли може да означава думата „Драмлит“. Тя хвана четката под мишница, влезе във входа, блъсна с вратата изненадания портиер и до асансьора на стената видя голяма черна табела, по която с бели букви бяха изписани номерата на апартаментите и имената на наемателите. Надписът „Дом на драматурга и литератора“, който увенчаваше списъка, я накара да нададе хищен сподавен вопъл. Тя се издигна във въздуха малко по-нагоре и стръвно започна да чете: Хустов, Двубратски, Квант, Бескудников, Латунски...

— Латунски! — изпищя Маргарита. — Латунски! Но това е той! Дето погуби Майстора.

Портиерът на вратата се изблеци и чак подскочи от изненада. Гледаше черната дъска и се мъчеше да разбере какво е това чудо, защо списъкът на наемателите изведнъж е започнал да пици. А през това време Маргарита вече летеше стремително нагоре по стълбите и си повтаряше в някакъв унес:

— Латунски, осемдесет и четвърти! Латунски, осемдесет и четвърти...

Ето го отляво 82, отдясно 83, още по-нагоре, отляво 84. Ето я табелката: „С. Латунски“.

Маргарита скочи от четката и пламналите ѝ ходила усетиха приятния хлад на каменната площадка. Тя позвъни, после пак. Но никой не отвори. Започна още по-силно да натиска бутона и чу как в апартамента на Латунски звънецът ехти. Да, обитателят на осемдесет и четвърти апартамент на осмия етаж трябва да е благодарен до гроб на покойния председател на Массолит Берлиоз, че трамваят го беше блъснал и че траурното заседание беше насрочено точно за тази вечер. Критикът Латунски бе роден под щастлива звезда. Тя го бе спасила от срещата му с Маргарита, която този петък се бе превърнала във вещица!

Никой не отваряше. Тогава Маргарита с всичка сила полетя обратно, преброи етажите, стигна до вратата, изскочи навън, погледна нагоре и тук отново провери и преброи етажите, за да разбере кои точно са прозорците на Латунски. Нямаше съмнение, че са онези пет на ъгъла на сградата, на осмия етаж, които не светеха. Като се увери в това, тя се вдигна във въздуха и след няколко секунди влезе през единия от тях, отворения, в тъмната стая, където сребрееше само тясната лунна пътека. Маргарита претича по нея и намери ключа за лампите. След малко целият апартамент светеше. Четката стоеше в ъгъла. Като се убеди, че в жилището няма никого, Маргарита отвори външната врата и провери табелката. Да, беше влязла където трябва.

Казват, че критикът Латунски и до днес пребледнявал при спомена за онази страшна нощ, и до днес с благоговение изричал името на Берлиоз. Изобщо не се знае какво страшно и чудовищно престъпление щеше да бележи тази вечер, защото когато се върна от кухнята, Маргарита държеше в ръцете си огромен чук.

Голата и невидима летяща жена се възпираше и сама се увещаваше, а ръцете ѝ трепереха от нетърпение. Премежено, така че да

уцели, Маргарита удари клавишите на рояла и навред из апартамента проехтя първият жален вой. Напълно невинният салонен инструмент „Бекер“ нададе неудържим вопъл. Клавишите му хлътнаха, пластинките от слонова кост се разхвърчаха на всички страни. Горната полирана дека изтрещя от удара на чука като пистолетен изстрел. Тежко задъхана, Маргарита започна да къса струните и да ги блъска с чука. Накрая се тръшна уморена в един фотьойл да си поеме дъх.

Водата в банята шуртеше страховито, в кухнята също. „Ваната сигурно вече е преляла“ — помисли си Маргарита и допълни на глас:

— Но стига сме седели със скръстени ръце.

От кухнята към антрето вече се лееше поток. Шляпайки с босите си нозе, Маргарита започна да носи с кофи вода от кухнята в кабинета на критика и да я излива в чекмеджетата на бюрото му. После счупи с чука шкафа в същия кабинет и се втурна към спалнята. Строши гардероба с огледалото, измъкна отвътре костюма на критика и го удави във ваната. Изля пълната догоре мастилница, която бе намерила в кабинета, върху меките завивки на спалнята. Погромът, който вършеше, ѝ доставяше неопишуема наслада, но същевременно тя непрекъснато имаше чувството, че резултатите са направо нищожни. Затова започна да прави каквото ѝ скимне. Взе да троши саксиите с фикусите в стаята с рояла. Преди да е свършила с тях, се върна в спалнята, накълца чаршафите с кухненския нож и счупи стъклата по снимките. Не чувстваше никаква умора, само дете беше плувнала в пот.

През това време в 82-ри апартамент, под този на Латунски, прислужницата на драматурга Квант пиеше в кухнята чай и се чудеше каква е тази тупурдия, шумотевица и трясък горе. Като вдигна глава, видя, че таванът пред очите ѝ променя белия си цвят и става някак мъртвешки-синкав. Петното растеше и изведнъж по него взеха да се образуват капки. Недоумяваща какво става, прислужницата поседя така две-три минути, докато накрая от тавана не заваля истински дъжд, който започна да трополи по пода. Тогава тя скочи и сложи един леген под струята, но това изобщо не помогна, защото дъждът се разпростря и започна да залива и газовия котлон, и масата със съдовете. Тогава прислужницата на Квант извика, изскочи навън и след миг в апартамента на Латунски отекна звънецът.

— Е, почнаха да звънят, време е да се махам — каза Маргарита.

Тя яхна четката и чу как един женски глас крещи през ключалката:

— Отворете, отворете! Дуся, отвори! У вас ли тече! У нас се наводнява.

Маргарита се издигна метър по-нагоре и удари полилея. Две от крушките се пръснаха и на всички страни се разхвърчаха висулки. Виковете през ключалката спряха и на стълбището се чу трополене. Маргарита бавно излетя през прозореца, озова се навън, леко замахна с чука и удари стъклото. То изхлипа и парчетата от него на каскада се посипаха по мраморната облицовка на стената. Маргарита се насочи към следващия прозорец. Далече долу по тротоара хората се разбягаха, едната от двете спрели пред входа коли забръмча и замина. Като приключи с прозорците на Латунски, Маргарита долетя до съседния апартамент. Ударите зачестиха, улицата се изпълни със звън и трясък. Портиерът от първия вход изскочи, погледна нагоре, поколеба се какво да предприеме и накрая с всичка сила наду свирката. Под нейния съпровод Маргарита с особена ярост строши и последния прозорец на осмия етаж, спусна се към седмия и започна да троши стъклата и там.

Безкрайно отегчен от продължителното бездействие зад огледалните врати на входа, портиерът влагаше в свиркането цялата си душа и с акомпанимента си сякаш следваше Маргарита. През паузите, докато тя прелиташе от прозорец към прозорец, той си поемаше дълбоко въздух и при всеки неин удар издуваше бузи и свиреше така силно, че цепеше нощния въздух чак до небето.

Неговите усилия съвместно с усилията на разярената Маргарита дадоха много добри резултати. В сградата се възцари паника. Все още здравите прозорци се отваряха, хората надникваха през тях и бързо се скриваха, а отворените, напротив, се затваряха. На фона на осветените прозорци в отсрещните къщи се появяваха тъмни силуети на хора, които се чудеха защо стъклата в новата сграда на Драмлит се пръскат без никаква причина.

Народът от улицата тичаше към дома на Драмлит, а вътре в него всички трополяха и като обезумели се щураха по цялото стълбище. Прислужницата на Квант викаше, че у тях има наводнение, а скоро към нея се присъедини и прислужницата на Хустов от осемдесети апартамент — под този на Квант. У Хустови водата шурна от тавана и в кухнята, и в тоалетната. Накрая в кухнята на Квантови от тавана се

откърти огромно парче мазилка, което изпочупи всички мръсни съдове, а после се изля същински порой: през отворите на провисналия мокър гредоред рукна като из ведро. Тогава стълбището на първи вход се огласи от писъци. Когато прелиташе край предпоследния прозорец на четвърти етаж, Маргарита надникна и видя, че в паниката един човек си беше нахлузил противогаз. Тя удари с чука и неговия прозорец, стресна го и той изчезна от стаята.

Изведнъж бесният погром секна. Маргарита се беше спуснала към третия етаж и беше надникнала през лекото тъмно перденце на крайния прозорец. В стаята светеше слаба крушка с абажур. В детската кошарка седеше едно три-четири годишно момченце, което се слушваше уплашено. В стаята нямаше никой от родителите му. Явно всички бяха избягали от апартамента.

— Чупят прозорците — каза момченцето и повика: — Мамо!

Никой не се обади и тогава то каза:

— Мамо, страх ме е!

Маргарита дръпна пердето и влетя през прозореца.

— Страх ме е — разтреперано повтори момченцето.

— Не бой се, не бой се, мъниче — каза Маргарита, като се помъчи да смекчи пресипналия си от вятъра порочен глас, — едни лоши момчета ги чупеха.

— С прашка ли? — попита детето и спря да трепери.

— Да, с прашка — потвърди Маргарита, — хайде, заспивай.

— Ситник е — каза момченцето, — той има прашка.

— Разбира се, че е той!

Момченцето се поогледа лукаво и попита:

— А ти къде си, лельо?

— Няма ме — отвърна Маргарита, — само ме сънуваш.

— И аз така си помислих — каза момченцето.

— Хайде, лягай — заповяда Маргарита, — мушни си ръчичката под бузата и ме сънувай.

— Добре, ще те сънувам, ще те сънувам — съгласи се момченцето, веднага легна и мушна ръката си под бузата.

— Ще ти разкажа една приказка — започна Маргарита и сложи пламналата си длан върху подстриганата му главица, — имало едно време една леличка... Тя си нямала деца и никак не била щастлива.

Отначало много плакала, а после станала лоша... — Маргарита млькна и махна ръката си — момченцето спеше.

Тя внимателно остави чука върху перваза и излетя през прозореца. Пред къщата цареше суматоха. Хората тичаха по асфалтирания, обсипан с натрошени стъкла тротоар и викаха нещо. Сред тях вече сновяха милиционери. Изведнъж се чу камбанка и в уличката откъм Арбат се зададе червена пожарникарска кола със стълба.

Но това, което щеше да става тук, вече не интересуваше Маргарита. Внимателно, да не закачи някоя жица, тя здраво стисна четката и след миг беше вече високо над злополучната сграда. Улицата под нея се килна встрани и потъна дълбоко. Вместо само нея, Маргарита започна да вижда долу купища покриви, прорязани от светещи пътечки. Всички те изведнъж полетяха от едната ѝ страна, а точките на уличните лампи престанаха да се открояват и се сляха.

Маргарита се засили още малко и тогава купищата покриви сякаш потънаха под земята, на тяхно място долу се появи езеро от трепкащи електрически светлини, то внезапно застана вертикално, после — над главата ѝ и под нея блесна луната. Маргарита разбра, че лети преобърната, затова зае нормално положение, а когато се огледа, видя, че езерото вече го няма и че там, на хоризонта, е останало само розово сияние. След миг изчезна и то и Маргарита разбра, че е сама с луната, която летеше над нея от лявата ѝ страна. Косата ѝ отдавна стърчеше нагоре, а лунната светлина със свистене обливаше цялото ѝ тяло. По това, че двата реда редки светлини долу се сляха в две непрекъснати огнени линии и след миг изчезнаха зад нея, Маргарита се разбра, че лети с чудовищна скорост, но се изненада, че дъхът ѝ не секва.

Минаха още няколко секунди и далече долу, в земната чернилка, пламна друго езеро от електрически светлини, то се разстла в краката на летящата, но после бързо се завъртя като вихрушка и потъна вдън земя. Още няколко секунди — и отново същото явление.

— Градовете! Градовете! — извика Маргарита.

Сетне на два или три пъти видя долу матово да сияят някакви ятагани в отворени черни калъфи и се сети, че са реки.

Летящата обърна глава нагоре и наляво да се порадва как луната под нея се носи като луда обратно към Москва и същевременно никак

необяснимо продължава да стои на едно място, така че по нея да се вижда загадъчният тъмен дракон или може би кон вихрогон, насочил острата си муцуна към напуснатия град.

Тогава Маргарита си помисли, че всъщност е глупаво да прпуска тъй лудешки с четката. Че така се лишава от възможността хубаво да огледа всичко и да се наслади на полета. Нещо ѝ подсказваше, че там, където отива, ще я почакаат и че тази безумна скорост и височина са безсмислени.

Тя насочи четката надолу така, че дръжката ѝ се вирна, и съвсем бавно се спусна почти до земята. Това плъзгане като с въздушна шейна ѝ направи огромно удоволствие. Земята се вдигна към нея и в безформената ѝ допреди миг чернилка започнаха да се разкриват тайните и прелестите ѝ в лунна нощ. Земята се приближаваше и Маргарита вече долавяше дъха на разлистени гори. Летеше точно над мъглата, забулила росните ливади, после над малко езеро. Отдолу се чуваше жабешки хор и шум отдалечен влак, който накара сърцето ѝ да се развълнува. Скоро Маргарита го видя. Той пъплеше като гъсеница и сипеше във въздуха искри. Маргарита го изпревари, прелетя над друго водно огледало, където под нозете ѝ плуваше втора луна, сниши се още и се понесе, почти докосвайки с краката си върхарите на огромни борове.

Отзад се чу мощен приближаващ шум от нещо летящо като снаряд, което цепеше въздуха. Постепенно той се допълни от ехтящ на километри женски смях. Маргарита се обърна и видя, че я настига някакъв много особен тъмен предмет. Той приближаваше и започваше да се откроява все по-ясно — някой летеше, яхнал нещо. Най-накрая се разбра какво е. Намалвайки скоростта, с Маргарита се изравни Наташа.

Съвсем гола, с разпиляна от вятъра разрошена коса, тя яздеше дебел шопар, който стискаше в предните си копитца чанта, а със задните яростно риташе във въздуха. Пенснето му, което току проблясваше в лунната светлина, бе паднало от носа му и летеше на ширита си до него, а шапката непрекъснато се смъкваше над очите му. Маргарита се позагледа, разпозна в шопара Николай Иванович и тогава буйният ѝ смях екна над гората и се сля със смеха на Наташа.

— Наташка! — колкото ѝ глас държи извика Маргарита: — С крема ли си се намазала?

— Душичке! — будейки с възгласите си заспалата борова гора, отвърна Наташа. — Моя френска кралице, аз и на него му намазах плешивото теме, и на него!

— Принцесо! — плачливо прорева шопарът, който галопираше с ездачката си.

— Душичке! Маргарита Николаевна! — викаше Наташа и препускаше до Маргарита. — Признавам си, взех крема. Но нали и ние искаме да живеем и да летим! Простете ми, повелителко, но няма да се върна, никога няма да се върна! Ах, колко е хубаво, Маргарита Николаевна! А тоя пък ми направи предложение — Наташа забучи пръст във врата на засрамено пухтящия шопар. — Предложение! — После се наведе над ухото му и извика: — Кажи как ме нарече, а?

— Богиньо — квичеше той, — не мога да летя толкова бързо! Ще загубя важните си книжа. Наталия Прокофиевна, протестирам.

— Я върви по дяволите с твоите книжа! — с дързък смях му отговори Наташа.

— Недейте, Наталия Прокофиевна! Някой ще ни чуе! — умоляващо вресеше шопарът.

Наташа галопираше до Маргарита и ѝ разказваше какво се случило в къщата, след като тя излетяла над портата.

Призна ѝ, че дори не докоснала подарените ѝ неща, ами се съблякла, грабнала крема и веднага се намазала. С нея станало същото, каквото и с господарката ѝ. Докато се кикотела от радост и се опиянявала пред огледалото от вълшебната си хубост, вратата се отворила и дошъл Николай Иванович. Той бил развълнуван, в ръцете си държал нощницата на Маргарита Николаевна, шапката и чантата си. Като я видял, направо му примаяло. После се посъвзел, изчервил се като рак и заявил, че е сметнал за свой дълг да вдигне нощницата и да я донесе лично...

— А какви неща говореше негодникът! — пищеше и се кикотеше Наташа. — Какви неща говореше, какво обещавахте само! За какви пари споменавахте! Клавдия Петровна нищо нямало да научи. Да не би да лъжа, а? — викаше Наташа на шопара, който само се извъръщаше засрамено.

Лудувайки из спалнята, Наташа мацнала Николай Иванович с крема и се встрещила от изненада. Лицето на почитаемия наемател от долния етаж се източило в зурла, а ръцете и краката му се превърнали

в копитца. Щом се погледнал в огледалото, той надал отчаян и див вой, но... късно. След няколко секунди вече летял оседлан някъде по дяволите, далеч от Москва, и ридаел от мъка.

— Настоявам да ми върнете нормалния облик! — истерично и същевременно умолително изгруктя и изквича шопарът. — Нямам намерение да летя за никакво незаконно сборище! Маргарита Николаевна, вие сте длъжна да озаптите прислужницата си.

— Така значи, сега за теб съм прислужница? Домашна прислужница? — развика се Наташа и му изви ухото. — Нали бях богиня? Как ме наричаше, а?

— Венера! — проплака шопарът, докато прелиташе над едно поточе, което ромонеше между камъните, и копитцата му с шум закачиха клоните на лещака.

— Венера! Венера! — победоносно възкликна Наташа, сложи едната си ръка на кръста, а другата протегна към луната. — Маргарита! Кралице! Помолете ги да ме оставят вещица. Те ще направят за вас всичко, на вас ви е дадена власт!

Тогава Маргарита отговори:

— Добре, обещавам!

— Благодаря! — извика Наташа, а после рязко и някак жално подхвана: — Хайде! Хайде! Бързо! Бързо! Дай още!

Тя заби пети в отмалелите от безумното препускане хълбоци на шопара и той така се понесе, че отново зацепи въздуха. След миг Наташа вече едва се различаваше като черна точка някъде напред, а после напълно изчезна и шумът от полета ѝ секна.

Маргарита продължи да лети бавно над пустинна и непозната местност, над осеяни тук-там с обли камъни хълмове между огромни самотни борове. Летеше и си мислеше, че сигурно е някъде много далеч от Москва. Четката се носеше не над върхарите на боровете, а вече между дърветата, които луната посребряваше от едната страна. Леката сянка на летящата се плъзгаше по земята пред нея, защото сега луната светеше откъм гърба на Маргарита.

Тя усещаше, че е някъде до вода, и разбираше, че е близо до целта си. Боровете се раздалечиха и Маргарита полека прилетя до варовиков скат. Долу, в сянката му, лъкатушеше река. Вкопчени в храстите в подножието на ската, се влачеха мъгли, а отсрещният бряг беше плосък, равнинен. Там, под самотна група от клонести дървета

трепкаше накладен огън и се мержелееха няколко фигурки. На Маргарита ѝ се стори, че долавя натрапчива весела музика. По-нататък из посребрената равнина, докдето стигаше погледът ѝ, нямаше и помен от къщи или хора.

Маргарита скочи от високото и се завтече към водата. След въздушното препускане тя я мамеше. Захвърли четката, затича се и се гмурна с главата надолу. Лекото ѝ тяло се заби като стрела и фонтанът от пръски стигна почти до луната. Водата беше топла като във вана и когато изскочи от бездната, Маргарита се наплува до насита в тази пълна среднощна самота.

Наоколо беше безлюдно, но малко по-нататък, зад храстите, се чуваше плисък и пръхтене. Там също се къпеше някой.

Тя изтича обратно на брега. След плуването тялото ѝ пареше. Не усещаше никаква умора и радостно затанцува по влажната трева. Изведнъж спря и се заслуша. Пръхтенето приближаваше и от раки така изскочи някакъв гол шишко с килнат на темето черен копринен цилиндър. Ходилата му бяха в тиня, като в черни обувки. По пръхтенето и хълцането му личеше, че е доста пийнал, и между другото, за потвърждение откъм реката също замириса на коняк.

Като видя Маргарита, шишкото се позагледа в нея, а после извика възторжено:

— Я! Кого виждам? Клодина, веселата вдовица? И ти ли си дошла? — и тръгна към нея да се здрависва.

Маргарита отстъпи назад и отвърна с достойнство:

— Я върви по дяволите. Каква Клодина съм ти аз? Внимавай с кого разговаряш!

После се позамисли и завърши с дълга и нецензурна ругатня. Всичко това подежда отрезвяващо на лекомисления дебеланко.

— Ох! — тихо възкликна той и трепна. — Простете ми великодушно, светла кралице Марго! Припознал съм се. Заради коняка е, проклет да бъде!

Шишкото коленичи, вдигна цилиндъра встрани, поклони се и като заоплита руските думи с френски, занарежда някакви дивотии за кървавата сватба на своя парижки приятел Гесар^[1], за коняка и за това, че много съжالياва за печалната си грешка.

— Да беше си обул панталоните, кучи сине — смекчи тона си Маргарита.

Шишкото се ухили от радост, че тя не му се сърди, и с възторг заяви, че в момента бил без панталони, защото от разсеяност ги забравил на река Енисей, където се къпал одева, но сега щял да прехвъркне дотам, добре че било наблизко, а после заяви, че се оставя на нейно разположение и покровителство, заотстъпва заднишком и отстъпва така, докато не се подхлъзна и не плъосна във водата. Но дори при падането запази на оброченото си с малки бакенбарди лице усмивката на възторг и преданост.

А Маргарита изсвири с всичка сила, яхна долетялата четка и се пренесе до отсрещната страна на реката. Сянката от варовиковия скат не стигаше дотук и целият бряг беше облян в лунна светлина.

Щом тя докосна влажната трева, музиката под върбите засвири още по-силно и от огъня изхвъркна още по-палав сноп искри. Под върбовите вейки, отрупани с нежни, огрени от луната пухкави обечки, бяха налякали две редици жаби, които раздуваха дебелиите си, сякаш гумени бузи и с дудучета свиреха възторжен марш. По върбовите вейки пред музикантите висяха гнилушки, които осветяваха нотите им, а по бузите на жабите играеха трепетни отблясъци от огъня.

Маршът беше в чест на Маргарита. Беше ѝ оказан най-тържествен прием. Прозрачните русалки спряха да танцуват над реката и ѝ замахаха с водорасли, а техните приветствия простенаха надалеч над пустинния зеленикав бряг. Иззад върбите изскочиха голи вещици, застанаха в редица и започнаха да правят реверанси и придворни поклони. Дотича един с кози крака и ѝ целуна ръката, после разстла коприна върху тревата, попита дали кралицата е доволна от къпането и ѝ предложи да легне да си почине.

Маргарита така и направи. Козоногият ѝ поднесе чаша шампанско, тя го изпи и сърцето ѝ веднага се стопли. Попита къде е Наташа и ѝ отговориха, че Наташа вече се е изкъпала и е отлетяла с шопара си за Москва да предупреди, че Маргарита Николаевна скоро ще дойде, и да помогне в приготвянето на тоалета ѝ.

Отбиването под върбите бе ознаменувано с една случка. Във въздуха се чу силно свистене и някакво черно тяло, което явно не улучи в целта, плъосна във водата. След малко пред Маргарита застана същият онзи шишко с бакенбардите, който така глупашки ѝ се беше представил на отсрещния бряг. Той явно бе успял да прескочи до Енисей, защото беше с фрак, обаче вир-вода. Пак се изложи заради

коняка, защото при кацането цопна в реката. Но дори в този конфузен случай остана усмихнат и засмяната Маргарита му позволи да ѝ целуне ръка.

После всички започнаха да се стягат. Русалките спряха да танцуват в лунната светлина и се стопиха в нея. Козоногият почтително попита Маргарита как е стигнала до реката и като разбра, че е долетяла с четка, каза:

— О, но защо, така е неудобно!

Той за миг измайстори от две клечки някакъв съмнителен телефон и настоя пред някого незабавно да изпрати лека кола, което бе изпълнено наистина веднага. На острова се стовари светложълт кабриолет, само че вместо обикновен наглед шофьор го караше черен гарван с дълга човка, мушамено кепе и ръкавици с големи маншети. Малкият остров опустя. Отлетелите вещици изчезнаха в сиянието на луната. Огънят догаряше и въглените се покриваха със сивкава пепел.

Човекът с бакенбардите и козоногият настаниха Маргарита и тя се отпусна върху широката задна седалка. Колата изрева, подскочи и се вдигна почти до луната, островът изчезна, изчезна и реката и Маргарита се понесе към Москва.

[1] Булгаков подчертава връзката на Маргарита с френските кралици, носещи същото име. В подготвителните материали към последната редакция на „Майстора и Маргарита“ са се запазили извадки от статии в Енциклопедичния речник на Брокхауз и Ефрон, посветени на Маргарита Наварска (1492–1540) и Маргарита Валоа (1553–1615). Както е отбелязано в речниковата статия, бракът на последната с Наварския граф Анри — бъдещия френски крал Анри IV (1553–1610), е „отпразнуван много пищно и завършва с Вартоломеевата нощ или парижката кървава сватба“ от 24 август 1572 г.

Гесар е споменатият в статията парижки издател на кореспонденцията на Маргарита Валоа, публикувана в средата на XIX в., но него, както и безименния шишко, Булгаков превръща в участник във Вартоломеевата нощ. Понеже съпругата на Анри IV не оставя потомство, в образа на Маргарита е контаминирана и Маргарита Наварска, която е имала деца и е създала прочутия сборник новели „Хептамерон“ (1559).

И двете исторически Маргарити са покровителствали писателите и поетите. Булгаковата Маргарита обича гениалния писател — Майстора (в ранните редакции наречен също Поета). Тя е символ на вечната женственост, за която пее Мистичният хор в края на Гьотевия „Фауст“. ↑

ДВАЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА НА СВЕЩИ

Равномерното бучене на литналата високо над земята кола унасяше Маргарита, а лунната светлина я сгряваше приятно. Тя затвори очи, подложи лицето си на вятъра и с лека тъга се замисли за оставения непознат бряг на реката, която сигурно никога повече нямаше да види. След всички вълшебства и чудеса на днешната вечер тя вече се досещаше при кого я водят на гости, но това не я плашеше. Надеждата там да успее да направи така, че щастието ѝ да се върне, ѝ вдъхваше кураж. Всъщност в колата не можа дълго да мечтае за щастието си. Дали гарванът беше майстор в занаята, дали колата беше добра, но скоро Маргарита отвори очи и видя долу не горски мрак, а трепкащото езеро на московските светлини. Черната птица шофьор отвинти в полет дясната предна гума, а после приземи колата на някакво абсолютно безлюдно гробище край Дорогомилово. Гарванът помогна на Маргарита, която не задаваше никакви въпроси, да слезе заедно с четката си до една от надгробните плочи и насочи колата право към дерето зад гробището. Там тя се сгромоляса с трясък и... край. Гарванът козирува почтително, яхна гумата и отлетя.

Тозчас иззад един от паметниците се показва черно наметало. В лунната светлина блесна кучешки зъб и Маргарита позна Азазело. Той я покани с жест да се качи на четката, сам яхна дългата си рапира, двамата излетяха и след няколко минути, незабелязани от никого, кацнаха пред „Садовая“ № 302-бис.

Когато двамата спътници с четката и рапирата минаваха през безистена, Маргарита видя един човек с кепе и високи ботуши, който вероятно с отегчение чакаше някого. Колкото и леки да бяха стъпките им, самотният човек ги чу и се стресна, защото не можа да разбере чии са.

Друг един, който невероятно много приличаше на първия, срещнаха на шести вход. Историята се повтори. Стъпки... Човекът се озърна с безпокойство и свъси вежди. А когато вратата се отвори и

затвори, се втурна след невидимите, надникна във входа, но естествено, не видя нищо.

Трети, точно копие на втория, а следователно — и на първия, вардеше на площадката на третия етаж. Той пушеше силни цигари и когато мина покрай него, Маргарита се закашля. Пушачът подскочи като убоден от малката пейка, на която седеше, озърна се неспокойно, отиде до парапета и надникна надолу. През това време Маргарита и нейният придружител бяха вече пред вратата на петдесети апартамент. Нямаше нужда да звънят, Азазело безшумно отключи със своя ключ.

Първото, от което Маргарита много се впечатли, беше тъмнината, в която се озоваха. Не се виждаше нищо, като в подземие, и за да не се препъне, тя неволно се хвана за наметалото на Азазело. Но изведнъж някъде далеч и горе запримига пламъчето на някакво кандилце, което започна да се приближава. Пътьом Азазело издърпа четката изпод мишницата на Маргарита и без дори да тракне, тя изчезна в тъмното. Тогава започнаха да се изкачват по някакви широки стъпала. Маргарита имаше чувството, че са безкрайни. Чудеше се как във вестибюла на един обикновен московски апартамент може да се побере такава необикновена, невидима, но добре осезаема безкрайна стълба. Но ето че изкачването свърши и Маргарита разбра, че се намира на някаква площадка. Светлинката се приближи и тя видя осветеното лице на мъж — висок и черен, с кандилцето в ръка. Който вече бе имал нещастieto тия дни да го срещне на пътя си, със сигурност щеше да го познае дори при слабата светлинка на кандилцето. Това беше Коровиев, още и Фагот.

Вярно е, че изглеждаше съвсем различно. Примигващата светлинка се отразяваше не в спуканото пенсне, което отдавна трябваше да бъде изхвърлено, а в монокъл, и той пукнат. Мустачките върху наглото му лице бяха засукани и намазани с помада, а че беше черен, се обясняваше много лесно — заради фрака. Само гърдите му белееха.

Магът, диригентът, чародеецът, преводачът или дявол го знае кой всъщност, тоест Коровиев — се поклони, направи широк жест с кандилцето и покани Маргарита да го последва. Азазело изчезна.

„Невероятно странна вечер — помисли си тя, — всичко съм очаквала, само не и това! Ток ли нямат? Но най-невероятни са

размерите на жилището. Как може всичко да се побере в един московски апартамент? Ами просто не може.“

Колкото и оскъдна да беше светлината от кандилцето на Коровиев, Маргарита разбра, че се намира в наистина необятна зала, на това отгоре и с колонада, тъмна и наглед безкрайна. Коровиев спря пред някакъв малък диван, остави кандилцето върху близкото шкафче, с жест покани Маргарита да седне и се настани до нея в много живописна поза — облакътен на шкафчето.

— Разрешете да ви се представя — проскърца той. — Коровиев. Чудите се, че е тъмно ли? Сигурно си мислите, че икономисваме. Ни най-малко. Нека първият палач, поне някой от тези, които днес малко по-късно ще имат честта да докоснат коляното ви, ми резне главата на ей този шкаф, ако е така. Просто месир не обича електрическата светлина и ние ще я пуснем чак в последния момент. И тогава, повярвайте ми, тя ще бъде предостатъчно. Бих казал дори, че ако е по-малко, ще е по-добре.

Маргарита хареса Коровиев и неспирният му брътвеж ѝ поддейства успокояващо.

— Не — отговори тя, — по-чудно ми е къде се побира всичко това — и махна с ръка да подчертае колко необятна е залата.

Коровиев се подсмихна сладко и сенките в гънките около носа му помръднаха.

— Най-лесното нещо! — отговори той. — Който добре познава петото измерение^[1], спокойно може да разшири дадено помещение до каквито си иска размери. Бих казал нещо повече, уважаема госпожо, до дявол знае какви размери! Впрочем — продължи да дрънка Коровиев — познавах хора, които, освен че нямаха никаква представа не само за петото измерение, но и изобщо за нищо, въпреки това правеха чудеса в смисъл на разширяване на жилището си. Така например, доколкото знам, след като получил тристаен апартамент на „Земляной вал“, един гражданин без никакво пето измерение и тям подобни неща, от които на човек му се взема акълът, веднага го превърнал в четиристаен, като с лека стена преградил едната стая на две. После го заменил за два отделни апартамента в различни райони на Москва — единия тристаен, другия двустаен. Съгласете се, че така стаите станали пет. Тристаения заменил за два отделни двустайни и както сама виждате, станал собственик на шест стаи, вярно, пръснати по цяла Москва. И

тъкмо се канел да направи последния си, най-блестящ номер, като публикувал във вестника обява, че заменя шест стаи в различни райони на Москва срещу петстаен на „Земляной вал“, когато по независещи от него причини дейността му спряла. Сега може и да живее в някоя стая, но смее да ви уверя, че тя не е в Москва. Виждате ли какъв тарикат, а вие разсъждавате за петото измерение.

Макар изобщо да не бе споменавала за петото измерение, защото за него говореше самият Коровиев, като изслуша разказа му за похожденията на апартаментския шмекер, Маргарита се засмя весело. А той продължи:

— Но... по същество, Маргарита Николаевна. Вие сте твърде умна жена и сигурно вече се досещате кой е нашият домакин.

Сърцето ѝ подскочи и тя кимна.

— Както и да е — продължаваше Коровиев, — ние сме противници на всички недомлъвки и тайнствени неща. Всяка година месир дава по един бал. Нарича се пролетен бал на пълнолунието или бал на стоте крале. А колко народ! — Той се хвана за бузата, сякаш го заболя зъб. — Впрочем, надявам се, че сама ще се убедите. Та както сигурно се досещате, месир е ерген. И му трябва дама — той разпери ръце. — Нали разбирате, без дама...

Маргарита го слушаше и се стараше да не отрони нито дума, сърцето ѝ се вледеняваше, а надеждата за щастие направо я замаиваше.

— Създада се е следната традиция — продължаваше Коровиев, — първо, дамата непременно трябва да се казва Маргарита, второ, тя трябва да е от местен произход. А ние, както виждате, пътешествуваме и понастоящем се намираме в Москва. Тук открихме сто двама и една Маргарити и да ви кажа — той изведнъж с отчаяние се тупна по бедрото — нито една подходяща. И най-после — късмет...

Коровиев се подсмихна изразително и се понаведе, а сърцето на Маргарита отново изтръпна.

— И така — извика той, — съвсем накратко: ще откажете ли да поемете този ангажимент?

— Няма да откажа — без колебание отговори Маргарита.

— Естествено! — каза Коровиев, вдигна кандилцето и добави: — Моля, последвайте ме.

Те тръгнаха между колоните и най-накрая стигнаха до друга зала, където силно миришеше на лимон, чуваше се някакво шумолене

и където нещо леко закачи главата на Маргарита. Тя се стресна.

— Не се плашете — мазно я успокои Коровиев и я хвана подръка, — баналните номера на Бегемот, нищо повече. Изобщо ще си позволя дързостта да ви посъветвам никога от нищо да не се плашите, Маргарита Николаевна. Няма смисъл. Балът ще бъде грандиозен, защо да крия. Ще видим лица, разполагали с извънредно голяма власт. Но да ви кажа, като си помисля само колко микроскопични са техните възможностите в сравнение с възможностите на този, в чиято свита имам честта да участвам, направо ме досмешава, дори бих казал, че се натъждавам. Пък и във вашите жили тече кръвта на кралица.

— Защо пък на кралица? — уплашено прошепна Маргарита и се притисна до Коровиев.

— Ах, кралице — закачливо бърбеше Коровиев, — въпросите за това каква кръв тече в жилите ни са най-трудно обяснимите въпроси на света! И ако попитаме някои прабаби, особено тези с най-безупречна репутация, ще открием невероятни тайни, уважаема Маргарита Николаевна. Никак няма да сгреша, ако споменавайки за това, се позова на странното разбъркване на картите в колодата. Има неща, в които не важат нито съсловните ограничения, нито дори държавните граници. Подказвам: една от кралиците на Франция, живяла през шестнайсети век, струва ми се, много би се изненадала, ако някой ѝ беше казал, че след много години аз ще водя подръка прелестната ѝ прапрапраправнучка из балните зали в Москва. Но ето че стигнахме!

Коровиев духна да загаси кандилото, то изчезна от ръцете му и Маргарита видя на пода пред себе си ивица светлина, която се прокрадваше изпод някаква тъмна врата. Коровиев тихо почука на тази врата. Тогава Маргарита така се развълнува, че зъбите ѝ затракаха и по гърба ѝ пробягаха тръпки. Вратата се отвори. Стаята не беше много голяма. Маргарита видя широко дъбово легло с омачкани и скупчени нечисти чаршафи и възглавница. Пред леглото имаше резбована дъбова маса и върху нея свещник, чиито гнезда приличаха на птичи крака с остри нокти. В седемте златни крачета^[2] горяха дебели восъчни свещи. Освен това на малката масичка имаше голяма шахматна дъска с изключително изкусно изработени фигурки. Върху протритото килимче стоеше ниска табуретка. Имаше и още някаква маса със златна чаша отгоре и друг свещник, чиито разклонения

приличаха на змии. В стаята миришеше на сярра и катран, а сенките от свещниците се кръстосваха по пода.

Между присъстващите Маргарита веднага позна Азазело, който сега беше облечен с фрак и стоеше до таблата на леглото. Така нагизден, той вече не приличаше на разбойника, дошъл при нея в Александровската градина, и ѝ се поклони извънредно галантно.

Голата вещица, същата онази Хела, която така бе смутила почитаемия бюфетчия от „Вариете“ и, уви, същата, която за щастие се уплаши от петела в нощта на прочутия сеанс, седеше на килимчето на пода пред леглото и разбъркваше в една тенджерка нещо, което вдигаше сярна пара.

Освен тях в стаята върху високата табуретка пред шахматната дъска седеше огромен черен котарак, който държеше в дясната си лапа шахматен кон.

Хела стана и се поклони на Маргарита. Същото стори и котаракът, който скочи от табуретката; докато изнасяше назад дясната си задна лапа, той изтърва коня и се мушна под леглото да го търси.

В коварните сенки от свещите примрялата от страх Маргарита успя да забележи всичко това едва-едва. Погледа ѝ привличаше леглото, където седеше онзи, когото съвсем наскоро на Патриаршеските езера клетият Иван бе убеждавал, че дяволът не съществува. Точно този несъществуващ седеше на леглото.

Две очи бяха вперени в лицето ѝ. Дясното — със златна искра в дъното, докрай пронизващо душата на всеки, и лявото — празно и черно като тясно иглено ухо, като отвор към бездънен кладенец от тъмнини и сенки. Лицето на Воланд беше изкривено на една страна, дясното ъгълче на устата — провиснало, на високото оплешивяло чело успоредно на веждите бяха прорязани дълбоки бръчки. Кожата на лицето му беше като с някакъв вечен загар.

Той се беше разположил на леглото, облечен само по дълга нощна риза, нечиста и кърпена на лявото рамо. Единия си разголен крак беше подвил, а другия бе опънал върху табуретката. Хела разтриваше с димящото мазило коляното точно на този тъмен крак.

Върху гладките разголени гърди на Воланд Маргарита забеляза окачен на златна верижка изкусно направен бръмбар^[3] от тъмен камък с някакви писмена по гръбчето. На леглото до Воланд върху тежък

постамент стоеше странен, сякаш жив глобус, осветен от едната страна от слънцето.

Мълчанието продължи няколко секунди. „Изучава ме“ — помисли си Маргарита и с усилие на волята се постара да възпре треперенето в коленете си.

Най-после Воланд заговори, усмихна се и от това искрящото му око сякаш блесна:

— Приветствам ви, кралице, и ви моля да ме извините за домашното ми облекло.

Гласът му беше толкова дълбок, че при някои думи звучеше като хъркане.

Воланд взе от постелята дългата си шпага, размърда я под леглото и каза:

— Излизай! Партията се отменя. Имаме гостенка.

— И дума да не става — тревожно изсъска като суфльор Коровиев в ухото на Маргарита.

— И дума да не става... — понечи да каже тя.

— Месир... — дъхна в ухото ѝ Коровиев.

— И дума да не става, месир — вече поовладяла се, тихо, но ясно рече Маргарита, усмихна се и добави: — Умолявам ви да не прекъсвате партията си. Предполагам, че шахматните списания биха платили скъпо и прескъпо, ако имаха възможност да я публикуват.

Азазело тихо и доволно въздъхна, а Воланд внимателно погледна Маргарита и си рече сякаш наум:

— Да, прав е Коровиев! Колко странно се разбърква колодата! Кръвта!

Той протегна ръка да повика Маргарита. Без да усеща пода под босите си нозе, тя се приближи. Воланд положи тежката си като камък и гореща като огън длан върху рамото ѝ и я придърпа да седне на леглото до него.

— Е, щом сте така очарователно любезна, а друго не съм и очаквал, нека оставим церемониите — рече той, отново се наведе над ръба на леглото и извика: — Докога ще продължаваш с този цирк? Излизай, окаяни Ханс^[4]!

— Не мога да намеря коня — с приглушен и престорен глас се обади котаракът отдолу. — Избягал е някъде и вместо него непрекъснато напипвам някаква жаба.

— Да не си въобразяваш, че си на пазарния площад? — направи се на ядосан Воланд. — Под леглото няма никаква жаба! Стига с тия евтини номера като за „Вариете“. Ако не излезеш веднага, ще смятаме, че си се предал, проклети дезертъоре.

— За нищо на света, месир! — извреця котаракът и на мига изскочи изпод кревата с коня в лапата си.

— Да ви представя... — започна Воланд, но сам се прекъсна: — Не, тоя клоун не мога да го гледам. Вижте го на какво се е направил под леглото.

Междувременно застаналият на задни лапи и целият в прахоляци котарак се кланяше пред Маргарита. Сега на врата му имаше бяла папийонка, а на гърдите — седефен дамски бинокъл на каишка. Освен това мустаците му бяха позлатени.

— Ама на какво прилича това! — възкликна Воланд. — Защо си позлатил мустаците си? И за какво ти е папийонка, щом си без панталони?

— Котараци не носят панталони, месир — с неприкрито достойнство отговори Бегемот, — остава да ми заповядате да си туря и чизми! Котараци с чизми има само в приказките, месир. Но да сте видели някого да е дошъл на бал без папийонка? Не мисля да изпадам в смешно положение и да рискувам да ме изритат! Всеки се гизди с каквото може. Приемете, че същото се отнася и за бинокъла, месир!

— Ами мустаците?...

— Не разбирам — хладно възрази котаракът, — защо днес, когато се избърснаха, Азазело и Коровиев можеха да се напудрят и с какво бялата пудра е по-лоша от златната? Напудрил съм си мустаците и толкоз! А представяте ли си да бях се обръснал! Бръснат котарак наистина е безобразие, съгласен съм да го призная хиляда пъти. Но общо взето — изведнъж гласът му трепна от обида, — виждам, че с мен се заяждат за разни неща и че съм изправен пред сериозния проблем дали изобщо да идвам на бала? Какво ще ми отговорите, месир?

И от обида котаракът така се нацупи, че за малко да се пръсне.

— Ах, шмекер такъв — поклати глава Воланд, — всеки път, когато партията му е обречена, той започва да те баламосва като шарлатанин на мост. Сядай веднага и стига с тия словесни цапаници.

— Добре — отговори котаракът и седна, — но възразявам по повод последното. Думите ми изобщо не са цапаници, както благоволихте да се изразите пред дамата, а верига от здраво свързани силогизми, които капацитети като Секст Емпирик^[5], Марциан Капела^[6], пък защо не и самият Аристотел биха оценили по достойнство.

— Шах — каза Воланд.

— Добре де, добре — отвърна котаракът и загледа дъската през бинокъла.

— И така — обърна се Воланд към Маргарита, — да ви представя свитата си, дона. Този, дето се прави на интересен, е котаракът Бегемот. С Азазело и Коровиев вече се познавате, а това е прислужницата ми Хела. Тя е сръчна, схватлива и няма услуга, която да не може да направи.

Хубавицата Хела се усмихна и погледна Маргарита със зеленикавите си очи, без да спира да загребва с шепа от мазилото и да разтрива коляното му.

— Ами това е — завърши Воланд и се навъси, понеже Хела натисна малко по-силно. — Както виждате, компанията ни е малка, смесена и непретенциозна.

Той млъкна и започна леко да върти своя глобус, направен толкова изкусно, че сините океани по него се движеха, а шапката на полюса стоеше като истинска, ледена и снежна.

През това време върху дъската бе настанал смут. Напълно стъписаният цар с бялата мантия пристъпваше в полето си и отчаяно ръкомахаше. Три бели пешки — ландскнехти^[7] с алебарди — смутено гледаха офицера, който размахваше голата си шпага и сочеше напред, към съседните полета — бяло и черно, с черните ездачи на Воланд, яхнали двата буйни коня, които риеха полетата с копита.

Маргарита много се изненада и й беше интересно, че шахматните фигури са живи.

Котаракът свали бинокъла от очите си и леко побутна своя цар в гърба. Той пък отчаяно скри лицето си в шепа.

— Закъсал си, Бегемот — тихо и саркастично каза Коровиев.

— Положението е сериозно, но изобщо не е безнадеждно — отвърна Бегемот, — нещо повече: напълно съм сигурен, че накрая ще победя. Достатъчно е хубавичко да анализирам положението.

Той взе да анализира по доста странен начин — да прави разни физиономии и да намига на своя цар.

— Не помага — забеляза Коровиев.

— Олеле! — извика Бегемот. — Папагалите са се разхвърчали, както бях предрекъл!

Наистина някъде далеч се чу шум от многобройни крила. Коровиев и Азазело изскочиха от стаята.

— Дявол да ви вземе с вашите бални измишльотини! — промърмори Воланд, без да се откъсва от своя глобус.

Щом Коровиев и Азазело изчезнаха, Бегемот започна да намига още повече. Белият цар най-после схвана какво искат от него, изведнъж свали мантията си, захвърли я върху полето и избяга от дъската. Офицерът се наметна с царските одежди и зае неговото място. Коровиев и Азазело се върнаха.

— Лъготиш както винаги — промърмори Азазело и погледна Бегемот изпод вежди.

— Сторило ми се е — отговори котаракът.

— Е, докога ще продължава всичко това? — попита Воланд. — Шах.

— Вероятно не съм чул добре, учителю — отговори котаракът, — няма шах и не може да го има.

— Пак повтарям, шах.

— Месир — с фалшиво тревожен тон отвърна котаракът, — сигурно сте уморен, няма шах.

— Цар на Г2 — без да поглежда към дъската, каза Воланд.

— Месир, аз съм ужасен — взе да вие котаракът и да прави отчаяни физиономии, — на това поле няма цар.

— Как така? — с недоумение попита Воланд и загледа дъската, където застаналият в царското поле офицер се извъръщаше и криеше лицето си с ръка.

— Ах ти, подлецо — замислено каза Воланд.

— Месир, отново ще се обърна към логиката — подхвана котаракът и притисна лапи към гърдите си. — Когато играчът обяви шах на царя, а от него върху дъската няма и помен, шахът се смята за невалиден.

— Предаваш ли се, или не? — със страшен глас извика Воланд.

— Нека да помисля — смирено отговори котаракът, опря лакти на масата, затули ушите си с лапи и се замисли. Мисли дълго и накрая каза: — Предавам се.

— Упоритата твар да се убие — прошепна Азазело.

— Да, предавам се — каза котаракът, — но само защото не мога да играя в атмосфера на тормоз от страна на завистниците!

Той стана и шахматните фигури тръгнаха да се прибират в кутията.

— Хела, време е — каза Воланд и Хела изчезна от стаята. — Не стига, че кракът ме боли^[8], ами и бал на това отгоре — продължи Воланд.

— Ще ми позволите ли? — тихо попита Маргарита.

Воланд я изгледа втренчено и помести коляното си към нея.

Горещият като лава мехлем пареше ръцете ѝ, но без да се мръщи, Маргарита започна да го втрива, като се стараеше да не причинява болка.

— Приближените ми твърдят, че е ревматизъм — каза Воланд, вперил очи в нея, — но аз силно подозирам, че тази болка в коляното ми е спомен от една очарователна вещица, с която се сблизих през хиляда петстотин седемдесет и първа година в брокенските планини, на Дяволския амвон^[9].

— Ах, нима е възможно! — каза Маргарита.

— Няма значение! След около триста години ще ми мине. Препоръчаха ми куп лекарства, но аз предпочитам старите бабини лекове. Моята проклета стара баба ми остави в наследство невероятни билки! Между другото, вие страдате ли от нещо? Може би криете някоя мъка, някоя тъга, която трови душата ви?

— Не, месир, няма такава нещо — отговори умната Маргарита, — а сега, когато съм при вас, се чувствам съвсем добре.

— Кръвта е най-важна — незнайно в каква връзка весело каза Воланд и допълни: — Виждам, че моят глобус ви е впечатлил.

— О, да, никога не съм виждала подобна вещ.

— Хубава вещ. Откровено казано, не обичам да слушам последните новини по радиото. Винаги ги четат някакви девойки, които произнасят географските названия неясно. Освен това всяка трета е с говорен дефект, сякаш нарочно ги избират такива. Моят глобус е много по-удобен, още повече че аз трябва да знам със

сигурност какво става. Ето например това парче суша близо до океана. Вижте го как се налива с огън. Там е започнала война^[10]. Ако погледнете по-отблизо, ще видите и подробностите.

Маргарита се наведе към глобуса и видя, че квадратчето земя се разшири, обagri се в различни цветове и се превърна сякаш в релефна карта. После видя и тясната ивица на река, и някакво селище до нея. Къщичката, която беше колкото грахово зърно, се увеличи и стана колкото кибритена кутийка. Внезапно и беззвучно покривът ѝ изхвъркна нагоре заедно с кълбо черен дим, а стените рухнаха, така че от двуетажната кутийка не остана нищо, освен малка купчинка, от която се вдигаше черен дим. Маргарита се загледа още по-отблизо и различи дребна фигура на жена, просната на земята, а до нея в локва кръв — дете с разперени ръчички.

— Ами това е — усмихна се Воланд, — то още не е успяло да съгреша. Абадона^[11] си е свършил работата безупречно.

— Не бих искала да съм на страната на неговите противници — каза Маргарита. — Той на чия страна е?

— Колкото повече разговарям с вас — любезно отвърна Воланд, — толкова повече се убеждавам, че сте много умна. Ще ви успокоя. Той е изключително безпристрастен и съчувства еднакво на двете сражаващи се страни. Затова в крайна сметка резултатите за тях са винаги еднакви. Абадона! — тихо повика Воланд и от стената се появи фигурата на някакъв мършав човек с тъмни очила. Те направиха на Маргарита толкова силно впечатление, че тя извика тихо и захлупи лицето си върху крака на Воланд. — Хайде, стига — възкликна Воланд. — Колко изнервени са днешните хора! — Той замахна и плесна Маргарита по гърба така, че през тялото ѝ премина звън. — Нали го виждате, че е с очила. Освен това никога не се е случвало, нито ще се случи Абадона да дойде при някого преждевременно. Пък и аз съм тук в края на краищата. Вие сте ми на гости! Просто исках да ви го покажа.

Абадона стоеше, без да помръдва.

— А може ли да си свали очилата за малко? — попита Маргарита, сгуши се във Воланд и потръпна, но вече от любопитство.

— Виж, това не може — сериозно каза той, махна с ръка и Абадона изчезна. — Какво има, Азazelo?

— Месир — отвърна Азазело, — разрешете ми кажа. Дошли са две външни лица: една хубавица, която хленчи и моли да я оставят при господарката ѝ, и освен това, моля за извинение, нейният шопар.

— Хубавиците се държат много странно — забеляза Воланд.

— Това е Наташа, Наташа! — възкликна Маргарита.

— Добре, оставете я при госпожата. А шопара — при готвачите!

— Да го заколят ли? — уплашено извика Маргарита. — Но моля ви, месир, това е Николай Иванович от долния етаж. Станало е недоразумение, знаете ли, тя го е намазала с малко от крема...

— Ама позволете! — каза Воланд. — За кой дявол и защо да го колят! Нека поседи малко при готвачите, това е! Съгласете се, че не мога да го пусна в балната зала!

— Как не... — добави Азазело и докладва: — Наближава полунощ, месир.

— А, добре. — Воланд се обърна към Маргарита: — И така, заповядайте! Предварително ви благодаря. Не се смущавайте и не се страхувайте от нищо. Не пийте друго освен вода, инак ще отмалееете и ще ви бъде трудно. Хайде!

Маргарита стана от килимчето и тогава на вратата се появи Коровиев.

[1] Петото измерение е по-високо измерение на съзнанието. Когато Булгаков работи над „Майстора и Маргарита“, през 1926 г. шведският физик Оскар Клайн (1894–1977) прави опит да обясни защо не можем да възприемаме това допълнително измерение. Оскар Клайн също е известен с теорията си за пътуване във времето. ↑

[2] Менора или свещник със седем поставки — старинен символ на еврейския народ и един от най-древните символи на юдаизма. Мойсей е дал обет да направи свещник със седем поставки и да го сложи в кивота с Десетте Божи Заповеди. Свещникът на Воланд е пародия на менората. ↑

[3] Скарабей — символ на безсмъртието. ↑

[4] В много от германските народни приказки Ханс най-често е третият син в семейството и обикновено е глупак или смахнат, макар че накрая излиза победител или става много богат, или се оженва за прекрасна принцеса. Руският еквивалент на Ханс е Иван или Иванушка. ↑

[5] Секст Емпирик — римски философ, астроном и лекар от II или III век. Той съветва да мерим съжденията си относно същината на всички убеждения. Тоест да не приемаме всяко убеждение като вярно или да го отхвърляме като невярно. Това становище е известно като пиронически скептицизъм, който се различава от академичния скептицизъм, напълно отричащ знанието според Секст. ↑

[6] Латински писател от пети век, за когото няма много сведения, освен някои детайли, които могат да се намерят в труда му *De nuptiis Philologiae et Mercurii* (За брака на Филология с Меркурий) — деветтомна алегорична енциклопедия за седемте свободни изкуства, смятана за латинско отражение на античната традиция. ↑

[7] Наемни войници в германската войска през Средновековието (от Land — земя и Knecht — слуга). ↑

[8] Куцането на сатаната най-често се обяснява с изгонването му от небето. ↑

[9] Брокен — връх 1141,1 м. През Средновековието хората вярвали, че хиляди магьосници яхвали метлите и долитали на връх Брокен в планината Харц в Германия, за да се отдадат на диви оргии. Двата планински върха Teufelskanzel — Дяволския амвон и Hexenaltar — Олтарът на вещиците, са местата, където Фауст на Гьоте е продал душата си на Мефистофел. ↑

[10] Има се предвид гражданската война в Испания 1936–1939 г. ↑

[11] Абадона — демон на войната. Името Абадона идва от древноеврейското Авадон, както е наричан ангелът на бездната в Апокалипсиса. Дословно се превежда като „край на битието“. Същият ангел носи и името Аполион, на гръцки „губител“, в юдейската и християнската теология демон на изтреблението и разрушението. Портретът на Абадона напомня външността на Троцки — слаб и с очила, и дейността му е също толкова безупречна, както и дейността на Троцки на поста му началник на военното ведомство. И двамата са равнодушни към жертвите на войната. ↑

ДВАЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

ГРАНДИОЗНИЯТ БАЛ ПРИ САТАНАТА

Наближаваше полунощ и трябваше да побързат. Маргарита виждаше всичко като през мъгла. Успя да запомни свещите и басейна от полускъпоценен камък. Когато стъпи на дъното му, Хела и Наташа, която ѝ помагаше, я обляха с някаква гореща, гъста и червена течност. Маргарита усети по устните си солен вкус и разбра, че са я окъпали с кръв. Кървавата мантия се смени от друга — гъста, прозрачна, възрозова и на Маргарита ѝ се зави свят от розовото масло. После я проснаха върху едно кристално ложе и започнаха да я разтриват до блясък с някакви големи зелени листа. Тогава нахлу котаракът и взе да помага. Той клекна в краката ѝ и започна да ги лъска както уличен ваксаджия — ботуши. Маргарита не успя да разбере кой ѝ направи обувки от листенцата на бледа роза и как златните им токи се закопчаха сами. Някаква сила я вдигна и я постави пред огледалото, а сетне в косата ѝ блесна кралска диамантена корона. Отнякъде дойде Коровиев и увеси на гърдите ѝ тежко изображение на черен пудел^[1] в овална рамка и с дебела верига. Този накит извънредно много притесни кралицата. Веригата веднага започна да протрива шията ѝ, а медальонът да ѝ тежи. Но едно нещо възнагради Маргарита за неудобството, причинявано от веригата с черния пудел — почитанието, с което започнаха да се отнасят към нея Коровиев и Бегемот.

— Спокойно, спокойно, спокойно! — мърмореше Коровиев пред вратата на стаята с басейна. — Няма как, така трябва, така трябва. Кралице, позволете ми да ви дам един последен съвет. Сред гостите ще има различни, ах, много различни хора, но към никого не показвайте благосклонност, кралице Марго! А дори някой да не ви хареса... Знам, че вие няма да дадете израз, разбира се... Не, не, да не мислим за това! Ще го забележи, веднага ще го забележи. Трябва да го обикнете, да го обикнете, кралице. И тогава домакинята на бала ще бъде възнаградена стократно! И още нещо: не пропускайте никого. Поне една усмивка, ако нямате време да размените някоя дума, поне един поглед. Всичко друго, само не и пренебрежение. От него те ще залинеят...

И придружавана от Коровиев и Бегемот, Маргарита прекрачи от басейна към пълния мрак.

— Аз, аз — прошепна котаракът, — аз ще дам сигнала!

— Давай! — отвърна в тъмното Коровиев.

— Бал! — пронизително вресна котаракът и Маргарита бързо и за малко стисна очи.

Балът я връхлетя изведнъж във вид на светлина и същевременно като звук и мирис. Коровиев я понесе под ръка и тя се видя заобиколена от тропическа гора. Червеногръди зеленоопашати папагали, вкопчени в лианите, скачаха по тях и крещяха оглушително: „Възхитен съм!“ Но гората бързо свърши и нейният задух като в баня изведнъж се смени от прохладата на балната зала с колони от жълтеникав искрящ камък. Тази зала, също както и гората, беше абсолютно празна, само край колоните стояха неподвижни голи негри със сребърни ленти на челата. Лицата им станаха кафеникави от вълнение, когато Маргарита и свитата ѝ, в която незнайно как се беше включил и Азазело, влетяха в залата. Тогава Коровиев пусна ръката на Маргарита и прошепна:

— Право към лалетата!

Пред нея израсна ниска стена от бели лалета, а отгатък тя видя безброй лампички, белите нагръдници и черните рамене на мъже с фракове. Тогава разбра откъде идва балният шум. Връхлетя я ревът на медните инструменти, а бликналият изпод него фонтан на цигулките обля тялото ѝ като с кръв. Оркестърът от над сто музиканти свиреше полонеза.

Като видя Маргарита, застаналият пред тях човек с фрак пребледня, взе да се усмихва и изведнъж с един мах на ръцете вдигна целия състав. Без нито за миг да спира да свири, оркестърът стоеше и я обливаше със звуци. Човекът отпред се обърна към нея, поклони се ниско с разперени встрани ръце, а Маргарита му се усмихна и му махна.

— Не, не е достатъчно, не е достатъчно — зашепна Коровиев — той цяла нощ няма да мигне. Извикайте му: „Приветствам ви, кралю на валсовете!“

Маргарита извика и се изненада, че гласът ѝ екна като камбана и надви воя на оркестъра. От щастие човекът трепна, сложи лявата си ръка на гърдите, а с дясната продължи да размахва бялата палка.

— Още, още — прошепна Коровиев, — погледнете наляво, към първите цигулки и кимнете така, че всеки да си мисли, че го познавате лично. Тук са само световни гении. Ето този, зад първия пулт, е Вийотан^[2]. Атака, добре. Сега нататък.

— Кой дирижира? — отлитайки попита Маргарита.

— Йохан Щраус — извика котаракът — и нека ме обесят на лиана в тропическата градина, ако на някой бал някога е свирил такъв оркестър. Аз го поканих! И забележете, никой не се разболя и никой не отказа.

В следващата зала имаше не колони, а стени — от едната страна от червени, розови, млечнобели рози, а от другата — от японски кичести камелии. Между тези стени вече бликаха шумливи фонтани и шампанското се пенеше в три басейна, първият от които бе прозрачнолилав, вторият — рубинен, а третият — кристален. Наоколо сновяха негри с алени препаски, които гребяха със сребърни черпаци от басейните, за да напълнят разлатите чаши. В розовата стена имаше ниша и на естрадата там се вихреше един човек с червен фрак с лястовича опашка. Пред него неимоверно силно ехтеше джаз. Щом видя Маргарита, човекът така се наведе, че докосна пода, а после се изправи и извика гръмогласно:

— Алилуя!

Той се тупна по едното коляно — раз, после накръст по другото — два, грабна от ръцете на най-крайния музикант чинелата и я удари в колоната.

Отлитайки, Маргарита видя само, че виртуозът джазбандист се опитва да се пребори с полонезата, която вееше откъм гърба ѝ, с чинелата удря по главите своите джазбандисти и те приклякат в комичен ужас.

Накрая долетяха до площадката, където, както разбра Маргарита, Коровиев я беше посрещнал с кандилцето в тъмното. Сега тук светлината беше ослепителна и се лееше от кристални гроздове. Настаниха я на мястото ѝ, където под лявата ѝ ръка имаше ниска аметистова колонка.

— Ако много се уморите, можете да сложите ръката си тук — прошепна Коровиев.

Някакъв чернокож подложи под крака на Маргарита възглавница с избродиран златен пудел и подчинявайки се на нечии ръце, тя стъпи

върху нея с десния си крак, сгънат в коляното. Опита да се огледа. До нея, заели парадни пози, стояха Коровиев и Азазело. До Азазело имаше още трима младежи, които смътно ѝ приличаха на Абадона. Откъм гърба ѝ лъхаше хлад. Тя се обърна и видя, че по мраморната стена отзад се лее шампанско, което се стича в леден басейн. До левия си крак чувстваше нещо топло и рунтаво. Беше Бегемот.

Тя стоеше на високо и от краката ѝ надолу водеше грандиозна стълба, застлана с килим. Там някъде, в ниското, тъй далеч, сякаш гледаше през обратната страна на бинокъл, Маргарита видя огромен вестибюл с необятна камина, през чието черно гърло спокойно можеше да мине петтонен камион. Вестибюлът и стълбата, облени в силна до болка в очите светлина, пустееха. Сега вече Маргарита чуваше оркестъра отдалеч. Останаха така неподвижни близо минута.

— Но къде са гостите? — попита Маргарита Коровиев.

— Ще дойдат, кралице, ей сега ще дойдат. Ще бъдат предостатъчно. И честно казано, бих предпочел да цепя дърва, отколкото да ги приемам на тази площадка.

— Дървата са нищо — подхвана словоохотливият котарак, — аз съм готов да работя кондуктор в трамвая, а на света няма по-лоша работа от тази.

— Всичко трябва да е предварително подготвено, кралице — обясни Коровиев и окото му проблесна през спукания монокъл. — Няма нищо по-гадно от това първият пристигнал гост да се чуди какво да прави, а неговата законна изедница шепнешком да му вади душата, че са дошли преди всички. Такива балове са за боклука, кралице.

— Точно така, за боклука — потвърди котаракът.

— До полунощ остават не повече от десет секунди — допълни Коровиев, — сега ще започне.

Тези десет секунди се сториха на Маргарита неимоверно дълги. Уж вече бяха минали, но нищо не се случваше. И тогава, не щеш ли, нещо долу в огромната камина изтреця и оттам изскочи бесило с разлюлян на него полуразложен труп. Трупът се откъсна от въжето, удари се в пода и се превърна в чернокос хубавец с фрак и лачени обувки. От камината се подаде малък полуизгнил ковчег, капакът му падна и от него излезе друг труп. Хубавецът бързо се приближи, галантно протегна свитата си в лакътя ръка, вторият труп се превърна

в пъргава гола жена с черни обувки и черни пера на главата, и тогава двамата, мъжът и жената, забързаха нагоре по стълбата.

— Първите — възкликна Коровиев, — господин Жак и жена му. Кралице, представям ви един от най-интересните мъже! Заклет фалшификатор на монети, държавен изменник, но доста добър алхимик. Прочут с това — прошепна Коровиев в ухото на Маргарита, — че е отровил любовницата на краля. Не всеки го може, нали! Вижте го колко е хубав!

Пребледняла и зяпнала, Маргарита гледаше надолу и виждаше как и бесилката, и ковчегът изчезват през някаква странична врата на вестибюла.

— Възхитен съм — вресна котаракът право в лицето на качилия се по стълбата господин Жак.

През това време долу от камината се появи един обезглавен скелет с откъсната ръка, удари се в земята и се превърна в мъж, облечен с фрак.

Съпругата на господин Жак вече бе коленичила пред Маргарита и пребледняла от възмущение, целуваше коляното ѝ.

— Кралице — лomotеше съпругата на господин Жак.

— Кралицата е възхитена — извика Коровиев.

— Кралице... — тихо каза хубавецът, господин Жак.

— Ние сме възхитени — виеше котаракът.

Младежите, спътници на Азазело, се усмихнаха мъртвешки, но приветливо и насочиха господин Жак и жена му встрани, към чашите с шампанско върху подносите, които негрите държаха. Нагоре по стълбата тичаше някакъв мъж с фрак и без дама.

— Граф Роберт — прошепна Коровиев на Маргарита, — интересен както винаги. Забележете колко смешно, кралице, точно обратният случай: той е бил любовник на кралицата и е отровил жена си.

— Радваме се, графе — извика Бегемот.

От камината един след друг изскочиха, пръснаха се и се разпаднаха три ковчега, после излезе някакъв мъж с черна мантия, когото следващият изскочил от черното гърло промуши с нож в гърба. Долу се чу сподавен вик. От камината изтича един почти напълно разложен труп. Маргарита стисна очи и нечия ръка поднесе към носа ѝ шишенце с амоняк. Стори ѝ се, че е ръката на Наташа. Стълбището

започна да се изпълва с народ. Сега вече на всяко стъпало имаше мъже с фракове и голи дами до тях, които отдалеч изглеждаха еднакви и се различаваха само по цвета на перата върху главите и по обувките.

Накуцвайки със странен дървен ботуш на левия крак, към Маргарита се приближи една дама със смирено сведен поглед, слабичка, скромна и с някаква широка зелена лента на шията.

— Коя е тази зелената? — машинално попита Маргарита.

— Една много очарователна и сериозна дама — прошепна Коровиев, — представям ви я: госпожа Тофана, беше извънредно популярна сред младите чаровни неаполитанки, а също сред жителките на Палермо, особено тези, на които им бяха дотегнали мъжете им. Защото се случва мъжът ти да ти дотегне, нали, кралице?

— Да — глухо продума Маргарита и се усмихна на двама с фракове, които един след друг се поклониха и целунаха коляното и ръката ѝ.

— Та така — успяваше да ѝ шепне Коровиев и същевременно да вика на някого: — Херцоже, чаша шампанско! Възхитен съм!... Да, та госпожа Тофана влизаше в положението на клетите жени и им продаваше някаква течност в шишенца. Те сипваха течността в супата на мъжа си, той я изяждаше, благодареше за нежността и се чувстваше превъзходно. Е, след няколко часа много ожадняваше, после си лягаше и подир ден прекрасната неаполитанка, поднесла на мъжа си супата, беше свободна като пролетен вятър.

— А какво е това на крака ѝ? — попита Маргарита, неуморно подавайки ръка на гостите си, изпреварили накуцващата госпожа Тофана. — И за какво е това зеленото на врата ѝ? Заради бръчките ли?

— Възхитен съм, княже! — викаше Коровиев и продължаваше да шепне на Маргарита: — Шията е прекрасна, но в затвора ѝ се случила една неприятност. На крака си, кралице, тя носи испански ботуш^[3], а лентата е защото, когато тъмничарите разбрали, че близо петстотин неслучили в брака мъже са напуснали Неапол и Палермо завинаги, те много се ядосали и удушили госпожа Тофана в затвора.

— Толкова съм щастлива, че имам високата чест, черна кралице — смирено шепнеше Тофана и се опита да коленичи, но испанският ботуш ѝ пречеше.

Коровиев и Бегемот ѝ помогнаха да се изправи.

— Радвам се — отговори Маргарита и в същото време подаде ръка на други.

По стълбата вече се качваше цял поток. Маргарита не можеше да вижда какво става във вестибюла. Тя машинално вдигаше и сваляше ръката си и се усмихваше еднообразно. Въздухът на площадката беше изпълнен с шум, а музиката от балните зали, които Маргарита бе напуснала, ехтеше като море.

— А ето тази е много досадна — вече не шепнеше, а високо говореше Коровиев, защото знаеше, че сред многото други гласове няма как да го чуят, — обожава баловете и все мечтае да се оплаче за кърпата си.

Сред изкачващите се Маргарита улови с поглед жената, която той й сочеше. Тя беше млада, двадесетинагодишна, с изключително красиво тяло, но с някак неспокойни и натрапчиви очи.

— Каква кърпа?

— Изпратиха й една камериерка — поясни Коровиев, — която от трийсет години всяка нощ слага върху шкафчето й носна кърпа. Щом се събуди, кърпата е там. И в печката я гори, и в реката я хвърля, но нищо не помага.

— Каква кърпа? — шепнеше Маргарита, като вдигаше и сваляше ръката си.

— Кърпа със синя ивица. Когато работела в едно кафене, веднъж собственикът я примабил в склада, а след девет месеца тя родила момченце, занесла го в гората и затъкнала устата му с кърпа, а после го заровила. В съда казала, че няма как да го изхранва.

— А къде е собственикът на кафенето? — попита Маргарита.

— Кралице — изведнъж записука отдолу котаракът, — може ли да ви попитам: какво общо има тук собственикът? Той не е удушил бебето в гората!

Без да спира да се усмихва и да движи дясната си ръка, Маргарита впи ноктите на лявата в ухото на Бегемот и му зашепна:

— Ако ти, гадино, още веднъж си позволиш да се обадиш, когато разговарям...

Бегемот изпищя и захърка така, сякаш не беше на бал:

— Кралице... ще ми се подуе ухото... Защо да разваляме бала с едно подуто ухо!... Имах предвид юридически... от юридическа

гледна точка... Млъквам, млъквам... Приемете, че не съм котарак, ами риба, само пуснете ухото ми.

Маргарита го пусна и натрапчивите мрачни очи се озоваха пред нея.

— Щастлива съм, кралице, че съм поканена на вашия голям бал на пълнолунието.

— И аз се радвам да ви видя — отговори Маргарита. — Много се радвам. Обичате ли шампанско?

— Но какво правите, кралице?! — отчаяно, но беззвучно извика в ухото ѝ Коровиев. — Ще стане задръстване!

— Обичам — умоляващо каза жената и изведнъж механично започна да повтаря: — Фрида, Фрида, Фрида! Казвам се Фрида, о, кралице!

— Тогава днес се напийте, Фрида, и не мислете за нищо — каза Маргарита.

Фрида протегна към нея двете си ръце, но Коровиев и Бегемот много сръчно я отведоха и тя се изгуби в тълпата.

Сега вече народът вървеше отдолу като стена, сякаш да щурмува площадката, където стоеше Маргарита. Голи женски тела се изкачваха сред мъжки във фракове. Те прииждаха мургави и бели, и с цвят на кафе, и съвсем черни. В потока от светлина в червеникавите, черни, кестеняви и светли като лен коси блестяха, преливаха и искряха скъпоценни камъни. Щурмуващата колона от мъже сякаш беше напръскана с блясък — диамантените им копчета сияеха като капчици роса. Сега вече Маргарита всеки миг усещаше докосването на устните до коляното си, всеки миг протягаше ръка за целувка и лицето ѝ бе застинало в неподвижната маска на приветствието.

— Възхитен съм — монотонно се обаждаше Коровиев, — ние сме възхитени, кралицата е възхитена.

— Кралицата е възхитена — гъгнеше отзад Азазело.

— Възхитен съм — подвикваше котаракът.

— Тази маркиза — замърмори Коровиев — отровила баща си, двамата си братя и двете си сестри заради наследството! Кралицата е възхитена!... Госпожа Минкина^[4], ах, колко е хубава! Малко е нервна. Защо е трябвало да изгори лицето на камериерката си с машата за коса! Разбира се, че при това положение ще я заколят! Кралицата е възхитена!... Кралице, секунда внимание: император Рудолф^[5],

магьосник и алхимик. Още един обесен алхимик... Ах, ето я и нея! Ах, какъв чудно хубав публичен дом държеше в Страсбург!... Ние сме възхитени! Ето я московската шивачка, която всички ние обичаме заради неудържимата ѝ фантазия... Тя имаше ателие и беше измислила нещо много смешно: беше пробила две кръгли дупчици в стената...

— А дамите не са знаели, така ли? — попита Маргарита.

— Всички до една са знаели, кралице — отговори Коровиев. — Възхитен съм... Този двайсетгодишен хлапак от малък се отличаваше със странните си фантазии, беше мечтател и особняк. Една девойка се влюби в него, а той взе, че я продаде в публичен дом.

Отдолу прииждаше река. Краят ѝ не се виждаше. Огромната камина бълваше. Така мина час и се заниза втори. Тогава Маргарита започна да усеща, че веригата ѝ дотежава още повече. С ръката ѝ се случваше нещо странно — не можеше да я вдигне, без да се смръщи. Интересните коментари на Коровиев престанаха да я забавляват. Дръпнатите монголоидни очи, белите и черните лица ѝ станаха безразлични и от време на време започнаха да се сливат, а въздухът помежду им — някак да трепка и да струи. Остра болка като от убождане с игла изведнъж прониза дясната ѝ ръка. Маргарита стисна зъби и я подпря на поставката. Откъм залата отзад вече долиташе някакъв шум като от крила, удряни в стените — явно там танцуваха невиджани пълчища от гости. Маргарита имаше чувството, че в тази чудна зала ритмично пулсират дори масивните мраморни, мозаечни и кристални подове.

Не я заинтригуваха нито Гай Цезар Калигула, нито Месалина, вече не я интересуваше никой от кралете, херцозите, кавалерите, самоубийците, отровителките, обесниците и сводниците, тъмничарите и мошениците, палачите, доносниците, предателите, безумците, агентите, покварителите. Всичките им имена се объркаха в главата ѝ, лицата им се омесиха в огромна пита и в паметта ѝ мъчително се открояваше само едно от тях — лицето, обрамчено от наистина огнена брада, лицето на Малюта Скуратов^[6]. Нозете на Маргарита започнаха да омекват и тя се страхуваше, че всеки миг ще заплаче. Най-много страдания ѝ причиняваше дясното коляно, което всички целуваха. То подпухна, кожата му посиня, независимо че на няколко пъти ръката на Наташа изникваше пред него и го обтриваше с гъба, напоена с нещо ароматно. В края на третия час Маргарита хвърли напълно

безнадежден поглед надолу и трепна от радост: потокът от гости оредяваше.

— Законите на балния прием са еднакви, кралице — шепнеше Коровиев, — сега навалищата ще започне да намалява. Кълна ви се, че търпим последни минути. Ето я групата на Брокенските гуляйджии^[7]. Те винаги идват последни. Да, те са. Двама пияни вампири... Край? Ах, не, ето още един. Не, двама!

По стълбата се качваха последните двама гости.

— Но този е някой нов^[8] — каза Коровиев и се взря през стъкълцето. — Ах, да! Наскоро Азазело го посети и на чаша коняк му пошепна как да се отърве от един човек, от чиито разобличения извънредно много се страхуваше. И той нареди на един свой подчинен да напръска стените на кабинета на разобличителя с отрова.

— Как се казва? — попита Маргарита.

— Ами честно казано, още не знам — отговори Коровиев, — трябва да попитам Азазело.

— А този с него кой е?

— Неговият най-изпълнителен подчинен. Възхитен съм! — извика Коровиев на двамата последни.

Стълбата опустя. За всеки случай изчакаха още малко. Но от камината не излезе никой.

След миг неясно как Маргарита се озова в стаята с басейна, там веднага се разплака от болките в ръката и крака и се свлече на пода. Но Хела и Наташа започнаха да я утешават, пак я замъкнаха под кървавия душ, пак разтриха тялото ѝ и Маргарита отново се съживи.

— Има още, има още, кралице Марго — прошепна появилият се Коровиев. — Трябва да обиколите в полет залите, та почитаемите гости да не се почувстват пренебрегнати.

И Маргарита отново излетя от стаята с басейна. На естрадата зад лалетата, където свиреше оркестърът на краля на валсовете, сега вилнееше маймунски джаз. Една огромна горила с рунтави бакенбарди и тромпет в ръката дирижираше и се кълчеше тежко. Насядалите в една редица орангутани надуваха лъскави тромпети. През раменете ги бяха яхнали весели шимпанзета с хармоники. Два павиана с грива като на лъвовете свиреха на рояли, но сред трясъка, писъка и ехтежа от саксофони, цигулки и барабани в лапите на гибоните, мандрилите и останалите маймуни роялите не се чуваха. По огледалния под безброй

двойки с неимоверна ловкост и безупречни движения се въртяха в една посока, слети като стена, която сякаш можеше да помете всичко по пътя си. Над танцуващите пълчища пърхаха живи атлазени пеперуди, а от таваните се сипеха цветя. Когато лампите угасваха, в капителите на колоните блясваха милиарди светулки, а във въздуха се носеха блуждаещи светлини.

После Маргарита се озова до чудовищен по размери басейн, заобиколен от колонада. Един гигантски черен Нептун бълваше от гърлото си широка розова струя. От басейна се носеше опияняващ аромат на шампанско. Тук цареше непринудено веселие. Дамите със смях захвърляха обувките си, предаваха чантите си на своите кавалери или на негрите, които сновяха с чаршафи в ръцете, и с вик се гмурваха в басейна. Нагоре се разхвърчаваха фонтани от пяна. Кристалното дъно беше осветено отдолу и в сиянието, проникващо през слоя вино, се виждаха сребристите плуващи тела. Който влезеше в него, излизаше напълно пиян. Смехът под колоните звънтеше и ехтеше като в баня.

В цялата тази бъркотия незабравимо остана едно абсолютно замаяно женско лице с безсмислен, но и в своята безсмисленост умоляващ поглед, и една дума — „Фрида“! От мириса на вино на Маргарита вече ѝ се виеше свят и ѝ се искаше да си тръгне, но котаракът направи в басейна един номер, който я позабави. Бегемот стори някаква магия пред гърлото на Нептун и бурното море от шампанско изведнъж с гъргорене и съсък изчезна, а Нептун започна да бълва не резлива и пенлива, а тъмножълта течност. С викове „Коняк!“ дамите изскочиха от басейна и се скриха зад колоните. След няколко секунди басейнът беше пълен, котаракът направи тройно салто и се плъосна в разлюления коняк. Когато излезе с пръхтене, папийонката му беше мокра, позлатата от мустаците му я нямаше, бинокълът — също. Примера му дръзна да последва само една, онази немирница шивачката, и нейният кавалер — неизвестен младок мулат. Двамата се гмурнаха в коняка, но в този миг Коровиев хвана Маргарита подръка и те напуснаха къпалнята.

Маргарита имаше усещането, че е прелетяла над огромни каменни езера с купища стриди. После летя над стъклен под с напалени по него адски огньовете и сновящи помежду им бели дяволски готвачи. После, вече неспособна да съзнава каквото и да било, тя видя тъмни изби, където светеха някакви факли, девойки поднасяха

цвърчащи от скарите късове месо и хората с огромни чаши пиеха за нейно здраве. Сетне видя бели мечки да свирят на акордеони и да играят на естрадата „камаринската“. Видя и фокусник саламандър, който не изгаряше в камината... И за втори път усети, че силите я напускат.

— Последна поява — угрижено ѝ прошепна Коровиев — и сме свободни.

Придружавана от него, тя отново се озова в балната зала, но този път там никой не танцуваше и гостите в несметна тълпа се бяха скупчили между колоните, като бяха оставили средата на залата свободна. Маргарита не запомни кой ѝ помогна да застане на високото място, изникнало в центъра на това свободно пространство. Когато се качи там, за своя изненада тя чу, че някъде бие полунощ, която според нея отдавна трябваше да е минала. С последния удар на незнайно откъде чуващия се часовник върху тълпите от гости се стовари мълчание. Тогава Маргарита отново видя Воланд. Той вървеше, придружаван от Абадона, Азазело и неколцината черни младежи, които приличаха на Абадона. Сега Маргарита забеляза, че срещу нейния подиум се издига още един — за Воланд. Но той не го използва. Тя се учуди, че Воланд е дошъл на тази последна, голяма поява на бала облечен така, както беше в спалнята си. Със същата провиснала на раменете му нечиста кърпена нощница и с подпетени пантофи. Той носеше своята оголена шпага, но я ползваше за бастун, да се подпира на нея. Накуцвайки, спря пред своя подиум и Азазело тозчас застана пред него с поднос в ръката, а на подноса Маргарита видя отрязаната глава на човек с избити предни зъби. Наоколо продължаваше да цари пълна тишина, нарушена само от едно долетяло някъде отдалеч и необяснимо за случая позвъняване като на външна врата.

— Михаил Александрович — тихо се обърна Воланд към главата. Тогава клепачите на убития се повдигнаха и на мъртвото лице потресената Маргарита видя живите, изпълнени с мисъл и страдание очи. — Всичко се сбъдна, нали? — загледан в тях продължи Воланд. — Главата ви бе отрязана от жена, заседанието не се проведе и аз живея във вашия апартамент. Това е факт. А фактът е най-непоклатимото нещо на този свят. Нас сега обаче ни интересува не свършеният факт, а какво ще последва. Вие винаги сте били горещ проповедник на

теорията, че след отрязването на главата човек престава да живее, превръща се в прах и отива в небитието. В присъствието на моите гости, макар те да служат като доказателство за съвсем друга теория, ми е приятно да ви съобщя, че вашата е и сериозна, и забавна. Всъщност всяка теория има своя стойност. Сред тях е и такава, че всекиму ще бъде въздадено според вярата. Нека това се сбъдне! Вие отивате в небитието, а от чашата, в каквата ще се превърнете, аз с радост ще пия за битието.

Воланд вдигна шпагата си. В този миг кожата на главата потъмня, спаружи се, опада на парчета, очите изчезнаха и скоро върху подноса Маргарита видя жълтеникав череп с изумрудени очи, бисерни зъби и златна стойка. Капачето на черепа се отвори на пантичка.

— Той ей сега ще се яви пред вас, месир — каза Коровиев, като забеляза въпросителния поглед на Воланд. — В тази гробовна тишина чувам как скърцат лачените му обувки и как звъни чашата, която оставя на масата, след като за последен път в живота си е пил шампанско. А, ето го и него.

Пристъпвайки към Воланд, в залата влезе един нов, самотен гост. Външно по нищо не се различаваше от многобройните останали гости мъже, освен по едно: че направо залиташе от вълнение, което личеше дори отдалеч. По бузите му пламтяха алени петна, а очите шареха, изпълнени с тревога. Гостът беше слисан, което бе напълно естествено: смайваше го всичко и най-вече тоалетът на Воланд, разбира се.

Но бе посрещнат изключително радушно.

— А, драги ми барон Майгел — приветливо усмихнат се обърна Воланд към госта си, чиито очи се бяха изблещили. — Щастлив съм да ви представя дълбоко почитаемия барон Майгел — обърна се Воланд към гостите, — служител в зрелищната комисия на длъжност екскурзовод, който запознава чужденците със забележителностите на столицата.

Изведнъж Маргарита замря, защото позна въпросния Майгел. На няколко пъти го беше срещала в московските театри и ресторанти. „Момент... — помисли си тя, — да не би и той да е умрял?“ Но нещата веднага се изясниха.

— Милият барон — продължи Воланд и се усмихна радостно — бе толкова очарователен, че като научи за пристигането ми в Москва,

веднага ми се обади и ми предложи услугите си по специалността, тоест да се запозная със забележителностите. Естествено, бях щастлив да го поканя тук.

В този миг Маргарита видя, че Азазело подава на Коровиев подноса с черепа.

— Да, между другото, бароне — изведнъж интимно сниши глас Воланд, — носят се слухове за вашата извънредна любознателност. В съчетание със също така прекомерната ви бързивост тя е започнала да прави голямо впечатление. Нещо повече, злите езици ви наричат доносник и шпионин. Освен всичко се предполага, че след не повече от месец това ще ви доведе до тъжен край. Така че, за да ви спестим мъчителното очакване, решихме да ви се притечем на помощ, като се възползваме от обстоятелството, че ми се натрапвате на гости точно с цел да видите и да подслушате каквото можете.

Баронът стана по-блед от Абадона, който по природа беше изключително блед, а после се случи нещо странно. Абадона се озова пред него и за миг свали очилата си. В този миг в ръцете на Азазело нещо блесна и тихо изплющя, сякаш някой плесна с ръце, баронът започна да се свлича напред и от гърдите му бликна алена кръв, която заля колосаната риза и жилетката му. Коровиев подложи чашата под пулсиращата струя и когато тя се напълни, я подаде на Воланд. Безжизненото тяло на барона вече беше паднало на пода^[9].

— Пия за ваше здраве, господа — тихо каза Воланд, вдигна чашата и я допря до устните си.

Тогава настъпи метаморфоза. Кърпената му нощница и смачканите пантофи изчезнаха. Той стоеше с черна хламида и стоманена шпага на кръста. Бързо отиде при Маргарита, подаде ѝ чашата и каза повелително:

— Пий!

На Маргарита ѝ се зави свят, тя залитна, но чашата беше вече до устните ѝ и нечии гласове — не разбра чии точно — прошепнаха в двете ѝ уши:

— Не бойте се, кралице... Не бойте се, кралице, кръвта отдавна е попила в земята. И там, където се е проляла, вече растат лози.

Маргарита стисна очи, отпи една глътка и през тялото ѝ премина сладостна тръпка, а в ушите ѝ отекна звън. Стори ѝ се, че с всички сила пеят петли и че някъде звучи марш. Тълпите от гости започнаха да

губят своя облик. И мъжете с фракове, и жените се разпаднаха на прах. Тление изпълни цялата зала и се разнесе мирис на гробница. Колоните рухнаха, светлините угаснаха, всичко се смали, а фонтаните, лалетата и камелиите изчезнаха безследно. И стана пак както си беше — скромната гостна на бижутершата с ивицата светлина, проникваща през откренатата врата. И Маргарита влезе през тази врата.

[1] Във „Фауст“ на Гьоте Мефистофел се явява пред Фауст във вид на черен пудел. ↑

[2] Анри Вийотан (Henri Vieuxtemps) — белгийски цигулар и композитор, един от най-известните цигулари на XIX век. ↑

[3] Испански ботуш — уред за инквизиция чрез притискане на коляното, глезенната става и прасеца. ↑

[4] Анастасия Фьодоровна Минкина, любовница на граф Аракчеев. След като жена му, която не издържа на тежкия му характер, го напуска, граф Алексей Андреевич Аракчеев започва да купува от разорените си съседи млади и красиви крепостни девойки. Една от тях е била дъщерята на кочияша Фьодор Минкин — Анастасия. Тя усмирила графа за цели двайсет и пет години. Външно тя приличала на циганка — гарвановочерна чуплива коса, тъмни, изпълнени със страст очи, мургава кожа и румени страни. С графа тя е нежна и внимателна и обикновено мрачният граф я глези с тоалети и пътувания. Селските жени я смятат за вещица — щом е могла да омагьоса такъв човек като господаря им.

Анастасия е доста съобразителна и разбира, че като се съгласява с всички решения на графа, който обича реда и дисциплината, задълго ще остане негова фаворитка. Аракчеев я прави управителка и всички в имението усещат тежката ѝ ръка. Аракчеев води стопанството си по военните правила (идея на Негово величество) и Настася старателно следи да няма леност, протакане, симулации, кражби и блудство. Тя контролира всички в имението, напълно невъзможно е някой да я заблуди, защото самата е от селски произход и веднага разкрива уловките на крепостните. Наказанията са сурови — бой два пъти на ден или затваряне в домашната тъмница. Някои от селяните напускат имението, други се самоубиват.

Изтормозените крепостни девойки решават да отровят управителката, като наливат в напитката ѝ смес от приспивателно,

откраднато от болницата, каломел и арсеник. Но силният организъм на Настася се справя с отровата и след едноседмично неразположение тя отново предприема наказания. Тогава в заговора срещу Настася въвличат готвача Василий Антонов, на когото обещаваат 500 рубли. Отначало той се колебае, но когато сестра му Прасковя за пореден път е бита първо с пръчки, а после и с тояги, се престашава. Рано сутринта влиза в спалнята на Настася Фьодоровна, събува ботушите си, сграбчва я за косата и я ранява с кухненския нож по шията. Тя пада, започва да вика и той я ранява още веднъж. Тя продължава да се съпротивлява и той я довършва с трети удар. После захвърля ножа върху мъртвото тяло, обува си ботушите и отива в кухнята да готви.

По настояване на графа Василий и Прасковя биват осъдени на смърт, но после наказанието им е „милостиво“ заменено с бой с тояги и заточение в Сибир. Василий получава 175 удара, Прасковя — 125, а останалите участници в заговора — от 50 до 101. По време на наказанието Василий и Прасковя умират. А граф Аракчеев, който живее още девет години, до края на дните си не може да забрави „милата и добра Настя“... ↑

[5] Император Рудолф — Рудолф II Хабсбург, император на Свещената римска империя, крал на Унгария, крал на Бохемия, ерцхерцог на Австрия (1552–1612). Бил е голям покровител на изкуствата и науките, поддържал е връзки с Брахе и Кеплер. Сериозно се е занимавал с окултизъм, астрология и алхимия, като е търсел философския камък, включително и в личната си лаборатория в Прага. Когато е още принц, Нострадамус му прави личен хороскоп. ↑

[6] Малюта Скуратов (истинско име Григорий Лукянович Скуратов-Белский — ? — 1 януари 1573) — руски държавен, военен и политически деец, един от ръководителите на опричината (тайната полиция на Иван Грозни). Името „Малюта“ е нарицателно за палач и злодей. ↑

[7] Връх Брокен винаги се свързва в легендите с дяволи и вещици. ↑

[8] Става дума за Хенрих Ягода и неговия секретар Буланов. Когато през 1936 г. Ягода е свален от поста шеф на НКВД, опасявайки се да не го разобличат за убийството на Киров, той заповядва на Буланов да напръска стените в кабинета на неговия правоприемник

Ежов с отрова. Ягода и Буланов са арестувани и екзекутирани по време на сталинските чистки. ↑

[9] В ранните редакции на романа Азазело извършва това убийство с нож, който по му приляга като на изобретател на хладното оръжие. Но в окончателния текст Булгаков взема предвид, че прототипът на Барон Майгел — Б. С. Щайгер, е бил разстрелян, докато романът не е бил довършен, затова Азазело убива предателя не с нож, а с куршум. ↑

ДВАЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА ИЗМЪКВАНЕТО НА МАЙСТОРА

В спалнята на Воланд всичко си беше както преди бала. Той седеше по нощница на леглото, само че Хела не разтриваше коляното му, а сервираше вечеря на масата, където бяха играли шах. Коровиев и Азазело бяха свалили фраковете си и седяха, а до тях, естествено, се бе настанил котаракът, който не пожела да се раздели с папийонката, макар тя да се бе превърнала в истински мръсен парцал. Залитайки, Маргарита се приближи и се подпря на масата. Тогава Воланд я повика с пръст както преди малко и ѝ направи знак да седне до него.

— Е, много ли ви измъчиха? — попита той.

— О, не, месир — отговори тя, но едва чуто.

— Ноблес оближ^[1] — обади се котаракът и ѝ наля някаква прозрачна течност в една чаша за вино.

— Това водка ли е? — отпаднало попита Маргарита.

От обида котаракът чак подскочи на стола.

— Но моля ви се, кралице — изръмжа той, — как бих могъл да си позволя да наляя водка на една дама? Това е чист спирт!

Маргарита се усмихна и се опита да отмести чашата.

— Пийте смело — каза Воланд и тя веднага я взе. — Хела, седни — заповяда той и ѝ обясни: — Нощта на пълнолунието е празнична нощ и аз вечерям в тесен кръг от приближени и слуги. И така, как сте? Как мина този уморителен бал?

— Страхотно! — занарежда Коровиев. — Всички са очаровани, влюбени, разбити, колко такт, колко изящество, обаяние и чар!

Воланд мълчаливо вдигна чашата си и се чукна с Маргарита. Тя безропотно изпи своята с мисълта, че от спирта ей сега ще умре. Но не се случи нищо лошо. В корема ѝ се разля жива топлина, нещо меко я удари в тила, силите ѝ се върнаха, сякаш току-що се беше събудила от освежаващ сън, и се почувства гладна като вълк. А като си спомни, че от вчера сутринта не е яла нищо, огладня още повече. И лакомо започна да нагъва от хайвера.

Бегемот си отрязва парче ананас, посоли го, наръси го с черен пипер, изяде го и така юнашки гаврътна втората чаша спирт, че всички изръкопляскаха.

Когато Маргарита изпи още една чаша, свещите пламнаха по-ярко, а огънят в камината лумна по-буйно. Тя не чувстваше никакво замайване, впиваше белите си зъби в месото, наслаждаваше се на изтичащия от него сок и гледаше как Бегемот маже една стрида с горчица.

— Да беше си турил и грозде отгоре — каза му Хела и го ръгна в хълбока.

— Без наставления, ако обичате — отговори Бегемот, — не ми е за първи път да седя на трапеза!

— Ах, колко е приятно човек да вечеря ей така, пред камината, непринудено — дрънкаше Коровиев, — в тесен кръг...

— Не, Фагот — възрази му котаракът, — балът си има своята прелест и размах.

— Няма никаква прелест, нито размах, а тия идиотски мечки и тигри в бара с техния рев едва не ме докараха до мигрена — каза Воланд.

— Слушам, месир — каза котаракът, — щом намирате, че няма размах, незабавно ще започна да споделям същото мнение.

— Внимавай! — отговори му Воланд.

— Шегувам се — смирено каза котаракът, — а колкото до тигрите, ще наредя да ги опекаат.

— Тигрите не са за ядене — каза Хела.

— Така ли мислите? Тогава, моля, чуйте — отвърна котаракът, примижа от удоволствие и заразказва как веднъж в продължение на деветнайсет дни се скитал през пустинята и единственото, с което се хранел, било месото на убития от него тигър. Всички с интерес изслушаха забавната му повест, а когато той свърши, възкликнаха в хор:

— Измишльотини!

— Най-интересното във всички тия измишльотини е, че са измишльотини от първата до последната дума — каза Воланд.

— А, така ли? Измишльотини, значи? — възкликна котаракът и всички си помислиха, че ще започне да протестира, но той само каза тихо: — Историята ще отсъди.

— Я ми кажете — обърна се оживената от алкохола Марго към Азазело — застреляхте ли онзи бивш барон?

— Естествено — отвърна той, — как да не го застрелям? Задължително трябваше да го застрелям.

— Така се притесних! — възкликна Маргарита. — Беше толкова ненадейно.

— Няма нищо ненадейно — възрази Азазело, а Коровиев взе да стене и да хленчи:

— Как да не се притесни човек? На мен самия ми омекнаха коленете! Бам! Бум! И баронът тупва!

— За малко да изпадна в истерия — добави котаракът и облиза лъжицата с хайвер.

— Знаете ли кое ми е чудно — каза Маргарита и от кристалните чаши в очите ѝ заподскачаха златни искрици, — музиката и изобщо целият грандиозен шум от този бал наистина ли не са се чували отвън?

— Разбира се, че не са се чували, кралице — обясни Коровиев, — тия неща трябва да се правят така, че да не се чуват. Да се правят много внимателно.

— Сигурно, сигурно... Защото иначе онзи човек на стълбите... Когато минавахме с Азазело... И другият, на входа... Мисля, че той наблюдаваше вашия апартамент...

— Точно така, точно така! — викаше Коровиев. — Права сте, скъпа Маргарита Николаевна! Вие потвърждавате моите подозрения. Да, той е наблюдавал апартаментата. Аз за малко да го помисля за разсеян приват доцент или за влюбен, който чака на стълбището, но не, не! Нещо ме глождеше отвътре! Ах! Той е наблюдавал апартаментата. И другият на входа също! Онзи в безистена — и той!

— Интересно ми е обаче, ами ако дойдат да ви арестуват? — попита Маргарита.

— Непременно ще дойдат, очарователна кралице, непременно! — отговори Коровиев. — Сърцето ми подсказва, че ще дойдат, е, не сега, разбира се, но по някое време непременно. Предполагам обаче, че няма да се случи нищо интересно.

— Ах, колко се развълнувах, когато баронът падна! — продължаваше Маргарита, тя явно все още преживяваше убийството, виждаше такова нещо за първи път в живота си. — Вие сигурно стреляте добре?

— Сносно — отговори Азазело.

— А от колко крачки? — зададе му Маргарита не много ясения си въпрос.

— Зависи по какво — с основание отговори Азазело, — едно е да улучиш с чук прозореца на критика Латунски, а съвсем друго — сърцето му.

— Сърцето! — възкликна Маргарита и се хвана за своето. — Сърцето! — глухо повтори тя.

— Какъв е този критик Латунски? — попита Воланд и я изгледа с присвити очи.

Азазело, Коровиев и Бегемот някак свенливо сведоха очи, а тя се изчерви и отговори:

— Има един такъв критик. Тази вечер направих апартамента му на пух и прах.

— И таз добра! Но защо?

— Месир, той погуби един майстор — обясни Маргарита.

— И защо е трябвало сама да си правите труда? — попита Воланд.

— Позволете на мен, месир — радостно извика котаракът и подскочи.

— Я сядай — ядно рече Азазело и стана, — аз сам сега ще прескоча...

— Не! — възкликна Маргарита — Не, умолявам ви, месир, недейте.

— Ваша воля, ваша воля — отговори Воланд, а Азазело седна на мястото си.

— Та на какво се спряхме, скъпоценна кралице Марго? — попита Коровиев. — А, да, сърцето. Улучва право в сърцето. — Той изпъна дългия си пръст към Азазело. — По избор, в което искате предсърдие или камера.

Маргарита не можа да разбере веднага, а като разбра, възкликна с почуда:

— Но те са скрити!

— Скъпа — не спираше Коровиев, — там е цялата работа, че са скрити! Това е същината на въпроса! Всеки може да улучи открит предмет!

Той извади от чекмеджето на масата една седмица пика, подаде я на Маргарита и я помоли да отбележи с нокът един от знаците. Тя отбеляза този в горния десен ъгъл. Хела скри картата под възглавницата и извика:

— Готово!

Азазело, който седеше с гръб към възглавницата, извади от джоба на официалния си панталон автоматичен пистолет, подпря дулото му на рамото си и без да се обръща към леглото, стреля, което предизвика у Маргарита весела уплаха. Извадиха седмицата изпод простреляната възглавница. Отбелязаният от Маргарита знак беше пробит.

— Не бих искала да ви срещам, когато държите револвер — каза тя и го погледна кокетно. Имаше страст към всички, които си вършат работата перфектно.

— Скъпоценна кралице — изписка Коровиев, — аз не бих посъветвал никого да се среща с него, дори и да не държи револвер в ръцете си! Повярвайте в честната ми дума на бивш диригент и човек, който дава тон за песен, че ако го срещне, никой не би го поздравил.

Котаракът, който докато се правеше опитът със стрелбата седеше намусен, изведнъж заяви:

— Готов съм да подобря рекорда със седмицата.

В отговор Азазело само изръмжа. Но котаракът прояви инат и настоя не за един, а за два револвера. От другия джоб на панталона си Азазело извади втори револвер и заедно с първия с презрителна гримаса го подаде на самохвалкото. Върху седмицата отбелязаха два знака. Котаракът дълго се готви, извърнат с гръб към възглавницата. Маргарита седеше със запушени уши и гледаше совата, която дремеше на плота върху камината. Котаракът стреля с двата револвера, след което Хела писна, убитата сова падна от камината и счупеният часовник спря. Хела, чиято ръка беше окървавена, с вой се вкопчи в козината на котарака, той — в косата ѝ и двамата на кълбо се затъркаляха по пода. Една от чашите падна от масата и се счупи.

— Отървете ме от тая побесняла вещица! — виеше котаракът и се мъчеше да се откопчи от Хела, която го беше яхнала.

Разтърваха ги. Коровиев духна простреляния пръст на Хела и той зарасна.

— Не мога да стрелям, когато ми приказват на главата! — викаше Бегемот и се опитваше да върне на място отскубнатия от гърба му огромен кичур козина.

— Обзалагам се, че нарочно направи този номер — каза Воланд и се усмихна на Маргарита. — Той стреля безупречно.

Хела и котаракът се сдобриха и в знак на това сдобряване се целунаха. Извадиха картата изпод възглавницата и я провериха. Нито един знак, освен простреляния от Азазело, не беше улучен.

— Не може да бъде! — инатеше се котаракът и през дупката в картата гледаше светлината на свещника.

Веселата вечеря продължаваше. Свещите в свещниците се топяха, из стаята се носеше суха ароматна топлина от камината. След като се нахрани, Маргарита потъна в блаженство. Гледаше как синкавите пръстени дим от пурата на Азазело отплуват към камината и как котаракът ги нанизва на върха на шпагата. Не ѝ се тръгваше, макар да съзнаваше, че вече е късно. Сигурно приближаваше шест сутринта. Тя използва паузата, обърна се към Воланд и каза плахо:

— Мисля, че е време да си тръгвам... Късно е.

— Закъде бързате? — любезно, но малко хладно я попита той.

Останалите си замълчаха, направиха се, че са се заплеснали по пръстените дим от пурата.

— Да, време е — съвсем смутена от това повтори Маргарита и се огледа като за наметка или пелерина.

Голотата изведнъж започна да я притеснява. Тя стана от масата. Воланд мълчаливо дръпна от леглото своя протрит и омазнен халат и Коровиев наметна Маргарита с него.

— Благодаря ви, месир — едва чуто каза тя и погледна Воланд въпросително.

Той също ѝ се усмихна — любезно и равнодушно. В сърцето ѝ изведнъж се прокрадна някаква черна мъка. Почувства се измамена. Явно никой не възнамеряваше да ѝ предложи никаква награда за услугите ѝ на бала, нито пък да я спре. При това ѝ беше напълно ясно, че няма къде да отиде. Мимолетната мисъл, че трябва да се върне вкъщи, предизвика у нея взрив от отчаяние. Дали да не помоли сама, както изкусително я беше посъветвал Азазело в Александровската градина? „Не, никога“ — рече си тя.

— Всичко хубаво, месир — каза на глас и същевременно си помисли: „Само да се измъкна оттук, а стигна ли до реката, ще се удавя.“

— Я седнете — рязко заповяда Воланд. Лицето на Маргарита се промени и тя седна. — Дали не искате да ни кажете нещо на сбогуване?

— Не, месир, нищо — с гордост отговори Маргарита, — освен че ако още ви трябва, с удоволствие съм готова да изпълня всяко ваше желание. Никак не съм уморена и на бала много се забавлявах. Така че, ако той все още продължаваше, с удоволствие щях да предоставя коляното си, за да могат да го целуват хилядите обесници и убийци.

Маргарита гледаше Воланд като през мъгла, очите ѝ се пълнеха със сълзи.

— Точно така! Напълно сте права — гръмогласно и страшно извика той, — така трябва!

— Така трябва! — като ехо повтори неговата свита.

— Ние ви изпитвахме — продължи Воланд. — Никога и за нищо не молете! Никога и за нищо, особено хора, които са по-силни от вас. Те сами ще ви предложат и сами ще ви дадат всичко! Седнете, горда жено! — Воланд дръпна тежкия халат от раменете ѝ и тя отново се озова седнала на леглото до него. — И така, Марго — продължи той с поомекнал глас, — какво искате за това, че днес бяхте домакиня на моя бал? Какво искате за това, че на този бал бяхте гола? На колко оценявате коляното си? Какви са щетите от моите гости, които нарекохте обесници? Кажете! Сега вече кажете, без да се притеснявате, защото аз го предлагам.

Сърцето на Маргарита заби, тя въздъхна тежко и дълбоко се замисли.

— Хайде, по-смело! — окуражи я Воланд. — Пробудете фантазията си, пришпорете я! Дори само заради присъствието си при сцената с убийството на този отявлен негодник барона човек заслужава да бъде възнаграден, особено ако е жена. Е?

Дъхът ѝ спря и Маргарита понечи да изрече заветните и приготвени в душата ѝ думи, когато изведнъж пребледня, отвори уста и се втрещи. „Фрида! Фрида! Фрида! — извика в ушите ѝ нечий

натрапчив, молец глас. — Казвам се Фрида!“ — И запъвайки се, тя изрече:

— Значи мога да ви помоля за едно нещо?

— Да поискате, да поискате, моя дона — отговори Воланд и се усмихна с разбиране, — да поискате едно нещо!

Ах, колко умело и ясно го подчерта Воланд, като повтори собствените й думи „едно нещо“!

Маргарита въздъхна още веднъж и каза:

— Искам да престанат да дават на Фрида кърпата, с която е задушила детето си.

Котаракът вдигна очи нагоре и въздъхна тежко, но не каза нищо, явно беше запомнил как му извиха ухото на бала.

— Предвид това — рече Воланд и се подсмихна, — че вероятността да получите подкуп от тая глупачка Фрида е напълно изключена, защото би било в разрез с кралското ви достойнство, направо не знам какво да правя. Остава ми само едно — да си набавя парцали и да затъкна всички процепи в своята спалня!

— Какво имате предвид, месир? — изненада се Маргарита, като изслуша тези наистина необясними думи.

— Напълно съм съгласен с вас, месир — намеси се котаракът, — именно парцали.

И от яд удари с лапа по масата.

— Имам предвид милосърдието — обясни думите си Воланд, без да сваля от Маргарита огненото си око. — Понякога най-неочаквано и коварно то се прокрадва и през най-тесните процепи. Затова споменавам парцалите.

— И аз имам предвид същото! — възкликна котаракът и за всеки случай се отдалечи от Маргарита, като затули острите си уши с изпоцапаните си с розов крем лапи.

— Я се махай — каза му Воланд.

— Още не съм си изпил кафето — отговори котаракът, — как тъй да се махам? Нима в празничната нощ гостите на трапезата се делят на две различни качества, месир? Едните — първо, а другите, както се изрази тъжният скъперник бюфетчията — второ?

— Млъквай — заповяда му Воланд, обърна се към Маргарита и попита: — Вие явно сте изключително добър човек? Човек с висок морал?

— Не — пряко сили отвърна тя, — знам, че с вас може да се говори само откровено и ви казвам откровено: аз съм човек лекомислен. Помолих ви за Фрида само защото имах неблагоприятното да ѝ дам твърдо обещание. Тя чака, месир, тя вярва в моето могъщество. И ако остане измамена, аз ще изпадна в ужасно положение. Цял живот няма да намеря покой. Какво да правя! Така стана.

— Аха — каза Воланд, — ясно.

— Ще го изпълните ли? — тихо попита Маргарита.

— В никакъв случай — отговори той. — Защото тук нещата малко се объркват, скъпа кралице. Всяко ведомство трябва да си гледа своята работа. Не споря, нашите възможности са доста големи, много по-големи, отколкото си мислят някои не много бдителни хора...

— Да, доста по-големи — не се стърпя да се обади котаракът, който явно се гордееше с тези възможности.

— Млъкни, дявол да те вземе! — каза му Воланд и отново се обърна към Маргарита: — Но чисто и просто какъв е смисълът да правя нещо, което е длъжно да направи друго, както се изразих, ведомство? И тъй, аз няма да го сторя, направете го вие.

— А по моя воля дали ще се изпълни?

С белезникавото си око Азазело я погледна иронично, изпод вежди, врътна незабележимо червенокосата си глава и изпръхтя.

— Хайде направете го де, ама че мъка! — промърмори Воланд, завъртя глобуса и се загледа в нещо там, защото докато разговаряше с Маргарита, явно се занимаваше и с друго.

— Хайде. „Фрида“ — подсказа Коровиев.

— Фрида! — с всичка сила извика Маргарита.

Вратата се отвори и разрошената гола жена с трескавите очи, вече без никакви признаци на опиянение, бързо влезе в стаята и простря ръце към Маргарита, която ѝ каза величествено:

— Простено ти е. Повече няма да ти дават кърпата.

Чу се вопълът на Фрида и тя се просна ничком на пода пред нея като разпъната. Воланд махна с ръка и Фрида изчезна.

— Благодаря ви, сбогом — каза Маргарита и стана.

— Е, Бегемот — каза Воланд, — да не спекулираме с постъпките на един непрактичен човек в празничната нощ. — После се обърна към

Маргарита: — И така, това не се брои, защото нищо не съм направил. Какво искате за себе си?

— Елмазна дона, този път ви съветвам да проявите благоразумие! Защото Фортуна може и да ви се изплъзне!

— Искам сега, на секундата, да ми върнете моя любим, Майстора — каза Маргарита и по лицето ѝ пробяга тръпка.

Тогава в стаята нахлу вятър, от който пламъкът на свещите се люшна, тежката завеса на прозореца се отмести, той се отвори широко и високо в далечината се разкри пълната, но не утринна, а среднощна луна. От перваза върху пода легна зеленикавата кърпа на вечерната светлина и в нея се появи снощният гост на Иван, нарекъл себе си Майстора. Беше с болничните си дрехи — по халат, с чехли и с черната шапчица, с която не се разделяше. Брадясалото му лице бе разкривено в гримаса, той налудничаво и уплашено гледаше запалените свещи, а около него кипеше поток от лунна светлина.

Маргарита веднага го позна, простена, плесна с ръце и изтича при него. Започна да го целува по челото, по устните, да се притиска в бодливата му буза и лицето ѝ се обливаше в дълго възпираните сълзи. Тя произнасяше и безсмислено повтаряше една-единствена дума:

— Ти... ти... ти...

Майстора се дръпна от нея и каза глухо:

— Не плачи, Марго, не ме измъчвай. Аз съм тежко болен — после се хвана за перваза, сякаш се канеше да скочи върху него и да побегне, озъби се, впери поглед в останалите и извика: — Страх ме е, Марго! Отново имам халюцинации.

Маргарита се задушаваше от ридания и шепнеше на пресекулки:

— Не, не, не, не се страхувай от нищо! Аз съм с теб! С теб съм!

Коровиев бързо и незабелязано прибута към него един стол, Майстора седна, а Маргарита се свлече на колене, силно прегърна болния и замря така. От вълнение не забеляза, че голото ѝ тяло вече е покрито с черна копринена наметка. Болният сведе глава и с мрачни трескави очи загледа в пода.

— Да — след кратко мълчание каза Воланд, — добре са го наредили. — После заповяда на Коровиев: — Рицарю, дай на този човек да пийне нещо.

С разтреперан глас Маргарита започна да увещава Майстора:

— Пийни, пийни. Страх ли те е? Не, не, повярвай ми, те ще ти помогнат.

Болният взе чашата и изпи това, което беше в нея, но ръката му трепна и празната чаша се строши в нозете му.

— На късмет е! На късмет! — зашепна Коровиев на Маргарита.
— Вижте го, той вече се съвзема.

И наистина погледът на болния не беше вече така трескав и тревожен.

— Но това ти ли си, Марго? — попита лунният гост.

— Не се съмнявай, аз съм — отговори Маргарита.

— Още! — заповяда Воланд.

Майстора пресуши и втората чаша и погледът му стана жив и буден.

— Е, това е вече друго нещо — каза Воланд и присви очи, — сега да си поговорим. Кой сте вие?

— Вече съм никой — отговори Майстора и лицето му се изкриви в усмивка.

— Откъде идвате?

— От дома на скръбта. Аз съм душевноболен — отвърна пришълецът.

Маргарита не можа да понесе тия думи и отново се разплака. После избърса сълзите си и скочи:

— Ужасни думи! Ужасни думи! Той е майстор, месир, казвам ви. Излекувайте го, той го заслужава.

— Знаете ли с кого разговаряте сега — попита госта Воланд. — При кого сте?

— Знам — отговори Майстора, — в лудницата съсед ми беше онзи хлапак, Иван Бездомни. Той ми разказа за вас.

— Тъй, тъй — отвърна Воланд, — имах удоволствието да се срещна с този младеж на Патриаршеските езера. Той едва не подлуди самия мен да ми доказва, че ме нямало! Но вие вярвате, че наистина съм аз, нали?

— Няма как да не го вярвам — каза пришълецът, — но щеше да ми бъде много по-спокойно, ако ви смятах за плод на халюцинации. Извинете ме — сепна се Майстора.

— Е, щом ще ви е по-спокойно, смятайте ме — любезно отговори Воланд.

— Не, не — уплашено каза Маргарита и разтърси рамото на Майстора. — Опомни се! Пред теб наистина е той!

Котаракът пак се намеси:

— Аз пък наистина приличам на халюцинация. Вижте профила ми на лунната светлина. — Той се изтъпани в лунната пътека и понечи да каже още нещо, но го помолиха да млъкне и като рече: — Добре де, добре, готов съм да мълча. Ще бъда мълчалива халюцинация — млъкна.

— Кажете ми защо Маргарита ви нарича майстор? — попита Воланд.

Гостът му се усмихна и каза:

— Простима слабост. Тя има твърде високо мнение за романа, който написах.

— За какво се разказва в него?

— За Пилат Понтийски.

Изведнъж пламъчетата на свещите отново се люшнаха и заподскачаха, а чашите по масата задрънчаха — Воланд беше избухнал в гръмогласен смях, но с него нито уплаши, нито учуди някого. Бегемот пък изръкопляска.

— За какво, за какво? За кого? — попита Воланд и спря да се смее. — В наше време? Невероятно! Не можахте ли да намерите друга тема? Дайте да го видя — протегна ръката си той с дланта нагоре.

— За жалост не мога — отговори майсторът, — изгорих го в печката.

— Извинете, но не вярвам — отговори Воланд. — Не е възможно. Ръкописите не горят. — Той се обърна към котарака и каза: — Хайде, Бегемот, дай ми романа.

Котаракът мигом скочи от стола и всички видяха, че е седял върху дебела пачка ръкописи. Той се поклони и подаде на Воланд първия екземпляр. Маргарита се разтрепери и отново развълнувана до сълзи, извика:

— Ето го ръкописа! Ето го!

Тя се втурна към Воланд и с възхищение добави:

— Всесилен, всесилен!

Воланд пое в ръцете си подадения му екземпляр, обърна го, сложи го настрана и мълчаливо, без да се усмихва, впери очи в Майстора. Но необяснимо защо натъжен и неспокоен, той стана от

стола, вдигна ръце, обърна се към далечната луна и потръпвайки, замърмори:

— И в лунна нощ не намирам покой, защо не ме оставиха на мира? О, богове, богове...

Маргарита се вкопчи в болничния му халат, прегърна го и тъжна и просълзена също занарежда:

— Боже, защо лекарството не ти помага?

— Спокойно, спокойно, спокойно — шепнеше Коровиев, който се навърташе около Майстора, — спокойно, спокойно... Още една чаша, ще ви правя компания.

И ето че чашата намигна, блесна в лунната светлина и този път помогна. Сложиха Майстора да седне и лицето му се поотпусна.

— Е, сега вече всичко е ясно — каза Воланд и почука с дългия си пръст по ръкописа.

— Напълно ясно — потвърди котаракът, забравил за обещанието си да бъде мълчалива халюцинация. — Сега вече основната линия на този опус ми е пределно ясна. Какво казваш, Азазело? — обърна се той към смълчания Азазело.

— Казвам, че би било добре да те удавим — изгъгна той.

— Бъди милосърден, Азазело — отговори му котаракът, — и не подхвърляй на моя повелител подобна мисъл. Повярвай ми, всяка нощ ще ти се явявам в лунни одежди като клетия майстор, ще ти кимам и ще те викам да ме последваш. Как ще се чувстваш, о, Азазело?

— Е, Маргарита — отново подхвана разговора Воланд, — кажете всичко, от каквото се нуждаете.

Очите на Маргарита блеснаха и тя отговори молитвено:

— Позволете ми да разменя няколко думи с него.

Воланд кимна и тогава Маргарита долепи устни до ухото на Майстора и му прошепна нещо. Чу се как той ѝ отвърна:

— Не, късно е. Не искам нищо повече в живота. Освен да те виждам. Но пак те съветвам, остави ме. С мен си загубена.

— Не, няма да те оставя — каза Маргарита и се обърна към Воланд: — Моля ви отново да ни върнете в сутерена на онази уличка до Арбат и лампите да светят, и всичко да бъде както преди.

Тогава Майстора се засмя, обгърна с ръце главата на Маргарита с отдавна вече провисналите къдрици и каза:

— Ах, не слушайте клетата жена, месир. В този сутерен живее друг човек и изобщо нищо не може да бъде както преди. — Той долепи буза до главата на любимата си, прегърна я и зашепна: — Бедна моя, бедна...

— Не може, казвате? — отговори Воланд. — Така е. Но ние ще опитаме — и извика: — Азазело!

Изведнъж от тавана се сгромоляса един объркан, на ръба на полудяването гражданин само по бельо, но пък с куфар и каскет. От страх човекът цял се тресеше и чак приклякаше.

— Могарич? — попита Азазело падналия от небето.

— Алоизий Могарич — разтреперан отвърна той.

— Вие ли, след като прочетохте статията на Латунски за романа на този човек, написахте срещу него донос, че държи у себе си нелегална литература? — попита Азазело.

Новодошлият гражданин посиня и се обля в сълзи на разкаяние.

— За да се настаните в неговото жилище, нали? — колкото може по-приятелски изгъгна Азазело.

В стаята се чу фучене на разярена котка и с вой:

— Сега ще си имаш работа с вещица, сега! — Маргарита впи нокти в лицето на Алоизий Могарич.

Настана суматоха.

— Какво правиш? — мъченически извика Майстора. — Марго, срамота е!

— Протестирам, не е срамота — крещеше котаракът.

Коровиев успя да дръпне Маргарита.

— Аз достроих баня — тракаше със зъби и викаше разкървавеният Могарич и от ужас занарежда какви ли не глупости: — само белосването... варта...

— Много добре, че сте достроили баня — похвали го Азазело, — той трябва да взема вани, — и кресна: — Вън!

Тогава, преобърнат нагоре с краката, Могарич излетя през отворения прозорец от спалнята на Воланд.

Майстора се втрещи и прошепна:

— О, нещата стояли доста по-сериозно, отколкото ми ги разправи Иван! — После, напълно смаян, се огледа наоколо и накрая каза на котарака: — Извинете, вие ли... ти ли... — но се запъна,

защото не знаеше как да се обърне към него, дали на „ти“, или на „вие“, — вие ли сте котаракът, дето се возил в трамвая?

— Аз съм — поласкан потвърди той и добави: — Приятно ми е да чуя, че така възпитано се обръщате към един котарак. На котараците обикновено човек им говори на „ти“, макар никой от тях никога да не е пил брудершафт с никого.

— Не знам защо ми се струва, че вие не сте съвсем котарак — плахо отговори Майстора и се обърна към Воланд: — В болницата обаче ще открият, че ме няма.

— Какво като открият? — успокои го Коровиев и той видя в ръцете му някакви листове и книга. — Тази епикриза ваша ли е?

— Да.

Коровиев я хвърли в камината.

— Няма ли го документа, няма го и човека — със задоволство каза Коровиев. — А това домовата книга на вашия строителен предприемач ли е?

— Дааа...

— Кой е регистриран в нея? Алоизий Могарич ли? — Коровиев духна страницата на домовата книга, — хоп, няма го и моля, забележете, никога не го е имало. Ако се зачуди, кажете му, че само е сънувал Алоизий. Могарич ли? Какъв Могарич? Не е имало никакъв Могарич. — И прошнурованата книга се изпари от ръцете на Коровиев. — Готово, вече е в чекмеджето на предприемача.

— Прав сте, че няма ли го документа, няма го и човека — каза Майстора, смаян от безупречните действия на Коровиев. — Така че и мен ме няма, защото съм без документ.

— Моля, моля! — извика Коровиев. — Това вече наистина е халюцинация, ето го вашия документ — и подаде на Майстора един документ. После премрежи поглед и прошепна сладникаво: — А ето го и вашето имущество, Маргарита Николаевна — и ѝ подаде тетрадката с обгорелите краища, изсушената роза, снимката и особено внимателно — спестовната книжка. — Десет хиляди, колкото сте благоволили да внесете, Маргарита Николаевна. Ний за чуждо не ламтим.

— По-скоро ще ми изсъхнат лапите, отколкото да посегна на чуждо — изпъчен възкликна котаракът, който подскачаше върху куфара, за да побере в него всички екземпляри на злополучния роман.

— Ето го и вашия документ — продължи Коровиев и подаде нещо на Маргарита. После се обърна към Воланд и почитателно му докладва: — Това е, месир.

— Не, има още — отговори Воланд и се откъсна от глобуса. — Къде ще заповядате да дяна вашата свита, скъпа дона? Лично на мен тя не ми трябва.

В този миг през отворената врата долетя Наташа, както си беше гола, плесна с ръце и извика:

— Бъдете щастлива, Маргарита Николаевна! — Тя кимна на Майстора и отново се обърна към Маргарита: — Знаех си аз къде ходите.

— Прислужниците знаят всичко — забеляза котаракът и многозначително вдигна лапа, — грешка е да си мислим, че са слепи.

— Какво искаш, Наташа? — попита Маргарита. — Върни се вкъщи.

— Душичке, Маргарита Николаевна — молитвено рече Наташа и застана на колене, — измовете от тях — тя погледна бегло към Воланд — да ме оставят вещица. Не искам повече в онази къща! Няма да се омъжа нито за инженер, нито за техник! Снощи на бала господин Жак ми направи предложение. — Тя отвори шепата си и показа някакви златни монети.

Маргарита обърна въпросителен поглед към Воланд и той кимна. Тогава Наташа се хвърли на врата ѝ, разцелува я звучно и като извика победоносно, отлетя през прозореца.

На нейно място се появи Николай Иванович. В предишния си, човешки облик, но извънредно мрачен, дори ядосан.

— Ето кого ще отпратя с особено удоволствие — каза Воланд и го изгледа с отвращение, — с изключително удоволствие, защото мястото му не е тук.

Николай Иванович се озърташе налудничаво, но доста настойчиво каза:

— Много моля да ми издадете удостоверение къде съм прекарал предишната нощ.

— За къде? — строго попита котаракът.

— За пред милицията и съпругата ми — самоуверено рече Николай Иванович.

— Ние обикновено не издаваме удостоверения — намусено отвърна котаракът, — но щом е за вас, ще направим изключение.

И преди още Николай Иванович да се е съвзел, голата Хела вече седеше пред пишещата машина, а котаракът ѝ диктуваше:

— С настоящото удостоверявам, че приносителят му Николай Иванович е прекарал упоменатата нощ на бала при сатаната в качеството си на возило... Хела, отвори скоба! В скобите напиши „шопар“. Подпис — Бегемот.

— Ами дата? — писукна Николай Иванович.

— Ние дати не поставяме, с дата документът става невалиден — отвърна котаракът, размаха листа, извади отнякъде някакъв печат, дъхна му по всички правила, постави клеймото „платено“ и го подаде. После Николай Иванович изчезна безследно, а на негово място се появи нов неочакван човек.

— Този пък кой е? — пренебрежително попита Воланд и засенчи очите си от светлината на свещите.

Варенуха сведе глава, въздъхна и каза тихо:

— Пуснете ме да си ходя. Не мога да бъда вампир. Онзи път двамата с Хела едва не затрихме Римски! Аз не съм кръвопиец. Пуснете ме.

— Що за брътвежи? — попита Воланд и се намръщи. — Какъв Римски? Що за глупости?

— Не се безпокойте, месир — обади се Азazelo и се обърна към Варенуха: — Няма да нагрубяваш по телефона. Няма да лъжеш по телефона. Ясно ли е? Няма повече да го правиш, нали?

Варенуха само дето не се побърка от радост и със засияло лицето, без да съзнава какво говори, занарежда:

— Честен... тоест искам да кажа, ваше ве... още днес след обед — той притискаше ръка към гърдите си и гледаше Азazelo умолително.

— Добре, прибирай се — отговори му той и Варенуха се изпари.

— Сега ме оставете насаме с тях — заповяда Воланд, като посочи Майстора и Маргарита.

Заповедта му беше изпълнена на мига. След кратка пауза той се обърна към Майстора:

— Значи в арбатския сутерен? А кой ще пише? Ами мечтите, вдъхновението?

— Аз нямам вече никакви мечти, нито вдъхновение — отговори Майстора, — нищо наоколо не ме интересува освен нея. — Той отново сложи ръка върху главата на Маргарита. — Аз съм пречупен, отегчен, искам да се върна в сутерена.

— Ами романът ви, ами Пилат?

— Мразя този роман — отговори Майстора, — през твърде много изпитания минах заради него.

— Умолявам те — жално се примоли Маргарита, — не говори така. Защо ме измъчваш? Нали знаеш, че заради тази твоя творба пожертвах целия си живот. — После се обърна към Воланд и добави: — Не го слушайте, месир, твърде много е изстрадал.

— Но нали все нещо трябва да описвате — каза Воланд. — Щом сте изчерпали темата с прокуратора, започнете да описвате поне този Алоизий.

Майстора се усмихна.

— Лапшенникова няма да го публикува, пък и не е интересно.

— А от какво ще живеете? Ще просите ли?

— Защо не, защо не? — отговори Майстора, придърпа Маргарита, прегърна я през раменете и допълни: — Тя ще се вразуми и ще ме напусне...

— Едва ли — през зъби каза Воланд и продължи: — И тъй, човекът, съчинил историята за Пилат Понтийски, се връща в сутерена с намерението да седне там до лампата и да мизерства?

Маргарита се отдръпна от Майстора и каза разпалено:

— Аз направих всичко, което можах, и му прошепнах най-примамливото. Но той се отказа.

— Това, което сте му прошепнали, го знам — възрази Воланд, — но то не е най-примамливото. А на вас ще кажа — усмихнат се обърна той към Майстора, — че вашият роман тепърва ще ви поднася изненади.

— Много тъжно — отговори Майстора.

— Не, не, не е тъжно — каза Воланд, — вече няма да се случва нищо страшно. Е, Маргарита Николаевна, това е. Имате ли към мен някакви претенции?

— Какво говорите, месир!

— Тогава вземете нещо за спомен — каза Воланд и извади изпод възглавницата малка златна подкова^[2], обсипана с диаманти.

— Не, не, от къде на къде?

— Искате да ми се противите? — с усмивка попита Воланд.

Понеже по наметалото ѝ нямаше джобове, Маргарита уви подковата в една салфетка, която върза на възел. А после, учудена от нещо, погледна към прозореца, където сияеше луната, и каза:

— Знаете ли какво не проумявам... Защо продължава да е полунощ, отдавна трябваше да се е съмнало?

— Приятно е празничната полунощ да продължи малко повече — отговори Воланд. — Е, желая ви щастие.

Маргарита молитвено протегна двете си ръце към него, но не дръзна да се приближи и възкликна тихо:

— Сбогом! Сбогом!

— Довиждане — каза Воланд.

Маргарита с черното наметало и Майстора с болничния халат излязоха в антрето на бижутершата, където гореше свещ и където ги очакваше свитата на Воланд. Докато вървяха, Хела носеше куфара с романа и малкото имущество на Маргарита Николаевна, а котаракът ѝ помагаше. Пред вратата на апартамента Коровиев се поклони и изчезна, а останалите тръгнаха да ги изпращат по стълбите. Те пустееха. Когато минаваха през площадката на третия етаж, нещо тупна меко, но никой не му обърна внимание. Точно на вратата на шести вход Азазело духна нагоре, а щом се озоваха навън, където луната още не беше залязла, видяха заспалия на стълбите и явно потънал в мъртвешки сън човек с ботуши и каскет, а също спрялата наблизко голяма черна кола със загасени фарове. През предното стъкло смътно се очертаваше силуетът на гарван.

Тъкмо се канеха да се качат, когато Маргарита тихо и отчаяно възкликна:

— Боже, загубила съм подковата!

— Качвайте се в колата и ме почакайте — каза Азазело. — Връщам се веднага, само да видя какво става. — И влезе във входа.

А работата беше следната: малко преди Маргарита и Майстора заедно с придружаващите ги да излязат, от 48-и апартамент, който се намираще под този на бижутершата, на стълбите се показа една слабичка жена с бидон и чанта в ръцете. Това беше същата онази Анушка, която в сряда за зла участ на Берлиоз беше разляла олиото до турникета.

Никой не знаеше и сигурно никога нямаше да научи с какво се е занимавала в Москва тази жена и от какво се е издържала. За нея се знаеше само, че човек всеки ден можеше да я види ту с бидона, ту с чантата, ту с чантата и бидона заедно или в дюкяна за газ, или на пазара, или пред вратата на къщата, или на стълбището, а най-често в кухнята на 48-и апартамент, където живееше тя. Освен това най-вече се знаеше, че където и да се намираше или където и да се появеше, там веднага се вдигаше скандал, а също, че прякорът ѝ е Чумата.

Необяснимо защо Анушка Чумата ставаше извънредно рано, а днес нещо я бе събудило още в тъмни зори, малко след полунощ. Ключът се завъртя, носът на Анушка се подаде, после се подаде и тя самата, затвори след себе си и тъкмо да тръгне нанякъде, вратата на горната площадка издумка, някой се устреми надолу, връхлетя я и така я отхвърли встрани, че Анушка удари тила си в стената.

— Къде си хукнал по дяволите само по гащи? — писна тя и се хвана за темето.

Човекът по бельо с куфар в ръката, каскет и със затворени очи ѝ отговори с дивашки сънен глас:

— Пръскачка! Вар! Само белосването колко ми излезе! — после се разплака и изрева: — Вън!

И изведнъж се втурна не надолу по стълбите, а обратно, натам, където икономистът беше избил стъклото на прозореца, и нагоре с краката излетя през този прозорец навън. Анушка чак забрави за ударената си глава, изохка и също се втурна към прозореца. Тя легна по корем на площадката и подаде главата си с очакването да види на осветения от дворната лампа асфалт човека с куфара, който да се е пребил. Но на асфалта в двора нямаше нищичко.

Оставаше ѝ да предположи, че странната сънена личност е излетяла от къщата като птица, без никаква следа. Анушка се прекръсти и си помисли: „Да, бива си го тоя петдесети апартамент! Хората не приказват току-тъй! Бива си го!“

Но още докато си го мислеше, вратата отново хлопна и някой пак се понесе надолу. Анушка се долепи до стената и видя някакъв доста почтен гражданин с брадичка, но с леко свинско, както ѝ се стори, лице, който се шмугна покрай нея и също като първия напусна къщата през прозореца, пак без никакво намерение да се пребие на асфалта.

Анушка чак забрави закъде е тръгнала и остана на стълбището да се кръсти, да охка и сама да си говори.

Малко след това изскочи трети — без брадичка, с кръгло избръснато лице, по дълга долна риза — и точно по същия начин изхвъркна през прозореца.

В интерес на Анушка трябва да кажем, че тя беше любознателна и реши да изчака да види дали няма да се случат някакви други чудеса. Вратата горе отново се отвори и този път заслиза цяла компания, но не тичешком, а нормално, като хората. Анушка се дръпна от прозореца, слезе до вратата си, бързичко я отвори, скри се зад нея и през оставената пролука загледа само втораченото ѝ от любопитство око.

С неуверена стъпка надолу слизаше някакъв човек — ни болен, ни здрав, някак странен, блед, брадясал, с черна шапчица и по халат. Подръка внимателно го водеше някаква дама с черно расо, както се стори на Анушка в тъмното. Дамата беше май боса или по-скоро с някакви прозрачни, явно вносни, станали на парцал обувки. Пфу! Обувки ли! Та тя си беше направо гола! Ами да, беше се наметнала с расото на голо! „Бива си го тоя апартаментец!“ От предвкусването какво ще разправя на съседите утре душата на Анушка пееше.

След странно облечената дама вървеше друга, съвсем гола, с куфарче в ръка, а край куфарчето се навърташе огромен черен котарак. Анушка разтърка очи и едва не писукна на глас.

Последен вървеше дребен на ръст накуцващ къорав чужденец без сако, с бяла жилетка от фрак и с папийонка. Цялата тази компания мина покрай Анушка и продължи надолу. Тогава на площадката нещо тракна. Щом чу, че стъпките стихват, Анушка като змия се измъкна иззад вратата, остави бидона до стената, залази по корем по площадката и затърси. Напипа малка салфетка с нещо тежко в нея. А когато разгърна вързопчето, се изблещи. Тя вдигна скъпоценния предмет чак до очите си и в тях припламна истински вълчи блясък. В главата на Анушка се вдигна вихрушка: „Нищо не знам! Нищичко не съм видяла!... При племенника ли да ида? Или да я разрежа на парченца... Може да изчопля камъчетата... И после едно по едно: едно на Петровка, друго на Смоленския... Но нищичко не знам, нищичко не съм видяла!“

Анушка скри находката в пазвата си, грабна бидона и тъкмо да се шмугне в жилището и да отложи пътешествието си до града, пред

нея, дявол знае откъде, изскочи същият онзи с белите гърди, дето беше без сако, и тихо прошепна:

— Дай подковката и салфетката.

— Каква салфетка подковка? — попита Анушка, преструвайки се много умело. — Не знам нищо за никаква салфетка. Какво искате, гражданино, да не сте пиан?

Без повече да продума, белогръдият с корави като дръжки в автобус и също толкова студени пръсти така стисна Анушка за гърлото, че абсолютно прекрати всякакъв достъп на въздух до гърдите ѝ. Бидонът падна от ръцете ѝ. След като я подържа известно време без въздух, чужденецът с жилетката я пусна. Тя си пое дъх и се усмихна:

— Ах, подковичката ли — каза, — ей сегичка! Ама ваша ли била тая подковичка? Абе гледам я, завита в салфетчица... Нарочно я прибрах, да не би някой да я намери, та после иди го гони!

Като получи подковката и салфетката, чужденецът взе да се кланя пред Анушка, да ѝ стиска ръката и горещо да ѝ благодари с чуждестранен акцент и със следните изрази:

— Най-дълбоко съм ви признателен, мадам. Тази подковка ми е скъп спомен. И за това, че я опазихте, позволете да ви дам двеста рубли. — После извади от джоба на жилетката си парите и ѝ ги подаде.

Анушка се усмихваше отчаяно и само подвикваше:

— Ах, най-покорно благодаря! Мерси! Мерси!

Щедрият чужденец на един скок стигна до долната площадка, но преди да изчезне окончателно, извика отдолу, вече без акцент:

— Ти, дърта вещице, ако още веднъж намериш чужда вещ, не я крий в пазвата си, ами я занеси в милицията!

Все още със звън и суматоха в главата от всички тия произшествия на стълбището, Анушка продължи да вика по инерция:

— Мерси! Мерси! Мерси! — докато чужденецът отдавна вече го нямаше.

Колата отвън също я нямаше. Азазело върна на Маргарита подаръка ѝ от Воланд, сбогува се с нея, попита я дали е седнала удобно, Хела я млясна по бузата, а котаракът ѝ целуна ръка. Изпращачите махнаха на безжизнено и неподвижно отпуснатия в ъгъла на седалката Майстор, махнаха и на гарвана и тозчас се изпариха, без да си правят труда да се качват по стълбите. Гарванът запали фаровете и мина през портата покрай мъртвешки заспалия човек в безистена. И

светлините на голямата черна кола се изгубиха сред другите светлини по вечно будната и шумна „Садовая“.

Подир час в сутерена на малката къща в една от арбатските пресечки, в първата стая, където всичко си беше както преди страшната есенна нощ миналата година, на масата, застлана с плюшена покривка, под лампата с абажура, до която стоеше вазичка с момини сълзи, седеше Маргарита и тихо плачеше от преживените вълнения и от щастие. Обезобразената от огъня тетрадка стоеше пред нея, а наблизо се издигаше купчината непокътнати други. Къщата се беше смълчала. На дивана в съседната малка стая, завит с болничния халат, Майстора беше потънал в дълбок сън. Равномерното му дишане беше беззвучно.

След като се наплака, Маргарита посегна към непокътнатите тетрадки и намери мястото, което бе препрочела, преди да се види с Азазело край кремълската стена. Не ѝ се спеше. Тя нежно галеше ръкописа, както се гали любима котка, въртеше го в ръцете си, оглеждаше го от всички страни и ту се спираше на титулния лист, ту отваряше края. Изведнъж я споходи ужасната мисъл, че всичко това е магия, че сега тетрадките ще изчезнат от очите ѝ, че тя ще се озове в спалнята си у дома и че като се събуди, ще трябва да отиде да се удави. Но тази страшна мисъл беше отзвук от дълго преживяваните ѝ страдания. Нищо не изчезваше, всесилният Воланд наистина беше всесилен и Маргарита можеше да разлиства тетрадките колкото си иска, чак до зори, да ги оглежда, да ги целува и да препрочита думите:

Мракът, нахлул откъм Средиземно море, забули омразния на прокуратора град... Да, мракът...

[1] „Noblesse oblige“ (фр.) — благородството задължава. ↑

[2] Златната подкова, която Воланд подарява на Маргарита, вероятно е свързана с името на странноприемницата „Златна подкова“ в творбата на Е. Миндлин „Завръщането на доктор Фауст“ (тук Фауст за първи път среща Маргарита). ↑

ДВАЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

КАК ПРОКУРАТОРЪТ СЕ ОПИТА ДА СПАСИ ИУДА ОТ КАРИОТ

Мракът, нахлул откъм Средиземно море, забули омразния на прокуратора град. Изчезнаха висящите мостове, свързващи храма със страшната Антониева кула, от небето падна бездна и заля крилатите богове над Хиподрума, Хасмонеийския дворец с бойниците, пазарите, кервансарите, уличките и езерцата... Изчезна Иершалаим — великият град, сякаш никога не беше съществувал. Ужасяващият мрак погълна всичко в Иершалаим и неговите околности. Странният облак долетя откъм морето към края на деня, четиринаisetия ден от пролетния месец нисан.

Той вече беше захлупил с туловището си Плешивия връх, където палачите бързаха да прободат езекутираните, беше затиснал храма в Иершалаим, спускаше се на мъгливи талази от хълма му и потапяше Долния град. Нахлуваше на потоци през прозорците и пропъждаше хората от кривите улички към домовете им. Не бързаше да раздаде своята влага и раздаваше само светлината си. Щом огънят разцепеше мъгливата черна каша, внушителната канара на храма с блестящото люспесто кубе излиташе нагоре от непрогледния мрак. Но угаснеше ли в миг, храмът потъваше в тъмната бездна. Няколко пъти той ту изскачаше, ту отново потъваше в нея, и всеки път — под съпровода на катастрофичен грохот.

Други трепкащи отблясъци призоваваха от бездната двореца на Ирод Велики, който се намираше на западния хълм, срещу храма, и тогава страшните безоки златни статуи излитаха към черното небе с прострени към него ръце. Но небесният огън отново изчезваше и тежките удари на гръмотевиците потапяха златните идоли в тъма.

Пороят рукна ненадейно и бурята премина в ураган. Топовен гръм пречупи кипариса там, където по пладне близо до мраморната пейка бяха разговаряли прокураторът и първосвещеникът. Заедно с водния прах и градушката към балкона полетяха откъснати рози, листа от магнолии, вейки и пясък. Ураганът съсипваше градината.

През това време под колоните се намираше един-единствен човек и този човек беше прокураторът.

Сега той не седеше на стол, а лежеше върху ложето до малка маса, отрупана с ястия и стомни с вино. От другата страна на масата имаше друго, празно ложе. В нозете на прокуратора се бе разляла червена като кръв локва и се валяха парчета от счупена стомна. Слугата, който преди бурята му бе сервирал трапезата, се смути от погледа му, притесни се, че с нещо не му е угодил, и в яда си към него прокураторът строши стомната в мозаечния под с думите:

— Защо, когато ми поднасяш, не ме гледаш в лицето? Да не би да си откраднал нещо?

Черното лице на африканеца посивя, в очите му се мерна смъртен ужас, той се разтрепери и едва не строши другата стомна, но гневът на прокуратора някак изведнъж отлетя също тъй бързо, както бе долетял. Африканецът понечи да събере парчетата и да забърше локвата, но прокураторът го отпъди с жест и робът побърза да се махне. А локвата остана.

Сега по време на урагана африканецът се беше скрил до нишата, където имаше статуя на бяла гола жена със сведена глава, беше го страх да се мярка без време пред очите на прокуратора и същевременно се опасяваше да не пропусне мига, когато може да го повика.

Легналият върху ложето в полумрака на бурята прокуратор сам си наливаше в чашата вино, пиеше го на бавни глътки, от време на време посягаше към хляба, ронеше го, преглъщаше го на малки залци, изсмукваше по някоя стрида с малко лимон и отново пиеше.

Ако не беше ревът на водата, ако не бяха гръмотевиците, които сякаш заплашваха да смажат покрива на двореца, ако не беше тропането на градушката по стълбите на балкона, човек можеше да чуе как прокураторът мърмори нещо и си говори сам. И ако небесният огън не примигваше, а се превърнеше в постоянна светлина, наблюдателят щеше да види, че лицето му с подпухналите от последните безсъния и виното очи изразява нетърпение, че той гледа двете бели рози, потънали в червената локва, но непрекъснато се обръща към градината, срещу водния прах и пясъка, че очаква някого, очаква го с нетърпение.

След известно време водната пелена пред очите му започна да оредява. Колкото и яростен да беше, ураганът губеше силата си. Клоните вече не пукаха и не се кършеха. Гръмотевиците и светкавиците полека отминаваха. Над Иершалаим се рееше вече не виолетово наметало с бяла ивица, а обикновен сив ариергарден облак. Бурята се оттегляше към Мъртво море.

Сега вече можеха да се чуят поотделно и шумът на дъжда, и шумът на водата, изливаща се от улциите направо върху стълбите, по които днес прокураторът бе минал, за да обяви присъдата на площада. Накрая зазвуча и заглушаваният до този миг фонтан. Просветляваше. В сивата пелена, която се оттегляше на изток, се образуваха сини пролуки.

Тогаво отдалеч, през ромона на вече съвсем слабия дъжд, прокураторът чу едва доловими звуци на фанфари и тропот на стотици копита. Той се сепна и лицето му се съживи. Алата явно се връщаше от Плешивия връх и минаваше през площада, където бе изнесена присъдата.

Най-сетне прокураторът чу и дългоочакваните стъпки, и шляпането по стълбата към горната площадка на градината пред самия балкон. Той проточи шия и очите му радостно заблестяха.

Между двата мраморни лъва първо се показва една глава с качулка, а сетне и мокър до кости човек със залепнало за него наметало. Беше онзи, който преди присъдата бе разменил няколко думи с прокуратора в затъмнената стая на двореца и който по време на екзекуцията седеше на трикракото столче и си играеше с клечката.

Човекът с качулката прегази през локвите, прекоси площадката на градината, стъпи на мозаечния под на терасата, вдигна ръка и с висок приятен глас каза на латински:

— Здраве и радост на прокуратора!

— О, богове! — възкликна Пилат. — Та вие сте вир-вода! Какъв ураган, а? Заповядайте веднага при мене. Преоблечете се, моля ви.

Дошлият отметна качулката, като откри съвсем мократа си глава с прилепнали на челото кичури, и с израз на любезна усмивка върху бръснатото си лице отказа да се преоблече, като го увери, че нищо му няма от този дъждец.

— Не искам да ви слушам — отговори Пилат и плесна с ръце.

Така повика скрилите се от него слуги и им заповяда да се погрижат за дошлия, а после веднага да поднесат топла храна.

На госта му стигна съвсем малко време, за да изсуши косата си, да се преоблече, да се преобуе и изобщо да се сложи в ред, и скоро той дойде на терасата по сухи сандали, със сухо алено военно наметало и сресан.

През това време слънцето се върна в Иершалаим и преди да залезе и да потъне в Средиземно море, започна да изпраща прощални лъчи към омразния на прокуратора град и да позлатява стъпалата на терасата. Фонтанът съвсем се съживи и запя с пълна сила, гълъбите засноваха насам-натам, загукаха, заподскачаха над скършените вейки и закълваха нещо в мокрия пясък. Червената локва беше забърсана, строшените парчета — събрани и месото на трапезата вдигаше пара.

— Слушам заповедите на прокуратора — каза дошлият и се приближи до масата.

— Но нищо няма да чуете, докато не седнете и не пийнете вино — любезно отговори Пилат и му посочи другото ложе.

Гостът прилегна и слугата наля в чашата му гъсто червено вино. Другият слуга внимателно се наведе над рамото на Пилат и напълни чашата му. После прокураторът с жест отпрати двамата слуги. Докато дошлият пиеше и се хранеше, Пилат посръбваше от виното си и го гледаше с присвити очи. Явилият се при него човек беше на средна възраст, с много приятно заоблено и поддържано лице и с месест нос. Косата му имаше някакъв неопределен цвят. Сега, когато бе изсъхнала, светлееше. Трудно можеше да се установи от каква народност е. Основното нещо, характерно за лицето му, беше може би изражението на добродушие, което се нарушаваше впрочем от очите или по-скоро не толкова от тях, колкото от начина, по който той гледаше събеседника си. Пришълецът обикновено криеше малките си очи под някак странните си, сякаш подпухнали клепачи. Тогава в процепите им просветваше незлобливо лукавство. Вероятно гостът на прокуратора имаше склонност да се шегува. Но от време на време, напълно прогонил тази проблясваща шеговитост, той широко отваряше клепачи и поглеждаше събеседника си внезапно и право в лицето, сякаш за да може бързо да огледа някое незабележимо петънце на носа му. Това траеше само миг, след което клепачите отново се притваряха, цепките се стесняваха и в тях започваше да струи добродушие и лукав ум.

Дошлият не отказа и втора чаша вино, с видима наслада сдъвка няколко стриди, опита от варените зеленчуци и хапна парче месо.

Когато се насити, той похвали виното.

— Превъзходна лоза, прокураторе, „Фалерно“ ли е?

— „Цекуба“, трийсетгодишно — любезно отвърна прокураторът.

С ръка на сърцето гостът отказа да хапне каквото и да било повече и заяви, че е сит. Тогава Пилат напълни чашата си и гостът стори същото. Сътрапезниците отляха по малко вино в блюдото с месото и като вдигна чаша, прокураторът рече тихо:

— За нас, за теб, кесарю, баща на римляните, най-скъп и най-прекрасен между хората!

Той допи виното си и африканците вдигнаха от масата ястията, като оставиха плодовете и стомните. Прокураторът отново ги отпрати с жест и остана под колонадата сам със своя гост.

— И тъй — тихо подхвана Пилат, — какво можете да ми кажете за настроенията в този град?

Той неволно обърна взор отвъд терасите на градината — там долу гаснеха и колонадите, и плоските покриви, позлатени от последните лъчи.

— Според мен, прокураторе, настроенията в Иершалаим вече са задоволителни — отговори гостът.

— Значи е сигурно, че вече няма риск от безредици?

— Сигурно е само едно нещо на този свят — мило го погледна гостът, — могъществото на великия кесар.

— Дано боговете го дарят с дълъг живот и всеобщ мир — тозчас подхвана Пилат. Той направи кратка пауза и продължи: — Значи според вас вече може да оттеглим войските?

— Според мен кохортата на Мълниеносния може да се оттегли — отговори гостът и допълни: — Хубаво би било на тръгване да дефилира през града.

— Много добра идея — съгласи се прокураторът, — вдругиден ще я разпусна, аз също ще замина и кълна ви се в пира на дванайсетте богове, кълна се във всички лари^[1], бих дал мило и драго, за да го сторя още днес.

— Прокураторът не харесва ли Иершалаим? — добродушно попита гостът.

— Уверявам ви — с усмивка възкликна прокураторът, — че на земята няма по-безнадеждно място. Не говоря само за природата! Всеки път, когато трябва да дойда тук, аз се разболявам. И това е само половината зло. Ами тия празници — магове, чародейци, вълшебници, стадата богомолци... Фанатици, фанатици! Ами месията, когото изведнъж започнаха да очакват тази година! Всеки миг човек тръпне да не стане свидетел на най-неприятно кръвопролитие. Непрекъснато трябва да мести войските, да чете доноси и клевети, половината от които — срещу него самия! Отегчително е, съгласете се. О, да не беше дългът ми към императора!...

— Да, празниците тук са тежки — съгласи се гостът.

— Душата ми копнее да свършат колкото може по-скоро — енергично добави Пилат. — Да мога най-после да се върна в Кесария. Вярвате ли ми, това безумно съоръжение на Ирод — той посочи колоната в знак, че има предвид двореца — направо ме влудява. Не мога да ноцувам в него. Светът не познава по-странна архитектура. Да, но да се върнем на въпроса. И най-вече не ви ли притеснява този проклет Вар-раван?

В този миг гостът отправи особения си поглед към бузата на прокуратора, чиито тъжни очи се взираха в далечината, той се беше навъсил и с отвращение съзерцаваше онази част от града в краката му, която гаснеше в настъпващата вечер. Погледът на госта също угасна и клепачите му се притвориха.

— Предполагам, че сега Вар-раван е безопасен като агнец — заговори гостът и по облото му лице се появиха бръчици. — Вече няма как да сее бунт.

— Прекалено ли се е прочул? — попита Пилат и се подсмихна.

— Прокураторът както винаги е много проникателен!

— Във всеки случай обаче — загрижено забеляза прокураторът и тънкият му дълъг пръст с черен камък на пръстена се вдигна нагоре — ще трябва...

— О, прокураторът може да бъде сигурен, че докато аз съм в Иудея, Вар-раван няма да може да направи и крачка, без да го следват по петите.

— Сега вече съм спокоен, както съм спокоен винаги, когато сте тук.

— Прокураторът е прекалено добър!

— А сега, моля да ми съобщите за екзекуцията — каза прокураторът.

— Кое по-точно интересува прокуратора?

— Някой от тълпата направи ли опит да изрази възмущение?

Това, разбира се, е най-важното.

— Никакъв — отговори гостът.

— Много добре. Лично се уверихте, че смъртта е настъпила?

— Прокураторът може да е сигурен.

— Кажете ми... дадоха ли им от напитката, преди да ги качат на стълбовете?

— Да. Но той — тук гостът затвори очи — отказа да я изпие.

— Кой по-точно? — попита Пилат.

— Простете, хегемоне — възкликна гостът, — не го ли назовах?

Ха-Ноцри.

— Безумец! — каза Пилат и лицето му се промени. Под лявото му око затрепка един нерв. — Да умира от палещото слънце! Защо да се отказва от нещо, което му предлагат по закон? С какви думи отказа?

— Той каза — отново затвори очи гостът, — че благодари и не вини, че му отнемат живота.

— Кого? — глухо попита Пилат.

— Това не каза, хегемоне.

— А опита ли се да проповядва нещо пред войниците?

— Не, хегемоне, този път беше немногословен. Единственото, което каза, бе, че според него измежду човешките пороци един от най-големите е малодушието.

— По какъв повод го каза? — чу гостът внезапно пресипнал глас.

— Не стана ясно. Той изобщо се държа странно, както всъщност винаги.

— Кое е странното?

— Непрекъснато се опитваше да погледне в очите ту един, ту друг от присъстващите и през цялото време се усмихваше някак смутено.

— И нищо повече? — попита дрезгавият глас.

— Нищо.

Докато си наливаше вино, прокураторът тракна с чашата. Изпи я до дъно и рече:

— Там е работата, че макар и да не можем да намерим, поне в момента, каквито и да било негови привърженици или последователи, все пак не бива да твърдим със сигурност, че такива няма.

Гостът слушаше внимателно, със сведена глава.

— Та за да избегнем всякакви изненади — продължаваше прокураторът, — аз ви моля незабавно и без никакъв шум да премахнете от лицето на земята телата и на тримата екзекутирани и да ги погребете тайно и тихо, така че от тях да не остане нито следа.

— Слушам, хегемоне — каза гостът, стана и допълни: — Предвид сложността и отговорността на задачата разрешете ми да замина незабавно.

— Не, седнете за малко — каза Пилат и го спря с жест, — има още два въпроса. Вторият — вашите огромни заслуги в изключително трудната работа на длъжността завеждащ тайната служба към прокуратора на Иудея ми дава приятната възможност да докладвам за тях в Рим.

Изведнъж лицето на госта порозовя, той стана, поклони се и каза:

— Аз само изпълнявам своя дълг в служба на императора!

— Но искам да ви помоля — продължи хегемонът, — ако ви предложат да ви преместят и да ви повишат, да откажете и да останете тук. Никак не бих желал да се разделям с вас. Нека ви наградят по някакъв друг начин.

— Щастлив съм да служа на ваше подчинение, хегемоне.

— Много ми е приятно. И тъй, третият въпрос. Относно този, как беше... Иуда от Кариот.

Тук гостът отправи към прокуратора онзи свой поглед и както бе редно, веднага го угаси.

— Казват, че той — понижи глас прокураторът — трябва да е получил пари, задето приел безумеца философ в дома си.

— Ще ги получи — леко го поправи началникът на тайната служба.

— Сумата голяма ли е?

— Никой не може да знае, хегемоне.

— Дори вие? — изразявайки похвала чрез почудата си, каза хегемонът.

— Уви, дори аз — спокойно отговори гостът, — но знам, че ще ги получи довечера. Днес го викат в двореца на Каифа.

— Ах, този алчен старец от Кариот! — с усмивка забеляза прокурорът. — Старец е, нали?

— Прокураторът никога не греша, но този път се лъже — любезно отговори гостът, — човекът от Кариот е младеж.

— Чакайте! Бихте ли ми го описали? Фанатик ли е?

— О, не, прокураторе.

— Така. Друго?

— Много е красив.

— Още нещо? Дали няма някоя страст?

— В този огромен град е трудно всички да се познават чак толкова точно, прокураторе...

— О, не, не Афраний^[2]! Не се подценявайте!

— Той има една страст, прокураторе — гостът направи съвсем малка пауза, — страст към парите.

— А с какво се занимава?

Афраний вдигна очи нагоре помисли и каза:

— Работи като сарафин в дюкяна на един свой роднина.

— Ах, така значи, така, така, така... — Прокураторът млъкна, огледа се да види дали на балкона няма още някой и после каза тихо: — Вижте, днес получих сведения, че довечера ще го заколят.

Тогава гостът не само хвърли поглед към прокуратора, но и малко го задържа, а после отговори:

— Прокураторе, прекалено ме ласкаете. Мисля, че не заслужавам да ми го съобщавате. Аз не разполагам с подобни сведения.

— Вие заслужавате най-висока награда — отговори прокураторът, — но такива сведения съществуват.

— Ще дръзна да попитам от кого са?

— Позволете ми засега да не ви казвам, още повече че са случайни, съмнителни и недостоверни. Но аз съм длъжен да предвидя всичко. Такава е работата ми, а най-вече съм длъжен да вярвам на предчувствието си, защото то никога не ме е лъгало. Според сведенията, възмутен от чудовищното предателство на сарафина, някой от тайните приятели на Ха-Ноцри се наговаря със съучастниците си тази нощ да го убият, а парите, получени за предателството, да

подхвърлят на първосвещеника с бележката: „Връщам проклетите пари!“

Началникът на тайната служба престана да хвърля към хегемона своите ненадейни погледи и продължи да го слуша с присвити очи, а Пилат каза още:

— Според вас дали на първосвещеника ще му бъде приятно да получи такъв подарък в празничната нощ?

— Не само че ще му бъде неприятно — с усмивка отговори гостът, — но мисля, че това ще предизвика много голям скандал, прокураторе.

— И аз съм на същото мнение. Точно затова ви моля да се заемете с работата, тоест да вземете всички мерки за опазването на Иуда от Кариот.

— Заповедта на хегемона ще бъде изпълнена — започна Афраний, — но аз съм длъжен да го успокоя: замисълът на злодеите е извънредно труден за изпълнение. Защото помислете си — докато говореше, гостът се огледа и продължи: — да проследят човека, да го заколят, а на това отгоре да разберат колко пари е получил, а и да успеят да ги върнат на Каифа, и всичко това за една нощ? Днес?

— И въпреки всичко ще го заколят днес — упорито повтори Пилат, — казвам ви, че имам предчувствие! Няма случай то да ме е лъгало.

По лицето на прокуратора пробяга тръпка и той бързо потри ръце.

— Слушам — покорно отвърна гостът, стана, изправи се и изведнъж попита сурово: — Значи ще го заколят, хегемоне?

— Да — отговори Пилат — и цялата ми надежда е във вашата изумяваща всички изпълнителност.

Гостът оправи тежкия колан под наметалото си и каза:

— Имам честта да ви пожелаю здраве и радости.

— Ах, да — тихо възкликна Пилат, — за малко да забравя! Дължа ви нещо!...

Гостът се изненада.

— Прокураторе, наистина нищо не ми дължите.

— Но как! Когато пристигах в Иершалаим, нали помните тълпата просяци... понечих да им хвърля пари, но нямах и взех от вас.

— О, прокураторе, това е дреболия!

— Човек трябва да помни и дреболиите.

Пилат се обърна, вдигна захвърленото на стола зад него наметало, извади изпод него кожена кесия и я подаде на госта. Той се поклони, докато я вземаше, и я прибра под наметката си.

— Чакам да ми докладвате за погребението — каза Пилат, — а също и какво е станало с Иуда от Кариот — още тази нощ, чувате ли, Афраний, тази. Ще заповядам на конвоя да ме събуди, щом дойдете. Чакам ви!

— Имам честта — каза началникът на тайната служба, обърна се и напусна балкона.

Чуваше се как стъпките му хрущят по мокрия пясък на площадката, после ботушите му затропаха по мрамора между лъвовете. Сетне престанаха да се виждат краката му, тялото и накрая качулката. Едва тогава прокураторът забеляза, че слънцето вече го няма и че е паднал здрач.

[1] В древноримската митология божества покровители и пазители. ↑

[2] Прототип на Афраний е Афраний Бур, за когото подробно се разказва в книгата на специалиста по история на религиите Е. Ренан (1823–1892) „Антихрист“. Цитати от нея са запазени в архива на Булгаков. Ренан пише за „благородния“ Афраний Бур, заемащ поста на преториански префект в Рим (длъжностно лице, изпълняващо освен всичко останало и функциите на полицаи) и починал през 62 година. По думите на историка той е трябвало „да изкупи с печалната си смърт престъпното си желание да стори добро, съобразявайки се същевременно със злото“.

Като тъмничар на апостол Павел Афраний Бур се държи с него хуманно, макар че, както пише Ренан, преди това „Павел не е имал никаква непосредствена връзка с него. Но може би човешкото държание с апостола се дължи на благотелното влияние, което е излъчвал този справедлив и добродетелен човек“. Под „печална смърт“ тук се има предвид сведението на прочутия римски историк Тацит в „Анали“ за широко разпространеното мнение, че Афраний Бур е отровен по заповед на император Нерон.

Афраний и Пилат Понтийски в романа също се опитват да сторят добро, без обаче да скъсват със злото. Пилат се стреми да помилва

Иешуа Ха-Ноцри, но потвърждава смъртната присъда, защото се страхува от евентуален донос. Изпълнявайки служебния си дълг, Афраний ръководи екзекуцията, но после по завоалираната заповед на прокуратора убива доносника Иуда от Кариот.

В „Антихрист“ на Ренан се споменава длъжността полицейски префект на Иудея. Афраний в романа е фактически началник на полицията в Иудея, наречена в романа „тайна стража“. ↑

ДВАЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

ПОГРЕБЕНИЕТО

Може би този здрач беше причината външността на прокуратора внезапно да се промени. Той сякаш изведнъж се състари, прегърби се и го обзе тревога. По едно време се обърна, хвърли поглед към празния стол, на чиято облегалка бе оставил наметалото, и се стресна. Наближаваше празничната нощ, вечерните сенки играеха своя танц и вероятно на уморения прокуратор му се стори, че там е седнал някой. В прилив на уплаха той посегна, но не го взе и започна да снове по балкона, като ту потриваше ръце, ту бързо отиваше до масата и грабваше чашата, ту се спираше и вперваше празен поглед в мозайката на пода, сякаш се опитваше да разчете по нея някакви писмена.

За втори път този ден се почувства някак потиснат. Разтърка слепоочието си, в което от адската сутрешна болка бе останал само тъп, леко натрапчив спомен, и отново, и отново се опита да проумее на какво се дължат душевните му терзания. Бързо разбра, но се помъчи да се самозалъже. Стана му ясно, че днес безвъзвратно е изпуснал нещо и сега чрез някакви дребни, нищожни и най-вече закъснели действия иска да навакса. А самозалъгването се изразяваше в опитите му да си внуши, че тези сегашни, вечерни действия са не по-малко важни от сутрешната присъда. Но трудно успяваше.

В един момент той рязко спря и подсвирна. В отговор от мрака отекна дрезгав лай и от градината до терасата дотича гигантско остроухо куче със сива козина и нашийник с позлатени плочки.

— Банга, Банга! — тихо го повика прокураторът.

Кучето застана на задни лапи, опря предните на раменете му така, че едва не го събори, и го близна по бузата. Прокураторът седна на стола, Банга изплези език и дишайки учестено, легна в нозете на стопанина си, а радостта в очите му означаваше, че бурята е свършила — единственото нещо на този свят, от което то се страхуваше, а също че отново е тук, до човека, когото обичаше, уважаваше и смяташе за най-могъщ в света, благодарение на който кучето се смяташе за привилегировано, висше и особено същество. Но легнало в нозете му

и без дори да гледа стопанина си, вперило поглед в свечеряващата се градина, то разбра, че стопанинът му се измъчва от нещо. Затова промени позата си, стана, обиколи го отстрани и сложи предните лапи и главата си в скута му, като изцапа наметалото с мокър пясък. Вероятно действията на Банга би трябвало да означават, че той утешава своя стопанин и е готов да посрещне злините заедно с него. Опитваше се да го изрази и с мимолетните си погледи към него, и с бдително наострените си уши. Така двамата — куче и човек, които се обичаха взаимно, посрещнаха празничната нощ на терасата.

През това време гостът на прокуратора беше потънал в грижи. След като напусна горната площадка на градината пред терасата, той слезе по стълбите на следващата, зави надясно и стигна до казармите, които се намираха в пределите на двореца. Тук бяха разквартирувани двете центурии, дошли заедно с прокуратора за празниците в Иершалаим, а също тайната стража, командвана от самия гост. В казармите той не се бави дълго, най-много десет минути, но след тези десет минути от двора излязоха три каруци, натоварени с шанцови инструменти и буре с вода. Съпровождаха ги петнайсет ездачи със сиви наметала. Всички заедно напуснаха територията на двореца през задната порта^[1], поеха на запад, минаха през градската порта и по пътеката се насочиха първо към пътя за Витлеем, а после по него стигнаха на север до разклона пред Хевронската врата и тогава вече поеха по пътя за Яфа, откъдето днес беше минала процесията с осъдените на смърт. Междувременно се стъмни и на хоризонта се показа луната.

Малко след като каруците и съпровождащата ги дружина заминаха, от двореца на кон си тръгна и гостът на прокуратора, преоблечен с тъмен вехт хитон. Той пое не извън града, а към него. По-късно човек можеше да го види как приближава Антониевата крепост съвсем близо до големия храм от северната му страна. Остана в крепостта също за кратко, а сетне следите му поеха из Долния град, из неговите криволичещи улички, по които той яздеше вече муле.

Гостът добре познаваше града и лесно намери уличката, която му трябваше. Наричаха я „Гръцката“, защото там имаше няколко гръцки дюкяна, включително и един за килими. Точно пред него той спря мулето, слезе и го върза за пръстена пред вратата. Беше вече затворено. Гостът мина през малката врата съвсем близо до входа на дюкяна и се

озова в квадратно дворче, цялото заето от бараки. Зави зад един ъгъл, стигна до малката каменна тераса на обрасла с бръшлян къща и се огледа. И в нея, и в бараките беше тъмно, още не бяха запалили светилниците. Гостът повика тихо:

— Низа!

На повика му изскърца врата и във вечерния полумрак на терасата се показва млада гологлава жена. Тя се наведе през парапета и загледа с тревога да види кой е дошъл. Позна пришълеца, усмихна му се приветливо, закима с глава и му помахна.

— Сама ли си? — на гръцки попита Афраний.

— Сама съм — прошепна жената от тераската. — Тази сутрин мъжът ми замина за Кесария. — Погледна към вратата и добави шепнешком: — Но слугинята е къщи. — Тя му направи знак да влезе.

Афраний се огледа и стъпи на каменните стъпала. После и жената, и той изчезнаха в къщата.

Афраний остана при жената съвсем кратко — не повече от пет минути. После напусна къщата и терасата, още повече смъкна качулката над очите си и излезе навън. През това време в околните къщи вече палеха светилниците, предпразничната навалица беше все още голяма и Афраний с мулето си се изгуби в потока от минувачи и ездачи. По-нататъшният му път не е известен никому.

Щом остана сама, жената, която бе нарекъл Низа, започна да се преоблича, и то доста припряно. Но колкото и трудно да ѝ беше да намира нужните неща в тъмната стая, тя не запали светилника и не повика слугинята. Едва когато се приготви и сложи на главата си тъмната забрадка, в къщата се чу гласът ѝ:

— Ако някой ме търси, кажи му, че съм отишла на гости при Енанта.

В тъмното се чу мърморенето на старата слугиня:

— При Енанта ли? Ах тази Енанта! Мъжът ти нали ти забрани да ходиш при нея! Тя е сводница, тая твоя Енанта! Да знаеш, че ще му кажа...

— Хайде, хайде, млъкни — отвърна Низа и като сянка се измъкна от къщата.

Сандалите ѝ затропаха по каменните плочи на дворчето. Слугинята промърмори нещо и затвори вратата на терасата. Низа напусна къщата си.

През същото време от друга уличка в Долния град, която на чупки криволичеше към едно от градските езерца, през вратичката на невзрачна къща, чийто калкан гледаше към уличката, а прозорците ѝ — към двора, излезе младеж с добре подстригана брада, с бяла чиста кефа, стигаща до раменете му, с нов празничен син талит отдолу с пискюли и с нови скърцащи сандали. Нагизденият за големия празник хубавец с гърбав нос вървеше бодро, подминаваше забързаните към къщи за празничната трапеза минувачи и гледаше как прозорците светват един по един. Младежът вървеше по пътя покрай пазара към двореца на първосвещеника Каифа, който се намираше в подножието на храмовия хълм.

Подир миг човек можеше да го види, че влиза през портата в двора на Каифа. А след още малко време — че излиза оттам. Като се отби до двореца, в който вече грееха светилници и факли и цареше празнична суетня, младежът тръгна още по-бодро, още по-радостно и забърза обратно към Долния град. На ъгъла, където улицата се вливаше в пазарния площад, в кипежа и блъсканицата сякаш с танцова стъпка го задмина леко вървяща жена с черна забрадка, смъкната почти до очите ѝ. Докато го задминаваше, тя за миг повдигна забрадката, хвърли един поглед към младежа, но не забави крачка, а напротив, ускори я, сякаш понечи да се скрие от този, когото беше задминала.

Младежът не само забеляза жената, не, той я позна, а като я позна, трепна, спря се, загледа я с недоумение и тозчас се втурна след нея. Едва не събори някакъв минувач със стомна в ръката, настигна я и тежко задъхан от вълнение, извика:

— Низа!

Тя се обърна, присви очи, при което лицето ѝ изрази хладно отегчение, и сухо отговори на гръцки:

— Ах, ти ли си, Иуда? Не можах веднага да те позная. Впрочем това е на късмет. При нас казват, че ако не познаеш някого, той ще стане богат...

Развълнуван тъй много, че сърцето му под черното покривало запърха като птица, Иуда попита шепнешком и на пресекулки, да не би някой да го чуе:

— Къде отиваш, Низа?

— Защо питаш? — отговори тя, забави крачка и го изгледа надменно.

Тогава в гласа на Иуда прозвучаха детински нотки и той зашепна смутено:

— Но как?... Нали се бяхме разбрали? Щях да дойда у вас. Нали каза, че цяла вечер ще си у дома...

— Ах, не, не — отговори Низа и капризно издаде напред долната си устна, от което на Иуда му се стори, че лицето ѝ, най-красивото лице, което беше виждал през живота си, стана още по-красиво, — доскуча ми. Вие си имате празник, а аз какво да правя? Да седя и да слушам как въздишаш на терасата ли? А на това отгоре да се страхувам, че слугинята ще каже на мъжа ми? Не, не, реших да отида извън града да послушам славеите.

— Как извън града? — смутено попита Иуда. — Сама?

— Сама, разбира се — отговори Низа.

— Нека да дойда с теб — задъхано рече Иуда.

Мислите му се объркаха, той забрави за всичко на света и умоляващо я загледа в сините, но сега сякаш превърнали се в черни очи.

Тя не отговори нищо и забърза напред.

— Но защо мълчиш, Низа? — жално попита Иуда, когато я настигна.

— Няма ли да ми е скучно с теб? — изведнъж попита тя и се спря. Тогава мислите на Иуда съвсем се объркаха. — Е, добре — най-после омекна тя, — ела.

— Къде, къде?

— Чакай... Да влезем в това дворче да се разберем, защото ме е страх, че някой познат ще ме види и после ще кажат, че съм се срещала с любовника си.

Изведнъж Низа и Иуда изчезнаха от пазара. Те си шепнеха зад вратата на някакъв двор.

— Иди в маслиновата горичка — прошепна Низа, смъкна забрадката си и се извърна от някакъв човек, който влизаше в двора с кофа в ръката, — в Гетсимания, отгатък Кедрон, разбра ли?

— Да, да, да.

— Аз ще тръгна първа — продължаваше Низа, но недей да ме следваш по петите, а изостани малко. Ще вървя напред... Когато

минеш през потока... знаеш ли къде е пещерата?

— Знам, знам...

— Ще минеш покрай маслобойната нагоре и ще завиеш към пещерата. Аз ще бъда там. Само не тръгвай веднага, имай търпение, изчакай тук. — И с тия думи Низа излезе от двора, сякаш не беше разговаряла с Иуда.

Той остана известно време сам и се помъчи да сложи ред в обърканите си мисли. Чудеше се как ще обясни пред своите близки отсъствието си на празничната трапеза. Стоеше и съчиняваше някаква лъжа, но от вълнение не можа да измисли и да приготви нищо свястно и краката му сами, без неговата воля го понесоха вън от двора.

Той промени своя път, вече не вървеше към Долния град, а зави обратно към двореца на Каифа. Сега Иуда почти не различаваше нищо наоколо. Празникът бе завладял града. В прозорците наоколо не само грееха светлини, но се чуваха и славословия. Последните закъснели пришпорваха своите магарета, шибеха ги и им подвикваха. Краката сами носеха Иуда и той не забеляза как покрай него прелетяха обраслите в мъх кули на Антониевата крепост, той не чу рева на фанфарите в крепостта, не обърна никакво внимание на конния римски патрул с факела, който обля пътя му с тревожна светлина. Щом подмина крепостта, Иуда се обърна и видя, че страшно високо над храма са пламнали два гигантски петосвещника. Дори тях различи смътно, стори му се, че над Иершалаим са грейнали десет невиджани по размери лампади, чиято светлина съперничи на единствената, която се издигаше все повече над Иершалаим — лампадата на луната. Сега не го интересуваше нищо, освен да стигне до Гетсиманската порта и по-скоро да излезе от града. От време на време имаше усещането, че пред него сред гърбовете и лицата на минувачите се мярка танцуващата фигурка, която го води напред. Но това беше измама, Иуда разбираше, че Низа е много по-нататък. Той хукна покрай сарафските дюкяни и накрая стигна до Гетсиманската порта. Там, пламнал от нетърпение, той все пак трябваше да се позабави. В града влизаха камили, а след тях военният сирийски патрул, който Иуда прокле наум...

Но всичко свършва. Нетърпеливият Иуда беше вече зад градската стена. Отляво видя малкото гробище, до него — няколко раирани шатри на богомолци. Прекоси огрения от луната пращен път и пое към

Кедронския поток, за да го премине. Водата в краката му ромонеше тихо. Прескачайки от камък на камък, той най-сетне стигна до отсрещния Гетсимански бряг и с огромна радост видя, че тук пътят над градините е пуст. Наблизо вече се открояваха полуразрушените порти на маслиновата плантация.

След задуха в града Иуда се изненада от омайния мирис на пролетната нощ. Откъм градината, от Гетсиманските поляни, през оградата преливаше вълна от ухания на мирта и акации.

Никой не охраняваше портата, там нямаше жива душа и след няколко минути Иуда вече тичаше в потайната сянка на огромните клонести маслини. Пътят водеше нагоре, Иуда се изкачваше тежко задъхан и от време на време от мрака се озоваваше върху пъстри лунни килими като тези, които беше виждал в магазинчето на ревнивия мъж на Низа. След малко на поляната вляво зърна маслобойната с тежкото каменно колело и купчината бурета. В градината беше безлюдно. По залез работата беше свършила. Наоколо нямаше жива душа и сега над Иуда ехтяха и се надпяваха хоровете на славеите.

Беше близо до целта. Той знаеше, че вдясно в тъмното сега ще започне да чува тихия шепот на течащата в пещерата вода. Така и стана, чу го. Захладня.

Тогава той забави крачка и извика тихо:

— Низа!

Но вместо Низа иззад дебелия ствол на маслината се откъсна и изскочи на пътя набита мъжка фигура, в ръката ѝ блесна нещо и тозчас угасна.

Иуда отстъпи и извика тихо:

— Ах!

Втори човек препречи пътя му.

Първият попита:

— Колко ти платиха одева? Казвай, ако искаш да останеш жив!

В сърцето на Иуда припламна надежда. Той извика отчаяно:

— Трийсет тетрадрахми! Трийсет тетрадрахми. Нося всичко, което ми дадоха. Ето ги парите! Вземете ги, но ми оставете живота!

Човекът отпред мигом грабна кесията от ръцете му. И в същия миг зад гърба на Иуда като мълния блесна нож и удари влюбения между ребрата. Иуда залитна и простря нагоре ръцете си със сгърчени

пръсти. Застаналият отпред го посрещна със своя нож и го заби до дръжката в сърцето му.

— Ни... за... — не с присъщия си висок и чист младежки глас, а с нисък и изпълнен с укор тембър продума Иуда и не пророни нито звук повече. Тялото му така силно се удари в земята, че тя изкънтя.

Тогава на пътя излезе трети човек. Беше с наметало с качулка.

— Хайде, побързайте — заповяда той.

Убийците бързо увиха в парче кожа кесията заедно с бележката, която им даде третият, и я вързаха с канап. Вторият прибра малкия пакет в пазвата си, след което двамата убийци се пръснаха на различни страни от пътя и мракът между маслините ги погълна. А третият клекна до убития и го погледна в лицето. В сянката то му се видя бяло като тебешир и някак одухотворено хубаво. След броени секунди на пътя не бе останал ни един от живите. Безжизненото тяло лежеше с разперени ръце. Лявото му ходило бе попаднало в лунно петно, така че се открояваше всяка каишка от сандала.

Цялата Гетсиманска градина ехтеше от песента на славеите. Къде отидоха двамата мъже, заклали Иуда, никой не знае, но пътят на третия с качулката е известен. Той кривна от пътеката и се насочи на юг през гъсталака от маслинови дървета. Прескочи оградата далеч от главната порта, в левия ъгъл, където горните камъни на зидарията бяха опаднали. И скоро стигна до брега на Кедрон. Тогава нагази и известно време вървя през водата, докато в далечината не видя силуетите на два коня и човек до тях. Конете също стояха в потока. Водата струеше и миеше копитата им. Чакащият яхна единия, човекът с качулката се метна на другия, двамата бавно тръгнаха през потока и камъните затракаха под конските копита. Скоро ездачите излязоха от водата, стъпиха на Иершалаимския бряг и бавно поеха покрай градската стена. По едно време конярят се откъсна напред и изчезна от поглед, а онзи с качулката спря коня си, слезе на пустеещия път, свали наметалото си, обърна го наопаки, извади един плосък шлем без пера и си го сложи. Сега вече на коня се метна човек с бойна хламида и къс меч на кръста. Той дръпна юздите и буйният кавалерийски кон препусна в тръс, друсайки ездача. Не оставаше много път. Конникът приближаваше южната порта на Иершалаим.

Под нейната арка танкуваше и подскачаше неспокойният пламък на факлите. Войниците от втора центурия на Мълниеносния легион,

които бяха на пост, седяха по каменните пейки и играеха на зарове. Като видяха влизащия военен, наскочаха от местата си, той им махна с ръка и влезе в града.

Всичко там бе потънало в празнични светлини. В прозорците грееха пламъците на светилниците и слети в нестроен хор, отвред звучаха славословия. Когато от време на време надникнеше през някой прозорец откъм улицата, ездачът успяваше да види хората на празничната трапеза с ярешко и с чаши вино сред блюдата с пикантни подправки. Той си свирукаше тихо някаква песничка, в умерен тръс се движеше по опустелите улици на Долния град в посока към Антониевата кула и сегиз-тогиз поглеждаше към петосвещниците, невиджани никъде по света и пламтящи над храма, или към луната, която висеше още по-нагоре от тях.

Дворецът на Ирод Велики не вземаше никакво участие в тържественото отбелязване на пасхалната нощ. В допълнителните му покои, обърнати на юг, където бяха настанени офицерите от римската кохорта и легатът на легиона, светеше, там се долавяше някакво движение и живот, но предната, парадната част, която обитаваше единственият и сякаш заточен жител на двореца — прокураторът — с всичките си колони и златни статуи беше като ослепяла под ярката луна. Тук, вътре в двореца, властваха мракът и тишината. И както беше казал на Афраний, прокураторът не пожела да влезе вътре. Той заповяда да му пригответ постеля на балкона, там, където бе обядвал, а сутринта бе провел разпита. Легна на приготвеното ложе, но сънят бягаше от очите му. Оголената луна висеше високо в чистото небе и в продължение на няколко часа прокураторът не отмести поглед от нея.

Някъде към полунощ сънят се смили над хегемона. Той се прозя конвулсивно, разкопча и свали наметалото си, а също препасващия дрехите му колан с широк стоманен нож в ножницата, сложи го на стола до ложето, събу сандалите и се изтегна. Банга тозчас скочи в леглото му и сложи главата си до неговата, а прокураторът го прегърна през шията и най-после затвори очи. Едва тогава заспа и кучето.

Скрито от луната с колона, ложето тънеше в полумрак, но между стълбите и постелята се бе проточила лунна пътека. И в мига, когато прокураторът загуби връзка с нещата от заобикалящата го действителност, той веднага пое по светлата пътека право нагоре към луната. От щастие дори се засмя насън, тъй прекрасно и неповторимо

бе всичко по прозрачния синкав път. Вървеше заедно с Банга, а до него крачеше скитникът философ. Те спореха за нещо много сложно и важно и никой от тях не можеше да наддума другия. Двамата бяха на коренно противоположни мнения, затова спорът им беше особено интересен и безкраен. От само себе си се разбира, че днешната екзекуция е била чисто и просто недоразумение, защото нали философът, измислил тъй невероятното и нелепо нещо, че всички хора са добри, вървеше тук, следователно беше жив. И естествено, напълно ужасна би била дори само мисълта, че такъв човек може да бъде екзекутиран. Не е имало екзекуция! Не е имало! Ето къде се криеше цялата прелест на това пътешествие нагоре по лунната стълба.

Свободно време имаше предостатъчно, бурята щеше да се разрази чак привечер, и малодушието безспорно е един от най-страшните пороци. Така говореше Иешуа Ха-Ноцри. Не, философе, ще ти възразя: то е най-страшният порок.

Ето например сегашният прокуратор на Иудея и бивш трибун на легиона не беше проявил малодушие тогава, в Долината на девите, когато яростните германци едва не прегризаха гърлото на великана Плъходава, нали? Простете, философе! Нима вие, с вашия ум, допускате мисълта, че заради човек, извършил престъпление против кесаря, прокураторът на Иудея ще погуби кариерата си?

— Да, да — стенеше и хлипаше насън Пилат.

Разбира се, че ще я погуби. Сутринта все още не би я погубил, но сега, тази нощ, след като е претеглил нещата, е съгласен да я погуби. Ще направи всичко, за да спаси от екзекуция напълно невинния безумен мечтател и лечител!

— Отсега нататък ние винаги ще бъдем заедно — говореше му насън дрипавият философ скитник, незнайно как озовал се на пътя на ездача със златното копие. — Където е единият, там ще бъде и другият! Споменат ли за мен, веднага ще споменат и за теб. Мен, подхвърленото дете, сина на незнайни родители, и теб — сина на краля звездоброец и дъщерята на мелничаря, хубавицата Пила.

— Да, недей ме забравя, споменавай мен, сина на звездоброеца — молеше насън Пилат.

И получил утвърдително кимане от вървящия до него бедняк от Ен Сарид^[2], жестокият прокуратор на Иудея плачеше насън и се смееше от радост.

Всичко това беше добре, но толкова по-ужасно бе събуждането на хегемона. Банга заръмжа срещу луната и лъсналата като намазана с масло синкава пътека пред прокуратора се сгромоляса. Той отвори очи и най-напред се сети, че екзекуция е имало. Първото, което направи, беше по навик да се вкопчи в нашийника на Банга, после с болезнено смъдящи очи затърси луната и видя, че тя се е отместила встрани и е станала сребриста. Нейната светлина се прекъсваше от друга, неприятна, която подскочаше на балкона точно пред него. В ръцете на центуриона Плъходава пламтеше и димеше факел. Той го държеше и със страх и злоба поглеждаше към опасното, готово за скок животно.

— Не, Банга — каза прокураторът с болнав глас и се изкашля. Засенчи с ръка очите си и продължи: — И нощем, и при луна няма покой за мен. О, богове! И вашата длъжност не е лесна, Марк. Да осакатяват войниците...

Марк гледаше прокуратора с огромна почуда и той се сепна. За да заглади казаното под влияние на съня, хегемонът рече:

— Не се сърдете, центурионе, моето положение е още по-лошо. Какво искате?

— Търси ви началникът на тайната стража — спокойно съобщи Марк.

— Поканете го, поканете го — заповяда прокураторът, прокашля се и затърси с боси крака сандалите си.

По колоните заиграха отблясъци и по мозайката затракаха калигите на центуриона. Той излезе в градината.

— И при луна за мен няма покой — скръцна със зъби прокураторът.

Човекът с качулката зае мястото на центуриона на терасата.

— Банга, не! — тихо каза прокураторът и стисна врата на кучето.

Преди да заговори, Афраний както винаги се огледа и се скри в сянката, а като се увери, че освен Банга на терасата няма никого, тихо каза:

— Моля да ме дадете под съд, прокураторе. Бяхте прав. Не успях да опазя Иуда от Кариот, заклаха го. Моля да ме осъдите и да приемете оставката ми.

Афраний имаше чувството, че го гледат два чифта очи — кучешки и вълчи.

Той извади изпод хламидата си вкоравената от кръв кесия, запечатана с два печата.

— Ето тази торбичка с пари убийците подхвърлили в дома на първосвещеника. Кръвта по нея е на Иуда от Кариот.

— Интересно колко има вътре? — попита Пилат и се наведе над торбичката.

— Трийсет тетрадрахми.

Прокураторът се подсмихна и каза:

— Малко са.

Афраний мълчеше.

— Къде е убитият?

— Това не знам — със спокойно достойнство отговори човекът, който никога не се разделяше със своята качулка, — тази сутрин ще започнем разследване.

Прокураторът трепна и остави каишката на сандала, която не искаше да се закопчае.

— Но сте сигурен, че е убит?

Отговорът беше суховат:

— Прокураторе, от петнайсет години работя в Иудея. Започнах службата си по времето на Валерий Грат. За мен не е задължително да видя трупа, за да кажа, че човекът е убит, затова ви докладвам, че преди няколко часа онзи, който се наричаше Иуда от Кариот, беше заклан.

— Простете, Афраний — отговори Пилат, — още не съм се разсънил, затова го казах. Лошо спя — усмихна се той — и непрекъснато сънувам лунен лъч. Представяте ли си колко смешно. И че се разхождам по този лъч. И тъй, бих искал да науча вашите предположения по случая. Къде се каните да го търсите? Седнете, началнико на тайната служба.

Афраний се поклони, премести стола по-близо до леглото и седна, като издрънча с меч.

Мисля да го търся близо до маслобойната в Гетсиманската градина.

— Тъй, тъй. Защо точно там?

— Според мен Иуда е убит не в самия Иершалаим и не някъде далеч от него, хегемоне. Той е убит край Иершалаим.

— Аз ви смятам за един от най-големите познавачи във вашата работа. Не знам всъщност как стоят нещата в Рим, но в колониите нямате равен на себе си. Обяснете ми защо мислите така.

— В никакъв случай не допускам, че Иуда се е оставил в ръцете на някакви съмнителни хора в очертанятия на града — тихо каза Афраний. — Човек не може да бъде заклан тайно на улицата. Значи би трябвало да са го примамили в някое мазе. Но службата вече го търси в Долния град и със сигурност би го намерила. В града обаче го няма, гарантирам ви го. Ако са го убили далеч от града, тази кесия с пари не би могла да бъде подхвърлена толкова скоро. Той е убит близо до града. Успели са да го примамят в околностите.

— Не проумявам как е могло да стане.

— Да, прокураторе, това е най-трудният въпрос в цялата работа и аз дори не знам дали ще успее да го реша.

— Наистина загадъчно! Незнайно защо в празничната вечер един вярващ напуска града, оставя пасхалната трапеза и после загива. Кой и с какво е могъл да го примамят? Дали не го е сторила жена? — изведнъж вдъхновено попита прокураторът.

Афраний му отговори спокойно и убедително:

— В никакъв случай, прокураторе. Такава възможност е напълно изключена. Нека разсъждаваме логично. Кой е имал интерес от смъртта на Иуда? Някои скитащи фантазори, някакъв тесен кръг, в който не е имало никакви жени. За да се ожени човек, му трябват пари, прокураторе, за да създаде рожба — също, но за да заколи друго с помощта на жена, му трябват много, много пари, а никой скитник не разполага с такива. В тази работа не е замесена жена, прокураторе. Нещо повече, подобно тълкувание на убийството може само да ни отклони от следата, да попречи на следствието и да ме обърка.

— Виждам, че сте напълно прав, Афраний — каза Пилат, — само си позволих да изкажа предположение.

— За жалост то е погрешно, прокураторе.

— Но тогава какво, какво тогава? — възкликна прокураторът и с неутолимо любопитство се взря в лицето на Афраний.

— Предполагам, че отново опира до пари.

— Чудесна мисъл! Но кой и за какво е можел да му предложи пари през нощта извън града?

— О, не, прокураторе, не е така. Аз имам едно-единствено предположение и ако то не е вярно, едва ли ще намеря други обяснения — Афраний се наведе по-близо до прокуратора и допълни шепнешком: — Иуда е искал да скрие парите си на някое потайно място, което само той да знае.

— Много изтънчено обяснение. Нещата сигурно са стояли точно така. Сега ви разбирам: примамили са го не хора, а собствената му мисъл. Да, да, така е.

— Така е. Иуда е бил недоверчив. Криел е парите си от хората.

— Да, казахте в Гетсимания. Но защо възнамерявате да го търсите точно там, да ви признае, не разбирам.

— О, прокураторе, много е лесно. Никой не би крил парите си по пътищата, на открито или пустеещо място. Иуда не е бил нито на пътя за Хеврон, нито на пътя за Витания. Той е трябвало да бъде на някое защитено, скришно място с дървета. Толкова е просто. А около Иершалаим няма такива места, освен в Гетсимания. Не е могъл да отиде далеч.

— Напълно ме убедихте. И какво да правим сега?

— Незабавно ще започна да търся убийците, които са проследили Иуда извън града, а аз самият, както вече ви докладвах, ще отида под съд.

— Защо?

— Снощи на пазара, след като той е излязъл от двореца на Каифа, моята охрана го е изгубила. Не знам как е станало. В живота ми не се е случвало подобно нещо. Той беше взет под наблюдение веднага след нашия разговор. Но в района на пазара е тръгнал нанякъде, направил е такава странна криволица, че е изчезнал безследно.

— Така. Заявявам ви, че не смятам за нужно да ви давам под съд. Вие сте направили всичко, което сте могли, и никой на този свят — тук прокураторът се усмихна — не би могъл да стори повече от вас. Потърсете сметка на ония, които е трябвало да проследят Иуда. Но дори и тогава, предупреждавам ви, не бих искал да бъдете прекалено строг. В края на краищата ние направихме всичко, за да се погрижим за тоя негодник! Да, забравих да ви попитам — прокураторът разтърка чело — как са успели да подхвърлят парите на Каифа?

— Вижте, прокураторе... Това не е особено трудно. Отмъстителите са проникнали през задната част на двореца на Каифа,

там, където уличката стига до двора. И са хвърлили кесията през оградата.

— С бележката ли?

— Да, точно както предполагайте, прокураторе. Всъщност вижте. Афраний махна печата от вързопа и показа на Пилат какво има вътре.

— Но моля ви, какво правите, Афраний, печатите сигурно са храмови!

— Прокураторът не бива да се безпокои по този въпрос — отговори Афраний и затвори вързопа.

— Нима разполагате с всички печати? — засмя се Пилат.

— Няма как, прокураторе — без сянка от шега и много хладно отвърна Афраний.

— Представям си какво е станало у Каифа!

— Да, прокураторе, случката е предизвикала силно вълнение. Веднага ме повикаха.

Дори в полумрака се виждаше как блестят очите на Пилат.

— Интересно, интересно...

— Осмелявам се да възразя, прокураторе, не беше интересно. Много скучна и уморителна работа. На въпроса ми дали в двореца на Каифа на някого са били платени пари, ми отговориха категорично, че не е имало такова нещо.

— А, така ли? Е, щом не са били платени, значи не са били платени. Толкова по-трудно ще бъдат намерени убийците.

— Съвършено вярно, прокураторе.

— Да, Афраний, внезапно ми хрумна ето какво: дали той сам не е посегнал на живота си?

— О, не, прокураторе — отговори Афраний и от изненада чак се облегна назад, — извинете ме, но това е абсолютно невъзможно!

— Ах, в този град всичко е възможно! Готов съм да се обзаложа, че след съвсем малко време слуховете ще плъзнат из целия град.

Афраний стрелна прокуратора с поглед, помисли и отговори:

— Възможно е, прокураторе.

На прокуратора явно не му даваше мира въпросът за убийството на човека от Кариот, макар че всичко беше ясно, и той попита дори с известна мечтателност:

— Бих искал да съм видял как го убиват.

— Убит е с извънредна вещина, прокураторе — отговори Афраний и го погледна с известна ирония.

— Откъде знаете?

— Благоволете да обърнете внимание на вързопя, прокураторе — отговори Афраний, — гарантирам ви, че кръвта на Иуда е бликнала като фонтан. Виждал съм убити през живота си, прокураторе!

— Значи е сигурно, че няма да оживее?

— Не, прокураторе, ще оживее — с философска усмивка отговори Афраний, — когато над него прозвучи тръбата на месията, когото очакват тук. Но не преди това!

— Достатъчно, Афраний. Нещата са ясни. Да минем към погребението.

— Екзекутираните са погребани, прокураторе.

— О, Афраний, би било престъпление да ви дадем под съд. Вие заслужавате най-висока награда. Как стана всичко?

Афраний започна разказа с това, че докато той се занимавал с Иуда, отрядът от тайната стража, ръководен от неговия помощник, стигнал до хълма привечер. Там едното тяло го нямало. Пилат трепна и каза дрезгаво:

— Ах, как можах да не го предвидя!

— Не се безпокойте, прокураторе — каза Афраний и продължи: — Телата на Дисмас и Гестас с изкълвани от хищните птици очи са били вдигнати и тозчас е започнало търсенето на третото тяло. Намерили са го много скоро. Един човек...

— Левий Матей — не въпросително, а по-скоро с увереност каза Пилат.

— Да, прокураторе...

— Левий Матей се криел в пещерата на северния склон на Плешивия връх и чакал да се мръкне. Голото тяло на Иешуа Ха-Ноцри било при него. Когато стражата влязла в пещерата с факли, Левий изпаднал в отчаяние и озлобление. Той крещял, че не е извършил никакво престъпление и че според закона всеки, който пожелае, има право да погребее екзекутиран престъпник. Казал, че не иска да се разделя с това тяло. Бил възбуден, викал нещо несвързано, ту молел, ту заплашвал и проклинал...

— Трябвало е да го хванат ли? — мрачно попита Пилат.

— Не, прокураторе, не — успокоително отговори Афраний, — успели са да усмирят дръзкия безумец, като му обяснили, че тялото ще бъде погребано.

— Като схванал какво му казват, Левий мирясал, но заявил, че никъде няма да ходи и желае да участва в погребението. Няма да си иде дори да тръгнат да го убиват и за целта даже им предложил фурнаджийския си нож, който носел.

— Пропъдили ли са го? — сподавено попита Пилат.

— Не, прокураторе, не. Моят помощник му разрешил да участва в погребението.

— Кой от вашите помощници е ръководел това? — попита Пилат.

— Толмай — отговори Афраний и допълни с тревога: — Да не би да е допуснал грешка?

— Продължавайте — отговори Пилат, — не е допусната грешка. Изобщо започвам малко да се смущавам, че имам работа с човек, който никога не греши. Този човек сте вие.

— Левий Матей бил качен в каруцата заедно с телата на екзекутираните и след около два часа стигнали до пустинната клисура на север от Иершалаим. Там отрядът работил на смени, за няколко часа изкопал дълбок ров и в него погребали и тримата екзекутирани.

— Голи ли?

— Не, прокураторе, за целта отрядът носел хитони. На пръстите на погребаните сложили пръстени. За Иешуа — с една резка, за Дисмас — с две и за Гестас — с три. Ямата е заровена и затрупана с камъни. Толмай знае какъв е знакът за разпознаване.

— Ех, ако можех да го предвидя! — навъсено рече Пилат. — Трябваше да се видя с този Левий Матей...

— Той е тук, прокураторе!

Пилат впери широко отворените си очи в Афраний, а после каза:

— Благодаря ви за всичко, което сте направили по случая. Моля ви утре да ми изпратите Толмай, като преди това му кажете, че съм доволен от него, а вас, Афраний — той извади от джобчето на колана си, оставен на масата, един пръстен и го подаде на началника на тайната служба, — моля да приемете това за спомен.

Афраний си поклонил и продума:

— Голяма чест, прокураторе.

— На отряда, който е извършил погребението, моля да раздадете награди. Да порицаете тези, които са изпуснали Иуда. А Левий Матей веднага при мен. Искам подробности по случая с Иешуа.

— Слушам, прокураторе — отговори Афраний и заотстъпва с поклони, а прокураторът плесна с ръце и извика:

— При мен! Донесете светилник в колонадата!

Докато Афраний се отдалечаваше, в ръцете на слугите зад гърба на Пилат вече проблясваха светлини. Сложиха на масата пред прокуратора три светилника и лунната нощ веднага отстъпи към градината, сякаш Афраний я отведе със себе си. На негово място на балкона се появи един дребен и мършав човек, воден от гиганта центурион, който улови погледа на прокуратора, тозчас се оттегли в градината и изчезна.

Прокураторът изучаваше новодошлия с жаден и малко уплашен поглед. Така човек гледа някого, за когото е чувал много, за когото той самият е мислил и когото най-после е видял.

Доведеният беше към четиридесетгодишен, черен, дрипав, покрит със засъхнала кал и гледаше като вълк, изпод вежди. Беше много неугледен и приличаше повече на градски просяк от тия, дето се тълпят по терасите на храма или по пазарите на шумния и мръсен Долен град.

Мълчанието продължи дълго и бе нарушено от странното поведение на доведения мъж. Лицето му се промени, той залитна и ако не беше се хванал за стола, щеше да падне.

— Какво ти е? — попита го Пилат.

— Нищо — отговори Левий Матей и сякаш мъчително преглътна нещо. Мършавата му, гола и мръсна шия се изду и отново изтъня.

— Какво ти е, отговаряй — повтори Пилат.

— Уморен съм — каза Левий и мрачно сведе очи.

— Седни — рече Пилат и му посочи стола.

Левий го погледна с недоверие, тръгна към стола, уплашено стрелна позлатените дръжки и седна не на стола, а до него, на пода.

— Обясни ми защо не седна на стола — попита Пилат.

— Мръсен съм, ще го изцапам — със сведени очи каза Левий.

— Сега ще ти донесат да ядеш.

— Не искам да ям — отговори Левий.

— Защо трябва да ме лъжеш? — тихо попита Пилат. — Та ти не си ял цял ден, а може и повече. Е, добре, недей да ядеш. Извиках те да ми покажеш ножа, който си носил.

— Войниците ми го отнеха, когато ме доведоха тук — каза Левий и мрачно добави: — Дайте ми го, трябва да го върна на човека, откраднах му го.

— Защо?

— За да прережа въжетата — отговори Левий.

— Марк! — извика прокураторът и центурионът се яви под колоните. — Дайте ми ножа му.

Центурионът извади от единия от двата калъфа на кръста си мръсния нож за хляб и го подаде на прокуратора, след което се оттегли.

— От кого си го взел?

— От хлебарницата до Хевронската порта, на влизане в града веднага вляво.

Пилат погледна широкото острие, опита с пръст дали е наточено и каза:

— За ножа не се безпокой, ще го върнат в хлебарницата. А сега да видя другото: покажи ми пергамент, който носиш със себе си, където са записани думите на Иешуа.

Левий го погледна с омраза и се усмихна така злобно, че лицето му напълно се разкриви.

— Всичко искате да ми вземете, нали? И последното, което имам? — попита той.

— Не казах „дай“ — отговори Пилат, — казах „покажи ми го“.

Левий бръкна в пазвата си и извади свитък пергамент. Пилат го взе, разгърна го, разстла го между светилниците, присви очи и започна да изучава трудно четливите мастилени знаци. Едва успяваше да разбере тези криволици, въсеше се, навеждаше се до самия пергамент и движеше пръст по редовете. Все пак успя да схване, че написаното представлява несвързана верига от някакви изречения, някакви дати, домакински бележки и поетични откъси. Някои неща прочете: „Смърт няма... Вчера ядохме сладки пролетни бакуроти^[3]...“

С разкривено от напрежението лице и присвити очи Пилат продължаваше да чете: „Ще видим чистата река на водите на живота... Човечеството ще гледа слънцето през прозрачен кристал...“

Изведнъж той трепна. В последните редове на пергамента разчете думите „... голям порок... малодушието“.

Сви пергамента и с рязко движение го подаде на Левий.

— Вземи — каза той, помълча малко и добави: — Ти, както виждам, си книжовник и няма защо да ходиш самотен, облечен като просяк и без подслон. В Кесария имам голяма библиотека, аз съм много богат и искам да те взема на служба. Ще се грижиш за папирусите, ще бъдеш нахранен и облечен.

Левий стана и отговори:

— Не, не искам.

— Защо? — мрачно попита прокураторът. — Неприятен ли съм ти, страх ли те е от мен?

Лицето на Левий се разкриви от същата зловна усмивка и той каза:

— Не, защото теб ще те е страх от мен. След като си го убил, няма да ти е много лесно да ме гледаш в очите.

— Млъкни — отговори Пилат, — вземи пари.

Левий отрицателно поклати глава, а прокураторът продължи:

— Знам, смяташ се за ученик на Иешуа, но ще ти кажа, че не си възприел нищо от това, на което той те е учил. Защото ако беше така, непременно щеше да вземеш нещо от мен. Имай предвид, че преди да умре, той казал, че не вини никого. — Пилат многозначително вдигна пръст, лицето му играеше. — И той самият непременно щеше да вземе нещо. Ти си жесток, а той не беше жесток. Къде ще ходиш?

Левий изведнъж се приближи до масата, подпря се с две ръце на нея и вперил пламнал поглед в прокуратора, зашепна:

— Хегемоне, да знаеш, че в Иершалаим ще заколя един човек. Много ми се ще да ти кажа, за да знаеш, че ще има още кръв.

— Знам, че ще има — отговори Пилат, — не ме изненадваш с думите си. Ти, разбира се, искаш да убиеш мен, нали?

— Теб няма да успея да убия — отговори Левий и се озъби в усмивка, — не съм толкова глупав да го вярвам, но ще заколя Иуда от Кариот, ще посветя остатъка от живота си на това.

Тогава очите на прокуратора плувнаха в наслада, той му направи с пръст знак да се приближи и каза:

— Няма да успееш да го сториш, не се безпокой. Тази нощ Иуда е бил заклан.

Левий отскочи от стола, озърна се налудничаво и извика:

— Кой го направи?

— Не бъди ревнив — ухили се Пилат и потри ръце — опасявам се, че освен теб е имало и други желаещи.

— Кой го направи? — шепнешком повтори Левий.

Пилат му отговори:

— Аз го направих.

Левий зяпна, погледна го слисано, а прокураторът продължи:

— Стореното, разбира се, не е достатъчно, но все пак аз го направих — и добави: — Е, сега ще вземеш ли нещо?

Левий помисли малко, поомекна и накрая каза:

— Заповядай да ми дадат парченце чист пергамент.

Измина час. Левий го нямаше в двореца. Сега тишината на утрото се нарушаваше само от тихите стъпки на часовете в градината. Луната бързо избледняваше, а в другия край на небето се виждаше белезникавото петънце на зорницата. Светилниците отдавна бяха угаснали. Прокураторът лежеше на ложето. С ръка под бузата той спеше и дишаше беззвучно. До него спеше Банга.

Така посрещна разсъмването на петнайсети нисан петият прокуратор на Иудея Пилат Понтийски.

[1] Задната стена на двореца на Ирод е всъщност западната стена на града и на запад от двореца е нямало как да се тръгне, така че каруците вероятно първо са тръгнали на юг. ↑

[2] Ен Сарид е арабското название на Назарет. ↑

[3] В статията си „Иершалаим и неговите околности в романа на Михаил Булгаков «Майстора и Маргарита»“ И. Л. Галинска пише, че по всяка вероятност писателят е бил добре запознат с творбата на А. Едершайм „Животът и епохата на Иисус Месията“ в превод на свещеника Михаил Тивейски. В книгата на А. Едершайм четем: „От Сирия в Йерусалим са се карали пресни плодове, бикурим.“

Така че тези плодове не са измислени от Михаил Булгаков. От книгата на Ф. У. Фарар „Животът на Иисус Христос“ обаче можем да съдим, че в Близкия изток „бакуроти“ биват наричани младите смокинови издънки. ↑

ДВАЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

КРАЯТ НА ПЕТДЕСЕТИ АПАРТАМЕНТ

Когато Маргарита стигна до последните думи от главата: „... Така посрещна разсъмването на петнайсети нисан петият прокуратор на Иудея Пилат Понтийски“, утрото беше настанало.

Чуваше се как в дворчето, в клоните на върбата и липата врабците си говорят някак сутрешно, весело и възбудено.

Маргарита стана от стола, протегна се и едва сега почувства, че цялото тяло я боли и че много ѝ се спи. Интересно е да отбележим, че в душата ѝ цареше мир. Мислите ѝ не бяха разпилени и тя изобщо не се терзаеше, че е прекарала нощта по свръхестествен начин. Не я вълнуваха спомените, че е била на бал у сатаната, че по някакво чудо Майстора ѝ е върнат, че романът се е възродил от пепелта, че всичко отново си е на мястото в сутерена на уличката, откъдето бе прогонен доносникът Алоизий Могарич. С две думи, запознанството с Воланд не ѝ беше донесло никаква психическа вреда. Всичко беше така, както май би трябвало да бъде. Тя отиде до съседната стая, убеди се, че Майстора спи дълбоко и спокойно, загаси излишната настолна лампа и се изтегна на малкия диван до отсрещната стена, застлан със стар, изпокъсан чаршаф. Подир миг вече спеше и онази сутрин не сънува нищо. Мълчаха стаите в сутерена, мълчеше цялата малка къщичка на предприемача и в глухата уличка беше тихо.

Но по същото време, тоест призори в събота, не спеше цял етаж в едно от московските учреждения и прозорците му, обърнати към големия асфалтиран площад, който пъплещите специални коли, бучейки, почистваха с четки, светеха с всичка сила и надвиваха блясъка на изгряващото слънце.

Целият етаж бе зает със следствието по случая с Воланд и лампите в десетте кабинета останаха запалени през цялата нощ.

Всъщност нещата се изясниха още предния ден, в петък, когато заради изчезването на ръководството и различните безобразия, случили се преди това по време на прочутия сеанс с черна магия,

трябваше да затворят „Вариете“. Само че на будния етаж през цялото време непрекъснато идваше нов и нов материал.

Сега следствието по странния случай с привкус на абсолютно явен сатанизъм, и то с примес на някакви хипнотични фокуси и направо несъмнен криминален оттенък трябваше да събере в едно всички разностранни и объркани събития на различни места в Москва.

Първият, на когото се наложи да посети обления в електричество буден етаж, беше Аркадий Аполонович Семплеяров, председателят на Акустичната комисия.

Следобед в петък в апартамента му в кооперацията до каменния мост отекна звън и един мъжки глас поиска да извикат Аркадий Аполонович на телефона. Съпругата на Семплеяров, която бе вдигнала слушалката, отговори мрачно, че Аркадий Аполонович не е добре, че си е легнал и не може да дойде до апарата. Той обаче все пак трябваше да го направи. На въпроса откъде му се обаждат, гласът в телефона отговори много накратко.

— Ей сегичка... секунда... веднага... — изломоти иначе доста надменната съпруга на председателя на Акустичната комисия и като стрела полетя към спалнята да вдигне Аркадий Аполонович от ложето, където той лежеше, отдаден на адски терзания при спомена за вчерашния сеанс и снощния скандал, последван от прогонването на саратовската му племенничка от жилището.

Е, не след секунда, но не и след минута, а само след четвърт минута Аркадий Аполонович по един пантоф на левия крак и само по бельо беше вече до телефона и мънкаше:

— Да, аз съм... Кажете, кажете...

Забравила през тези мигове всички отвратителни престъпления против верността, в които бе уличен нещастният Аркадий Аполонович, съпругата му надничаше с уплашена физиономия през вратата на антрето, размахваше другия пантоф и шепнеше:

— Пантофа, обуй си пантофа... Краката ти ще настинат — на което Аркадий Аполонович риташе към нея с босия си крак, правеше ѝ зловещи физиономии и мърмореше в телефона:

— Да, да, да, естествено, разбирам... Тръгвам веднага.

Той прекара цялата вечер на етажа, където се водеше следствието. Разговорът беше тягостен и много неприятен за него, защото трябваше да говори напълно откровено не само за вулгарния

сеанс и за сбиването в ложата, но също така (понеже наистина се налагаше) и за Милица Андреевна Покобатко от улица „Елоховская“, и за саратовската си племенничка, и за много други неща, разказът за които му причиняваше неописуеми страдания.

Естествено, че показанията на Аркадий Аполонович — човек интелигентен и културен, станал свидетел на безобразния сеанс, свидетел разумен и квалифициран, който много добре описа и самия тайнствен маг с маската, и двамата му дланпробни помощници и който много добре помнеше, че магът се казва именно Воланд — помогнаха значително за напредъка на следствието. А сравняването на неговите показания с тези на останалите свидетели — между които бяха и някои дами, пострадали след сеанса (онази с лилавото бельо, дете слиса Римски, и уви, много други), и куриерът Карпов, изпратен до петдесети апартамент на улица „Садовая“ — всъщност веднага спомогна да се установи мястото, където да се търсят виновниците за всички тия приключения.

Ходиха до петдесети апартамент, и то неведнъж, и не само го проучваха извънредно внимателно, но чукаха и по стените му, оглеждаха комините, търсиха тайници. Но всички тези мероприятия не дадоха никакъв резултат и при никое посещение в жилището не успяваха да намерят никого, макар да беше напълно ясно, че вътре има някой, независимо че всички лица, които по един или друг начин трябваше да отговарят за пристигналите в Москва чуждестранни артисти, решително и категорично казваха, че в Москва няма и не може да има никакъв черен маг на име Воланд.

Абсолютно никъде не се бил регистрирал след пристигането си, на никого не бил представял паспорта си или каквито и да било други документи, контракти и договори и никой не бил чувал нищо за него! Завеждащият програмния отдел на зрелищната комисия Китайцев се кълнеше и се кръстеше, че Стъопа Лиходеев не му е изпрацал никаква програма за представлението на Воланд и че не му е телефонира за пристигането на такъв Воланд. Така че Китайцев изобщо не можеше да си обясни и не знаеше как Стъопа е могъл да допусне във „Вариете“ да се проведе подобен сеанс. А когато казваха, че на сеанса Аркадий Аполонович лично е видял въпросния маг, Китайцев само разперваше ръце и поглеждаше нагоре. И дори само по очите му личеше и смело можеше да се каже, че е чист като кристал.

Колкото до онзи Прохор Петрович, председателя на главната зрелищна комисия...

А, да, за безумна радост на Анна Ричардовна и за огромна изненада на извиканата за нищо милиция, щом милиционерите влязоха в кабинета му, той веднага се върна в костюма си. И още нещо: след като се върна на мястото си, в своя сив раиран костюм, Прохор Петрович напълно одобри всички резолюции, поставени от костюма през време на краткото му отсъствие.

... Та въпросният Прохор Петрович не знаеше нищичко за никакъв Воланд.

Извинете, но излизаше нещо напълно невъобразимо: че хиляди зрители, целият състав на „Вариете“, дори Аркадий Аполонович Семплеяров, този изключително образован човек, бяха видели мага, както и проклетите му асистенти, а същевременно нямаше никаква възможност той да бъде намерен където и да било. Добре де, да ви попитаме тогава: вдън земя ли бе изчезнал след отвратителния си сеанс, или, както казват някои, изобщо не бе идвал в Москва? Но ако допуснем първото, няма съмнение, че когато е изчезнал, е отвел със себе си цялото ръководство на „Вариете“, а ако е второто, тогава излиза, че самото ръководство на злочестия театър най-напред е сторило куп поразии (припомнете си само счупения прозорец в кабинета и поведението на Аскарро!) и после е изчезнало безследно от Москва, нали?

Трябва да отдадем дължимото на ръководителя на следствието. Изчезналият Римски бе открит неимоверно бързо. Достатъчно беше поведението на Аскарро на таксиметровия паркинг пред киното да се свърже с някои дати и часове като края на сеанса и времето, през което е могъл да изчезне Римски, за да може веднага да се изпрати телеграма в Ленинград. Подир час (в петък привечер) дойде отговор, че Римски бил намерен в стая четиристотин и дванайсет на хотел „Астория“, на четвъртия етаж, до стаята, където бил настанен завеждащият репертоара на един от московските театри, гастролиращи по същото време в Ленинград, в стаята, където както знаем, мебелите са гълъбовосини с позлата и има чудесна баня.

Щом намериха Римски скрит в гардероба на стая четиристотин и дванайсет в хотел „Астория“ веднага го арестуваха и още в Ленинград го разпитаха. После в Москва пристигна телеграма, известяваща, че

финансовият директор на „Вариете“ бил в състояние на невменяемост, че отговарял на въпросите мъгляво или не желал да отговаря и молел само да го заключат в някоя бронирана килия и да му сложат въоръжена охрана. С телеграма заповядаха да докарат Римски в Москва с охрана, в резултат на което в петък той замина така с нощния влак.

Същата вечер откриха следите и на Лиходеев. До всички градове бяха разпратени телеграми със запитване за него и от Ялта пристигна отговор, че той е бил там, но е заминал с аероплан за Москва.

Единственият, чиито следи се губеха, беше Варенуха. Известният на абсолютно цяла Москва прочут театрален администратор бе изчезнал яко дим.

Същевременно разследващите трябваше да се занимават с произшествията на други места, извън театър „Вариете“. Трябваше да изяснят странния случай със служителите, пеещи „Славно море“ (между другото професор Стравински за два часа успя с някакви подкожни инжекции да ги оправи), с лицата, плащали на други лица или учреждения с дявол знае какво във вид на пари, а също с лицата, пострадали от тия плащания.

Установиха, че най-скандален и нерешим от всички остана случаят с открадването на главата на покойния писател Берлиоз посред бял ден, направо от ковчега му в Грибоедовската зала.

Дванайсет души се занимаваха със следствието и нижеха като на игла проклетите, пръснати по цяла Москва, бримки на това заплетено дело.

Един от следователите пристигна в клиниката при професор Стравински и най-напред го помоли да му даде списъка на лицата, постъпили за лечение през последните три дни. Така откриха Никанор Иванович Босой и нещастния конферансие, на когото бяха откъснали главата. С тях обаче се занимаваха кратко. Сега вече беше лесно да се установи, че двамата са станали жертва на една и съща шайка, оглавявана от тайнствения маг. Но пък Иван Николаевич Бездомни извънредно много заинтересува следователя.

В петък вечер вратата на неговата сто и седемнайсета стая се отвори и вътре влезе един млад човек с обло лице, спокоен и деликатен, който изобщо не приличаше на следовател, но въпреки това

беше един от най-добрите московски следователи. Той видя легналия в леглото пребледнял и посърнал младеж с очи, в които се четеше пълна липса на интерес към случващото се наоколо, с очи, които ту се вираха в далечината, над всичко заобикалящо, ту навътре в него самия.

Следователят се представи мило и каза на Иван Николаевич, че се отбил да си поговорят за случилото се преди два дни на Патриаршеските езера.

О, как щеше да тържествува Иван, ако той бе дошъл при него по-рано, поне да речем в нощта срещу четвъртък, когато буйно и страстно бе молил да изслушат разказа му за Патриаршеските езера. Сега мечтата да му помогнат да хване консултанта се сбъдна и вече нямаше нужда да преследва никого, бяха дошли при него самия, точно за да изслушат какво е станало в сряда вечерта.

Но уви, междувременно, от мига, когато загина Берлиоз, Иванушка се беше променил напълно. Той бе готов веднага и вежливо да отговаря на всички въпроси на следователя, но както в погледа, така и в тона му се долавяше равнодушие. Съдбата на Берлиоз вече не вълнуваше поета.

Преди да дойде следователят, Иванушка лежеше и дремеше и пред него се мяркаха някакви видения. Така например той виждаше един странен, непознат, несъществуващ град с мраморни грамади и изваяни колони, с блеснали от слънцето покриви, с черната мрачна и жестока Антониева кула, с двореца на западния хълм, почти до покривите потънал в тропическата зеленина на градината, с бронзовите, пламтящи от залеза статуи над тази зеленина, той виждаше римски центурии, обковани в брони, които вървят край стените на древния град.

В дрямката пред Иван се явяваше един човек, неподвижно седнал в креслото си, бръснат и с измъчено пожълтяло лице, човек с бяла мантия с червена подплата, вперил изпълнен с омраза поглед към пищна чужда градина. Иван виждаше и гол жълт хълм с празни стълбове с напречни греди.

И нищо от станалото на Патриаршеските езера вече не интересуваше поета Иван Бездомни.

— Иван Николаевич, бихте ли ми казали на какво разстояние бяхте от турникета, когато Берлиоз падна под трамвая?

По устните на Иван пробяга едва забележима равнодушна усмивка и той отговори.

— Бях далече.

— А онзи, карираният, до него ли беше?

— Не, той седеше на пейката съвсем близо до мястото.

— Сигурен ли сте, че в мига, когато Берлиоз е паднал, той не се е приближил до него?

— Сигурен съм. Не се приближи. Седеше си отпуснат.

Това бяха последните въпроси на следователя. После той стана, подаде ръка на Иванушка, пожела му бързо оздравяване и изрази надеждата, че скоро отново ще четете стиховете му.

— Не — тихо отвърна Иван, — аз няма повече да пиша стихове.

Следователят се усмихна любезно и си позволи да изрази увереност, че поетът сега е в състояние на известна депресия, но че скоро ще му мине.

— Не — отговори Иван и погледна не следователя, а далечния гаснещ небосклон, — това никога няма да ми мине. Стиховете, които съм написал, са лоши стихове и вече съм го разбрал.

Следователят си тръгна, получил доста важен материал. Когато проследи нишката на събитията от края към началото, той най-сетне успя да стигне до техния извор. Не се съмняваше, че всичко е започнало отубийството на Патриаршеските. Разбира се, че нито Иванушка, нито този карираният не са блъснали под трамвая нещастния председател на Массолит, че никой не е спомогнал за физическото му, така да се каже, падане под колелата. Но следователят беше сигурен, че Берлиоз се е хвърлил под трамвая (или се е озовал под него) в състояние на хипноза.

Да, материалът беше вече много и се знаеше кой и къде трябва да бъде заловен. Само че не можеше да бъде заловен по никакъв начин. Нека повторим, в триж проклетия петдесети апартамент без съмнение имаше някой. От време на време апартаментът отговаряше на телефонните обаждания ту със звънлив, ту с гъгнив глас, понякога прозорецът му стоеше отворен и дори нещо повече — оттам се чуваха грамофонни звуци. И в същото време всеки път, когато влезеха вътре, не откриваха абсолютно никого. А бяха влизали вече неведнъж, и то в различни часове от денонощието. Не стига това, ами бяха минавали с мрежи и бяха проверявали всяко кътче. Апартаментът отдавна вече

будеше подозрения. Охраняваха не само пътя през безистена за към двора, но и задният вход; да не говорим, че около комините на покрива също имаше охрана. Да, петдесети апартамент лудуваше, но никой не можеше да се справи с това.

Така стояха нещата до полунощ срещу събота, когато облечен с вечерен костюм и лачени обувки, барон Майгел тържествено влезе в петдесети апартамент като гост. Чу се, че го пуснаха да влезе, и точно десет минути след това, без изобщо да звънят, следователите посетиха апартамента, но не само че не намериха там домакините, ами най-странното беше, че не откриха нито следа и от барон Майгел.

Та както вече казахме, нещата стояха така до събота призори. Тогава се събраха нови и много интересни данни. На московското летище от Крим кацна шестместен пътнически самолет. Сред останалите пътници от него слезе един много странен пасажер. Млад гражданин, ужасно брадясал, три дни немит, с подпухнали уплашени очи, без багаж и облечен някак особено. Гражданинът беше с кавказки калпак и бурка върху пижамата и с чисто нови сини кожени пантофи. Щом слезе от стълбицата на самолета, веднага го наобиколиха. Бяха го чакали и скоро след това незабравимият директор на „Вариете“ Степан Богданович Лиходеев се изправи пред следствието. Той добави нови сведения. Вече се разбра, че Воланд е проникнал във „Вариете“ уж като артист, хипнотизирал е Стъопа Лиходеев, а после е успял да го запрати на бог знае колко километра далеч от Москва. Да, сега имаше още повече материал, но това не помагаше с нищо, дори напротив, проблемът се утежни, защото стана ясно, че няма да е лесно да се доберат до личност, способна да прави номера като този, чиято жертва бе Степан Богданович. Между другото, по негова молба Лиходеев беше затворен в сигурна килия и пред следствието застана Варенуха, арестуван току-що в жилището му, където се беше прибрал след мистериозното си, почти двудневно отсъствие.

Макар да бе обещал на Азазело повече да не лъже, администраторът започна точно с лъжа. Но всъщност не бива да го съдим твърде строго. Защото Азазело му беше забранил да лъже и да се държи грубо по телефона, а в случая администраторът говореше, без да използва въпросния апарат. С блуждаещ поглед Иван Савелиевич заяви, че в четвъртък следобед се напил в кабинета си във „Вариете“, след което отишъл някъде, но не помни къде, после пил

още старка, но не помни къде, паднал до една ограда, но пак не помни къде. Едва след като му казаха, че с глупавото и безразсъдното си поведение пречи на следствието по толкова важен случай, заради което, естествено, ще отговаря, Варенуха се разрида, взе да се озърта и с разтреперан глас зашепна, че лъже само от страх да не му отмъсти шайката на Воланд, в чиито ръце вече е бил, и моли, умолява, настоява да бъде затворен в бронирана килия.

— Ама че дяволи! Бронирана килия им се доцяла! — измърмори един от следователите.

— Тия негодници здравата са ги уплашили — каза другият, дето беше ходил при Иванушка.

Доколкото можаха, успокоиха Варенуха, казаха му, че ще го увардят и без килия, и веднага разбраха, че не е пил никаква старка до оградата, ами са го набили двама души — единият с голям кучешки зъб, а другият — дебел...

— А, дето прилича на котарак, нали?

— Да, да, да — зашепна примрелият от страх администратор, заоглежда се и продължи да описва подробностите как около два дни живял в петдесети апартамент като вампир информатор и едва не причинил смъртта на финансовия директор Римски...

Точно тогава доведоха Римски, когото бяха докарали с влака от Ленинград. Но трепереният от страх, психически разстроен побелял старец, в който много трудно можеше да се разпознае доскорошният финансов директор, за нищо на света не искаше да говори истината и в това отношение излезе голям инат. Римски твърдеше, че през нощта не е виждал в прозореца на кабинета си никаква Хела, нито Варенуха, че просто му е прилошало и изпаднал в несвяст, затова заминал за Ленинград. Излишно е да споменаваме, че болният финансов директор завърши показанията си с молба да го затворят в бронирана килия.

Анушка беше арестувана точно когато правеше опит да даде на касиерката в универмага на Арбат една банкнота от десет долара. Разказът ѝ как през прозореца на къщата на „Садовая“ излитали разни хора и за подковичката, която по думите ѝ тя взела, за да предаде в милицията, беше изслушан с голямо внимание.

— Подковата наистина ли беше златна и с диаманти? — попитаха Анушка.

— Аз ли не мога да позная диаманти? — отговори тя.

— Но нали казвате, че той ви е дал червонци^[1]?

— Аз ли не мога да позная червонците? — рече тя.

— Добре де, кога са се превърнали в долари?

— Не знам нищо за никакви долари, не съм виждала никакви долари! — пискливо отговори Анушка. — Аз имам права! Дали са ми награда и с парите си купувам басма... — и занарежда врели-некипели, че не била отговаряла за домсъвета, дето завъдил на петия етаж нечиста сила, от която нямало мира.

Следователят размаха по нея писалката си, защото Анушка беше додеяла на всички, подписа ѝ зеления пропуск за излизане, след което за всеобщо удоволствие тя изчезна от сградата.

После се занизаха какви ли не хора, включително Николай Иванович, арестуван съвсем наскоро само заради глупостта на ревнивата му съпруга, която призори подаде сигнал в милицията, че мъжът ѝ бил изчезнал. Когато Николай Иванович сложи на бюрото смехотворното удостоверение, че бил на бал у сатаната, следствието не се изненада особено. В изложението си как препускал по въздуха, яхнат от голата прислужница на Маргарита Николаевна, някъде по дяволите да се къпе на реката и за появата преди това на голата Маргарита Николаевна на прозореца Николай Иванович малко се отклони от истината. Така например той не сметна за необходимо да спомене, че отишъл в спалнята с изхвърлената нощница в ръце и че наричал Наташа „Венера“. Според думите му излизаше, че Наташа излетяла през прозореца, яхнала го и го подкарала далеч от Москва...

— Безпомощен пред насиетието, бях принуден да се подчиня — говореше Николай Иванович и завърши бръщолеването си с молба да не казват нито дума на съпругата му. И хората му го обещаха.

Неговите показания дадоха възможност да се установи, че Маргарита Николаевна, а също и нейната прислужница Наташа са изчезнали без следа. Бяха взети мерки те да бъдат намерени.

Така съботното утро бе ознаменувано с неспиращото нито за миг следствие. През това време из града плъзваха и се разпространяваха абсолютно невероятни слухове, в които микроскопичната част от истината биваше украсявана с преогромни лъжи. Говореше се, че във „Вариете“ се провел сеанс, след който всичките две хиляди зрители наизскачали навън, както ги е майка родила, че на улица „Садовая“ е разкрита печатницата за фалшиви пари от вълшебен тип, че някаква

банда отвлякла петима началници от сектора по забавленията, но че милицията вече ги е намерила, и какво ли още не, което дори не ми се повтаря.

Вече приближаваше обяд, когато там, където се водеше следствието, иззвъня телефонът. От „Садовая“ съобщаваха, че в проклетия апартамент отново има признаци на живот. Прозорците били отворени, чувало се пиано, някой пеел и на перваза един черен котарак се припичал на слънце.

Към четири часа в горещия ден голяма компания мъже с цивилни дрехи слезе от три коли близо до „Садовая“ № 302-бис. Тук пристигналата група се раздели на две по-малки, като през безистена и двора едната мина право към шести вход, а другата отвори обикновено закованата малка задна врата, след което и двете по различни стълбища се заизкачваха към петдесети апартамент.

В това време Коровиев и Азазело седяха в трапезарията на апартамента, като Коровиев беше с обикновените си дрехи, а не с официалния фрак, и привършваха със закуската. Воланд беше както обикновено в спалнята, а къде беше котаракът не се знае. Но понеже от кухнята се чуваше дрънчене на тенджери, можем да предположим, че Бегемот се намираше точно там и пак вършеше някакви щуротии.

— Какви са тия стъпки на стълбището? — попита Коровиев и разбърка с лъжичка кафето в чашата си.

— Ами идват да ни арестуват — отговори Азазело и гаврътна чашка коняк.

— Я да видим — рече Коровиев.

В това време изкачващите се по парадното стълбище бяха вече на площадката на третия етаж. Там някакви двама водопроводчици се суетяха около един радиатор за парното. Минаващите размениха с тях многозначителни погледи.

— Там са — прошепна единият от водопроводчиците и почука по тръбата.

Тогава онзи, който вървеше най-отпред, откровено извади от палтото си черен маузер, а другият до него — шперцове. Изобщо посетителите на петдесети апартамент бяха екипирани както трябва. Двама носеха в джобовете си тънки копринени мрежи. Друг — примка, трети — марлени маски и ампули с хлороформ.

За една секунда входната врата на петдесети апартамент беше отворена и всички влезли се озоваха във вестибюла, а хлопналата междуременно врата на кухнята показва, че втората група откъм задното стълбище също е дошла.

Този път, ако не напълно, поне донякъде бяха успели. Хората мигом се пръснаха из всички стаи и не намериха никого, но пък в трапезарията откриха остатъци от явно току-що оставена закуска, а в гостната, на полицата над камината, до кристалната кана седеше огромен черен котарак. Той държеше в лапите си примус.

Влезлите доста дълго съзерцаваха котарака в пълно мълчание.

— Мдаа... наистина страхотно — прошепна единият.

— Седя си кротко, никого не закачам, оправям си примуса — враждебно намусен каза котаракът, — освен това съм длъжен да ви предупредя, че котката е древно и неприкосновено животно.

— Изключително чиста работа — прошепна единият от влезлите, а друг високо и ясно каза:

— Е, неприкосновени котарако вентрилок, заповядайте тук.

Копринената мрежа се разтвори и литна, но за всеобща изненада този, който я хвърли, не успя и грабна в нея само каната, която веднага се строши със звън.

— Капо! — кресна котаракът. — Ура! — остави примуса и измъкна иззад гърба си браунинг.

Бързо го насочи към застаналия най-близо до него, в чиято ръка обаче, още преди котаракът да стреля, блъвна огън и заедно с изстрела от маузера котаракът се плъосна надолу с главата от полицата, изпусна браунинга на пода и захвърли примуса.

— Всичко свърши — с отпаднал глас каза той и вяло се отпусна в локвата кръв, — махнете се за малко, оставете ме да се сбогувам със земята. О, приятелю Азazelо! — простена окървавеният котарак. — Къде си? — той насочи гаснещ поглед към вратата на трапезарията. — Не ми се притече на помощ в неравния бой. Остави клетия Бегемот, замени го за чаша, вярно, много хубав, коняк! Е, нека моята смърт тежи на съвестта ти, а аз ти завещавам браунинга си...

— Мрежата, мрежата, мрежата — неспокойно зашепнаха наоколо.

Но дявол знае защо тя се беше заплела в нечий джоб и не искаше да излиза.

— Единственото, което може да спаси смъртно ранен котарак, е глътка бензин... — продума Бегемот, възползва се от стъписването, надигна примуса и отпи.

Предната му лява лапа веднага престана да кърви. Котаракът скочи жив и здрав, грабна примуса под мишница, метна се с него обратно върху камината, а оттам, раздирайки тапетите, се покатери по стената и след две секунди се озова високо над дошлите, кацнал на металния корниз.

Няколко ръце в миг се вкопчиха в пердето, дръпнаха го заедно с корниза и в затъмнената стая нахлу слънце. Но нито шмекерски оздравелият котарак, нито примусът му паднаха долу. Без да се разделя с него, той успя да прелети и да се прехвърли на полилея в средата на тавана.

— Стълба! — извикаха отдолу.

— Предизвиквам ви на дуел! — изрева котаракът, прелетя върху люлеещия се полилей над главите на мъжете, намести примуса между разклоненията и отново грабна браунинга.

Прицели се като увиснал на махало и откри огън. Жилището се изпълни с трясък. По пода се пръснаха кристални парченца от полилея, огледалото над камината се напука на звезди, разхвърча се мазилка, по пода заподскачаха празни гилзи, стъклата на прозорците се изпотрошиха и от простреляния примус бликна бензин. Сега вече и дума не можеше да става котаракът да бъде хванат жив и мъжете започнаха да стрелят с маузерите си право в главата, в корема, в гърдите и гърба му. Пукотевицата предизвика паника в асфалтирания двор.

Стрелбата обаче продължи съвсем малко и полека започна да стихва. Защото не причиняваше никакви наранявания нито на котарака, нито на мъжете. Никой не беше убит, нито дори одраскан; всички, включително и котаракът, бяха останали напълно невредими^[2]. За да се увери, някой от дошлите изстреля четири-пет куршума в главата на клетото животно и котаракът чевръсто му отвърна с цял пълнител. Но пак никой не пострада. Котаракът се клатеше на полилея, чиито махове стихваха, духаше в дулото на браунинга и си плюнчеше лапата. По лицата на смълчаните мъже долу се изписа пълно недоумение. Това беше единственият или един от малкото случаи, когато стрелбата се оказа напълно безрезултатна. Е, можеше да се

предположи, че браунингът на котарака е някаква играчка, но това изобщо не важеше за маузерите на мъжете. Абсолютно сигурно първата рана на котарака не беше нищо повече от фокус и нагла преструвка, също както и пиенето на бензин.

Още веднъж се опитаха да го хванат. Метнаха примката, тя се закачи за една от свещите и полилеят падна. Ударът му сякаш разтърси цялата къща, но полза никаква. Присъстващите бяха обсипани със стъкла, а котаракът прелетя и кацна високо под тавана, върху горната част на позлатената рамка на огледалото над камината. Нямаше никакво намерение да бяга, дори напротив, седеше на сравнително безопасно място и подхвана нов разговор:

— Не мога да проумея какви са причините за това толкова грубо отношение към мен...

Но още в самото начало тия думи бяха прекъснати от един дошъл незнайно откъде тежък и плътен глас:

— Какво става тук? Пречат ми да работя.

Друг, неприятен и гъгнив, се обади:

— Ами да, това е Бегемот, дявол да го вземе!

Трети глас, треперлив, каза:

— Месир! Събота е. Слънцето залязва. Време е.

— Извинете, не мога повече да разговарям с вас — рече котаракът от огледалото. — Време е.

Той метна браунинга и изби двете стъкла на прозореца. После изля бензина, който от само себе си пламна чак до тавана.

Всичко лумна някак необичайно, бързо и силно, както не става дори с бензин. Тапетите веднага започнаха да димят, падналото на пода перде се запали и рамките на изпотрошените прозорци запушиха. Котаракът приклепна, измяука, от огледалото се прехвърли върху перваза и изчезна заедно с примуса си. Отвън се чуха изстрели. Човекът, който седеше на отсрещната противопожарна стълба на нивото на прозорците на бижутершата, обстрелваше котарака, докато той прелиташе от перваз на перваз, за да стигне до ъгловия улук на къщата, построена, както вече казахме, като буквата П. По улука котаракът се покатери на покрива.

Там, за жалост отново безрезултатно, започна да го обстрелва охраната, която вардеше комините, и котаракът изчезна в залязващото слънце, окъпало града.

През това време в апартамента пламна паркетът под краката на дошлите мъже и в огъня, на мястото, където преструвайки се на ранен, бе лежал котаракът, все по-ясно започна да се очертава трупът на бившия барон Майгел с вирната нагоре брадичка и с изцъклени очи. Вече нямаше как да го измъкнат. Подскачайки по пламналите дъсчици на паркета, тупайки димящите си рамене и гърди, от гостната мъжете се изтегляха към кабинета и вестибюла. Тези, които бяха в трапезарията и спалнята, избягаха през коридора. От кухнята дотичаха и останалите, които също се устремиха към вестибюла. Гостната беше вече цялата в пламъци и дим. Някой набързо успя да набере по телефона пожарната и да извика в слушалката:

— „Садовая“ триста и две-бис.

Не можеха повече да се бавят. Пламъкът нахлу във вестибюла. Не се дишаше.

Още щом през счупените прозорци на омагьосания апартамент се заизвиваха първите струйки дим, на двора екнаха отчаяни викове:

— Пожар, пожар, горим!

Наемателите в различните апартаменти започнаха да звънят по телефоните:

— „Садовая“! „Садовая“, триста и две-бис.

И докато на „Садовая“ се чуваха сърцераздирателните звънци на долитащите от всички краища на града дълги червени камиони, хората, които сновяха по двора, видяха как заедно с дима през прозореца на петия етаж излитат тъмните — както им се стори — силуети на трима мъже и една гола жена.

[1] Червонец (рус.) — банкнота от 10 рубли. ↑

[2] Думите на Бегемот са свързани с философския трактат „Градината на Епикур“ на френския писател Анатол Франс. Там се разказва как ловецът Аристид спасява малките щиглеци, излюпили се в розовия храст под неговия прозорец, като стреля по дебнешката ги котка. Франс иронично отбелязва, че според Аристид единствената роля на котката е да лови мишки и да бъде мишена, по която да се стреля. Но според котката, която се мисли за венец на творението, а щиглеците — за своя законна плячка, постъпката на ловеца е неоправдана.

Бегемот също не иска да бъде жива мишена и се смята за неприкосновено същество. Вероятно епизодът с щиглеците подсказва на Булгаков сцената, при която дошлите да арестуват Бегемот напразно се опитват да го хванат с мрежа за птици. ↑

ДВАЙСЕТ И ОСМА ГЛАВА

ПОСЛЕДНИТЕ ПОХОЖДЕНИЯ НА КОРОВИЕВ И БЕГЕМОТ

Не можем да кажем със сигурност дали това бяха силуети, или на стъписаните от страх обитатели на злощастната кооперация на „Садовая“ само така им се беше сторило. И ако са били, кой знае къде точно са отишли. Не можем да кажем и къде са се разделили, но знаем, че около четвърт час след избухването на пожара на „Садовая“ пред огледалните врати на валутния магазин на Смоленския пазар дойдоха един върлинест гражданин с кариран костюм и един едър черен котарак.

Гражданинът ловко се провря между минувачите и отвори външната врата на магазина. Не щеш ли обаче дребният, костелив и крайно враждебен портиер му препречи пътя и каза ядно:

— С котки е забранено.

— Много се извинявам — закаканиза върлинестият и сложи ръка до ухото си, сякаш не чуваше добре, — с котки ли казахте? Но къде виждате котка?

Портиерът се изблеци и имаше защо: в краката на гражданина не се виждаше никаква котка, но пък зад рамото му вече надничаше и напираше към магазина шишко с оръфан каскет, чиято физиономия наистина малко приличаше на котешка. В ръцете си шишкото държеше примус.

Кой знае защо портиерът мизантроп никак не хареса тази двойка.

— При нас се пазарува само с валута — прохърка той и ги изгледа ядосано изпод рунтавите си, сякаш проядени от молци сиви вежди.

— Скъпи — заломоти върлинестият и го стрелна през пукнатото си пенсне, — откъде знаете дали нямам? По дрехите ли съдите? Никога не го правете, скъпоценни страже! Можете да сбъркате, и то доста. Прочетете още веднъж поне историята на прочутия халиф Харун ал Рашид^[1]. Но в случая оставям временно тази история настрана и ви казвам, че ще се оплача на управителя и ще му разкажа

такива неща за вас, че може да ви се наложи да напуснете поста си между лъскавите огледални врати.

— Аз пък може да нося цял примус валута — заядливо се обади котаракоподобният шишко, който напираше да влезе.

Навалищата зад него вече се буташе и се караше. Портриерът с омраза и подозрение изгледа странната двойка, дръпна се и нашите познати, Коровиев и Бегемот, се озоваха в магазина.

Тук те най-напред се огледаха, а после толкова силно, че го чуха в абсолютно всички кътчета, Коровиев заяви:

— Прекрасен магазин! Много, много хубав магазин!

Клиентите се извърнаха от щандовете и с недоумение погледнаха говорещия, въпреки че той имаше всички основания да хареса магазина.

По рафтовете бяха наредени стотици топове басма в какви ли не десени. До тях се трупаха хасета, шифони и сукна за фракове. Докъдето поглед стига, се редяха колони от кутии с обувки и няколко гражданки седяха на ниските столчета със старата си, износена обувка на десния крак и с новата, лъскава на левия, с който угрижено потрепваха върху постелката. Някъде в далечината зад завоя пееха и свиреха грамофони.

Коровиев и Бегемот обаче минаха покрай тия прелести и се насочиха към мястото, където се събираха гастрономическият и сладкарският щанд. Тук беше много просторно и гражданките със забрадки и баретки не напиреха така, както към щанда за басми.

Един нисък, съвсем квадратен човек, избръснат до синьо, с рогови очила, с нова, а не омачкана и с петна по лентичката шапка, с гълъбовосиньо палто и кафеникави ръкавици от фин велур, стоеше пред тезгяха и гъгнеше повелително. Продавачът с чиста бяла престилка и синя шапчица обслужваше синкавия клиент. С много остър нож, който приличаше досущ на ножа, откраднат от Левий Матей, той снемаше от месестата сочна розова съомга нейната сребристорлъскава кожа, приличаща на змийска.

— Този щанд също е великолепен — тържествено призна Коровиев. — Какъв симпатичен чужденец — той добродушно посочи с пръст синкавия гръб.

— Не, Фагот, не — замислено отговори Бегемот, — грешиш, приятелче. Мисля, че в лицето на синкавия джентълмен липсва нещо.

Синкавият гръб трепна, но сигурно случайно, защото не можеше един чужденец да разбере какво си говорят на руски Коровиев и неговият спътник.

— Хубав? — строго попита синкавият купувач.

— Екстра е — отговори продавачът и майсторски промуши острието на ножа под кожата.

— Хубав обича, лош — не — студено каза чужденецът.

— Естествено! — възторжено отвърна продавачът.

Нашите познайници отминаха чужденеца с неговата съомга и се приближиха до сладкарския щанд.

— Днес е много горещо — обърна се Коровиев към младата румена продавачка, но тя изобщо не му отговори. — Мандарините по колко са? — попита я тогава той.

— Трийсет копейки кило — отвърна тя.

— Соленко — с въздишка рече Коровиев, — ех, ех... — Той помисли още малко и подкани спътника си: — Хапни си, Бегемот.

Шишкото хвана примуса под мишница, грабна най-горната мандарина от купчината, погълна я с кората и веднага посегна за втора^[2].

Продавачката само дете не умря от ужас.

— Да не сте полудели? — извика тя и руменината от бузите ѝ изчезна. — Къде ви е касовата бележка? Бележката! — и изгърва щипката за бонбони.

— Душичке, миличка, хубавице — закаканиза Коровиев, наведе се през щанда и ѝ намигна, — днес не разполагаме с валута... Добре де, какво толкова? Но, кълна ви се, следващия път, най-късно в понеделник, ще ви се издължим в злато. Ние живеем тук наблизно, на „Садовая“, където избухна пожарът.

Бегемот глътна третата мандарина, провря лапа в сложното съоръжение от блокчета шоколад, измъкна най-долното, поради което, естествено, всичко рухна, и го погълна заедно със златното фолио. Продавачите на щанда за риба направо замръзнаха с ножовете в ръце, чужденецът се обърна към обирджиите и веднага стана ясно, че Бегемот не е бил прав: в лицето на синкавия не че не достигаше, а напротив, имаше нещо в повече — провиснали бузи и шарещи очи.

Съвсем прежълтяла, продавачката жално се провикна през целия магазин:

— Палосич! Палосич!

Клиентите от щанда за басми се втурнаха да видят кой вика, а Бегемот се отдалечи от сладкарските съблазни и завря лапа в бурето с надпис „Селда керчинска екстра качество“, измъкна две риби, глътна ги и изплю опашките.

— Палосич! — повтори се отчаяният вик от сладкарския щанд, а на рибния ревна продавачът с острата брадичка:

— Ти какво правиш тук бе, гадино?!

Павел Йосифович вече бързаше към местопроизшествието. Той беше представителен мъж с чиста, бяла като на хирург престилка и с молив, който се подаваше от джоба ѝ. Явно беше човек с опит. Като видя третата опашка от селюдка в устата на Бегемот, за миг прецени ситуацията, разбра всичко и без да влиза в никакви пререкания с нахалниците, махна с ръка към някого в далечината и се разпореди:

— Свири!

Портиерът изскочи през огледалната врата на ъгъла на Смоленския и зловещо наду свирката. Клиентите взеха да наобикалят негодниците и тогава Коровиев започна да действа.

— Граждани — с вибриращ тънък глас извика той, — какво става! А? Бихте ли ми казали! Този беден човек — Коровиев накара гласа си да трепне и посочи Бегемот, който незабавно направи почти разплакана физиономия, — този беден човек по цял ден поправя примуси; той е гладен... но откъде да вземе валута?

Павел Йосифович, който обикновено беше въздържан и спокоен, реагира с леден вик:

— Я стига! — и вече с нетърпение махна към далечината.

Тогава трелите пред вратата екнаха още по-напористо.

Без обаче да се смущава от изпълненията на Павел Йосифович, Коровиев продължи:

— Откъде! Питам ви! Той е изнемощял от глад и жажда! На него му е горещо. Добре де, взел да опита една мандарина, горкият. Някаква си мандарина за три копейки! И тия вече се надсвирват като горски славеи напролет, безпокоят милицията, разсейват я. А той може, така ли — и Коровиев посочи синкавия шишко, по лицето на който пробяга много голяма тревога, — че кой е той? А? Откъде е? За какво е дошъл? Да не би да ни е липсвал? Да не би да сме го канили? Е, да — саркастично разкривил устни, вече с цяло гърло викаше бившият

диригент, — той, видите ли, е с официален синкав костюм, напращял е от ядене на съомга, тъпкан е с валута, а нашият какво, какво да прави нашият?! Горчиво ми е! Горчиво! Горчиво! — захленчи Коровиев като шафер на старовремска сватба.

Цялата тази глупашка, грубиянска и вероятно политически вредна тирада накара Павел Йосифович да се разтрепери, но колкото и да е странно, по лицата на струпалата се публика личеше, че тя е предизвикала съчувствие у мнозина. А когато Бегемот вдигна до очите си своя мръсен и съдран ръкав и възкликна трагично:

— Благодаря ти, верни приятелю, че се застъпи за мен, клетия! — стана чудо.

Много приятното и кротко старче, облечено бедно, но чисто, старче, което си беше купило три бадемови пасти от сладкарския щанд, изведнъж се преобрази. Очите му блеснаха бойно, то пламна, захвърли пакетчето с пасти на пода и с тънък детски глас извика:

— Така е!

После грабна таблата, изсипа от нея останките на унищожената от Бегемот шоколадова Айфелова кула, размаха я, с лявата ръка махна шапката от главата на чужденеца, а с дясната с всичка сила го цапардоса с таблата по плешивото теме. Отекна звук, сякаш от някой камион разтовариха лист дебела ламарина. Шишкото пребледня, залитна и плъосна в качето с керчинска селда, като изхвърли от нея фонтан саламура. Веднага се случи и второ чудо. Явно в резултат на силната уплаха, овладял непознатия му дотогава език, без никакъв акцент, цопналият в кацата извика на чист руски:

— Убийци! Милиция! Тия бандити ме убиват!

Тогава портиерът престана да свири и сред тълпата от развълнувани купувачи се замяркаха две приближаващи милиционерски каски. Но коварният Бегемот заля сладкарския щанд с бензин, както в банята човек облива с таса седалката, и щандът изведнъж лумна. Пламъкът се вдигна нагоре, устреми се нататък и взе да поглъща красивите хартиени панделки по кошниците с плодове. Продавачките изскочиха с писък и щом се отдалечиха, платнените завеси по прозорците пламнаха и бензинът по пода се запали. Всички клиенти изведнъж нададоха отчаян вик, завтекоха се към изхода и изблъскаха вече ненужния Павел Йосифович, а продавачите от рибния със своите наточени ножове хукнаха към задния изход. Цял в

разкашкана сельодка, синкавият гражданин се измъкна от качето, прекатури се през съомгата на тезгяха и ги последва. Избити от спасяващите се хора, огледалните стъкла на входната врата звъннаха и се пръснаха, а двамата негодници — Коровиев и ненаситникът Бегемот, изчезнаха кой знае къде. После вече очевидците, присъствали в началото на пожара във валутния магазин на Смоленския пазар, разказваха, че двамата хулигани излетели нагоре до тавана и там се спугали като детски балончета. Едва ли е било точно така, разбира се, но каквото не знаем, не го знаем.

Знаем обаче, че точно минута след случката на Смоленския и Бегемот, и Коровиев вече бяха на тротоара на булеварда, точно срещу дома на лелята на Грибоедов. Коровиев спря пред оградата и рече:

— Я! Писателската къща! Знаеш ли Бегемот, чувал съм за нея много хубави и похвални неща. Забележи тази къща, драги! Толкова е приятно човек да съзнава, че под покрива ѝ са се подслонили и съзряват цяла бездна таланти.

— Като ананаси в оранжерия — каза Бегемот и се покатери върху бетонната основа на чугунената ограда да се порадва на кремавата къща с колоните.

— Съвършено вярно — съгласи се с неразделния си спътник Коровиев, — и като си помисли човек, че тук сега се формира бъдещият автор на някой „Дон Кихот“ или „Фауст“, или, дявол да ме вземе — на „Мъртви души“, сърцето му се изпълва с ужасяваща сладост! Нали?

— Тръпки да те побият — потвърди Бегемот.

— Да — продължи Коровиев, — много особени неща можем да очакваме да се случат в парниците на този дом, обединил под стряхата си няколко хиляди подвижници^[3], готови да се жертват в името на Мелпомена, Полихимния и Талия. Представяш ли си каква шумотевица ще се вдигне, ако някой от тях изведнъж поднесе на читателите някой „Ревизор“ или в краен случай „Евгений Онегин“!

— Колко му е — отново се съгласи Бегемот.

— Така е — продължи Коровиев и угрижено вдигна пръст, — но! Но, казвам и отново повтарям: но! Само ако тези крехки оранжерийни растения не бъдат нападнати от някой микроорганизъм, който да прояде корените им, и те не загният! А на ананасите им се случват такива неща! Олеле, олеле, случват им се и още как!

— Между другото какво правят ония там на верандата? — поинтересува се Бегемот и провря кръглата си глава през отвора в оградата.

— Обядват — обясни Коровиев, — бих добавил още, че тукашният ресторант, приятелю, е много добър и никак не е скъп. А аз, между другото, като всеки турист, преди да продължи пътешествието си, изпитвам желание да похапна и да изпия една голяма ледена халба бира.

— Аз също — отговори Бегемот и двамата негодници поеха по асфалтираната алея под липите право към верандата на нищо неподозиращия ресторант.

На един виенски стол до ъгловия вход, където в зеленината на живия плет имаше специален отвор, седеше една бледа и отегчена гражданка с бели чорапки и също бяла барета с опашчица. Пред нея върху обикновена кухненска маса стоеше дебела деловодителска книга, в която гражданката незнайно по какви причини записваше кой влиза в ресторанта. Та въпросната гражданка спря Коровиев и Бегемот.

— Картите ви?

Тя с почуда погледна пенснето на Коровиев, а също примуса на Бегемот и съдрания на лакътя му ръкав.

— Поднасям ви хиляди извинения, какви карти? — изненадано попита Коровиев.

— Писатели ли сте? — на свой ред попита гражданката.

— Безспорно — с достойнство отговори Коровиев.

— Картите ви? — повтори гражданката.

— Прелест моя... — нежно подхвана Коровиев.

— Аз не съм прелест — прекъсна го гражданката.

— О, колко жалко — с разочарование каза Коровиев и продължи: — Добре де, щом не желаете да сте прелест, което щеше да е доста приятно, можете да не бъдете. Вижте, нима е задължително да искате от Достоевски картата му, за да се уверите, че е писател? Които и пет страници от негов роман да прочетете, без никаква карта ще се убедите, че имате насреща си писател. Пък и той едва ли е имал карта. Как мислиш? — обърна се Коровиев към Бегемот.

— Бас държа, че не е имал — отговори му той, сложи примуса до книгата на масата и отри с ръка потта от опушеното си чело.

— Вие не сте Достоевски — каза гражданката на Коровиев, който се опитваше да я обърка.

— Е, не се знае, не се знае — отвърна той.

— Достоевски е умрял — каза гражданката, но някак колебливо.

— Протестирам! — разпалено извика Бегемот. — Достоевски е безсмъртен!

— Картите ви, граждани! — каза жената.

— Ама чакайте, това са смешни работи — не се предаваше Коровиев. — Писателят не се определя от картата, а от нещата, които пише! Откъде знаете какви идеи се въртят в главата ми? Или в неговата? — посочи той главата на Бегемот и бързо свали каскета от нея, сякаш за да може гражданката да я види по-добре.

— Я се дръпнете, граждани — вече нервно каза тя.

Коровиев и Бегемот се дръпнаха, за да сторят път на някакъв писател с вестник под мишницата, сив костюм без вратовръзка и с бяла риза, чиято широка яка лежеше върху яката на сакото. Писателят приветливо кимна на гражданката, набързо драсна в подложената му книга някаква завъртулка и тръгна към верандата.

— Уви, не нам, не нам^[4], а нему ще се падне онази ледена халба бира — тъжно подхвана Коровиев, — за която ние с теб, клетите скитници, така си мечтаехме. Положението ни е тъжно и окаяно и не знам какво ще правим.

Бегемот само разочаровано разпери ръце и нахлупи каскета върху кръглата си глава, обрасла с гъста коса, която много приличаше на котешка козина. И в този миг над гражданката прозвуча един не много силен, но властен глас:

— Пуснете ги, София Павловна.

Гражданката с книгата се слиса; в зеленината на живия плет се появиха белият нагръдник и клиновидната брада на пирата. Той приветливо гледаше двамата съмнителни дрипльовци и дори нещо повече — отправяше им приканващи жестове. Авторитетът на Арчибалд Арчибалдович имаше сериозна тежест в управлението от него ресторант и София Павловна покорно попита Коровиев:

— Вашето име?

— Панаев — любезно отговори той.

Гражданката го записа и вдигна въпросителен поглед към Бегемот.

— Скабичевски — изписука той и незнайно защо посочи примуса си.

София Павловна записа и него и побутна книгата към посетителите да се подпишат. Срещу „Панаев“ Коровиев написа „Скабичевски“, а срещу „Скабичевски“ Бегемот написа „Панаев“. За неимоверна почуда на София Павловна Арчибалд Арчибалдович се усмихна прелъстително и поведе гостите към най-добрата маса в отсрещния край на верандата, където сянката беше най-дебела, към масата, около която слънцето надничаше весело през един от отворите в живия плет. А София Павловна запримигва от изумление и дълго се взира в книгата със странните подписи на ненадейните посетители.

Арчибалд Арчибалдович изненада сервитьорите не по-малко, отколкото София Павловна. Той лично отмести стола, за да настани Коровиев, намигна на единия, пошепна нещо на другия и двамата сервитьори се засуетиха около новите гости, единият от които сложи примуса си на земята до своя пращен чепик. Старата покривка на жълти петна незабавно изчезна от масата, във въздуха със свистене се преметна друга, колосана и бяла като бедуински бурнус, и наведен до самото ухо на Коровиев, Арчибалд Арчибалдович зашепна тихо, но много изразително:

— С какво да ви гостя? Имам специална бяла риба... успях да откъсна малко от конгреса на архитектите...

— Ами... тъъ... дайте ни нещо за хапване... тъъ — благодушно измънка Коровиев и се разположи на стола.

— Разбирам — многозначително отговори Арчибалд Арчибалдович и притвори очи.

Като видяха как управителят на ресторанта се държи с доста съмнителните посетители, сервитьорите проумяха, че работата е сериозна. Първият вече поднасяше запалена клечка кибрит на Бегемот, който бе извадил една угарка от джоба си и се канеше да пуши, вторият дотича, зазвънтя със зеленикавото стъкло, занарежда до приборите чашите за водка, за вино и високите тънкостенни, от които е толкова приятно човек да пие нарзан под навеса... не, изпреварвайки събитията, ще кажем... беше толкова приятно да пие нарзан под навеса на незабравимата Грибоедовска веранда.

— Мога да ви гостя с филенца от лещарка — напевно мъркаше Арчибалд Арчибалдович.

Гостът с пукнатото пенсне напълно одобри предложението на командира на брига и го погледна благосклонно през безполезното стъкло.

На съседната маса заедно със съпругата си, която дояждаше своя свински шницел натюр, се хранеше белетристът Петраков-Суховей. С присъщата на всички писатели наблюдателност той забеляза ухажванията на Арчибалд Арчибалдович и много се учуди. А съпругата му, твърде почтена дама, чак изревнува пирата от Коровиев и дори почука с лъжичка... В смисъл: „Защо ни бавят, защо не ни носят сладоледа! Какво става?“

Арчибалд Арчибалдович обаче я дари с прелъстителна усмивка и изпрати при нея един от сервитьорите, но не остави скъпите си гости. Ах, умен човек беше той! Пък и не по-малко наблюдателен от самите писатели. Арчибалд Арчибалдович знаеше за сеанса във „Вариете“ и за многото други неща, случили се през последните дни, беше чувал за тях, но за разлика от останалите, не беше пропуснал покрай ушите си нито думата „кариран“, нито думата „котарак“. Той веднага се беше досетил кои са неговите клиенти. И естествено, реши да не си разваля отношенията с тях. Докато София Павловна... И таз добра: да им пречи да стигнат до верандата! Всъщност какво друго да очаква човек от нея!

Петракова надменно ровеше с лъжичка в омекващия сметанов сладолед и с недоволство гледаше как масата пред двамата шутовски облечени клиенти по някакъв чудодееен начин се отрупва с блюда. Измитите до блясък листа от салата вече стърчаха от купичката с пресен хайвер... миг — и върху допълнително поставената масичка се появи запотена сребърна кофичка...

Едва когато се убеди, че всичко е наред, когато в ръцете на сервитьорите долетя захлупеният тиган, в който цвърчеше нещо, Арчибалд Арчибалдович си позволи да остави двамата загадъчни посетители, и то след като им прошепна:

— Извинете ме за момент! Ще отида лично да нагледам филенцата.

Той бързо се отдалечи от масата и изчезна през вътрешната врата на ресторанта. Ако някой страничен наблюдател можеше да види понататъшните му действия, те сигурно щяха да му се сторят загадъчни.

Управителят изобщо не влезе в кухнята да нагледа филенцата, ами отиде в склада. Отвори го с личния си ключ, затвори се вътре, предпазливо, да не изцапа маншетите си, извади от контейнера с лед две едри бели риби, уви ги във вестник, внимателно ги върза с канап и ги остави настрана. После провери дали в съседната стая лятното му пардесю с копринена подплата и шапката са на мястото си и чак тогава отиде в кухнята, където готвачът старателно подготвяше обещаните от пирата филенца за гостите.

Трябва да кажем, че във всички тия действия на Арчибалд Арчибалдович нямаше нищо странно и те можеха да се сторят такива само на някой повърхностен наблюдател, Постъпките му напълно логично произтичаха от всичко, станало преди това. Познаването на последните събития, а най-вече феноменалната му интуиция подсказваха на шефа на Грибоедовския ресторант, че обедът на двамата му клиенти, макар обилен и разкошен, ще бъде изключително кратък. Усетът, който никога не бе лъгал бившия флибустиер, и този път не го излъга.

Докато Коровиев и Бегемот вдигаха втора чаша от прекрасната, студена, двойно дестилирана московска водка, на верандата, потен и развълнуван, се появи известният с неимоверната си осведоменост московски хроникьор Боба Канда Lupски, който веднага седна при Петракови. Той сложи на масата набъбналата си чанта и незабавно завря устни в ухото на Петраков да му шепне някакви много интригуващи неща. Изгаряща от любопитство, мадам Петракова също доближи ухото си до пълните сочни устни на Боба, който от време на време се оглеждаше крадешком и продължаваше да шепне, и от всичко можеха да се доловят някои отделни думи като тези:

— Кълна се в честта си! На „Садовая“, на „Садовая“ — Боба още повече сниши глас, — куршум не ги лови. Куршуми... куршуми... бензин, пожар... куршуми...

— Ето тия лъжци, дето разпространяват подобни гадни слухове — с негодувание и малко по-високо, отколкото би му се искало на Боба, загъгна с контраалта си мадам Петракова, — тях трябва да ги турят на място! Но нищо, и това ще стане, ще видят те! Ама че долни клевети!

— Но какви клевети, Антонида Порфириевна! — разочарован от неверието на писателската съпруга, възкликна Боба и отново засвистя:

— Казвам ви, куршум не ги лови... А сега и пожар... Те по въздуха... по въздуха — съскаше той, без дори да подозира, че тези, за които говори, седят до него и се наслаждават на свистенето му.

Всъщност това наслаждаване не трая дълго. От вътрешната врата на ресторанта на верандата стремително излязоха трима мъже със стегнати на кръста колани, с гамаши и с револвери в ръцете. Предният извика силно и страшно:

— Никой да не мърда! — и тримата тозчас откриха стрелба на верандата, като се прицелваха в главите на Коровиев и Бегемот.

Двамата обстрелвани веднага се изпариха, а от примуса право към навеса лумна огнен стълб. В навеса се образува нещо като зейнала паст с черни краища, която започна да се разширява на всички страни. Преминал през нея, огънят се вдигна чак до покрива на Грибоедовския дом. Папките с книжа, оставени на перваза в стаята на редакцията на втория етаж, изведнъж лумнаха, а след тях и — и пердето, и тогава вече огънят с бучене, като раздухван от някого, плъзна на талази из вътрешността на лелината къща.

След няколко секунди по асфалтираните алеи към чугунената ограда на булеварда, откъдето в сряда вечерта бе дошъл останалият неразбран от никого първи вестител на нещастиято — Иванушка, вече тичаха недовършилите обяда си писатели, сервитьорите, София Павловна, Боба, Петракова и Петраков.

Предвидливо излязъл през страничния вход, без да тича и без да бърза, като капитан, който е длъжен да напусне горящия бриг последен, облечен в пардесюто си с копринен хастар, Арчибалд Арчибалдович стоеше спокойно с двете големи като греди риби под мишница.

[1] Харун ал Рашид — Харун Справедливи, арабски халиф от IX в. Този владетел е прочут с това, че понякога инкогнито е навестявал бедните си поданици. ↑

[2] В демонологията Бегемот е демон на чревоугодничеството. ↑

[3] В религиозен смисъл подвижниците са монаси отшелници, пустинници, които се обричат на аскетизъм в името на постигане на съвършенство. ↑

[4] Срв. Псалм 113. 9: „Не нам, Господи, не нам, а на Твоето име дай слава, заради Твоята милост, заради Твоята истина.“ ↑

ДВАЙСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА

СЪДБАТА НА МАЙСТОРА И МАРГАРИТА Е ОТРЕДЕНА

По залез-слънце високо над града, на каменната тераса на една от най-красивите сгради в Москва, сграда, строена преди около сто и петдесет години, бяха застанали двама: Воланд и Азазело. Те не се виждаха отдолу, от улицата, защото отчуждите погледи ги скриваше парапетът от гипсови вази и цветя. Но те самите виждаха града почти от край до край.

Воланд седеше на едно сгъваемо столче, облечен в черното си наметало. Дългата му широка шпага беше забита отвесно между две пропукани плочи на терасата и сякаш служеше за слънчев часовник. Сянката ѝ бавно и неотклонно се издължаваше и пълзеше към черните обувки на сатаната. Опрял остра брадичка на юмрука си, превил гръб на столчето и подвил единия си крак, Воланд не откъсваше очи от необятното множество дворци, гигантски сгради и малки, обречени на събаряне къщурки. Азазело, изоставил модерните си дрехи, тоест самото, бомбето и лачените обувки, и облечен в черно като Воланд, стоеше неподвижно близо до своя повелител и също не снемаше очи от града.

Воланд заговори пръв:

— Колко интересен град, нали?

Азазело помръдна и отвърна почтително:

— Рим ми харесва повече, месир!

— Да, въпрос на вкус — отговори Воланд.

След известно време гласът му прозвуча отново:

— Какъв е онзи дим там, на булеварда?

— Грибоедов се е запалил — отговори Азазело.

— Там вероятно са се отбили неразделните Коровиев и Бегемот?

— В това няма никакво съмнение, месир.

Отново настана мълчание и двамата на терасата загледаха как в западните прозорци по горните етажи на сградите започва да пламва отразеното ослепително слънце. Очите на Воланд пламтяха като един от тези прозорци, макар той да стоеше с гръб към залеза.

Изведнъж нещо го накара да се извърне от града и да насочи вниманието си към кръглата кула зад него. От стената ѝ излезе дрипав, черноброд, изцапан с кал мрачен човек с хитон и с ръчно направени сандали.

— Я! — възкликна Воланд и го погледна присмехулно. — Най-малко теб съм очаквал да видя тук! Какво те носи, неканен, но предвиден гостенино?

— Дошъл съм при теб, дух на злото и повелителю на сенките — отговори дошлият и го погледна враждебно.

— Щом си дошъл при мен, защо не ме поздравяваш, бивши бирнико? — студено попита Воланд.

— Защото не ти желая здраве — дръзко отговори дошлият.

— Но ще трябва да се примириш — възрази Воланд и устата му се разкри в усмивка. — Дошъл-недошъл на тоя покрив и веднага започваш с глупост, и ще ти кажа в какво се изразява тя — в тона ти. Изрече думите си тъй, сякаш не признаваш сенките, нито злото. Ще бъдеш ли така добър да помислиш върху въпроса какво щеше да прави твоето добро, ако го нямаше злото, и как щеше да изглежда земята, ако сенките изчезнеха от нея? Нали сенките са от предметите и хората? Виж сянката от моята шпага. Но има сенки и от дървета, и от живи същества. Да не искаш да разчистиш цялото земно кълбо, като махнеш от него всички дървета и всичко живо заради фантазията си да се наслаждаваш на голата светлина? Ти си глупав.

— Няма да споря с теб, стари софисте — отговори Левий Матей.

— Ти и не можеш да спориш с мен поради причината, която вече ти споменах: защото си глупав — отвърна Воланд и попита: — Хайде, казвай накратко, не ме отегчавай, защо си дошъл?

— Той ме изпрати.

— И какво ти каза да ми предадеш, рабе?

— Аз не съм раб — още по-озлобено отговори Левий Матей, — аз съм негов ученик.

— Както винаги двамата с теб говорим на различни езици — отвърна Воланд, — но от това нещата, за които говорим, не се променят. И тъй...

— Той прочете творбата на майстора — каза Левий Матей — и моли да вземеш майстора със себе си и да го възнаградиш с покой. Толкова ли ти е трудно да го направиш, дух на злото?

— На мен не ми е трудно да направя каквото и да било — отговори Воланд — и ти много добре го знаеш. — После помълча малко и добави: — А защо вие не го вземете при себе си, в светлината?

— Той не е заслужил светлина, той е заслужил покой^[1] — печално рече Левий.

— Предай му, че ще го сторя — отговори Воланд. Окоето му припламна и той допълни: — И незабавно се махни от мен.

— Той моли да вземете и жената, която го е обичала и е страдала за него — за първи път се примоли Левий.

— Без теб никак нямаше да се сетим за това. Махай се.

След което Левий Матей изчезна, а Воланд повика Азазело и му заповяда:

— Лети при тях и уреди всичко.

Азазело напусна терасата и Воланд остана сам. Но самотата му не продължи дълго. По плочите се чуха стъпки и оживени гласове и тук застанаха Коровиев и Бегемот. Сега обаче шишкото не носеше примус, а бе натоварен с други неща. Така например под мишницата си той стискаше малък пейзаж в златна рамка, на ръката си бе преметнал готварска, наполовина изгоряла престилка, а в другата ръка държеше цяла съомга с кожата и опашката. Двамата смърдяха на пушек, муцуната на Бегемот беше в сажди, а каскетът му — обгорял.

— Салют, месир — провикнаха се двамата пакостници и Бегемот размаха съомгата.

— Браво на вас — каза Воланд.

— Месир, представяте ли си — възбудено и радостно извика Бегемот, — помислиха ме за мародер!

— Като гледам нещата, които си донесъл — отговори Воланд и кимна към пейзажчето, — наистина си мародер.

— Ще ми повярвате ли, месир... — с дружелюбен тон подхвана Бегемот.

— Не, не ти вярвам — отсече Воланд.

— Месир, кълна се, направих героични опити да спася всичко, което можеше, и успях да отърва само това.

— По-добре ми кажи защо Грибоедов се е запалил? — попита Воланд.

Двамата — и Коровиев, и Бегемот — разпериха ръце и вдигнаха очи, а Бегемот извика:

— Понятие нямам! Седяхме си съвсем мирно и тихо, хапвахме си...

— И изведнъж — бум, тряс! — поде Коровиев, — изстрели! Обезумели от страх, двамата с Бегемот хукнахме към булеварда, преследвачите — след нас и ние се завтекохме към Тимирязев!

— Но чувството за дълг — намеси се Бегемот — надви позорния ни страх и ние се върнахме!

— Ах, върнали сте се значи? — каза Воланд. — Е, тогава, естествено, сградата е изгоряла до основи.

— До основи! — горестно потвърди Коровиев. — Тоест буквално до основи, както благоволихте да се изразите съвсем точно. Останаха само въглени!

— Аз се завтекох към заседателната зала — разказваше Бегемот, — дето е с колоните, месир, като се надявах да измъкна нещо ценно. Ах, месир, жена ми, ако я имах, двайсет пъти щеше да бъде подложена на риска да остане вдовица! Но за щастие, месир, аз не съм женен. Ах, месир, кой би заменил ергенската свобода за тягостен ярем!

— Пак дрънкаш глупости — забеляза Воланд.

— Слушам и продължавам — отговори котаракът, — да, само това пейзажче. Нищо повече не можех да изнеса от залата, пламъците ме блъснаха в лицето. Изтичах до склада и спасих тази съомга. После до кухнята и спасих престилката. Смятам, месир, че каквото можах, направих, и не знам как да си обясня скептичния израз на лицето ви.

— А докато ти плячкосваше, Коровиев какво правеше? — попита Воланд.

— Помагах на пожарникарите, месир — отговори Коровиев и показва съдраните си панталони.

— Ах, щом е така, ще трябва да се строи нова сграда.

— Тя ще бъде построена, месир — обади се Коровиев, — смея да ви уверя.

— Е, не ни остава нищо друго, освен да си пожелаем да бъде по-добра от предишната — рече Воланд.

— Така ще бъде, месир — каза Коровиев.

— На мен можете да вярвате — добави котаракът, — аз съм истински пророк.

— Във всеки случай дойдохме, месир — докладва Коровиев, — и чакаме вашите разпореждания.

Воланд стана от столчето си, отиде до парапета и дълго, смълчан и сам, обърнал гръб на свитата си, гледа към далечината. После се върна, седна отново и каза:

— Няма да има никакви разпореждания, вие изпълнихте всичко, което можахте, и засега не се нуждая повече от вашите услуги. Можете да си почивате. Скоро ще дойде буря, последната буря, тя ще довърши каквото трябва да се довърши и ние ще поемем на път.

— Много добре, месир — отговориха двамата шутове и изчезнаха някъде зад кръглата централна кула в средата на терасата.

Бурята, за която спомена Воланд, вече се трупаше на хоризонта. Черният облак се издигна на запад и отрязва слънцето до средата. После го загули изцяло. На терасата лъхна хлад. Малко след това притъмня.

Този мрак, нахлул от запад, забули огромния град. Изчезнаха мостовете и дворците. Изчезна всичко, сякаш никога не го е имало на този свят. През цялото небе пробяга огнена нишка. После градът се разтърси от удар. Той се повтори и бурята започна. Воланд изчезна в мъглата.

[1] Воланд изпълнява заръката на Иешуа Ха-Ноцри — по този оригинален начин Булгаков подсказва, че доброто и злото начало взаимно се допълват. Тази идея вероятно е заимствана от една творба на италианския мисионер Маурицио Гардзони за езидите, в която се отбелязва, че „според езидите бог повелява, но възлага изпълнението на повелите си на дявола“. Както и Иешуа, Воланд разбира, че „на голата светлина“ може да се наслаждава само преданият, но догматичен Левий Матей, но не и гениалният Майстор. Тъкмо Воланд с неговия скептицизъм и съмнения, който вижда света в цялата му противоречивост (както го вижда истинският художник), може най-добре да осигури достойна награда за главния герой. ↑

ТРИЙСЕТА ГЛАВА

ВРЕМЕ Е! ВРЕМЕ Е!

— Знаеш ли, снощи, когато ти заспа, четох за мрака, който нахлул откъм Средиземно море... И тия идоли, ах, златните идоли. Не знам защо не ми дават мира. Струва ми се, че сега ще завали. Чувстваш ли, че става хладно?

— Всичко това е много хубаво и мило — отговори Майстора, докато пушеше и разпръсваше дима с ръка. — Тези идоли са без значение, но изобщо не се знае какво ще стане по-нататък!

Разговорът се водеше по залез-слънце, точно когато на терасата при Воланд дойде Левий Матей. Прозорчето на сутерена беше отворено и ако някой надникнеше през него, щеше да се изненада колко странно изглеждат разговарящите. Маргарита бе с наметната на голо черна пелерина, а Майстора — с болничните си дрехи. Защото Маргарита изобщо нямаше какво да облече, нещата ѝ бяха останали вкъщи и макар тази къща да беше съвсем наблизо, и дума не можеше да става тя да отиде дотам и да си ги вземе. А Майстора, чиито дрехи намериха в гардероба непокътнати, просто не желаше да се преоблече и развиваше пред Маргарита мисълта, че всеки момент ще започне някаква пълна неразбория. Вярно, че от онази есенна нощ насам за първи път беше избръснат (в клиниката подстригнаха брадичката му с машинка).

Стаята също изглеждаше странно и беше много трудно човек да се ориентира в нейния хаос. По килима бяха пръснати ръкописи, по дивана — също. Някаква книга беше захвърлена на стола с гръбчето нагоре. А кръглата маса беше сервирана за обяд и сред блюдата имаше няколко бутилки. Нито Маргарита, нито Майстора знаеха откъде се бяха взели всички тия ястия и напитки. Намериха ги тук, когато се събудиха.

След като бяха спали до съботния залез, Майстора и неговата любима се чувстваха напълно отпочинали и само едно нещо им напомняше за снощните приключения — леката болка в лявото слепоочие. Колкото до психиката, и у двамата промените бяха много

големи, както би се убедил всеки, ако подслушаше разговора им в сутеренното жилище. Само че нямаше кой да го подслуша. Точно това му беше хубаво на дворчето — че винаги пустееше. С всеки изминал ден раззеленяващите се липи и върбата отвън все по-силно ухаеха на пролет и прииждащият ветреца довяваше мириса им в сутерена.

— Уф, по дяволите — ненадейно възкликна Майстора, — умът ми не го побира... — Той загаси цигарата в пепелника и стисна главата си. — Чакай малко, ти си умен човек и никога не си била луда. Сериозно ли си сигурна, че снощи бяхме у сатаната?

— Напълно сериозно — отговори Маргарита.

— Разбира се, разбира се — иронизира я той, — значи сега вместо един сме двама луди! И мъжът, и жената. — После вдигна ръце и възкликна: — Не, дявол знае какво става, дявол, дявол, дявол!

Вместо да отговори, Маргарита се просна на дивана, избухна в смях и зарита с босите си крака, а накрая извика:

— Ох, не мога! Ох, не мога! Погледни се само на какво приличаш!

Докато Майстора ядосано подръпваше нагоре болничните си наполеонки тя се посмя донасита, след което рече сериозно:

— Току-що, без да искаш, ти каза истината, дявол знае какво става и повярвай ми, дяволът всичко ще уреди! — Очите ѝ изведнъж пламнаха, тя стана рязко, заподскача и взе да подвиква: — Толкова съм щастлива, толкова съм щастлива, толкова съм щастлива, че заключих сделка с него! О, дявол, дявол! Сега, мили мой, ще трябва да живееш с вещица.

После се втурна към Майстора, прегърна го и започна да го целува по устните, по носа, по бузите. Вихрушката от разпилени черни къдрици вилнееше около него, а бузите и челото му пламваха от целувките.

— Ама ти наистина си заприличала на вещица.

— Да, не го отричам — отговори Маргарита, — вещица съм и съм много доволна, че е така!

— Е, добре — каза Майстора, — бъди си вещица. Чудесно, прекрасно! Значи са ме отвлекли от болницата! И това е много мило. Да допуснем и че са ме върнали тук... Да предположим дори, че никой няма да ни търси, но в името на всичко свято кажи ми от какво и как ще живеем? Питам от грижа най-вече за теб, повярвай ми.

В този миг на прозореца се показаха чифт обувки с тъпи върхове и долната част на панталони на тънко райе. После панталоните се сгънаха в коленете и един масивен задник засенчи дневната светлина.

— Алоизий, там ли си? — попита нечий глас някъде над панталоните, отвън.

— Ето, започва се — каза Майстора.

— Алоизий ли? — рече Маргарита и се приближи до прозореца. — Вчера го арестуваха. Кой сте вие? Как се казвате?

Коленете и задникът мигом изчезнаха и се чу как портичката тракна, след което всичко си стана както преди. Маргарита падна на дивана и така се разсмя, че сълзи потекоха от очите ѝ. Но когато млъкна, лицето ѝ изведнъж се преобрази, тя заговори сериозно, смъкна се от дивана, допълзя до коленете на Майстора, загледа го в очите и започна да го гали по главата.

— Как си страдал, как си страдал, бедни мой. Само аз го знам. Виж, имаш сиви нишки в косата и завинаги бръчка край устните. Единствен мой, мили мой, не мисли за нищо. Ти трябваше да мислиш прекалено много, но сега аз ще мисля вместо теб! И ти обещавам, обещавам ти, че всичко ще бъде ослепително хубаво.

— Не, не ме е страх, Марго — изведнъж ѝ отговори Майстора, вдигна глава и ѝ се видя като по времето, когато съчиняваше неща, дете никога не беше виждал, но бе сигурен, че са се случили. — Не ме е страх, защото преживях вече всичко. Твърде много ме плашиха и няма с какво повече да ме уплашат. Но ми е мъчно за теб, Марго, разбираш ли, затова ти повтарям едно и също. Опомни се! Защо да погубваш живота си заради един болен и беден човек? Прибери се у дома! Мъчно ми е за теб, затова ти го казвам.

— Ах ти, ти — шепнеше Маргарита и клатеше разчорлената си глава, — ах, ти, обезверени, нещастни човече. Заради теб вчера цяла нощ треперех гола, аз изгубих естеството си и го смених с ново, няколко месеца седях в тъмния килер и мислех само за едно — за бурята над Иершалаим, очите си изплаках, а сега, когато щастието ни връхлетя, ти ме гониш? Е, добре, ще си ида, ще си ида, но да знаеш, че ти си жесток човек! Те са опустошили душата ти!

Горчива нежност се надигна в сърцето на Майстора и заровил лице в косата на Маргарита, той се разплака. И тя му шепнеше разплакана, и пръстите ѝ трепкаха по неговите слепоочия.

— Да, нишки, нишки, виждам как главата ти се покрива със сняг, ах тази многострадална глава. Виж какви са очите ти! В тях е пустиня... А раменете, раменете ти са понесли бреме... Съсипали, съсипали са те...

Думите ѝ ставаха несвързани, разтърсваха я ридания.

Тогава Майстора избърса очите си, вдигна коленичилата Маргарита, изправи се и той и каза непоколебимо:

— Стига! Ти ме засрами. Никога повече няма да проявявам мекушавост и да се връщам към този въпрос, бъди спокойна. Знаем, че и двамата сме жертва на душевната си болест, която може би съм ти предал... Какво пък, ще я понесем заедно.

Маргарита доближи устни до ухото му и прошепна:

— Кълна се в живота си, кълна се в разпознатия от теб син на звездоброеца, че всичко ще се нареди.

— Е, добре, добре — отвърна Майстора, засмя се и добави: — Естествено, когато хората са напълно ограбени като теб и мен, те търсят спасение в отвъдната сила! Съгласен съм да го търсим там.

— Ето, ето, сега си предишният, ти се смееш — отговори Маргарита, — я върви по дяволите с твоите учени думи. Отвъдно — неотвъдно, какво значение има? Аз съм гладна.

И задърпа Майстора към масата.

— Не съм сигурен дали тази храна няма сега да потъне вдън земя, или да излети през прозореца — окончателно успокоен, каза той.

— Няма да отлети!

И точно тогава откъм прозорчето се чу гъгнив глас:

— Мир вам.

Майстора се стресна, а Маргарита, която беше свикнала вече с необикновените неща, извика:

— Та това е Азазело! Ах, колко мило, колко хубаво! — и като пошепна на Майстора: — Ето, виждаш ли, виждаш ли, не са ни забравили! — се втурна да отвори.

— Поне се загърни — извика ѝ той.

— Пет пари не давам — отговори от антренцето Маргарита.

И ето че Азазело вече се кланяше, ръкуваше се с Майстора, белезникавото му око проблясваше, а Маргарита възкликваше:

— Ах, колко се радвам! Никога през живота си не съм се радвала толкова! Но извинете, че съм гола, Азазело!

Той ѝ каза да не се притеснява и че е виждал не само голи, но и жени с напълно одрана кожа, после бързо седна до масата, като преди това остави в ъгъла до печката нещо, увито в тъмен брукат.

Маргарита му наля коняк и той с удоволствие го изпи. Майстора не свалеше очи от него и само от време на време леко пощипваше лявата си ръка под масата. Но пощипванията не помагаша. Азазело не се изпаряваше, пък и честно казано, нямаше никаква нужда да го прави. В червенокосия дребен на ръст човек нямаше нищо страшно, освен окото с пердето, но такива неща има и без магия, само дето дрехите му бяха не съвсем обикновени — някакво расо или наметало, и пак, ако се замислим, срещат се и такива. И коняка си пиеше с вещина, обръщаше чашките, без да замезва — като всички добри хора. От същия този коняк на Майстора му се замая главата и той се замисли: „Не, Маргарита е права! Разбира се, че срещу мен седи пратеник на дявола. Та нали съвсем наскоро, преди две вечери, аз самият доказвах на Иван, че на Патриаршеските е срещнал тъкмо сатаната, защо сега се плаша от тази мисъл и започвам да дрънкам за хипнотизатори и халюцинации? Какви хипнотизатори, по дяволите!“

Започна да се взира в Азазело и се увери, че в очите му се долавя нещо потайно, някаква мисъл, която той засега не споделя. „Не е дошъл просто да ни види, дошъл е с някаква задача“ — помисли си Майстора.

Неговата наблюдателност не му беше изневерила.

Посетителят изпи третата чаша коняк, която изобщо не му подейства, и каза:

— А, уютно сутеренче, да ме вземат дяволите! Само че възниква един въпрос: за какво човек да се свира в него?

— Същото казвам и аз — засмя се Майстора.

— Защо ме карате да се притеснявам, Азазело? — попита Маргарита. — Ще се оправим някак!

— Но моля ви, моля ви — извика Азазело — и през ум не ми е минавало да ви притеснявам. И аз казвам — някак! Да! И да не забравя, месир ви изпраща много поздрав и заповяда да ви съобщя, че ви кани на малка разходка, ако пожелаете, разбира се. Е, какво ще кажете?

Маргарита леко ритна Майстора под масата.

— С голямо удоволствие — отговори той и продължи да наблюдава Азазело, който попита:

— Надяваме се, че Маргарита Николаевна също няма да откаже?

— Аз със сигурност няма да откажа — каза Маргарита и кракът ѝ отново се блъсна в крака на Майстора.

— Чудесно! — възкликна Азазело. — Така обичам. Раз-два и готово! А не като онзи път в Александровската градина.

— Ах, не ми припомняйте, Азазело! Тогава бях голяма глупачка. Да, всъщност не бива да ме вините прекалено строго, човек не се среща с нечисти сили всеки ден, нали!

— Безспорно! — потвърди Азазело. — Ако ставаше всеки ден, щеше да е приятно!

— И на мен ми харесва бързината — възбудено говореше Маргарита, — харесва ми бързината и голотата. Като с маузера — бам! Ах, как стреля той — извика тя и погледна Майстора. — Седмицата е под възглавницата и независимо кой знак...

Беше започнала да се напива и очите ѝ пламтяха.

— За малко да забравя — извика Азазело и се плесна по челото, — съвсем се отнесох. Месир ви изпраща подарък — и този път се обърна директно към Майстора, — бутилка вино. Моля, забележете, че е от същото, каквото е пиел прокураторът на Иудея. Вино от Фалерно.

Съвсем естествено, подобно уникално нещо не можеше да не предизвика вниманието и на Маргарита, и на Майстора. Азазело разви парчето тъмен погребален брокат и извади глинен съд с дръжка, целият покрит с плесен. Усетиха аромата на виното, наляха в чашите и погледнаха през него гаснещата преди бурята светлина в прозореца. Видяха как всичко се обагря в кървав цвят.

— За здравето на Воланд! — възкликна Маргарита и вдигна чашата си.

Тримата допряха устни до чашите и отпиха по една голяма глътка. Тозчас дрезгавеещата пред бурята светлина започна да гасне в очите на Майстора, дъхът му секна и той почувства, че идва краят. Успя да види как мъртвешки пребледнялата Маргарита безпомощно протяга ръце към него, обронва глава на масата и накрая се свлича на пода.

— Отровител — успя да извика той.

Посегна да грабне ножа, за да прободe Азазело, но ръката му безпомощно се плъзна от покривката, всичко в сутерена наоколо се обагри в червено, а после изчезна. Майстора падна възник и докато падаше, раздра кожата на слепоочието си в ръба на бюрото.

Когато отровените стихнаха, Азазело започна да действа. Най-напред излетя през прозореца и след няколко мига беше вече в къщата, където живееше Маргарита Николаевна. Винаги стриктен, искаше да провери дали нещата вървят както трябва. И всичко се оказа наред. Той видя как мрачната, очакваща завръщането на мъжа си жена излезе от спалнята, внезапно пребледня, хвана се за сърцето, и като извика безпомощно:

— Наташа! Има ли някой... ела! — падна на пода в гостната, преди да стигне до кабинета.

— Всичко е наред — каза Азазело.

След миг беше вече при повалените влюбени. Маргарита лежеше по очи на килима. С железните си ръце той я обърна като кукла и я загледа. Лицето на отровената се променяше пред очите му. Дори в падналия преди бурята здрач се виждаше как изчезват временното ѝ вещерско кривогледство, изражението на жестокост и необузданост. Лицето на покойната просветля, накрая се отпусна и от хищна устата ѝ стана просто женствено мъченическа. Тогава той разтвори белите ѝ зъби и наля няколко капки от същото вино, с което я беше отровил. Маргарита въздъхна, започна да се изправя без негова помощ, седна и го попита:

— Защо, Азазело, защо? Какво ми сторихте?

Тя видя бездиханния майстор, потръпна и прошепна:

— Не съм предполагала... Убиец!

— Не, не, чакайте малко — отговори Азазело, — сега ще се съвземе. Ах, защо сте толкова припряна!

Маргарита веднага му повярва — толкова убедителен беше тонът на червенокосия демон. Тя скочи, силна и жива, и му помогна да сипе вино в устата на падналия. Когато отвори очи, той мрачно ги погледна и с омраза повтори последното, което беше казал:

— Отровител...

— Ех! Оскърблението е обичайната награда за добре свършената работа — отговори Азазело, — нима сте сляп? Хайде, прозрете най-после.

Тогава Майстора стана, огледа се с жив и светъл взор и попита:

— Какво означава това ново положение?

— Означава, че ви е време — отговори Азазело. — Бурята вече тътне, чувате ли? Притъмнява. Конете рият земята, малката градина се разтърсва. Сбогувайте се с това мазе, сбогувайте се бързо.

— А, разбирам — каза Майстора и се огледа, — вие сте ни убили, ние сме мъртви! Ах, колко умно! Колко навреме! Сега разбирам всичко.

— Но моля ви се — отговори Азазело, — вие ли ми го казвате? Вашата любима ви нарича майстор, та нали мислите, как можете да сте мъртви? Нима, за да се смятате за живи, трябва непременно да седите в някое мазе по риза и болнично бельо? Не ме размивайте!

— Разбрах всичко, което ми казвате — извика Майстора, — не продължавайте! Вие сте хиляда пъти прав.

— Великият Воланд! — започна да му приглася Маргарита. — Великият Воланд! Намислил го е много по-добре от мен. Само романа, романа — викаше тя на Майстора, — вземи романа със себе си, независимо къде отлиташ.

— Няма нужда — отговори той, — помня го наизуст.

— Но нито дума... нали няма да забравиш нито дума от него? — питаше Маргарита, прегръщаше любимия си и бършеше кръвта от нараненото му слепоочие.

— Не се безпокой! Сега вече никога нищо няма да забравя — отговори той.

— Тогава огън! — извика Азазело. — Огън, от който е започнало всичко и с който слагаме край на всичко.

— Огън! — зловец се провикна Маргарита.

Прозорчето на сутерена се хлопна, вятърът избута пердето встрани. В небето ечна весел и кратък гръм. Азазело завря ръката си с дълги нокти в камината, извади от там една димяща главня и запали покривката на масата. После възпламени пачката стари вестници върху дивана, а след нея — ръкописа и пердето на прозореца. Вече опиянен от предстоящото препускане, Майстора захвърли на масата някаква книга от полицата, разгърна я върху пламналата покривка и книгата лумна весело.

— Гори, гори, предишен живот!

— Гори, страдание! — викаше Маргарита.

Стаята се люшкеше в алени стълбове и заедно с дима през вратата изскочиха тримата, които изтичаха по каменните стъпала нагоре и се озоваха в дворчето. Първото, което видяха там, беше тръшналата се на земята готвачка на предприемача, до която се търкаляха разсипани картофи и няколко стръка лук. Състоянието ѝ беше обяснимо. Три черни коня пръхтяха до бараката, потръпваха и риеха фонтани пръст. Маргарита първа яхна единия, след нея — Азазело и накрая Майстора. Готвачката простена, понечи да се прекръсти, но Азазело застрашително ѝ подвикна от седлото:

— Ще ти отрежа ръката!

После извири и кършейки клоните на липите, конете се издигнаха като вихър и влетяха в ниския черен облак. Тозчас от прозорчето на сутерена заизлиза дим. Отдолу долетя слабият, жалък вик на готвачката:

— Пожар!...

Конете вече се носеха над московските покриви.

— Искам да се сбогувам с града — извика Майстора на Азазело, който препускаше най-отпред.

Гръмотевицата погълна последните му думи. Азазело кимна и препусна в галоп. Срещу летящите стремително прииждаше облак, но той все още не сипеше дъжд.

Те летяха над булеварда и виждаха как фигурките на хората тичат да се скрият от дъжда. Падаха първите капки. Прелетяха над кълбета дим — всичко, което бе останало от Грибоедов. Летяха над града, вече обгръщан от мрака. Отгоре проблясваха светкавици. После покривите се смениха със зеленина. Едва тогава дъждът рукна и превърна летящите в три огромни мехура сред водата.

Маргарита вече познаваше усещането за полет, а Майстора — не, затова се изненада колко бързо стигнаха целта си, при човека, с когото той искаше да се сбогува, защото нямаше с кого друго да се прости. В пелената на дъжда веднага забеляза болницата на Стравински, реката и добре познатата борова гора на отсрещния бряг. Спуснаха се на поляната сред дърветата близо до клиниката.

— Ще ви изчакам тук — свил ръцете си на фуния, извика Азазело, ту осветяван от мълниите, ту изчезващ в сивата завеса, — вземете си сбогом, но побързайте.

Майстора и Маргарита скочиха от седлата и полетяха като размити водни сенки през градината на клиниката. След още миг Майстора отмести както винаги решетката на балкона пред стая 117 и Маргарита го последва. Невидими и неусетени сред тътена и воя на бурята, те влязоха при Иванушка. Майстора спря до леглото му.

Иванушка лежеше неподвижно, както и тогава, когато за първи път бе наблюдавал бурята в дома на своя покой. Но сега не плачеше. Когато хубавичко се вгледа в тъмния силует, който се промъкна при него от балкона, той се понадигна, протегна ръце и каза зарадван:

— А, това сте вие! Да знаете само откога ви чакам. Ето ви, мой съседе.

На което Майстора отвърна:

— Тук съм! Но за жалост, не мога повече да ви бъда съсед. Отлитам завинаги и дойдох само да се сбогувам.

— Знаех го, досетих се — тихо отговори Иван и попита: — Срецнахте ли го?

— Да — каза Майстора, — дойдох да се сбогувам, защото вие бяхте единственият човек, с когото съм разговарял напоследък.

Лицето на Иванушка грейна и той каза:

— Добре е, че се отбихте. Аз наистина ще удържа на думата си и повече няма да пиша стихчета. Но сега ме интересува друго — той се усмихна и впери безумен поглед някъде встрани от Майстора, — друго искам да напиша. Знаете ли, докато лежах тук, разбрах много неща.

Майстора се развълнува от тия думи и приседна на ръба на леглото му:

— Ами много добре. Напишете продължението за него!

Очите на Иванушка блеснаха.

— Няма ли вие да го напишете? — но изведнъж се смути и допълни замислено: — Ах, да... Какво ли ви питам — сведе очи, а после го погледна с уплаха.

— Да — каза Майстора и гласът му се стори на Иванушка непознат и глух, — аз повече няма да пиша за него. Ще бъда зает с друго.

Далечно изсвирване разцепи шума на бурята.

— Чувате ли? — попита Майстора.

— Бурята шуми...

— Не, викат ме, време ми е — поясни Майстора и стана от леглото.

— Чакайте! Още само една дума — помоли Иван, — успяхте ли да я намерите? Беше ли ви останала вярна?

— Ето я — отговори Майстора и посочи стената.

Тъмната Маргарита се отдели от бялата стена и се приближи до леглото. Тя гледаше легналия младеж и в очите ѝ се четеше скръб.

— Бедни, бедни — сведена над него, беззвучно шепнеше тя.

— Колко е хубава — без завист, но тъжно и с някакво тихо умиление продума Иван, — виж ти, как добре се е наредило при вас. А с мен не е така... — той помисли малко и добави: — впрочем може и така да е...

— Така е, така е — прошепна Маргарита и още повече се наведе над младежа, — сега ще ви целуна по челото и всичко ще бъде наред... Можете да ми вярвате, аз вече всичко съм видяла, всичко знам.

Лежачият младеж я прегърна и тя го целуна.

— Сбогом, ученико! — едва чуто каза Майстора и започна да се топи във въздуха.

Той изчезна, а заедно с него изчезна и Маргарита. Решетката на балкона се затвори.

Безпокойство обзе Иванушка. Той седна в леглото, огледа се тревожно, дори простена, заломоти нещо, после стана. Бурята вилнееше все по-силно и изглежда бе разбунила душата му. Вълнуваше го и това, че със слуха си, който беше вече свикнал с постоянната тишина, бе доловил зад вратата припрени стъпки и глухи гласове.

— Прасковя Фьодоровна!

Прасковя Фьодоровна вече влизаше в стаята и го загледа въпросително и тревожно.

— Какво? Какво има? — попита тя. — Бурята ли ви плаши? Няма нищо, няма нищо... Сега ще ви помогнем. Ей сега ще извикам доктора.

— Не, Прасковя Фьодоровна, недейте го вика — каза Иванушка и с безпокойство погледна не нея, а стената, — добре съм. Вече разбирам какво ми е, не бойте се. По-добре ми кажете — приятелски я помоли той — какво се случи сега там, в сто и осемнайсата?

— В осемнайсата ли? — попита Прасковя Фьодоровна и очите ѝ зашариха. — Ами нищо не се е случило.

Но тонът ѝ беше фалшив. Иванушка веднага го забеляза и рече:

— Ех, Прасковя Фьодоровна! Вие сте толкова правдив човек... Сигурно си мислите, че ще започна да буйствам, нали? Не, Прасковя Фьодоровна, няма. По-добре ми кажете истината. Защото през стената аз усещам всичко.

— Вашият съсед току-що почина — прошепна Прасковя Фьодоровна, неспособна да сдържи собствената си правдивост и доброта, и цялата обляна в светлината на светкавиците, уплашено погледна Иванушка.

Но с него не се случи нищо страшно. Той само многозначително вдигна пръст и каза:

— Знаех си! Уверявам ви, Прасковя Фьодоровна, че току-що в града е починал още един човек. Дори знам кой — и се усмихна тайнствено, — една жена.

ТРИЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА НА ВОРОБЬОВИТЕ ХЪЛМОВЕ

Бурята отмина безследно и сега пъстроцветната арка на дъгата, прехвърлена в небето над целия град, пиеше вода от Москва река. На високото, върху хълма, между двете горички тъмнееха три силуета. Яхнали черни коне, Воланд, Коровиев и Бегемот гледаха от седлата си към ширналия се оттатък реката град, по чиито хиляди прозорци, обърнати на запад, към захарните кули на Девическия манастир, блестеше пречупеното слънце.

Във въздуха се чу шум и Азазело, заедно с Майстора и Маргарита, които летяха след черния му плащ, се спуснаха при групата чакащи.

— Трябваше да ви обезпокоя, Маргарита Николаевна и Майсторе — след кратко мълчание каза Воланд, — но моля да не ми се сърдите. Не вярвам да съжалявате. Е — обърна се той само към Майстора, — сбогувайте се с града. Време е да тръгваме.

Той вдигна ръката си с черна ръкавица и посочи безбройните слънца, които топяха стъклото отвъд реката, а над тях се стелеха пушилка, дим и пара от нажежения през деня град.

Майстора скочи от седлото, остави ездачите и се завтече към ръба на възвишението. По земята след него се влачеше черното му наметало. Той загледа града. През първите мигове в сърцето му се прокрадна неутолима тъга, но много скоро тя се смени от сладникава тревога, от скитническо циганско вълнение.

— Завинаги! Това трябва да се осмисли — прошепна той и облиза пресъхналите си напукани устни.

Вгълби се в себе си и започна да отбелязва всичко, което ставаше в душата му. Стори му се, че вълнението преминава в чувство на дълбока и кръвна обида. Но тя се оказа мимолетна, изчезна и някак изведнъж се смени от гордо равнодушие, а то — от предчувствие за безкраен покой.

Ездачите го чакаха безмълвно. Те гледаха как източената черна фигура на ръба на пропастта жестикулира, току вдига глава, като да

прехвърли поглед през целия град, да надникне отвъд него, а после я обронва, сякаш да проучи изпогазената хилава трева под краката си.

Бегемот се отегчи и прекъсна мълчанието.

— Маестро — рече той, — позволете ми да свирна за сбогом преди да препуснем.

— Може да уплашиш дамата — отговори Воланд — и освен това не забравяй, че всичките ти днешни безобразия вече свършиха.

— Ах, не, не, месир — обади се Маргарита, подобна на амазонка върху седлото, с ръка на кръста и провесила до земята триъгълния си шлейф, — разрешете му, нека свирне. Нещо се натъжих преди дългия път. Но това е напълно естествено, нали, месир, дори когато човек знае, че в края на този път го очаква щастие? Нека ни поразсмее, инак се опасявам, че всичко ще свърши със сълзи и ще потеглим разочаровани!

Воланд кимна на Бегемот, той много се зарадва, скочи от седлото, пъхна пръсти в устата си, наду бузи и изсвири. На Маргарита ѝ писнаха ушите. Конят ѝ се изправи на задните си крака, от дърветата в горичката западаха сухи съчки, излетя цяло ято гарги и врабци, към реката се понесе стълб от прах и всички видяха как в речното корабче, което минаваше покрай кея, шапките на неколцина пътници нападаха във водата. От изсвирването Майстора се стресна, но не се обърна, а започна още по-неспокойно да жестикулира и да вдига ръце нагоре, сякаш заплашваше града. Бегемот се огледа горделиво.

— Добре де, свирна — снизходително забеляза Коровиев, — наистина свирна, но ако трябва да сме обективни, беше доста посредствено!

— Е, аз не съм диригент — с достойнство отговори Бегемот, нацупи се и изведнъж смигна на Маргарита.

— Я да опитам и аз, да видим дали не съм забравил — каза Коровиев, потри ръце и си духна на пръстите.

— Само внимавай, внимавай — прозвуча студеният глас на Воланд, — без телесни повреди!

— Месир, повярвайте ми — с ръка на сърцето отвърна Коровиев, — на шега, единствено на шега...

После изведнъж се източи нагоре, сякаш беше гумен, направи с пръстите на дясната си ръка някаква сложна фигура, усука се като винт, сетне внезапно се разви и свирна.

Маргарита не чу изсвирването, но го видя, когато заедно с буйния си кон отхвъркна на десетина сажена^[1] встрани. Един дъб наблизко рухна изтръгнат из корен и земята се напука чак до реката. Огромен пласт от брега заедно с кея и ресторанта се срина във водата. Тя кипна, надигна се и изхвърли на отсрещния зелен и равнинен бряг цялото корабче с напълно невредимите пътници. В краката на пръхтящия кон на Маргарита падна една врана, убита от изсвирването на Фагот.

От това изсвирване Майстора се сепна. Той се хвана за главата и затича обратно към групата на очакващите го спътници.

— Е — обърна се към него Воланд от височината на своя кон, — всички сметки ли са платени? Прощаването свърши ли?

— Да, свърши — отговори Майстора, успокои се и го погледна право в лицето открито и смело.

Тогава вече над възвишенията се разнесе страшният, сякаш тръбен глас на Воланд:

— Време е!! — и рязкото изсвирване и кикот на Бегемот.

Конете препуснаха, ездачите се издигнаха нагоре и се понесоха напред. Маргарита чувстваше как нейният бесен кон гризе и дърпа мундщука. Плащът на Воланд се изду над цялата кавалкада и започна да скрива вечерния небосвод. Когато черният покров за миг се отмести встрани, препускащата Маргарита се обърна и видя, че отзад ги няма не само пъстроцветните кули с кръжация над тях аероплан, но че отдавна го няма и самият град, който бе потънал в земята и бе оставил след себе си само мъгла.

[1] Сажен (рус.) — стара руска мярка за дължина, равна на 2,16 м. ↑

ТРИЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА ПРОШКА И ВЕЧЕН ПРИЮТ

О, богове, богове мои! Колко тъжна е вечерната земя! Колко тайнствени са мъглите над блатата! Който е блуждал в тези мъгли, който много е страдал, преди да умре, който е летял над тази земя, понесъл непосилно бреме, той го знае. Знае го умореният. Затова без жал оставя земните мъгли, блата и реки и с леко сърце се отдава в ръцете на смъртта, защото е сигурен, че само тя (ще му донесе покой).
[\[1\]](#)

Дори вълшебните черни коне се бяха уморили и носеха своите ездачи бавно, затова неизбежната нощ започна да ги настига. Усетил я зад гърба си, притихна даже немирникът Бегемот. Вкопчил нокти в седлото, той летеше смълчан и сериозен с настръхнала опашка. Нощта започна да покрива с черен шал гори и ливади, да пали някъде далече долу печални светлилки, сега вече безинтересни и ненужни нито на Маргарита, нито на Майстора чужди светлилки. Нощта изпреварваше кавалкадата, сипеше се върху нея и разпиляваше ту тук, ту там в нажаленото небе белите петънца на звездите.

Нощта се сгъстяваше, летеше до тях, сграбчваше наметалата на ездачите, смъкваше ги от раменете им и разкриваше измамите. Когато я лъхнеше хладният вятър, Маргарита отваряше очи и виждаше как се променя обликът на всички полетели към своята цел.^[2] А щом откъм гората срещу тях започна да се подава алената и пълна луна, илюзиите изчезнаха докрай, нетрайните магически одежди нападаха в блатото и потънаха в мъглите.

Сега вече едва ли някой би разпознал Коровиев-Фагот, самозвания преводач на тайнствения и ненуждаещ се от никакъв превод консултант, в летящия точно до Воланд, отдясно на любимата на Майстора. Вместо този, който в дрипави циркаджийски дрехи бе напуснал Воробьовите хълмове под името Коровиев-Фагот, сега яздеше и тихо подрънкваше златната верига на поводата един

тъмновиолетов рицар с мрачно и никога неусмихващо се лице. Той притискаше брадичка в гърдите си, той не гледаше луната, той не се интересуваше от земята под себе си, той летеше до Воланд и мислеше за нещо свое.

— Защо той се промени така? — тихо попита Маргарита Воланд сред свиренето на вятъра.

— Някога този рицар се пошегува неуместно — отговори Воланд и обърна към нея лицето си с кротко пламтящо око, — каламбурът, който съчини, докато разговаряше за светлината и мрака, не беше добър. Затова после трябваше да се шегува много повече и много по-дълго, отколкото е предполагал. Но днес е такава нощ, когато се уреждат всички сметки. Рицарят плати своята и я закри^[3]!

Нощта откъсна и пухкавата опашка на Бегемот, смъкна от него козината и разпиля валмата ѝ по блатата. Някогашният котарак, забавлявал княза на мрака, беше станал слабичък юноша, демон паж, най-добрият шут, съществувал на света. Беше се укротил и летеше беззвучно, изложил младото си лице на леещата се лунна светлина.

Блестейки със стоманата на доспехите си, встрани от всички летеше Азазело. Луната бе променила и неговото лице. Нямаше и следа от нелепия безобразен кучешки зъб, фалшиво се оказа и кривогледството му. Двете очи на Азазело бяха еднакви, пусти и черни, а лицето — бяло и студено. Сега той летеше в истинския си вид като демон на безводната пустиня, демон убиец.

Маргарита не можеше да се види, но пък добре виждаше как се е променил Майстора. Косата му белееше под лунните лъчи, отзад се събираше в плитка и се вееше от вятъра. Когато вятърът повдигаше наметалото от нозете на Майстора, Маргарита виждаше на ботушите му ту гаснеци, ту грейващи звездички на шпори. Той летеше като юношата демон, без да сваля очи от луната, но ѝ се усмихваше като на добра позната и любима и си мърмореше нещо по стар навик още от времето, когато бе лежал в сто и осемнайсета стая.

И накрая Воланд. Той летеше също в истинския си облик. Маргарита не можеше да каже от какво е направен поводът на неговия кон и мислеше, че това вероятно са лунни верижки, че самият кон е камара от мрак, гривата му — облак, а шпорите на ездача — бели звездни петна.

Те дълго летяха така смълчани, докато самата местност под тях не започна да се променя. Печалните гори потънаха в земната тъма и отнесоха със себе си матовите ятагани на реките. Долу се появиха и започнаха да хвърлят отблясъци големи скални късове, а помежду им да чернеят пропасти, в които не проникваше лунен лъч.

Воланд приземи коня си на едно унило каменисто плато и ездачите тръгнаха бавно, заслушани как конете им чаткат с подкови по кремъка и камъните. Луната заливаше платото със зеленикава и силна светлина и скоро Маргарита различи в пустинната местност кресло, а на него — белееща фигура на седнал човек. Той беше може би глух или потънал в много дълбок размисъл. Не чуваше как каменистата земя потреперва под тежестта на конете, затова ездачите се приближиха, без да ги усети.

Луната светеше по-силно от най-добрата електрическа лампа и много помагаше на Маргарита да вижда, че седналият, чиито очи ѝ се сториха слепи, понякога набързо потрива ръце и че е вперил незрящ поглед в лунния диск. Сега тя виждаше, че до тежкото каменно кресло, по което проблясваха някакви искри, лежи тъмно, огромно остроухо куче, което също като стопанина си неспокойно гледа към луната.

В нозете на мъжа се валяше счупена стомна и се бе разляла неизсъхваща черно-червена локва.

Ездачите спряха конете си.

— Прочетоха вашия роман — обърна се Воланд към Майстора, — и казаха само едно, че за жалост е недовършен. Затова сега бих искал да ви покажа вашия герой. Близко две хиляди години той седи на това плато и спи, но когато дойде пълната луна, както виждате, го измъчва безсъние. То измъчва не само него, но и верния му страж, кучето. Ако е вярно, че малодушието е най-тежкият порок, бих казал, че той не се отнася за кучето. Единственото, от което се плашеше този храбър пес, бяха бурите. Няма как — който обича, трябва да споделя участието на този, когото обича.

— Какво говори? — попита Маргарита и по напълно спокойното ѝ лице пробяга сянка на състрадание.

— Повтаря все едно и също — отекна гласът на Воланд, — че и при луна за него няма покой и че длъжността му никак не е хубава. Така казва винаги, когато не спи, а когато спи, вижда все едно и също — лунна пътека. Иска да тръгне по нея и да разговаря с арестанта Ха-

Ноцри, защото според него нещо не е доизказал тогава, много отдавна, на четиринайсетия ден от пролетния месец нисан. Но уви, незнайно защо не успява да стъпи на пътеката и никой не идва при него. Е, в такъв случай, няма как, трябва да разговаря сам със себе си. Впрочем понеже има нужда от поне някакво разнообразие, към думите си за луната той често добавя, че от всичко на света най мрази своето безсмъртие и безмерната си слава. Заявява, че с удоволствие би заменил своята участ за тази на дрипавия скитник Левий Матей.

— Дванайсет хиляди луни за една луна преди толкова време, не е ли прекалено? — попита Маргарита.

— Повтаря се историята с Фрида, така ли? — каза Воланд. — Но този път не се тревожете, Маргарита. Всичко ще се нареди, върху това е изграден светът.

— Освободете го! — изведнъж сърцераздирателно извика Маргарита, както бе викала като вещица, и от нейния вик в планината се откърти един камък, затъркаля се по урвите към бездната и огласи околността с грохот.

Маргарита обаче не разбра дали беше грохот от падането, или грохот от сатанински смях. Във всеки случай Воланд се смееше, гледаше я и говореше:

— Не бива да викате в планината, той и бездруго е свикнал със срутванията и няма да се трогне. Излишно е да молите за него, Маргарита, защото вече го направи онзи, с когото той така се стреми да разговаря. — Воланд отново се обърна към Майстора и каза: — Е, сега можете да завършите романа си с една фраза!

Майстора сякаш само това чакаше, докато стоеше неподвижно и гледаше седналия прокуратор. Той сви ръцете си на фуния и извика така, че ехото заподскача по безлюдните и голи планини:

— Свободен си! Свободен! Той те чака!

Планината превърна гласа му в гръм и същият този гръм я срина. Проклетите скалисти стени се сгромолясаха. Остана само площадката с каменното кресло. Над черната бездна, в която потънаха стените, запламтя необятен град с царуващи в него бляскави идоли над градината, избуяла през многото хиляди такива луни. Право натам се проточи дългоочакваната от прокуратора лунна пътека и първият, който хукна по нея, бе остроухото куче. Човекът в бялото наметало с кървавочервена подплата стана от креслото и извика нещо с дрезгавия

си, пресипнал глас. Не се разбираше дали плаче, дали се смее и какво вика. Виждаше се само, че и той хукна по лунната пътека след своя верен страж.

— Да го последвам ли? — с безпокойство попита Майстора и подръпна юздите.

— Не — отговори Воланд, — защо да преследваш нещо, което вече е свършено?

— Тогава значи натам? — попита Майстора, обърна се и посочи назад, където в далечината изникна наскоро оставеният град със захарните манастирски кули и начупеното на парчета слънце в стъклата.

— И натам не, романтични майсторе! — отговори Воланд, гласът му се сгъсти и потече над скалите. — Онзи, когото така жадува да види измисленият и току-що освободен от вас герой, е прочел романа ви. — Воланд се обърна към Маргарита: — Маргарита Николаевна! Няма как да не повярвам, че сте се помъчили да измислите най-добро бъдеще за Майстора, но откровено казано, това, което ви предлагам и каквото ме помоли Иешуа за вас, да, за вас, е много по-добро. Оставете ги сами — каза Воланд, наведе се от седлото си към Майстора и му посочи отдалечаващия се прокуратор, — нека не им пречим. И те може би нещо ще се разберат. — После махна с ръка към Иершалаим и той потъна в мрака.

— Натам също не — посочи Воланд назад, — какво ще правите в онова малко мазе? — И тогава строшеното слънце в стъклата угасна. — Защо? — продължаваше Воланд убедително и меко. — О, триж романтични майсторе, нима не искате денем да се разхождате с приятелката си под нацъфтелите вишни, а вечер да слушате музиката на Шуберт? Няма ли да ви е приятно да пишете на свещи с гъше перо? Нима не искате, подобно на Фауст, да стоите над ретортата с надеждата, че ще успеете да създадете нов хомункулус? Натам, натам. Където ви чака вашият дом и старият слуга, свещите вече горят, но скоро ще угаснат, защото ще посрещнете изгрева веднага. По този път, майсторе, по този. Сбогом! Време е да си вървя.

— Сбогом! — в един вик отвърнаха Маргарита и Майстора.

И тогава, без да подбира пътя, черният Воланд се устреми към пропастта, а след него с шум се срина и неговата свита. Наоколо не останаха нито скали, нито площадка, ни лунна пътека, ни Иершалаим.

Изчезнаха и черните коне. Майстора и Маргарита видяха обещания изгрев. Той започна веднага след нощната луна. Майстора вървеше с любимата си в блясъка на първите утринни лъчи през един малък, обрасъл в мъх каменен мост. Преминаха по него. Потокът остана зад верните влюбени и те поеха по една пясъчна алея.

— Слушай беззвучието — каза Маргарита на Майстора и пясъкът прошумоля под босите ѝ нозе, — слушай и се наслаждавай на това, което не можа да получиш през живота си, на тишината. Ето там е твоят вечен дом, който ти е даден като награда. Вече виждам венецианския прозорец и виещата се лоза, която стига чак до покрива. Ето го твоят дом, твоят вечен дом. Аз знам, че довечера при теб ще дойдат тези, които обичаш, които са ти интересни и които няма да те плашат. Те ще ти свирят, те ще ти пеят, ще видиш с каква светлина се изпълва стаята, когато горят свещи. Ти ще заспиваш с твоята вехта и вечна шапчица на главата, ще заспиваш с усмивка на уста. Сънят ще те отмори и ти ще започнеш да разсъждаваш мъдро. И няма да успееш да ме прогониш. Защото аз ще бдя над твоя сън.

Така говореше Маргарита, докато вървеше с Майстора към техния вечен дом, и на него му се струваше, че думите ѝ ромонят, както ромонеше и шепнеше потокът, останал зад тях, и спомените на Майстора, тревожните му, изранени с игли спомени, започнаха да гаснат. Някой го пускаше на свобода, както той самият току-що бе пуснал собствения си герой. Този герой потъна в бездна, безвъзвратно потъна получилият опрощение в нощта срещу неделя син на краля звездоброец, жестокият пети прокуратор на Иудея, конникът Пилат Понтийски.

[1] Булгаков умишлено не е довършил фразата и допълнението в скоби е късна добавка по искане на жена му. ↑

[2] Хела е единствена от свитата на Воланд, която липсва в сцената с последния полет. Третата съпруга на писателя Е. С. Булгакова смята, че това е негов пропуск. По спомените на В. Я. Лакшин, когато той ѝ обръща внимание на липсата на Хела в последната сцена, „Елена Сергеевна ме погледна смутено и изведнъж с незабравимата си експресивност възкликна: «Миша е забравил Хела!!!».“ Но е възможно Булгаков нарочно да е изключил от сцената на последния полет Хела като най-нископоставен член на свитата,

изпълняващ само спомагателни функции както в театър „Вариете“, така и в апартамент №50, и на бала при сатаната, защото вампирите по традиция са демони от най-нисък ранг.

Пък и при последния полет Хела не е имало как да се преобрази, защото след като се е превърнала във вампир (съживил се мъртвец), тя е запазила първоначалния си облик. Когато нощта „разбулва всички измами“, Хела е можела да стане отново само мъртва девойка. ↑

[3] Рицарството на Коровиев-Фагот има много литературни хипостази.

Своеобразен прототип на рицаря Фагот тук вероятно е бакалавър Самсон Караско, един от основните персонажи в Булгаковата инсценировка на романа „Дон Кихот“ на Мигел де Сервантес. В стремежа си да накара Дон Кихот да се върне у дома, Самсон Караско се включва в започнатата от него игра, представя се за рицар на Бялата луна, побеждава рицаря на Печалния образ и накарва победения да му обещае, че ще се върне при семейството си. Дон Кихот обаче не може да се примири с краха на своята фантазия и умира. Така рицарят на Бялата луна неволно става виновен за смъртта на рицаря на Печалния образ. След раняването на Дон Кихот херцогът казва, че „шегата е стигнала твърде далеч“, а умиращият идалго нарича Караско „най-добър измежду рицарите“, но „рицар жесток“.

Дон Кихот е символ на светлината, доброто, на превеса на чувствата над разума, докато въплъщавайки рационалното мислене, въпреки намеренията си, ученият бакалавър извършва черно дело. Много е възможно тъкмо рицарят на Бялата луна да е наказан от Воланд столетия наред да се държи като шут заради трагичната си шега с рицаря на Печалния образ, завършила със смъртта на благородния идалго. Самсон Караско е свързан с нощното светило — луната, олицетворение на отвъдните сили.

В облика си на рицар Коровиев-Фагот има още един демонологичен прототип. В книгата на М. А. Орлов „История на отношенията между човека и дявола“, многобройни цитати от която са се запазили в архива на Булгаков, се разказва и историята на двама рицари. Единият от тях, испански благородник (както и Сервантесовият Дон Кихот), влюбен в монахиня, отивайки на среща с нея, трябва да мине през една манастирска църква. В ярко осветения храм рицарят вижда, че опяват някакъв покойник, и чува да изричат

името му — неговото собствено. В отговор на това рицарят се засмива, като казва на монасите, че грешат, че той, слава Богу, е жив и здрав. Но обзет от внезапен страх, побягва от църквата. Две огромни кучета го застигат и го разкъсват. Другият рицар, Фалкенщайн, веднъж се усъмнява в могъществото и изобщо в съществуването на демони и споделя съмненията си с един монах на име Филип. Монахът очертава с шпагата му вълшебен кръг и чрез заклинания извиква дявола — огромен и черен, който се появява с шум и трясък. Рицарят не прекрочва вълшебния кръг и остава жив и невредим, „само дето лицето му пребледнява и остава такова до края на живота му“.

В Коровиев-Фагот са контаминирани образите и на двамата рицари. Испанският рицар е наказан за присмеха над собствената си смърт (за същото е наказан и Михаил Берлиоз), а рицарят Фалкенщайн — за това, че се съмнява в съществуването на демони, като лицето му завинаги остава бледо, докато рицарят Фагот е обречен да остане завинаги с мрачно лице.

В един от по-ранните варианти на сцената с последния полет Коровиев-Фагот се преобразява в рицаря на Печалния образ. Колкото до лилавия цвят, в католицизма това е цветът на траура.

Образът на Коровиев-Фагот като рицар се асоциира и с образа на Жестокия рицар от една забавна легенда, разказана в повестта на С. Заяицкий — приятел на Булгаков — „Житието на Степан Александрович Лососинов“. Също както Жестокия рицар, рицарят Фагот има свой паж, чиято роля тук изпълнява котаракът Бегемот, превърнал се по време на последния полет в демон паж.

Но има още нещо интересно, на което трябва да обърнем внимание. В лунната светлина Азазело и Бегемот се превръщат в това, което са: първият — в демон убиец, а вторият в демон паж. Само Фагот си остава рицар като преди.

Има и друга версия за прототипа на рицаря Фагот. Нека още веднъж се върнем на думата *fagotin*. Едно от значенията ѝ е „еретик“. А еретици във Франция столетия наред са последователите на българските богомили — албигойците и катарите. Албигойците изповядвали религията на катарите, които се смятали за истински последователи на Христос, отричали са католическата църква, която според тях е изопачила смисъла на християнството. Те вярвали, че на

света има две сили — добро и зло, Бог и дявол, че Бог е създал небето, а дяволът — земята, затова дяволът е повелител на земния свят.

Катарите се делели на „верни“ и „свършени“. Съвършените водели аскетичен начин на живот, забранено им било да имат сексуални връзки, те живеели в общности и били вегетарианци. За „верните“ плътските радости били разрешени, сред тях имало много рицари и прекрасни дами, а също трубадури, възпяващи доблестта на първите и хубостта на вторите. Някои от трубадурите били и рицари.

По онова време католическата църква била твърде слаба, за да унищожи ереста и да заграби земите на еретиците. Но в началото на XIII век папата сключил съюз с френския крал и войските, предвождани от Симон дьо Монфор, нахлули в земите на Прованс и Лангедок. Войната била кървава и безмилостна. След превземането на град Безие в отговор на въпроса как да бъдат различавани католиците от катарите, печално известният епископ Амори заповядал: „Избийте всички, Господ ще разпознае своите“. Градът бил безпощадно изклян — мъже, жени, дори деца.

При обсадата на Тулуза Симон де Монфор загинал. Това предизвикало ликуване в стана на албигойците. Неизвестният автор на „Поема за кръстоносния поход на албигойците“ го изразява с думите: „Всички в града бяха споходени от такова щастие, че от мрака се сътвори светлина“. На провансалски диалект това наистина звучи като каламбур: „l'escurs esclairzic“. Какво знаем за автора? Както и лилавият рицар, той остава безименен, но казва, че се е сражавал в редиците на защитниците на Тулуза, бил е ученик на Мерлин, можел е да предсказва бъдещето и да вика умрели. Всичко това го може и Фагот. А в поемата на друг албигойски рицар трубадур — Каденат, има винетка с изображението на автора в тъмнолилаво наметало...

Но защо лилавият рицар никога не се усмихва?

Смъртта на Монфор не спасила албигойците. В края на 1220-те години обединената войска на краля и папата побеждава. Областта Прованс е разорена, а албигойците — изклани или изгорени на кладите. Тяхна последна крепост остава непристъпният планински замък Монсегюр. Той устоява дълго, но накрая пада. Всички останали живи защитници са избити. Никой от тях не е пожелал да се спаси, като приеме католицизма. Мнозина смятат Монсегюр за прототип на прочутия Монсалват — тайнствения и вълшебен замък, където се е

намирал Светият Граал. Малцината оцелели албигойци стават бегълци и скитници. Вместо любовни и героични поеми трубадурите започват да съчиняват „Плачове“ в памет на погиналата си родина.

И така, според тази версия приживе Коровиев-Фагот би могъл да бъде албигойски рицар, маг и некромант, а като наказание за неуместната му шега (неуместна, защото според вярванията на катарите мракът и светлината по никакъв начин не могат да се смесят) за столетия наред става шут. Макар че си остава маг и пророк.

Това откритие ни навежда на много интересни мисли за Иешуа Ха-Ноцри. Образът на Иешуа не е каноничен от гледна точка на църквата, но напълно отговаря на традицията на катарите, които изповядват „чистото, истинско“ учение, изопачено от църквата, чийто представител в романа е Левий Матей.

В романа неслучайно се споменават имената на разбойниците Дисмас и Гестас. Тези имена могат да бъдат намерени само в апокрифното Евангелие от Никодим. В никой каноничен източник ги няма. А това Евангелие обръща особено внимание на образа на Пилат, като описва опитите му да спаси Исус и скръбта му след неговата смърт.

Така че романът „Майстора и Маргарита“ е написан в духа не на каноничната, а на апокрифната традиция. ↑

ЕПИЛОГ

Добре, но какво все пак стана в Москва, след като по залез в събота вечер Воланд напусна столицата и изчезна заедно със свитата си от Воробьовите хълмове?

Няма да говорим, че дълго време из столицата се носеше тежкият тътен на най-невероятни слухове, много бързо прелетели и до далечната затънтена провинция, и дори е неприятно да ги повтаряме.

Във влака на път за Феодосия пишещият тези правдиви редове лично чу да разправят как в Москва две хиляди души излезли от театъра в буквалния смисъл на думата голи и така се качили в такситата, за да се приберат у дома.

Шепотът „нечиста сила...“ се чуваше по опашките пред млекарниците, в трамваите, в магазините, в жилищата, в кухните, в пътническите и бързите влакове, по гари и спирки, по вили и плажове.

Най-интелигентните и културни хора, естествено, подминаваха с равнодушие приказките за нечистата сила, посетила столицата, дори им се надсмиваха и се опитваха да вразумят разказвачите. Но фактът, че някой бе навестил столицата, все пак си е факт и човек не може да го подмине без никакво обяснение. Най-красноречиво го потвърждаваха не само въглените, останали от Грибоедов, но и много други неща.

Културните хора застанаха на страната на следствието: че е действала банда хипнотизатори и вентрилоци, майстори в своя занаят.

Разбира се, че както в Москва, така и далеч отвъд нейните предели бяха взети незабавни и енергични мерки за залавянето им, но за голямо съжаление те не дадоха резултат. Нареклият се Воланд бе изчезнал заедно с приближените си, повече не се върна в Москва и изобщо никъде не се появи, нито се чу нещо за него. Напълно естествено възникна предположението, че е избягал в чужбина, но и там не се прояви с нищо.

Следствието по делото му продължи дълго. Защото малко или много то си беше чудовищно! Да не говорим за четирите подпалени къщи и за стотиците полудели хора, а имаше и убити. За двама можем

да го кажем със сигурност: Берлиоз и онзи нещастен служител от бюро по запознаване на чужденците със забележителностите на Москва, бившият барон Майгел. Защото те наистина бяха убити. Обгорелите кости на втория бяха открити в петдесети апартамент на улица „Садовая“ след потушаването на пожара. Да, жертви имаше и това налагаше да се води следствие.

Но след като Воланд напусна столицата, имаше и други жертви и колкото и да е тъжно, това бяха черните котки.

На различни места в страната бяха застреляни или избити по друг начин поне стотина от тия кротки, предани и полезни за човека животни. Двайсетина котки, понякога в доста осакатен вид, бяха донесени в милиционерските управления в различни градове. В Армавир например някакъв гражданин довел в милицията един абсолютно невинен котарак с вързани предни лапи.

Гражданинът издебнал котарака в мига, когато животното с лукаво изражение (Какво да правят, като такова им е изражението? То не е защото са порочни, а защото ги е страх някое по-силно от тях същество — куче или човек — да не им стори нещо лошо. Което изобщо не е трудно, но никому не прави никаква чест. Да, никаква!)... та с лукаво изражение котаракът се канел да скочи за нещо в шубраците.

Гражданинът нападнал котарака, бързо свалил вратовръзката си, за да го върже, и промърморил заплашително:

— Аха! Значи, сега сте ни дошли на гости в Армавир, господин хипнотизаторе, така ли? Я не се правете на ням. Знаем що за стока сте!

Той повлякъл към милицията клетото животно за вързаните със зелената вратовръзка предни лапи и за да го накара непременно да ходи на задните, от време на време леко го подритвал.

— Хайде стига, стига преструвки! — викал гражданинът, съпровождан от подсвиркващи хлапаци. — Стига с тия номера! Ще вървите като хората!

Черният котарак само се блещел мъченически. По природа лишен от дар слово, той по никакъв начин не можел да се оправдае. Горкото животно дължи спасението си най-вече на милицията и на своята стопанка, една почтена стара вдовица. Щом котаракът бил доведен в районното, там се убедили, че гражданинът направо смърди на бъчва, в резултат на което веднага се усъмнили в показанията му. А

междувременно, като научила от съседите, че са отмъкнали котарака ѝ, старата жена се втурнала към районното и успяла да стигне навреме. Тя дала най-ласкави отзиви за котарака, като обяснила, че го познава от пет години, от малко коте, че гарантира за него като за себе си, и доказала, че нито някога е правил нещо лошо, нито е ходил в Москва. Откакто се родил в Армавир, там отраснал и се научил да лови мишки.

Развързали котарака и го върнали на стопанката му, но в интерес на истината, той доста си бил изпатил и разбрал на практика какво нещо са грешката и клеветата.

Освен котараците, незначителни неприятности споходили и някои хора. Имало няколко ареста. Между другите за кратко задържани били: в Ленинград — гражданите Волман и Вол пер, в Саратов, Киев и Харков — трима Володини, в Казан — един Волох, а в Пенза, абсолютно необяснимо защо — кандидатът на химическите науки Ветчинкевич... Вярно че той бил огромен на ръст и много мургав брюнет.

Освен това на различни места били хванати деветима Коровини, четирима Коровкини и двама Караваеви.

На гара Белгород вързали и свалили от севастополския влак някакъв гражданин, на който му хрумнало да забавлява пътниците с фокуси с карти.

В един ресторант в Ярославъл точно през обедната почивка влязъл някакъв гражданин с примус в ръцете, който току-що бил взел от поправка. Щом го видели, двамата портиери зарязали поста си в гардероба и хукнали да бягат, а след тях се завтекли всички клиенти и служители в ресторанта. А пък на касиерката по най-необясним начин ѝ изчезнал целият оборот.

Имаше какво ли още не, човек не може да запомни всичко. Беше голямо брожение на умовете.

И отново, и отново нека отдадем дължимото на следствието. То правеше всичко възможно, за да залови престъпниците, но и за да обясни каква са я свършили. Всичко беше обяснено и няма как да не приемем тези обяснения и за разумни, и за неопровержими.

Представителите на следствието и опитните психиатри установиха, че членовете на престъпната банда или поне един от тях (подозренията падаха най-вече върху Коровиев) са били неимоверно силни хипнотизатори, които са можели да се появяват на места, където

всъщност ги е нямало, на мними, отдалечени в пространството позиции. Освен това безпроблемно са внушавали на сблъскалите се с тях, че някои неща или хора се намират там, където всъщност ги няма и обратно — премахвали са от полезрението им неща или хора, които в действителност са били в това полезрение.

В светлината на подобни аргументи всичко става напълно обяснимо, дори наглед абсолютно мистериозната неуязвимост на котарака, обстрелван при опита за залавянето му в петдесети апартамент, която вълнуваше гражданите най-много.

Естествено, че на полилея не е имало никакъв котарак, който да се е опитвал да се брани, стреляли са в празно пространство, докато в същото време Коровиев, който е внушавал, че котаракът върши безобразия на полилея, е можел спокойно да се намира зад гърба на стрелящите, да прави номера и да се наслаждава на огромната си, но използвана за престъпни цели способност да внушава. Разбира се, че пак той е разлял бензина и е запалил апартамента.

Не ще и дума, че Стъопа Лиходеев не е ходил до никаква Ялта (подобно нещо не е по силите дори на Коровиев) и не е изпращал телеграми оттам. След като припаднал в апартамента на бижутершата, уплашен от номера на Коровиев, който му показал котарак с Маринована гъба на вилицата, той останал така, докато Коровиев най-издевателски не му нахлупил шапката и не го изпратил на московското летище, като предварително внушил на посрещналите го представители на криминална милиция, че Стъопа ще слезе от Севастополския аероплан.

Вярно, криминалната в Ялта твърдеше, че е приела босия Стъопа и е изпращала до Москва телеграми за него, но в папките не се намерило едно копие от тия телеграми, от което последва тъжният, но напълно неопровержим извод, че бандата хипнотизатори притежава огромната способност да хипнотизира на много далечни разстояния, и то не само отделни хора, но и цели групи лица. Така че престъпниците са могли да лишат от разсъдък дори хора с най-здрава психика.

Да не говорим за дреболии като тестето карти в джоба на някого в партера или за изчезналите дамски рокли, или за мяукащата барета и така нататък от този род! Такива номера може да направи всеки професионален хипнотизатор от средна величина, включително елементарния фокус с откъснатата глава на конференсието.

Говорещият котарак също е пълна измишльотина. За да покаже на хората подобен котарак, достатъчно е човек да владее основите на венстрилогията, а едва ли някой би се усъмнил, че майсторството на Коровиев е било далеч над тези основи.

Да, нещата изобщо не опираха нито до колодите карти, нито до фалшивите писма в чантата на Никанор Иванович. Това е нищо. Точно Коровиев е тласнал Берлиоз към сигурна смърт под трамвая. Той е побъркал бедния поет Иван Бездомни, той го е карал да мечтае и мъчително да сънува древния Иершалаим и изпепеления от слънцето безводен Плешив връх с тримата окачени на стълбовете. Той и неговата банда са накарали Маргарита Николаевна и нейната прислужница Наташа да изчезнат от Москва. Между другото, с този случай следствието се занимава особено внимателно. Трябваше да се установи дали двете жени са били отвлечени от бандата убийци и подпалвачи, или доброволно са избягали с престъпната компания. На базата на нелепите и объркани показания на Николай Иванович и предвид странната и безумна бележка на Маргарита Николаевна за мъжа ѝ, бележката, в която тя му пишеше, че ще води живот на вещица, предвид факта, че Наташа бе изчезнала, като бе оставила всичките си дрехи, следствието стигна до извода, че както и мнозината други, стопанката и нейната прислужница са били хипнотизирани и така са били отвлечени от бандата. Възникваше и вероятно напълно правилната теза, че престъпниците са били привлечени от хубостта на двете жени.

Но за следствието остана напълно необяснимо кое е накарало бандата да отвлече от психиатричната клиника душевноболния, който е наричал себе си Майстора? Това не може да се установи, както не може да се установи и името на отвлечения болен. Той завинаги си остана под мъртвото име „Номер сто и осемнайсети от първи корпус“.

И тъй, почти всичко се изясни и следствието свърши, както свършва изобщо всичко.

Минаха няколко години и гражданите започнаха да забравят и за Воланд, и за Коровиев, и за останалите. В живота на онези, които пострадаха от Воланд и неговата клика, много неща се промениха, но колкото и малки и незначителни да бяха тия промени, все пак трябва да се спрем на тях.

Жорж Бенгалски например прекара четири месеца в болницата, накрая оздравя и го изписаха, но трябваше да напусне работата си във „Вариете“, и то в най-бурното време, когато публиката идваше на тълпи за билети — споменът за черната магия и разкриването на номера се оказа много траен. Бенгалски напусна „Вариете“, защото разбираше, че ще бъде твърде мъчително да се явява всяка вечер пред две хиляди души, всеки път да го познават и непрекъснато да го подлагат на глумливия въпрос как е по-добре: с глава или без глава?

Пък и освен това конференсието изгуби голяма част от своята закачливост, тъй необходима за неговата професия. Остана му неприятният, тягостен навик всяка пролет по пълнолуние да изпада в състояние на тревога, внезапно да се хваща за шията, да се озърта уплашено и да плаче. Тези припадъци му минаваха, но все пак при тяхното съществуване нямаше как да се занимава с предишната си работа, затова конференсието се оттегли на спокойствие и започна да живее от спестяванията си, които според скромните му пресмятания би трябвало да му стигнат за петнайсет години.

Той напусна и никога повече не се срещна с Варенуха, спечелил всеобща популярност и обич заради невероятната си дори и сред театралните администратори отзивчивост и вежливост. Гратисчиите например не го наричаха другояче, освен баща благодетел. Който и когато и да се обадеше във „Вариете“, винаги чуваше в слушалката мекия, но тъжен глас „Слушам ви“, а на молбата да повикат на телефона Варенуха, същият глас веднага отговаряше: „Аз съм на вашите услуги.“ Но пък какви страдания му причиняваше на Иван Савелиевич неговата любезност!

На Стъопа Лиходеев повече не му се случи да разговаря по телефона във „Вариете“. Веднага след като излезе от болницата, където прекара осем дни, той се премести в Ростов и беше назначен на длъжността управител на голям гастронорм. Според слуховете напълно престанал да пие портвайн и пие само водка, в която са киснати пъпки от касис, поради което здравето му много се подобрило. Станал мълчалив и избягвал жените.

Отстраняването на Степан Богданович от „Вариете“ не донесе на Римски радостта, за която в продължение на няколко години той така ненаситно бе мечтал. След като прекара известно време в болница и ходи до Кисловодск, много старият и с разтреперана глава финансов

директор подаде молба за напускане. Интересното е, че във „Вариете“ я донесе жена му. Самият Григорий Данилович не намери в себе си сили дори денем да се отбие в сградата, където бе видял огряното от луната спукано стъкло на прозореца и дългата ръка, посягаща към долното резе.

Напусналият „Вариете“ финансов директор започна работа в детския куклен театър в Замоскворечие. Там повече никога не се сблъска по акустичните въпроси с почитаемия Аркадий Аполонович Семплеяров. Той на бърза ръка беше прехвърлен в Брянск и назначен за началник на гъбарски пункт. Сега московчани хапват туршия от рижики и мариновани манатарки, много са доволни и извънредно се радват на неговото преместване. Това са отминали неща, можем да кажем, че Аркадий Аполонович никак не се справяше с акустичната работа, и колкото и да се мъчеше да я подобри, тя си остана такава, каквата си беше.

Към другите лица, скъсали с театъра, освен Аркадий Аполонович трябва да отнесем и Никанор Иванович Босой, макар той по никакъв начин да не бе свързан с театъра, освен че обичаше да му подаряват билети. Никанор Иванович не само че не ходи на никакви представления нито срещу пари, нито безплатно, но щом стане дума за театър, дори физиономията му се променя. В не в по-малка, а дори в по-голяма степен той намрази и поета Пушкин, и талантливия артист Сава Потапович Куролесов. Дотолкова, че миналата година, като видя във вестника обрамчения в черно некролог на Сава Потапович, починал в разцвета на кариерата си от удар, Никанор Иванович така пламна, че едва не го последва, и изрева: „Пада му се!“ Нещо повече, същата вечер Никанор Иванович, комуто смъртта на популярния артист навя куп тягостни спомени, сам, в компанията единствено на пълната луна, осветила „Садовая“, се напи ужасяващо. И с всяка следваща чаша пред него се удължаваше проклетата верига от омразни фигури, сред които бяха и Сергей Герардович Дунчил, и хубавката Ида Херкулановна, и онзи червенокос собственик на бойните гъсоци, и откровеният Николай Канавкин.

Но с тях какво се случи? Ами какво! Абсолютно нищо не им се случи, пък и не би могло, защото те всъщност никога не са съществували, както не е съществувал и симпатичният артист конференсие, и самият театър, и дъртата скъперница, лелята на

Пороховников, криеща валута в мазето, нито златните фанфари, разбира се, нито наглите готвачи. Под влияние на негодника Коровиев Никанор Иванович само ги беше сънувал. Единственият жив, долетял в този сън, беше именно Сава Потапович, артистът, и той се беше натрапил тук само защото благодарение на честите си изпълнения по радиото се беше врязал в паметта на Никанор Иванович. Той съществуваше, но останалите — не.

Тогава може би го е нямало и Алоизий Могарич? О, не! Него не само че го имаше, но и сега си съществува, и то точно на длъжността, от която се отказа Римски, тоест длъжността финансов директор на „Вариете“.

Като се съвзе във влака, някъде близо до Вятка, ден-два след посещението си при Воланд, Алоизий се убеди, че е заминал от Москва в някакво умопомрачение, че е забравил да си обуе панталоните, но кой знае защо е откраднал напълно ненужната му домова книга на предприемача. Алоизий плати на шафнера колосална сума пари, за да купи стария му и омазнен чифт панталони, и от Вятка пое обратно. Но уви, не намери вече къщата на предприемача. Тая вехтория беше напълно погълната от огъня. Алоизий обаче беше извънредно предприемчив човек и след две седмици вече живееше в една прекрасна стая на улица „Брюсов“, а след няколко месеца седеше в кабинета на Римски. И както Римски някога бе страдал заради Стъопа, така сега Варенуха се измъчва заради Алоизий. Иван Савелиевич мечтае само за едно — той Алоизий да го махнат от „Вариете“ колкото може по-надалеч. Понякога в интимна компания Варенуха шепне, че такъв мръсник като той Алоизий не е виждал никога в живота си и че от той Алоизий може да се очаква всичко.

Всъщност администраторът вероятно проявява мнителност. Няма признаци Алоизий да е вършил някакви деяния, както и изобщо да е вършил каквото и да било, ако не броим, разбира се, че на мястото на бюфетчията Соков беше назначен друг човек. А Андрей Фокич умря от рак на черния дроб в клиниката на Първи МДУ около девет месеца след появата на Воланд в Москва...

Да, минаха няколко години, правдиво описаните в тази книга произшествия се покриха с пепел и угаснаха в спомените. Но не на всички, не на всички.

Всяка година, щом настане пролетното празнично пълнолуние, привечер под липите на Патриаршеските езера идва един човек на трийсет — трийсет и нещо години. Червенокос, зеленоок, скромно облечен. Това е служителят от института по история и философия професор Иван Николаевич Понирьов.

Той идва под липите и винаги сяда на същата пейка, на която бе седял онази вечер, когато отдавна забравеният от всички Берлиоз за последен път в живота си видя пръсналата се на парчета луна.

Сега тя, цяла-целеничка, в началото на вечерта бяла, а сетне златиста, с тъмното конче дракон на нея, плува над бившия поет Иван Николаевич и същевременно не помръдва от мястото си във висините.

На Иван Николаевич всичко му е известно, той всичко знае и разбира. Той знае, че на младини е станал жертва на престъпни хипнотизатори, че после се е лекувал и е оздравял. Но той знае също, че с някои неща не може да се пребори. Не може да се пребори с това пролетно пълнолуние. Щом то започне да приближава, щом светилото, висяло някога над двата петосвещника, започне да се разраства и да се изпълва със злато, Иван Николаевич става неспокоен, нервен, губи апетит и сън и чака луната да узрее. А когато пълнолунието настъпи, нищо не може да го задържи у дома. Привечер той излиза и отива на Патриаршеските езера.

Иван Николаевич сяда на пейката и съвсем откровено разговаря сам със себе си, пуши и се вира ту в луната, ту в незабравимия турникет.

Така прекарва час или два. После става от мястото си и винаги по един и същи маршрут, през „Спиридоновка“, с празни и неவிждащи очи отива до арбатските улички.

Минава покрай дюкяна за газ, завива там, където виси изкривената стара газена лампа, и се прокрадва до оградата, отвъд която вижда буйна, но още нераззеленила се градина, а в нея — готическа къща, обагрена от луната откъм издадения еркер с трикрилия прозорец и тъмна от другата страна.

Професорът не знае какво го влече към тази ограда и кой живее в тази къща, но знае, че при пълнолуние не може да се бори със себе си. Освен това знае, че в градината зад оградата неизбежно ще види все същото.

Той ще види седналия на пейката възрастен и внушителен човек с брадичка, с пенсне и с леко свински черти на лицето. Иван Николаевич всеки път намира този обитател на къщата в една и съща мечтателна поза, с взор, обърнат към луната. На Иван Николаевич му е известно, че след като се порадва на луната, седналият непременно ще отмести очи към прозореца на еркера и ще ги впери в него, сякаш очаква той ей сега да се отвори и на перваза да се покаже нещо необикновено.

Иван Николаевич знае наизуст всичко, което се случва по-нататък. Сега трябва непременно много добре да се скрие зад оградата, защото седналият ще започне неспокойно да върти глава и с блуждаещ поглед да се опитва да улови нещо във въздуха, непременно ще се усмихне смутено, а после, изпаднал в някаква сладостна горест, изведнъж ще плесне с ръце, след което вече просто и твърде високо ще замърмори:

— Венера! Венера!... Ех, че съм глупак!...

— Богове, богове! — ще зашепне Иван Николаевич, скрит зад оградата и вперил погледа на пламналите си очи в тайнствения непознат. — Ето още една жертва на луната. Да, той също е жертва като мен.

А седналият ще продължи да нарежда:

— Ех, че съм глупак! Защо, защо не отлетях с нея? От какво се уплаши, дърто магаре! Издействах си бележка! Ами търпи сега, дърт кретен!

Така ще продължава, докато откъм тъмната част на къщата не тракне прозорец, на него не се покаже нещо белезникаво и не се чуе един неприятен женски глас:

— Николай Иванович, къде сте? Какви са тия фантазии? Малария ли искате да хванете? Елате да прием чай!

Тогава, разбира се, седналият ще се сепне и ще отвърне престорено:

— Въздух, въздух исках да подишам, душичке моя! Толкова е хубав въздухът тук!

След което ще стане от пейката, крадешком ще се закани с юмрук на затварящия се долу прозорец и бавно ще тръгне да се прибира.

— Той лъже, лъже! О, богове, как лъже! — мърмори Иван Николаевич, докато се отдалечава от оградата. — Изобщо не му е за въздуха, той вижда нещо по тази пролетна пълна луна, в градината и във висините. О, бих дал мило и драго да мога да проникна в неговата тайна, да разбера що за Венера е изгубил и сега напусто посяга да я хване!

И професорът се прибира у дома напълно болен. Жена му се прави, че не забелязва състоянието му, и го приканва да си легне. Но тя самата не ляга, седи с книга до лампата и с тъжни очи гледа заспалия. Тя знае, че призори Иван Николаевич ще се събуди с мъчителен вик, ще започне да плаче и да се мята. Затова на покривката под лампата вече има приготвена в спирт спринцовка и ампула с течност в тъмнечаен цвят.

Клетата жена, обвързана с тежко болния, вече ще е свободна и спокойно ще може да си легне. До сутринта Иван Николаевич ще спи с щастлива физиономия и ще сънува кой знае какви, но възвишени и щастливи сънища.

В нощта при пълнолуние ученият се буди и започва да вика жално заради едно и също нещо. Той сънува някакъв неестествен палач без нос, който изведнъж подскача, надава странен възглас и пробужда с копие в сърцето вързания за стълба и изгубил разсъдъка си Гестас. Но палачът не е толкова страшен, колкото неестественото осветление в съня, пораждено от някакъв облак, чиито краища кипят и връхлитат земята, както става само при световни катастрофи.

След инжекцията всичко пред заспалия се променя. Между леглото и прозореца се проточва широка лунна пътека и на нея стъпва един човек в бяла наметка с кървавочервена подплата, който тръгва към луната. До него върви младеж с дрипав хитон и обезобразено лице. Дватамата разпалено разговарят, спорят и се опитват да се споразумеят.

— Богове, богове — казва човекът с наметалото и обръща надменното си лице към своя спътник, — каква пошла екзекуция! Но кажи ми, моля те — и лицето му от надменно става умоляващо, — нали я е нямало! Много те моля, кажи, че я е нямало?

— Разбира се, че я е нямало — с дрезгав глас отговаря спътникът му, — сторило ти се е.

— И можеш да ми се закълнеш? — примолва се човекът с наметалото.

— Заклевам се — отговаря спътникът и незнайно защо очите му се усмихват.

— Това ми стига! — пресипнало извиква човекът с наметалото и се изкачва все по-нагоре към луната, повел другия до себе си. След него спокойно и величествено пристъпя гигантско остроухо куче.

После изведнъж лунната пътека кипва, от нея руква лунна река, която се разлива навред. Луната властва и играе, луната танцува и лудува. Тогава потокът ражда една неимоверно хубава жена, която води за ръката към Иван плахо озъртащ се брадясал човек. Иван Николаевич веднага го познава. Това е номер сто и осемнайсет, неговият нощен гост. Насън Иван Николаевич протяга ръце към него и го пита нетърпеливо:

— Значи така свършва всичко?

— Така свършва, ученико мой — отговаря номер сто и осемнайсет, а жената се приближава до Иван и му казва:

— Разбира се, че така. Всичко свърши и всичко свършва... Сега ще ви целуна по челото и за вас нещата ще се наредят.

Тя се навежда към Иван и го целува по челото, а той се устремява към нея и се вира в очите ѝ, но тя отстъпва, отстъпва и заедно със спътника си се отдалечава към луната.

Тогава луната започва да вилнее, тя лее потоци светлина право върху Иван, пръска светлина навред, в стаята започва лунно наводнение, светлината се люлее, надига се все повече и залива леглото. Ето тогава Иван Николаевич спи с щастлива физиономия.

На другата сутрин той се събужда умислен, но напълно спокоен и здрав. Неговата изранена памет утихва и до следващото пълнолуние никой вече не безпокои професора. Нито безносият убиец на Гестас, нито жестокият пети прокуратор на Иудея, конникът Пилат Понтийски.

1929–1940

Издание:

Автор: Михаил Булгаков

Заглавие: Майстора и Маргарита

Преводач: Татьяна Балова

Година на превод: 2012

Език, от който е преведено: Руски

Издание: Поредно издание

Издател: Издателство „Дамян Яков“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2012

Тип: роман

Националност: Руска

Печатница: „Абагар“ АД — Велико Търново

Редактор: Радка Бояджиева; Ваня Мичева

Технически редактор: Стефан Сърчаджиев

Консултант: Сергей Голодов

Художник: Виктор Паунов

ISBN: 978-954-527-526-5; 978-954-527-525-8

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/1468>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.